ভাৰতৰ সংবিধান
(চি.বি.চি.এচ; এন. ই.পি ২০২০ অনুসৰি)

প্ৰথম ষাণ্মাসিক

খণ্ড - ১

সূর্য কুমাৰ ভূঞা সমাজ বিজ্ঞান অধ্যয়ন সত্র

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

বিষয় বিশেষজ্ঞ মণ্ডলী

অধ্যাপক ধ্রুব প্রতিম শর্মা, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয

অধ্যাপক জ্যোতিৰাজ পাঠক, বড়োলেণ্ড বিশ্ববিদ্যালয়

ড° শান্তণু চক্রৱর্তী, কটন বিশ্ববিদ্যালয়

সমন্বয়ৰক্ষীঃ ড°অভিজিৎ ভূঞা, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্রস্তুতি গোটৰ সদস্য

অধ্যায়	*অৱিহণা যোগাইছে*	*ভাষান্তৰকাৰী*
১	**ৰশ্মী ৰেখা শর্মা** প্রাক্তন অধিবক্তা, গুৱাহাটী উচ্চ ন্যায়ালয় আৰু **ড°জাহ্নবী দেৰী** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়	**প্রভাত ভূঞা,** গুৱাহাটী (অধ্যায় ১,২) **ড°** উদ্দীপন দত্ত, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় (অধ্যায় ৩,৪) **চন্দন ঠাকুৰীয়া,** হৰি গায়ত্রী দাস মহাবিদ্যালয়, গুৱাহাটী (অধ্যায় ৫,৬)
২	**ড° পংকজ কুমাৰ শর্মা** কুমাৰ ভাস্কৰ বর্মা সংস্কৃত আৰু পুৱাতন অধ্যয়ন বিশ্ববিদ্যালয়	**প্রভাত ভূঞা,** গুৱাহাটী আৰু **গীতাঞ্জলী মেধি,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয় (অধ্যায় ৭)
৩, ৪	**ৰশ্মী ৰেখা শর্মা** প্রাক্তন অধিবক্তা, গুৱাহাটী উচ্চ ন্যায়ালয়	আৰু ড°অভিজিৎ ভূঞা, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয় (অধ্যায় ৮) **ৰুণ ফুকন,** গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় আৰু ড°অভিজিৎ ভূঞা, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয় (অধ্যায় ৯)
৫, ৬	**চন্দন ঠাকুৰীয়া** হৰি গায়ত্রী দাস মহাবিদ্যালয়, গুৱাহাটী	
৭, ৮,৯ ১০, ১১	**ড° নৱনীতা মেধি** জে.বি. আইন মহাবিদ্যালয়, গুৱাহাটী	**ৰুণ ফুকন,** গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়(অধ্যায় ১০) **ড° নৱনীতা মেধি,** গুৱাহাটী (অধ্যায় ১১)

সম্পাদনা ঃ

বিষয়বস্তু ঃ **ড° শান্তণু চক্রৱর্তী,** কটন বিশ্ববিদ্যালয় (অধ্যায় ১,২,৭)
ড° শুভ্রজিৎ কোঁৱৰ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় (অধ্যায় ৩,৪,৫, ৬, ৮,৯,১০)
অধ্যাপিকা সন্ধ্যা গোস্বামী, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় (অধ্যায় ১১)

ভাষা ঃ **ড°মৃণাল জ্যোতি গোস্বামী,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয় (অধ্যায় ১)
ড° ৰুণমণি ৰৱা ফুকন, চন্দ্রপুৰ মহাবিদ্যালয়, গুৱাহাটী, (অধ্যায় ২, ৩, ৭, ৯)
মেঘণা চৌধুৰী, প্রাক্তন শৈক্ষিক পৰামর্শদাতা (অনুবাদ)
কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয় (অধ্যায় ৪, ৫, ৬, ৮)

গাঁথনিক সম্পাদনা ঃ **ড° অভিজিৎ ভূঞা,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক বিশ্ববিদ্যালয়

মে', ২০২৩

এই শিক্ষণ সামগ্রী প্রস্তুতিৰ বাবে আর্থিক অনুদান আগবঢ়োৱা
দূৰ শিক্ষা ব্যুৰো, বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগৰ ওচৰত বিশ্ববিদ্যালয় কৃতজ্ঞ।

This Self Learning Material (SLM) of the Krishna Kanta Handiqui State Open University is made available under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike4.0 License (international): http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ হৈ পঞ্জীয়কৰ দ্বাৰা মুদ্রিত আৰু প্রকাশিত।

মুখ্য কার্যালয় ঃ পাটগাঁও, ৰাণী গেট, গুৱাহাটী - ৭৮১০১৭,
নগৰ কার্যালয় ঃ ৰেচম নগৰ, খানাপাৰা, গুৱাহাটী - ৭৮১০২২
Web : www.kkhsou.in

বিষয়সূচী

পৃষ্ঠা নং

অধ্যায় ১ ঃ **ভাৰতীয় সংবিধানৰ ঐতিহাসিক পৃষ্ঠভূমি**
ভাৰতবৰ্ষৰ সংবিধানৰ ঐতিহাসিক পৃষ্ঠ ভূমি

অধ্যায় ২ ঃ **ভাৰতৰ সংবিধান প্রনয়ন**
ভাৰতৰ সংবিধান প্রস্তুত প্রণালী ; সংবিধান সভা গঠন ;
খচৰা সমিতি ; ভাৰতৰ সংবিধানৰ সংগ্রহণ

অধ্যায় ৩ ঃ **ভাৰতীয় সংবিধানৰ দর্শন আৰু আদর্শ**
ভাৰতীয় সংবিধানৰ দর্শন আৰু আদর্শসমূহ ঃ প্রস্তাৱনা ; ভাৰতীয় সংবিধানৰ উৎসসমূহ

অধ্যায় ৪ ঃ **ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্রধান বৈশিষ্ট্যসমূহ**
ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্রধান বৈশিষ্ট্যসমূহ

অধ্যায় ৫ ঃ **মৌলিক অধিকাৰ, মৌলিক কর্তব্য**
মৌলিক অধিকাৰ আৰু ইয়াৰ অর্থ ; মৌলিক অধিকাৰৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ ;
মৌলিক অধিকাৰৰ প্রকাৰ ; মৌলিক অধিকাৰৰ ওপৰত থকা নিষেধাজ্ঞা

অধ্যায় ৬ ঃ **ৰাষ্ট্র পৰিচালনাৰ নির্দ্দেশাত্মক নীতি**
ৰাষ্ট্র পৰিচালনা নির্দেশাত্মক নীতি আৰু ইয়াৰ অথ ; ৰাষ্ট্র পৰিচালনা নির্দেশাত্মক নীতি সমূহৰ বৈশিষ্ট্য ; ৰাষ্ট্র পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ শ্রেণীবিভাগ ; ৰাষ্ট্র পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ ৰূপায়ণ ; ৰাষ্ট্র পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ সাংবিধানিক গুৰুত্ব- নির্দেশাত্মক নীতি আৰু মৌলিক অধিকাৰৰ মাজৰ প্রভেদ

অধ্যায় ৭ ঃ **মৌলিক অধিকাৰ আৰু ৰাষ্ট্র পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ মাজৰ সম্পর্ক**
ভাৰতীয় সংবিধানত থকা মৌলিক অধিকাৰসমূহ ;
ভাৰতীয় সংবিধানত থকা ৰাষ্ট্র পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ ;
মৌলিক অধিকাৰ আৰু ৰাষ্ট্র পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ মাজৰ সম্পর্ক

অধ্যায় ৮ ঃ **কেন্দ্রীয় আৰু ৰাজ্যিক চৰকাৰ**
ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতি, ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্রপতি, কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদ আৰু ভাৰতৰ প্রধানমন্ত্রী, কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদ, প্রধানমন্ত্রী, ৰাজ্যিক চৰকাৰ ৰাজ্যপাল, মন্ত্রী পৰিষদ আৰু মুখ্যমন্ত্রী, ৰাজ্যপাল, ৰাজ্যিক মন্ত্রী পৰিষদ আৰু মুখ্যমন্ত্রী

অধ্যায় ৯ ঃ ভাৰতীয় সংসদ ৰাজ্যিক বিধান মণ্ডল

ভাৰতীয় সংসদৰ গঠন, ৰাষ্ট্ৰপতি, ৰাজ্য সভা, লোক সভা, সংসদৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী, সংসদৰ দুয়োখন সদনৰ মাজৰ সম্পর্ক, আইন প্রণয়ন পদ্ধতি, বিত্তীয় আইন প্রণয়ন পদ্ধতি, ৰাজ্যিক বিধান মণ্ডল, বিধানসভা, বিধান পৰিষদ

অধ্যায় ১০ ঃ ভাৰতীয় ন্যায়পালিকা ঃ উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়, ন্যায়িক সমীক্ষা আৰু ন্যায়িক সক্রিয়তা

উচ্চতম ন্যায়ালয়, উচ্চ ন্যায়ালয়, অধস্তন আদালত, ন্যায়িক সমীক্ষা, ন্যায়িক সক্রিয়তা আৰু ভাৰতৰ ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা, ন্যায়িক সমীক্ষা, ন্যায়িক সক্রিয়তা, ভাৰতৰ ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা

অধ্যায় ১১ ঃ ভাৰতীয় যুক্তৰাজ্যবাদৰ প্রকৃতি ঃ কেন্দ্রীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজত ক্ষমতাৰ বিভাজন

ভাৰতীয় যুক্তৰাজ্যবাদৰ প্রকৃতি, যুক্তৰাষ্ট্রীয় বৈশিষ্ট্য, অযুক্তৰাষ্ট্রীয় বৈশিষ্ট্য, ক্ষমতাৰ বিভাজন, বিধায়িনী ক্ষমতাৰ বিভাজন, প্রশাসনীয় ক্ষমতাৰ বিভাজন, বিত্তীয় ক্ষমতাৰ বিভাজন, ভাৰতীয় যুক্তৰাজ্যবাদৰ মূল্যায়ন

অধ্যায় ১ ঃ ভাৰতবৰ্ষৰ সংবিধানৰ ঐতিহাসিক পৃষ্ঠ ভূমি

অধ্যায় গাঁথনি

১.১ উদ্দেশ্য

১.২ পৰিচয়

১.৩ ভাৰতবৰ্ষৰ সংবিধানৰ ঐতিহাসিক পৃষ্ঠ ভূমি

১.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১.৫ অধিক জানিবলৈ

১.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১.৭ আৰ্হি প্রশ্ন

ৰাৰেণ হেষ্টিংছঃ তেওঁ ১৭৭৩ চনৰ পৰা ১৭৮৫ চনলৈ বংগদেশৰ প্রথম জন গৱর্ণৰ জেনেৰেল আছিল।

১.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি —

- ভাৰতৰ সংবিধানৰ ঐতিহাসিক পৃষ্ঠভূমি সম্পর্কে আলোচনা কৰিব পাৰিব
- ঔপনিবেশিক আমোলৰ কেইখনমান গুৰুত্বপূর্ণ আইন, যেনে- ১৭৭৩ চনৰ ৰেগুলেটিং আইন, ১৭৮৪ চনৰ পিট্চ ইণ্ডিয়া এক্ট, ১৮১৩, ১৮৩৩, ১৮৫৩ চনৰ চনদ আইন, ১৮৫৮ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইন, ১৮৬১, ১৮৯২ আৰু ১৯০৯ চনৰ ভাৰতীয় পৰিষদ আইন সম্পর্কে জানিব পাৰিব
- ১৯১৯ চন আৰু ১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনৰ দৰে গুৰুত্বপূর্ণ আইনৰ পর্য্যালোচনা কৰিব পাৰিব
- ঔপনিবেশিক কালত ব্রিটিছ ৰাজতন্ত্র পৰা ভাৰত চৰকাৰলৈ ক্ষমতা হস্তান্তৰৰ ক্ষেত্রত প্রবর্তন কৰা কিছুমান গুৰুত্বপূর্ণ কার্যসূচী আৰু আঁচনিৰ ব্যাখ্যা দিব পাৰিব।

১.২ পৰিচয়

ভাৰতৰ সংবিধানক দেশৰ আটাইতকৈ সর্বোচ্চ বিধানশাস্ত্র আখ্যা দিয়া হয়। ভৰতৰ সংবিধানখনক ১৯৪৯ চনৰ ২৬ নবেম্বৰ তাৰিখে গ্রহণ কৰা হয়। ভাৰতৰ সংবিধান প্রণয়নৰ এক দীঘলীয়া ইতিহাস আছে। ভাৰতৰ জনসাধাৰণৰ দীর্ঘদিনীয়া সংগ্রাম আৰু ঔপনিবেশিক যুগত বিহীত হোৱা কিছুসংখ্যক বিধি-বিধান বা অধিনিয়মে ভাৰতৰ সংবিধানৰ প্রস্তুত আৰু গ্রহণ প্রক্রিয়াত অৰিহনা যোগাইছে। এই অধ্যায়টি ত আমি ভাৰতৰ সংবিধানৰ ঐতিহাসিক পৃষ্ঠ ভূমি সম্পর্কে আলোচনা কৰিম।

১.৩ ভাৰতৰ সংবিধানৰ ঐতিহাসিক পৃষ্ঠভূমি

আমি সকলোৱে জানো যে ১৯৪৭ চনৰ ১৫ আগষ্ট তাৰিখে ব্রিটিছ শাসনৰ অন্ত পৰে আৰু ভাৰত আৰু পাকিস্তান নামেৰে ভাৰতবৰ্ষক দুখন পৃথক ৰাষ্ট্রত বিভাজন কৰি তেওঁলোকে ক্ষমতা হস্তান্তৰ কৰে। ১৯৫০ চনৰ ২৬ জানুৱাৰী তাৰিখৰ পৰা সংবিধান কার্য্যকৰী কৰাৰ লগে লগে ভাৰত এখন সার্বভৌম আৰু গনতান্ত্রিক গণৰাজ্যত পৰিণত হয়। সেয়েহে ভাৰতৰ সংবিধানৰ সাংবিধানিক পৃষ্ঠ ভূমি আলোচনা অতি প্রয়োজনীয়। ঊনবিংশ শতাব্দীৰ মাজভাগলৈকে ভাৰতৰ অধিকাংশই ব্রিটিছ সকলৰ অধীন আছিল। কোনো কোনো ঠাইত ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে প্রত্যক্ষভাৱে শাসন চলোৱাৰ বিপৰীতে কোনো কোনো ঠাইত সেই ঠাইৰ ৰজাসকলৰ লগত সন্ধি, চুক্তি আদি কৰি সহযোগী ৰূপত অৱতীর্ণ হৈছিল। এই সময়চোৱাত নির্দিষ্ট সংখ্যক সাংবিধানিক সংশোধন ঘটোৱা হৈছিল। এই অধ্যায়ত আমি ব্রিটিছ শাসন কালত গ্রহণ কৰা বিভিন্ন বিধি-বিধান আৰু আইনসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব, যিবোৰে ভাৰতৰ সংবিধানৰ সংৰচনাত গভীৰ প্রভাৱ পেলাইছে।

- **১৭৭৩ চনৰ ৰেগুলেটিং আইন [Regulating Act (1773)] ঃ** *ৰাৰেন হেষ্টিংছৰ* কালছোৱাত ১৭৭৩ চনৰ ৰেগুলেটিং এক্ট গৃহীত হয়। এই আইনখনৰ যোগেদি ভাৰতত কেন্দ্রীভূত শাসন ব্যৱস্থাৰ সূচনা কৰা হয়। এই আইনখনৰ গুৰুত্বপূর্ণ কিছুমান উপবন্ধ আছিল এনেধৰণৰ
  - (১) বংগদেশৰ গৱর্ণৰৰ সলনি নতুনকৈ গবর্ণৰ জেনেৰেল পদৰ সৃষ্টি কৰা হয়। গবর্ণৰ জেনেৰেল হিচাপে নিযুক্তি লাভ কৰা প্রথমজন ব্যক্তি হৈছে ৰাৰেন হেষ্টিংছ। গবর্ণৰ জেনেৰেল গৰাকীক সহায় কৰিবৰ বাবে চাৰিজন সদস্যৰে এখন পৰিষদ গঠন কৰে।
  - (২) গৱর্ণৰ জেনেৰেল আৰু পৰিষদৰ ওপৰত আইন প্রণয়ণ, কার্যকৰী কৰণ আৰু ভাৰতৰ কোম্পানী শাসিত অঞ্চলসমূহৰ শৃংখলা অটুত ৰক্ষাৰ বাবে আদেশ জাৰীৰ ক্ষমতা ন্যস্ত কৰা হয়।
  - (৩) গৱর্ণৰ জেনেৰেল আৰু পৰিষদৰ ওপৰত ৰাষ্ট্রপতীয় চৰকাৰ পৰিচালনাৰ ক্ষমতা প্রদান কৰা হয়।
  - (৪) ইয়াৰ উপৰি ৰেগুলেটিং এক্টে বহল পৰিসৰত আইনী ক্ষমতা প্রয়োগ বা ব্যাখ্যাৰ বাবে উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ প্রতিষ্ঠাৰ ব্যৱস্থা কৰে। এজন মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু তিনিজন ন্যায়াধীশেৰে উচ্চতম ন্যায়ালয় গঠন কৰা হয়।
- **১৭৮৪ চনৰ পিট্ছ ইণ্ডিয়া এক্ট [Pits India Act (1784)] ঃ** ঔপনিবেশিক আমোলৰ আন এখন গুৰুত্বপূর্ণ আইন হৈছে ১৭৮৪ চনৰ পিট্ছ ইণ্ডিয়া এক্ট। এই আইনখনে প্রথম বাৰৰ বাবে কোম্পানী শাসিত ভাৰতক ব্রিটিছ অধিকৃত ভাৰত হিচাপে সূচিত কৰে। এই আইনৰ জৰিয়তে ইংলেণ্ডত ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানী চৰকাৰ পুনগঠন কৰা আৰু দ্বৈত প্রশাসন প্রাধিকাৰী, চৰকাৰ , কর্তৃপক্ষ গঢ়ি তোলে। ব্রিটেইনৰ বিত্তমন্ত্রী, এগৰাকী মন্ত্রীপর্য্যায়ৰ সচিব আৰু ইংলেণ্ডৰ মন্ত্রী পৰিষদৰ চাৰিজন সদস্যৰে বর্ড অৱ কণ্ট্রল (Board of Control) গঠন কৰা হয়। ইয়াৰ উপৰি

এই আইনে সঞ্চালক মণ্ডলী (Court of Directors) গঠন কৰে আৰু আইনী ক্ষমতাৰ ক্ষেত্ৰত বৰ্ড অৱ কণ্ট্ৰলক সঞ্চালক মণ্ডলীতকৈ অধিক ক্ষমতা প্ৰদান কৰে। এই আইনখনে গৱৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ পৰিষদখন তিনিজন সদস্যৰে পুনৰ গঠনৰ ব্যৱস্থা কৰে।

- **১৮১৩ চনৰ চনদ আইন (Charter Act of 1813)** ঃ ভাৰতৰ সাংবিধানিক বিকাশত ১৮১৩ চনৰ চনদ আইনৰ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ ভূমিকা পৰিলক্ষিত হয়। ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে ২০ বছৰ লীজত ভাৰতবৰ্ষৰ শাসন চলোৱাৰ পাছত শেষৰ ফালে এই আইন গৃহীত হয় আৰু এই আইনে পুনৰ ২০ বছৰলৈ লীজৰ ম্যাদ বৃদ্ধি কৰে। কিন্তু একে সময়তে এই আইনে চাহৰ বাদে আন আন ক্ষেত্ৰত কোম্পানীৰ একচেটীয় ব্যৱসায় হ্ৰাস কৰে। এই আইনে ভাৰতত ব্যৱসায়ৰ বিষয়টোত সকলো ব্ৰিটিছৰ বাবে মুকলি কৰি দিয়ে। আইনে কোম্পানীৰ ওপৰত নিৰ্দিষ্ট বিধি ব্যৱস্থা প্ৰৱৰ্তন কৰে। এই আইনৰ দ্বাৰা কোম্পানীক বাণিজ্যিক লেনদেন আৰু তেওঁলোকৰ অধিকাৰত থকা অঞ্চলসমূহৰ বাবে সুকীয়া সুকীয়াকৈ দুটা একাউণ্ট ৰাখিবলৈ কোৱা হয়। মিছনেৰী সকলৰ ভাৰতলৈ আগমন আৰু ভাৰতীয় সকলৰ মাজত সংস্কাৰৰ সূচনাৰ বাবে তেওঁলোকক বসতি স্থাপন কৰিবলৈও এই আইনে অনুমতি প্ৰদান কৰে। এই চনদ আইনে তদাৰকী ক্ষমতা আৰু নিয়ন্ত্ৰণৰ ক্ষেত্ৰত নিয়ন্ত্ৰণ পৰিষদৰ ক্ষমতা বৃদ্ধি কৰে। তদুপৰি কোম্পানীৰ অসামৰিক আৰু সামৰিক কৰ্মচাৰীসকলৰ কাৰণে আইন প্ৰণয়ন আৰু নিয়ন্ত্ৰণ ব্যৱস্থা গ্ৰহণৰ বাবেও এই আইনে বৰ্ড অৱ কণ্ট্ৰলক ক্ষমতা প্ৰদান কৰে।
- **১৮৩৩ চনৰ চনদ আইন (Charter Act of 1833)** ঃ ১৮৩৩ চনৰ চনদ আইনে ১৮৩৪ চনৰ পৰা ভাৰতত ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ একচেটীয়া বাণিজ্যৰ অন্ত পেলায়। এই আইনৰ যোগেদি কোম্পানীয়ে ভাৰতৰ অঞ্চল সমূহত বৃটেইনৰ ৰজা, তেওঁৰ উত্তৰাধিকাৰী আৰু তেওঁৰ উত্তৰসূৰীৰ নামত শাসন চলাবলৈ সুবিধা লাভ কৰে। ইয়াৰ উপৰি এই আইনে ভাৰতত কোম্পানীৰ তিনিখন পৃথক প্ৰেচিডেন্সীৰ সলনি গবৰ্ণৰ জেনেৰেলৰ অধীনত ঐক্যবদ্ধ চৰকাৰ গঠন কৰে। আইনখনৰ আন এক গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ আছিল ভাৰতত কেন্দ্ৰীভূত বিধানমণ্ডলীয় ব্যৱস্থাৰ প্ৰচলন। ইয়াৰ যোগেদি কোম্পানী দখলীকৃত ভাৰতৰ অঞ্চলসমূহৰ আইন প্ৰণয়ন, আৰু বিধি ব্যৱস্থা নিয়ন্ত্ৰণৰ ক্ষমতা গবৰ্ণৰ জেনেৰেল পৰিষদৰ ওপৰত ন্যস্ত কৰা হয়। ১৮৩৩ চনৰ চনদ আইনে নিয়ন্ত্ৰণ পৰিষদ ৰ গঠনতো গুৰুত্বপূৰ্ণ সাল-সলনি ঘটায়। নিয়ন্ত্ৰণ পৰিষদ খন লৰ্ড প্ৰেছিডেণ্ট অৱ কাউন্সিল, লৰ্ড প্ৰিডি ছীল, ফাৰ্ষ্ট লৰ্ড অৱট্ৰেজাৰী, প্ৰধান সচিব, চেঞ্চেলৰ অৱ এক্সচেকাৰ আদি ইংলেণ্ডৰ মন্ত্ৰীপৰিষদৰ সদস্যৰে গঠনৰ ব্যৱস্থা কৰা হয়। এই আইনে আইন আয়োগ গঠনৰ ব্যৱস্থা কৰে আৰু আয়োগৰ সদস্য নিযুক্তিৰ ক্ষমতা গবৰ্ণৰ জেনেৰেলক প্ৰদান কৰে।
- **১৮৫৩ চনৰ চনদ আইন (Charter Act of 1853)** ঃ ১৮৫৩ চনৰ চনদ আইনে ভাৰতৰ প্ৰশাসনীয় পদ্ধতিলৈ গুৰত্বপূৰ্ণ পৰিৱৰ্তন আনে। এই আইনে বিধান পৰিষদ আৰু কাৰ্যবাহী পৰিষদৰ পৃথকত্ব প্ৰদান কৰে। গবৰ্ণৰ জেনেৰেল, কাৰ্যবাহী পৰিষদীয় সদস্য, মুখ্য ন্যায়ধীশ, আৰু বংগদেশৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ এজন ন্যায়াধীশেৰে বিধান পৰিষদ গঠন কৰা হয়।

কোম্পানীৰ চাৰিগৰাকী কৰ্মচাৰীকো এই পৰিষদৰ সদস্য হিচাপে নিযুক্তি প্ৰদান কৰা হয়। চনদ আইনে ইংলেণ্ডৰ ৰজাকো আইন আয়োগ-নিয়োগৰ ক্ষমতা প্ৰদান কৰে। এই আইন আয়োগে ভাৰতৰ আইন আয়োগৰ প্ৰতিবেদনসমূহ পৰীক্ষা কৰা লগতে প্ৰয়োজনীয় পৰামৰ্শও আগবঢ়ায়। আইন বা বিধায়িনী ক্ষেত্ৰত এই আইনে গবর্ণৰ জেনেৰেল পৰিষদৰ শক্তি বৃদ্ধি ঘটায়।

অগ্ৰগতি খতিয়ান

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ কোনটো বৰ্ষত পিট্‌ছ ইণ্ডিয়া এক্ট বিহিত কৰা হয়?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ কোনখন আইনে ভাৰতত কেন্দ্ৰীভুত বিধানমণ্ডলৰ সূচনা কৰে?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ ১৭৭৩ চনৰ ৰেগুলেটিং আইনৰ দুটা চর্ত্ত উল্লেখ কৰক?

.....

.....

- **১৮৫৮ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইন (Government of India Act of 1858) ঃ** ১৮৫৮ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইন ব্ৰিটিছ সংসদত গৃহীত হয়। এই আইনৰ যোগেদি ভাৰতৰ ওপৰত থকা নিয়ন্ত্ৰণ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ পৰা ব্ৰিটিছ ৰাজতন্ত্ৰৰ অধীনলৈ নিয়া হয় আৰু ভাৰত ব্ৰিটিছ চৰকাৰৰ পোনপটীয়া শাসনৰ তললৈ আহে। এই আইনে ভাৰতত ভাইছৰয় পদৰ সৃষ্টি কৰে আৰু ভাইছৰয়ক কার্যবাহী পৰিষদে সহযোগিতা আগবঢ়ায়। ইয়াৰ লগতে এই আইনৰ জৰিয়তে নিয়ন্ত্ৰণ পৰিষদ আৰু কর্ট অৱ ডিৰেক্টৰক বিলোপ কৰা হয় আৰু এই দুই এজেন্সিৰ ক্ষমতা ভাৰত চৰকাৰৰ সচিব আৰু ভাৰতীয় পৰিষদলৈ (Indian Council) হস্তান্তৰ কৰা হয়। এই ভাৰত চৰকাৰৰ সচিব গৰাকীয়ে ভাৰতীয় পৰিষদৰ অধ্যক্ষতা কৰে।
- **১৮৬১ চনৰ ভাৰতীয় পৰিষদ আইন (Indian Councils Act of 1861) ঃ** ১৮৬১ চনত ব্ৰিটিছ সংসদত ভাৰতীয় সংসদ আইন গৃহীত হয় আৰু ভাৰতৰ প্ৰশাসনীয় প্ৰক্ৰিয়াত এই আইনখনে গুৰুত্বপূর্ণ সংশোধনী ঘটায়। ভাৰতীয় পৰিষদ আইন ১৮৬১ য়ে ভাৰতৰ ভাইছৰয়ৰ কার্যালয়ক কেবিনেট পর্যায়ৰ মন্ত্ৰী দপ্তৰলৈ পৰিবর্তন ঘটায়। ইয়াৰ বাহিৰেও এই আইনে ভাৰতত বিকেন্দ্ৰীভূত বিধানমণ্ডলীয় ব্যৱস্থাৰ সূচনা কৰে। আইনখনে বোম্বে বিধানপৰিষদ আৰু মাদ্ৰাজ প্ৰেছিডেন্সীক আইন প্ৰণয়ণৰ ক্ষমতা পুনঃ প্ৰদান কৰে। আন আন অধিকাৰ কৃত অঞ্চলৰ সমূহৰ বাবেও এনেধৰণৰ বিধান পৰিষদ গঠন কৰা হয়। বিধান

পৰিষদে গ্রহণ কৰা সকলো ধৰণৰ বিধিব্যৱস্থা গবর্ণৰ জেনেৰেলৰ অনুমতিৰ পাছতহে আইনত পৰিণত হয়। এনেদৰে এই আইনে গবর্ণৰ জেনেৰেলক আইন গৃহীত কৰণৰ ক্ষেত্রত সার্বভৌম প্রতিষেধাজ্ঞা ক্ষমতা প্রদান কৰিছিল। নতুন প্রদেশ গঠন আৰু বিশেষ নির্দেশ জাৰীৰ ক্ষেত্রতো এই আইনে গবর্ণৰ জেনেৰেলক ক্ষমতা প্রদান কৰে। ১৮৬১ চনৰ ভাৰতীয় পৰিষদ আইনে এগৰাকী আইন সদস্য নিযুক্তিৰে গবর্ণৰ জেনেৰেলৰ কার্যবাহী পৰিষদৰ শক্তি বৃদ্ধি কৰি তোলে আৰু এনেদৰে পৰিষদৰ সদস্য পাঁচজন হয়গৈ। এনেদৰে ভাৰতত প্রতিনিধিত্বমূলক ব্যৱস্থাত এই আইনে গুৰুত্বপূর্ণ পৰিবর্তন সাধন কৰে।

- **১৮৯২ চনৰ ভাৰতীয় পৰিষদ আইন (Indian Councils Act 1892) ঃ** ১৮৯২ চনত ব্রিটিছ সংসদত গৃহীতহোৱা ভাৰতীয় পৰিষদ আইনে পৰোক্ষ নির্বাচন নীতি সূচনা কৰে। নির্বাচিত সদস্যসকলে জনসাধাৰণৰ সম্পর্কীয় গুৰুত্বপূর্ণ বিষয়বস্তু সম্পর্কে প্রশ্ন কৰিব আৰু আন আন তথ্য পাতি বিচাৰিব পাৰে। এই আইনে কেন্দ্রীয় আৰু প্রাদেশিক বিধান পৰিষদসমূহত অতিৰিক্ত সদস্য সংখ্যা বৃদ্ধিৰে এই বিলাকক শক্তিশালী কৰি তোলে। ১৮৯২ চনৰ এই আইনে বিধান পৰিষদসমূহৰ আইনী ক্ষমতাও বঢ়াই তোলে। বিশেষ পৰিস্থিতিত বিধান পৰিষদক বিত্তীয় বিষয়ক আলোচনাৰ ক্ষমতাও প্রদান কৰে। এনেদৰে ১৮৯২ চনৰ ভাৰতীয় পৰিষদ আইনে পৰোক্ষ নির্বাচন নীতি সূচনাৰ দ্বাৰা প্রতিনিধিত্বমূলক চৰকাৰ ব্যৱস্থা প্রচলনেৰে ভাৰতৰ সাংবিধানিক অগ্রগতি প্রক্রিয়াটোত গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা গ্রহণ কৰিছিল।
- **১৯০৯ চনৰ ভাৰতীয় পৰিষদ আইন বা মর্লে মিণ্টো সংস্কাৰ (The Indian Councils Act or the Morley-Minto Reforms of 1909) ঃ** ১৯০৯ চনৰ ভাৰতীয় পৰিষদ আইন, যিখন মর্লে -মিণ্টো সংস্কাৰ নামেৰে জনাজাত এই আইনখন ভাৰতৰ সাংবিধানিক বুৰঞ্জীত এক উল্লেখযোগ্য ঘটনা আখ্যা দিয়া হয়। এই আইনে কেন্দ্রীয় আৰু প্রাদেশিক বিধান পৰিষদৰ পৰিসৰ বৃদ্ধি কৰে। কেন্দ্রীয় আৰু প্রাদেশিক বিধান পৰিষদৰ ক্ষমতা আৰু কার্য্যৱলী, বিশেষকৈ বিত্তীয় বিষয়ক ক্ষমতাও এই আইনে বঢ়াই তোলে। পৰিষদৰ সদস্যসকলক পৰিষদ পৰিকল্পনা কৰাৰ ক্ষমতা প্রদান কৰা হয় যদিও ই চৰকাৰৰ নির্ধাৰিত আর্হি মতে হ'ব লাগিব। এই আইনখনে ৰাজনৈতিক বিধিভংগকাৰী সদস্যক বিধান পৰিষদত অযোগ্য বিবেচনা কৰা প্রক্রিয়াও সূচনা কৰিছিল। ১৯০৯ চনৰ ভাৰতীয় পৰিষদ আইনে তিনিধৰণৰ নির্বাচক মণ্ডলীৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল। এই তিনিটা মণ্ডলী আছিল সাধাৰণ নির্বাচক মণ্ডলী, শ্রেণী বা সম্প্রদায়ভুক্ত নির্বাচক মণ্ডলী আৰু বিশেষ নির্বাচক মণ্ডলী । সাধাৰণ নির্বাচক মণ্ডলী প্রাদেশিক বিধান পৰিষদ, পৌৰসভা আৰু জিলা পৰিষদৰ বেচৰকাৰী সদস্যৰে গঠিত। শ্রেণীভূক্ত নির্বাচক মণ্ডলী জমিদাৰ আৰু মুছলমান সম্প্রদায়ৰ লোকেৰে গঠিত। বিশেষ নির্বাচক মণ্ডলীত আছিল বিশ্ববিদ্যালয়, বাণিজ্যসংঘ, বন্দৰ ন্যাস, অধ্যক্ষ সংঘ আদি। এই আইনখনৰ আন এক উল্লেখনীয় দিশ আছিল প্রথমবাৰৰ বাবে ভাৰতীয়ক কেন্দ্রীয় আৰু প্রাদেশিক কার্যবাহী পৰিষদত নিযুক্তি প্রদান। গৱর্ণৰ জেনেৰেলৰ কার্যবাহী পৰিষদত আইন সদস্য হিচাপে নিযুক্তি লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হোৱা প্রথম গৰাকী ব্যক্তি আছিল লর্ড সিংহ

(ছাৰ সত্যেন্দ্ৰ প্ৰসন্ন সিংহ)।

ভাৰতীয় পৰিষদ আইন ১৯০৯ য়ে গ্ৰহণ কৰা ডিভাইড এণ্ড ৰুল নীতিৰ বাবে সমালোচিত হৈছিল। কিয়নো এই আইনেই মুছলমানসকলৰ বাবে পৃথক নিৰ্বাচনৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল।

অগ্ৰগতি খতিয়ান

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ কোনখন আইনে ভাৰতৰ ওপৰত থকা নিয়ন্ত্ৰণ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ পৰা ব্ৰিটিছ ৰাজতন্ত্ৰৰ অধীনলৈ নিয়ে?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৫ ঃ কোনখন আইনৰ জৰিয়তে বিকেন্দ্ৰীভূত বিধায়িনী ব্যৱস্থা ভাৰতত সূচনা কৰা হয়?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৬ ঃ ঔপনিবেশিক আন্দোলনত ভাৰতত পৰোক্ষ নিৰ্বাচন নীতি সূচনা কৰা চন হ'ল ..... (খালী ঠাই পূৰ কৰক)।

- **ভাৰত চৰকাৰ আইন,১৯১৯ (Government of India Act of 1919)** ঃ ১৯১৯ চনত ব্ৰিটেইনৰ সংসদত ভাৰত চৰকাৰ আইন গৃহীত হয়। এই আইনখন মণ্টেগু চেমছ্ফৰ্ড সংস্কাৰ আইন(Montague Chelmsford Reforms Act) নামেৰেও জনা যায়। এই আইনৰ জৰিয়তে কেন্দ্ৰীয় আৰু প্ৰাদেশিক চৰকাৰসমূহলৈ বহুখিনি গুৰুত্বপূৰ্ণ পৰিবৰ্তন অনা হয়। কেন্দ্ৰত এই আইনে দ্বৈত বিধানমণ্ডল(Bicameral legislature) ৰ সূচনা কৰে। এই দুই সদন হৈছে- বিধান সভা (Legislative Assembly) (নিম্ন সদন) আৰু ৰাজ্য পৰিষদ (Council of States) (উচ্চ সদন)। দুয়োখন সদনৰে ক্ষমতা আৰু কাৰ্য্যৱলী বৃদ্ধি কৰা হয়। গভৰ্নৰ জেনেৰেলৰ কাৰ্যবাহী পৰিষদত ভাৰতীয় সদস্যৰ সংখ্যা একৰ পৰা তিনিলৈ বৃদ্ধি কৰা হয়। এই প্ৰক্ৰিয়াই প্ৰত্যক্ষ নিৰ্বাচনৰ সূচনা কৰে।

  ১৯১৯ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনে প্ৰাদেশিক চৰকাৰ সমূহলৈও বহুখিনি পৰিবৰ্তন আনে। প্ৰদেশ সমূহতো দ্বৈত প্ৰশাসনিক ব্যৱস্থা (Dyarchy) প্ৰচলন কৰা হয়। প্ৰাদেশিক চৰকাৰে সৈতে জড়িত বিষয়সমূহক দুটা ভাগত ভগোৱা হয় - হস্তান্তৰিত (Transferred) বিষয় আৰু সংৰক্ষিত (Reserved) বিষয় । গভৰ্নৰ জেনেৰেলে কোনো বিষয় হস্তান্তৰিত বিভাগৰ পৰা সংৰক্ষিত বিভাগলৈ পৰিবৰ্তন কৰিব পাৰিছিল। গভনৰে বিধানমণ্ডলৰৰ নিৰ্বাচিত সদস্যৰ পৰা নিজে নিযুক্তি দিয়া মন্ত্ৰীসকলৰ সহায়ত গভৰ্নৰে সংৰক্ষণমূলক বিভাগৰ বিষয়াসমূহ শাসন কৰিছিল।

এই আইনে কেন্দ্রীয় আৰু প্রাদেশিক চৰকাৰৰ চোৱা চিতাৰ বাবে বিষয়সূচী বা বিভাগবোৰৰ তালিকা বণ্টন কৰে। কেন্দ্রীয় সূচীত অর্ন্তভুক্ত বিষয়সমূহ এনেধৰণৰ- প্রতিৰক্ষা, মুদ্রা,বিত্ত, বাণিজ্য, সংযোগ ব্যৱস্থা , টেলিগ্রাফ, বৈদেশিক সম্পর্ক,শুল্ক, ফৌজদাৰী আৰু দেৱানী আইন ইত্যাদি। অন্যহাতেদি প্রাদেশিক সূচীত থকা বিষয়সমূহ হৈছে স্থানীয় স্বায়ত্ত শাসন, শিক্ষা, জনস্বাস্থ্য, কৃষি; পানী যোগান, ৰাজহ আদি। এই আইনে ভাৰতৰ বাবে উচ্চা অযুক্ত (High Commission) পদৰো সৃষ্টি কৰে। এই পদবীৰ কার্যকাল আছিল ৬ বছৰ। ভাৰতৰ সাংবিধানিক প্রগতিত ১৯১৯ চনৰ এই আইনখনক এক মাইলৰ খুঁটি আখ্যা দিব পাৰি কিয়নো ইয়াৰ যোগেদিয়ে ভাৰতত দায়বদ্ধশীল চৰকাৰৰ বাট মুকলি হৈছিল।

- **নেহৰু প্রতিবেদন ১৯২৮ (Nehru Report, 1928) ঃ** ১৯২৮ চনৰ১৯ মে' তাৰিখে ভাৰতৰ জনগণৰ আশা-আকাংক্ষা আৰু দাবীক লৈ আলোচনা কৰিবলৈ এখন সর্বদলীয় বৈঠক অনুষ্ঠিত হৈছিল। এই সন্মিলনৰ পাছত মতিলাল নেহৰুৰ অধ্যক্ষতাত এখন কমিটি গঠন কৰা হয়। ১৯২৮ চনৰ ১৪ আগষ্ট তাৰিখে এই কমিটিয়ে এখন প্রতিবেদন প্রস্তুত কৰি প্রকাশ কৰে। এই প্রতিবেদনৰ কিছুমান গুৰুত্ব পূর্ণ পৰামর্শ আছিল-

  (১) কমিটিখনৰ পৰামর্শ আছিল যে ভাৰতক স্বায়ত্ত শাসিতৰ মর্যাদা (dominion status) প্রদান কৰা হওক। ভাৰতৰ চৰকাৰে সকলো ক্ষমতা আৰু কর্তৃত্ব দেশৰ জনসাধাৰণৰ পৰা লাভ কৰক।

  (২) ভাৰতৰ এখন নিজস্ব সংবিধান হওক আৰু ইয়াৰ মূল বৈশিষ্ট্য হ'ব ধর্মনিৰপেক্ষতা।

  (৩) এই প্রতিবেদনে ভাৰতত ফেডাৰেল/ সংযুক্ত গাঁথনিত চৰকাৰৰ পৰামর্শ আগবঢ়োৱাৰ লগতে কেন্দ্র পর্যায়ত দ্বৈত বিধান মণ্ডলৰ পোষকতা কৰে।

  (৪) ১৯০৯ চনত মর্লে-মিণ্টো শাসন সংস্কাৰে আগবঢ়োৱা সাম্প্রদায়িক নির্বাচক ব্যৱস্থা বিলোপ সাধন আৰু সন্মিলিত নির্বাচক ব্যৱস্থাৰ লগতে সংখ্যালঘু সকলৰ বাবে সংৰক্ষণৰ সূচনা কৰিবলৈ পৰামর্শ আগবঢ়ায়।

  (৫) ভাৰতীয় সংবিধানে ভাৰতৰ জনসাধাৰণৰ মৌলিক অধিকাৰ প্রদান কৰাৰ পৰামর্শ আগবঢ়ায়।

  (৬) কমিটিখনে এই পৰামর্শও আগবঢ়ায় যে সর্ৱোচ্চ ন্যায়ালয়ে ভাৰতত চূড়ান্ত আপীল আদালত হওক।

  ১৯২৮ চনৰ ৩১ ডিচেম্বৰ তাৰিখে ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্রেছৰ কলিকতা অধিবেশনত নেহৰু প্রতিবেদন গৃহীত হয়। ভাৰতৰ সাংবিধানিক প্রক্রিয়াত এই প্রতিবেদনৰ গভীৰ প্রভাৱ দেখা যায়।

- **১৯৩০ চনৰ চাইমন আয়োগৰ প্রতিবেদন (Simon Commission Report, 1930 ঃ** ১৯২৭ চনত এক আয়োগক ভাৰতত প্রতিনিধিত্ব মূলক চৰকাৰৰ বিকাশৰ সম্ভাৱনা সম্পর্কে অনুসন্ধানৰ দায়িত্ব দিয়া হয়। এই আয়োগৰ অধ্যক্ষ আছিল জন চাইমন আৰু সেয়ে এই আয়োগক চাইমন আয়োগ নামেৰে জনা যায়। এই আয়োগে ১৯৩০ চনত এক প্রতিবেদন

Dominion ঃ ব্রিটিছ সাম্রাজ্যৰ অধীনৰ স্বায়ত্ত শাসিত ৰাজ্য বা দেশ।

প্ৰকাশ কৰে। এই প্ৰতিবেদনত প্ৰাদেশিক অঞ্চলত দ্বৈত প্ৰশাসন বিলোপ সাধন আৰু আইন শৃংখলাকে ধৰি সকলো বিভাগ সামৰি প্ৰাদেশিক চৰকাৰ সমূহক পূৰ্ণ স্বতন্ত্ৰতা দিবলৈ পৰামৰ্শ আগবঢ়ায়। প্ৰাদেশিক চৰকাৰে যাতে স্বতন্ত্ৰতা পায় তাৰ বাবে প্ৰাদেশিক পুঁজি গঠনৰো পৰামৰ্শ আগবঢ়ায়। আয়োগে প্ৰাদেশিক বিধানসভাক বহলোৱাৰ লগতে কেন্দ্ৰীয় বিধান মণ্ডলকো পুনগঠনৰ প্ৰস্তাৱ আগবঢ়ায়। আয়োগৰ দৃষ্টিভংগী আছিল কেন্দ্ৰীয় বিধানসভা দুই তৰপীয়া হওক। এখন সংযুক্ত সভা আৰু আনখন ৰাজ্য পৰিষদ। কেন্দ্ৰীয় বিধান সভাক সংযুক্ত সভা বোলা হওক, যিখন প্ৰাদেশসমূহৰ প্ৰতিনিধি আৰু ব্ৰিটিছ অধিকৃত ভাৰতৰ আন আন অঞ্চলৰ জনসংখ্যা অনুপাতে প্ৰতিনিধি লৈ পুনগঠন হ'ব। আয়োগে সংযুক্ত সভা আৰু ৰাজ্য পৰিষদৰ কাৰ্য্যকালো ক্ৰমে ৫ বছৰ আৰু ৭ বছৰ নিৰ্ধাৰণ কৰে। এই আয়োগে ভাৰতত সংযুক্ত চৰকাৰৰ গাঁথনিৰ পৰামৰ্শ আগবঢ়ায়। আইন সংক্ৰান্তীয় ক্ষেত্ৰত উচ্চ ন্যায়ালয়সমূহ ভাৰত চৰকাৰৰ প্ৰশাসনিক নিয়ন্ত্ৰণ থকাৰ পৰামৰ্শ আগবঢ়ায়।

অগ্ৰগতি খতিয়ান

প্ৰশ্ন নং ৭ ঃ ১৯১৯ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনে কেন্দ্ৰত দ্বৈত বিধান মণ্ডলৰ সূচনা কৰে।
(শুদ্ধ /অশুদ্ধ)

প্ৰশ্ন নং ৮ ঃ ১৯২৮ চনৰ নেহৰু প্ৰতিবেদনৰ দুটা পৰামৰ্শ লিখক ?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৯ ঃ চাইমন আয়োগে সংযুক্ত সভাৰ কাৰ্য্যকাল কিমান বছৰ নিৰ্ধাৰণ কৰিছিল ?

.....

.....

- **১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইন (Government of India Act of 1935) ঃ** ১৯৩৫ চনত ব্ৰিটিছ সংসদত ভাৰত চৰকাৰ আইন ১৯৩৫ গৃহীত হয়। এই আইনখনৰ পৰা ভাৰতৰ সংবিধানৰ আৰ্হি তৈয়াৰ কৰোঁতা সকলে বহুতো মূল্যৱান আৰু দৰকাৰী সমল গ্ৰহণ কৰিছিল। চাইমন কমিছনৰ প্ৰতিবেদনৰ ওপৰত আলোচনা কৰিবলৈ ১৯৩০,১৯৩১ আৰু ১৯৩২ চনত তিনিলানী ঘূৰণীয়া মেজমেল অনুষ্ঠিত হৈছিল। ইয়াৰ ফলশ্ৰুতিতে ১৯৩৫ চনতভাৰত চৰকাৰ আইন গৃহীত হয়। এইখন আছিল এক বহু দীঘল লিখিত দলিল। এই আইনে ভাৰতৰ সকলো প্ৰাদেশিক ৰাজ্যক লৈ এখন সৰ্বভাৰতীয় যুক্তৰাজ্য (All India Federation) গঠনৰ প্ৰস্তাৱ আগবঢ়াইছিল।

১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনে ব্ৰিটিছ সংসদৰ পূৰ্ণাঙ্গ কৰ্তৃত্ব বাহাল ৰাখিছিল। এই

আইনে স্পষ্ট ভাৱে কৈছিল যে ভাৰতে দাবী কৰা স্বতন্ত্র মর্যাদা লাভৰ সময় আৰু ইয়াৰ প্রকৃতি সম্পর্কে সিদ্ধান্ত লোৱাৰ অধিকাৰ ব্রিটিছ সংসদৰ থাকিব। এই আইনখনে কেন্দ্রত দুই সদনযুক্ত এখন বিধান পৰিষদ (legislature) সৃষ্টি কৰে। এই বিধান পৰিষদ যুক্তৰাষ্ট্রীয় সভা (নিম্ন সদন) আৰু ৰাজ্যিক পৰিষদ (উচ্চ সদন) ক লৈ গঠন কৰা হৈছিল। ই কেন্দ্রত দ্বৈত প্রশাসনৰ (Dyarchy) সূচনা কৰে। কেন্দ্রীয় বিষয়সমূহত সংৰক্ষিত আৰু হস্তান্তৰিত এই দুটা ভাগত ভগোৱা হয়। যুক্তৰাজ্যিক সূচী, প্রাদেশিক সূচী আৰু সমৱর্তী সূচী প্রস্তুতেৰে ক্ষমতা বিভাজন কৰাৰ লগতে অৱশিষ্ট বিষয়সূচীৰো ব্যৱস্থা ৰাখে। এই আইনে দিল্লীত যুক্তৰাজ্যিয় ন্যায়ালয় প্রতিষ্ঠা কৰে। এই আদালতক মৌলিক আৰু আপীল সম্বন্ধীয় দুই প্রকাৰৰে আইনী ক্ষমতা প্রদান কৰা হয়। আন্তঃ ৰাজ্যিক বিবাদৰ সিদ্ধান্ত দিয়াৰ লগতে উচ্চ ন্যায়ালৰ সিদ্ধান্তৰ ওপৰত আপীল শুনাৰ ক্ষমতাও যুক্তৰাজ্যিয় আদালতক দিয়া হয়। অৱশ্যে চুড়ান্ত আদালত আছিল ইংলেণ্ডৰ মন্ত্রী পৰিষদ। প্রদেশসমূহত দ্বৈত প্রশাসনৰ সলনি প্রাদেশিক স্বায়ত্ততা প্রদান কৰা হয়। প্রাদেশিক বিধানমণ্ডলৰ সদস্য সকলৰ মাজৰ পৰা গবর্ণৰে মন্ত্রী নিযুক্তি দিয়ে। তেঁওলোক প্রাদেশিক বিধানমণ্ডল আৰু প্রদেশখনৰ প্রশাসনিক দিশটো ক্ষেত্রত দায়বদ্ধ হ'ব লাগে। এই আইনে মুঠ এঘাৰখন প্রদেশৰ ভিতৰত ছখন প্রদেশত দ্বৈত বিধানমণ্ডলৰ ব্যৱস্থা কৰে। এই দুই বিধান মণ্ডল থকা প্রদেশ সমূহত বিধান পৰিষদক 'উচ্চ সদন' আৰু বিধান সভাক 'নিম্ন সদন' বোলা হয়। এক যুক্তৰাজ্য লোক সেৱা আয়োগো প্রতিষ্ঠা কৰা হ'ল।

জানি থোৱা ভাল

১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনৰ দুটা মূল ব্যৱস্থা হ'ল-

১। ভাৰতত যুক্তৰাজ্য ৰাজনীতিৰ সূচনা।

২। ব্রিটিছ শাসিত ভাৰতীয় প্রদেশসমূহত প্রাদেশিক স্বতন্ত্রতা প্রতিষ্ঠা।

জানি থোৱা ভাল

বর্তমান ভাৰতত দ্বৈত বিধান মণ্ডল থকা ৰাজ্য কেইখন হৈছে-

(১) অন্ধ্র প্রদেশ (২) বিহাৰ (৩) জম্মু আৰু কাশ্মীৰ (৪) কর্ণাটক (৫ তেলেংগানা (৬) মহাৰাষ্ট্র আৰু (৭) উত্তৰ প্রদেশ।

- **ক্রিপ্ছ মিছন (The Cripps Mission) ঃ** ১৯৪২ চনত ছাৰ ষ্টেফর্ড ক্রিপ্ছৰ নেতৃত্বত ক্রিপ্ছ মিছনক ভাৰতলৈ পঠোৱা হয়। ১৯৪২ চনৰ ২২ মার্চ তাৰিখে এই মিছন ভাৰতত উপস্থিত হয়। মিছনে আন কেতবোৰ প্রস্তাৱৰ লগতে দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ পাছত ভাৰতক স্বতন্ত্র মর্যাদা প্রদান আৰু সংবিধান সভা গঠনৰ প্রতিশ্রুতি প্রদান কৰে। সংবিধান সভা গঠন বা সংবিধানৰ আৰ্হি প্রস্তুতিত ভাৰতৰ ৰাজ্যসমূহৰ অংশগ্রহণৰ কর্তৃত্ব আছিল। ক্রিপছ মিছনে

পৰামর্শ আগবঢ়াইছিল যে সংবিধানৰ আৰ্হি প্রস্তুতলৈকে আৰু দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ পৰিপ্রেক্ষিতত প্রতিৰক্ষাৰ দিশত ভাৰতৰ ওপৰত ব্রিটেইনৰ পূর্ণ কর্তৃত্ব থাকিব।

ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্রেছ, মুছলীম লীগকে ধৰি প্রায়খিনি ৰাজনৈতিক দল আৰু বিভিন্ন শ্রেণীৰ লোকে বিভিন্ন কাৰণত এই মিচনৰ প্রস্তাৱ অগ্রাহ্য কৰে।

- **১৯৪৬ চনৰ কেবিনেট মিছন প্লেন (The Cabinet Mission Plan 1946)ঃ** ১৯৪৫ চনত দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ সমাপ্তিত গ্রেইট ব্রিটেইনৰ ৰাজনৈতিক দৃশ্যপটৰ সলনি হয়। ১৯৪৫ চনৰ নির্বাচনত লেবাৰ পার্টীয়ে কনজাৰ্ভেটিভ দলক পৰাজিত কৰি প্রথমবাৰৰ বাবে জয়ী হয়। লেবাৰ পার্টীৰ ক্লিমেণ্ট এট্লী ব্রিটেইনৰ প্রধানমন্ত্রী হয়। এই চৰকাৰখন ভাৰতৰ প্রতি, বিশেষকৈ স্বাধীনতাৰ ক্ষেত্রত সহানুভূতিশীল আছিল। সংবিধান প্রস্তুতকে ধৰি বিভিন্ন দিশ সম্পর্কে আলোচনা কৰিবলৈ ব্রিটিছ প্রধানমন্ত্রী এট্লীয়ে ১৯৪৬ চনত এক উচ্চ ক্ষমতা সম্পন্ন মিছনক ভাৰতলৈ পঠায়। এই মিছনৰ সদস্যসকল আছিল লর্ড পেথিক লৰেঞ্চ, ছা�ৰ ষ্টাফর্ড ক্রি প্ছ আৰু মিষ্টাৰ এ.ভি আলেকজেণ্ডাৰ। এই মিছনে ভাৰতীয় নেতাসকলৰ লগতে ভাৰতত থকা ব্রিটিছ অধিকাৰী সকলৰ লগতো পুংখানুপুংখ আলোচনা চলায়। এই আলোচনাৰ পাছত মিছনে এক নতুন সাংবিধানিক ভাৰত প্রতিষ্ঠাৰ বাবে কিছুমান প্রস্তাৱ আগবঢ়ায়। মুখ্য প্রস্তাৱসমূহ এনেধৰণৰ ঃ

  (১) ব্রিটিছ অধিকৃত প্রদেশ আৰু ভাৰতৰ আন আন ৰজাশাসিত ৰাজ্যসমূহ (Princely States) লগ লগাই অখণ্ড ভাৰত প্রতিষ্ঠা কৰা।

  (২) এই অখণ্ড বা সংযুক্ত ভাৰতে বৈদেশিক পৰিক্রমা, প্রতিৰক্ষা আৰু যোগাযোগ আদি বিষয় সমূহ চোৱাচিতা কৰিব।

  (৩) এই অখণ্ড ভাৰত সংঘ (Indian Union)ত ব্রিটিছ অধিকৃত প্রদেশ (British India)ৰ লগতে দেশীয় ৰাজ্যসমূহৰ প্রতিনিধি থাকিব।

  (৪) প্রদেশসমূহক তিনিটা গোট A,B আৰু C ত ভাগ কৰা যাব। গোট A গঠিত হ'ব মাদ্রাজ, বম্বে, উত্তৰ প্রদেশ, বিহাৰ, মধ্যপ্রদেশ আৰু উৰিষ্যা; গোট B ত থাকিব পঞ্জাৰ, উত্তৰ পশ্চিম সীমান্ত প্রদেশ আৰু সিন্ধু। গোট C ত থাকিব বংগ আৰু অসম।

  (৫) ভাৰতৰ সংবিধান পৰিকল্পনাৰ বাবে এখন সংবিধান সমিতি গঠন কৰা হ'ব। এই সমিতিৰ সদস্যসকলক প্রাদেশিক বিধান সভাৰ পৰা নির্বাচন কৰা হ'ব।

  (৬) ইয়াৰ উপৰি প্রধান ৰাজনৈতিক দলসমূহৰ চৈধ্যজন প্রতিনিধিৰে এখন অন্তৰ্তীকালীন চৰকাৰ গঠন কৰা হব বুলি এই মিছনে প্রস্তাৱ আগবঢ়ায়।

  প্রথমাৱস্থাত ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্রেছে এই প্রস্তাৱসমূহ মানি লৈছিল কিন্তু মুছলীম লীগৰ নেতা মহম্মদ আলি জিন্নাই প্রত্যাখ্যান কৰে আৰু অন্তৰ্তী কালীন চৰকাৰ ত্যাগ কৰে।

  ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্রেছ আৰু মুছলীম লীগৰ মাজত মতানৈক্য আৰু বৃদ্ধি পায়। এনে সংকট কালত লর্ড মাউণ্টবেটেনে ভাৰতক দুটা ভাগত ভাৰত আৰু পাকিস্তান

হিচাপে ভাগ কৰাৰ প্ৰস্তাৱ আগবঢ়ায়।

কংগ্ৰেছ আৰু মুছলীম লীগ দুয়ো পক্ষই এই প্ৰস্তাৱ গ্ৰহণ কৰে। ***মাউণ্টবেটেন***ৰ আঁচনি অনুসৰিয়েই ব্ৰিটিছ সংসদত ১৯৪৭ চনৰ ১৮ জুলাইত **ভাৰতীয় স্বাধীনতা আইন** পাছ হয়। আৰু তাৰেই ফলশ্ৰুতিত ১৯৪৭ চনৰ ১৫ আগষ্ট তাৰিখে ভাৰত এখন স্বাধীন ৰাষ্ট্ৰ ৰূপে পৰিগণিত হয়। কেবিনেট মিছনৰ প্ৰস্তাৱ অনুসৰিয়েই সংবিধান সমিতিখন প্ৰতিনিধিত্বমূলক সমিতি ৰূপত গঢ়ি তোলা হয়। সংবিধান প্ৰস্তুত হৈ উঠালৈকে সংবিধান সমিতিখনে স্বয়ত্তশাসিত বিধানমণ্ডল হিচাপে কাৰ্য কৰিছিল আৰু ১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনৰ দফা সমূহৰ কিছু অত্যাৱশ্যকীয় সালসলনি ঘটাই ভাৰতৰ প্ৰশাসন চলোৱা হৈছিল।

লুইচ ফ্ৰেনচিছ এলবাৰ্ট ভিক্টৰ নিকোলাচ মাউণ্টবেটেন ২৫ জুন, ১৯০০— ২৭ জুন, ১৯৭৯)ঃ তেওঁ ভাৰতৰ বৃটিছ সাম্ৰাজ্যৰ অন্তিমজন ভাইচৰয় আছিল আৰু ১৯৪৭ চনত ভাৰতৰ স্বাধীনতা লাভৰ পাছত প্ৰথমজন গভৰ্নৰ জেনেৰেল আছিল।

জানি থোৱা ভাল

ভাৰতৰ সংবিধান হৈছে যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় গাঁথনিৰ। কিন্তু সংবিধানে ভাৰতক এক একক ৰাষ্ট্ৰ হিচাপেহে ব্যাখ্যা দিয়ে। ভাৰতৰ সংবিধানৰ প্ৰথম দফাতেই ভাৰতক এখন অখণ্ড বা একক ৰাষ্ট্ৰ হিচাপেহে কোৱা হৈছে।

অগ্ৰগতি খতিয়ান

প্ৰশ্ন নং ১০ঃ কোনখন আইন অনুযায়ী যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় আদালত প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ১১ঃ কোনখন আঁচনিয়ে ভাৰতক দুটা ভাগত— ভাৰত আৰু পাকিস্তান হিচাপে ভাগ কৰাৰ প্ৰস্তাৱ আগবঢ়ায়?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ১২ঃ ১৯৪৫ চনৰ নিৰ্বাচনত ব্ৰিটেইনত কোনটো দলে চৰকাৰ গঠন কৰিছিল?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ১৩ঃ কেবিনেট মিছনত আগবঢ়োৱা দুটা প্ৰস্তাৱ উল্লেখ কৰক।

.....

.....

১.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতৰ সংবিধান প্রস্তুতি আৰু গ্রহণৰ এক দীঘলীয়া ইতিহাস আছে। ঔপনিবেশিক কালত বিহিত হোৱা ভালেকেইখন আইনে ভাৰতৰ সংবিধান প্রণয়ন প্রক্রিয়াটোত অৱদান আগবঢ়াইছে।
- ভাৰতৰ সাংবিধানিক অগ্রগতিত প্রভাৱ পেলোৱা উল্লেখযোগ্য আইন সমূহ হৈছে- ১৭৭৩ চনৰ ৰেগুলেটিং এক্ট, পিট্ছ ভাৰত এক্ট ১৭৮৪ চনৰ, চনদ আইন ১৮১৩,১৮৩৩ আৰু ১৮৫৩ ।
- ১৮৫৮ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনে ভাৰতৰ শাসন ক্ষমতা কোম্পানীৰ পৰা ব্রিটিছ ৰাজতন্ত্রৰ তললৈ নিয়ে। ফলস্বৰূপে ভাৰত ব্রিটিছ চৰকাৰৰ পোনপটীয়া শাসনৰ অধীন হয়। ১৮৬১ চনৰ ভাৰতীয় পৰিষদ আইনে ভাৰতৰ শাসন প্রক্রিয়াটোত নির্দিষ্ট সংশোধন আনে।
- ১৮৯২ চনৰ ভাৰতীয় পৰিষদ আইনৰ ভাৰতৰ সাংবিধানিক অগ্রগতিত গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা আছে। এই আইনে ভাৰতত পৰোক্ষ নির্বাচন নীতিৰ আৰম্ভণি ঘটায়।
- ১৯০৯ চনৰ ভাৰতীয় পৰিষদ আইন যিখন মর্লে- মিণ্টো সংস্কাৰ নামেৰে জনাজাত ভাৰতৰ সাংবিধানিক ইতিহাসত লেখত লবলগীয়া গুৰুত্ব আছে। এই আইনে তিনিধৰণৰ নির্বাচক মণ্ডলীৰ ব্যৱস্থা কৰিছিল। যেনে- সাধাৰণ নির্বাচক, শ্রেণীভুক্ত নির্বাচক, আৰু বিশেষ নির্বাচক মণ্ডলী।
- ১৯১৯ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনে কেন্দ্রত দ্বৈত বিধানমণ্ডলৰ সূচনা কৰে। প্রদেশসমূহতো দ্বৈত প্রশাসন ব্যৱস্থা আৰম্ভণি ঘটায়।
- ১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনত বহুতো মূল্যবান আৰু দৰকাৰী দফা ভাৰতৰ সংবিধান প্রস্তুত কৰোঁতাসকলে গ্রহণ কৰিছিল।
- ঔপনিৰেশিক আমোলৰ কিছুমান আয়োগৰ প্রতিবেদনেও ভাৰতৰ সাংবিধানিক অগ্রগতিত অৱদান আগবঢ়াইছিল। তেনে কিছুমান প্রতিবেদন আছিল- নেহৰু প্রতিবেদন ১৯২৮ , চাইমন কমিছন প্রতিবেদন ১৯৩০, ক্রিপছ্ মিছন প্রতিবেদন ১৯৪২ ,কেবিনেট মিছন প্রতিবেদন ১৯৪৬
- ১৯৪৭ চনৰ ১৮ জুলাইত ব্রিটিছ সংসদত ভাৰতৰ স্বাধীনতা আইন গৃহীত হয় আৰু তাৰ ফলশ্রুতিত ১৯৪৭ চনৰ ১৫ আগষ্টত ভাৰত স্বাধীন ৰাষ্ট্রত পৰিণত হয়। সংবিধান সভাই

স্বাধীন ভাৰতৰ সংবিধান প্ৰস্তুত কৰে।

১.৫ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ ২০০০ ।*ভাৰতৰ প্ৰশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শৰ্মা, দুৰ্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শৰ্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫ । *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্ৰ আৰু নায়ক, প্ৰতুল চন্দ্ৰ ২০১১ ।*স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্ৰকাশন।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi : Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K.(2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.*New Delhi : S. Chand and Company.

১.৬ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৭৮৪

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৮৩৩ চনৰ চনদ আইন

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ (i) বংগৰ গবর্ণৰক গবর্ণৰ জেনেৰেল নিযুক্তি দিয়া হয়। তেওঁক সহায়ৰ বাবে গৱর্ণৰ জেনেৰেলে চাৰিজন সদস্যৰ এখন পৰিষদ গঠন কৰে।

(ii) গৱর্ণৰ জেনেৰেল আৰু তেওঁৰ পৰিষদক কোম্পানী শাসিত অঞ্চলসমূহও আইন প্রণয়ন, শৃংখলা বজাই ৰখাৰ বাবে আদেশ জাৰীৰ ক্ষমতা প্রদান কৰা হয়।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৮৫৮ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইন

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৮৬১ ভাৰতীয় পৰিষদ আইন

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৮৯২

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ শুদ্ধ

৮ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ (i) কমিটিখনে ভাৰতক স্বতন্ত্র মর্যাদা প্রদান কৰাৰ পৰামর্শ আগবঢ়ায়। ভাৰত চৰকাৰৰ সকলো ক্ষমতা আৰু কর্তৃত্বৰ উৎস হ'ব দেশৰ জনসাধাৰণ।

(ii) ভাৰতৰ নিজস্ব সংবিধান থাকিব যিখনত ধর্মনিৰপেক্ষা মূল গুণ হিচাপে বিবেচিত হ'ব।

৯ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৫ বছৰ

১০ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভাৰত চৰকাৰ আইন ১৯৩৫

১১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ মাউণ্টবেটেন আঁচনি

১২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ লেবাৰ পার্টী।

১৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ (i) ব্রিটিছ অধিকৃত প্রদেশ আৰু আন আন ৰাজশাসীত ৰাজ্যসমূহ লগ লগাই এক অখণ্ড ভাৰত গঠন কৰা।

(ii) ভাৰতৰ সংবিধানৰ খচৰা প্রস্তুতৰ বাবে সংবিধান সমিতি গঠন কৰা। সংবিধান সমিতিৰ সদস্যসকল প্রাদেশিক বিধান সভাসমূহৰ পৰা নির্বাচিত হ'ব লাগিছিল।

১.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন

(ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ ভাৰতৰ প্ৰথম গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল কোন?

প্ৰশ্ন ২ ঃ কোনখন আইনে মুছলিম সম্প্ৰাদায়ৰ বাবে বিশেষ নিৰ্বাচকৰ সূচনা কৰিছিল?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ ১৮৮৪ চনৰ পিট্‌ছ ইণ্ডিয়া এক্টে আগবঢ়োৱা নিয়ন্ত্ৰণ পৰিষদ (বৰ্ড অৱ কণ্টল)ৰ গঠন সম্পৰ্কে লিখক?

প্ৰশ্ন ৪ ঃ ১৯১৯ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইন অনুসৰি কেন্দ্ৰীয় সূচীত অন্তৰ্ভুক্ত যিকোনো চাৰিটা বিষয় উল্লেখ কৰক?

(খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ ১৭৭৩ চনৰ ৰেগুলেটিং এক্ট সম্পৰ্কে চমুটোকা লিখক?

প্ৰশ্ন ২ ঃ ১৮৬১ চনৰ ভাৰতীয় পৰিষদ আইন অনুযায়ী ভাৰতত হোৱা পৰিবৰ্তনসমূহ চমুকৈ আলোচনা কৰক?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ ১৯০৯ চনৰ ভাৰতীয় পৰিষদ আইন বা মৰ্লে-মিণ্টো সংস্কাৰে ভগোৱা নিৰ্বাচকৰ তিনিটা ভাগ সম্পৰ্কে লিখক?

প্ৰশ্ন ৪ ঃ ১৯৩০ চনৰ ছাইমন আয়োগ সম্পৰ্কে চমুটোকা লিখক?

(গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ ১৭৭৩ চনৰ পৰা ১৯০৯ চনৰ সময়ছোৱাত ভাৰতক সাংবিধানিক অগ্ৰগতি প্ৰক্ৰিয়াটোৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ ১৯১৯ চনৰ আৰু ১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইন দুখনে ভাৰতৰ সাংবিধানিক অগ্ৰগতিত কিদৰে আৱদান আগবঢ়াইছে ব্যাখ্যা কৰক?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ ১৯১৯ চনৰ পৰা ১৯৪৭ চনলৈকে ভাৰতৰ সাংবিধানিক অগ্ৰগতিৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰত?

*** ***** ***

অধ্যায় ২ ঃ ভাৰতৰ সংবিধান প্ৰনয়ন

অধ্যায় গাঁথনি

২.১ উদ্দেশ্য
২.২ পৰিচয়
২.৩ ভাৰতৰ সংবিধান প্ৰস্তুত প্ৰণালী
২.৪ সংবিধান সভা গঠন
২.৫ খচৰা সমিতি
২.৬ ভাৰতৰ সংবিধানৰ সংগ্ৰহণ
২.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
২.৮ অধিক জানিবলৈ
২.৯ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান
২.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন

২.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি ঃ

- সংবিধান সভা গঠন সম্পৰ্কে ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- খচৰা কমিটিৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে বিশ্লেষণ কৰিব পাৰিব
- ভাৰতৰ সংবিধানৰ সংগ্ৰহণ প্ৰক্ৰিয়াৰ আলোচনা কৰিব পাৰিব।

২.২ পৰিচয়

কুৰি শতিকাৰ দ্বিতীয় দশকৰ শেষৰফালে ভাৰতীয়সকলৰ মাজত আত্মনিৰূপন (self-determination), স্বনিয়ন্ত্ৰণৰ অধিকাৰ আৰু নিজা এখন সংবিধানক লৈ সজাগতা গঢ় লৈ উঠে। আমি আগৰ অধ্যায়ত স্বাধীনতা আন্দোলনৰ সময়ছোৱাত ভাৰতত কিদৰে সংবিধান এখনৰ দাবী উত্থাপিত হৈছিল তাক আলোচনা কৰি আহিছো। কুৰি শতিকাৰ প্ৰাৰম্ভিক কালছোৱাত এই দাবী তীব্ৰতৰ হৈ উঠে। প্ৰথম বিশ্ব যুদ্ধৰ সময়ত বাল গংগাধৰ তিলক আৰু এনী বেচান্তে হ'ম ৰুল (Home Rule) আন্দোলনৰ সূচনা কৰে। এই ঘটনাটোক ভাৰতৰ সাংবিধানিক অগ্ৰগতিৰ প্ৰক্ৰিয়াটোৰ এক মাইলৰ খুঁটি আখ্যা দিয়া হয়। এই অধ্যায়ত আমি সংবিধান সভা আৰু খচৰা সমিতিৰ ভূমিকাৰ বিশেষ উল্লেখেৰে ভাৰতৰ সাংবিধানিক অগ্ৰগতিৰ প্ৰক্ৰিয়াটোৰ আলোচনা আগবঢ়াম।

২.৩ ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তুত প্ৰণালী

স্বাধীনতা আন্দোলনৰ সময়ছোৱাত স্বাধীন ভাৰতৰ সংবিধানৰ আৰ্হি তৈয়াৰৰ বাবে সংবিধান সভা গঠনৰ দাবী উঠে। ইয়াৰ ফলতেই দীৰ্ঘদিনীয়া আন্দোলনৰ পাছত ভাৰতত সংবিধান সভা গঠন হয়। ১৯৪৬ চনৰ ৯ ডিচেম্বৰত সংবিধান সভাৰ প্ৰথমখন বৈঠক অনুষ্ঠিত হয়। ১৯৪৬ চনৰ ৯ ডিচেম্বৰত তাৰিখৰ পৰা প্ৰায় তিনিবছৰ কাল সংবিধান সভাই সংবিধান প্ৰস্তুতিৰ কামত নিয়োজিত আছিল। তাৰ ফলশ্ৰুতিতে সংবিধান সভাৰ আশাশুধীয়া প্ৰচেষ্টাত ১৯৪৯ চনৰ ২৬ নৱেম্বৰ তাৰিখে ভাৰতৰ সংবিধান গৃহীত হয় আৰু ১৯৫০ চনৰ ২৬ জানুৱাৰী তাৰিখৰ পৰা কাৰ্যকৰী কৰা হয়। ভাৰতৰ সংবিধানক ধাৰ কৰা সংবিধান আখ্যা দিয়া হয়। সংবিধান প্ৰস্তুত কৰা সকলে সেই সময়ত বিভিন্ন দেশত প্ৰচলিত সংবিধানসমূহৰ পৰা উত্তম বৈশিষ্ট্য সমূহ ভাৰতৰ জনসাধাৰণ প্ৰয়োজনীয়তাৰ লগত খাপ খুৱাকৈ ভাৰতৰ সংবিধানৰ অংগীভুত কৰি লৈছিল।

২.৪ সংবিধান সভাৰ গঠন

কুৰি শতিকাৰ প্ৰথম অৰ্ধত ভাৰতীয় সকলৰ মাজত আত্মনিৰ্ণপনৰ দাবী নতুন উদ্যমেৰে ঠন ধৰি উঠে। ১৯১৮ চনত বহা ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছৰ ৩৩ সংখ্যক অধিবেশনত ঘোষণা কৰা হয় যে ভাৰতীয় সকলৰ আত্মনিৰ্ণপনৰ অধিকাৰ আছে আৰু তাৰ বাবে ভাৰতক এখন নিজা সংবিধানৰ প্ৰয়োজন। ১৯২৪ চনত ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছৰ সভাপতি মতিলাল নেহৰুৰে ভাৰতৰ সংবিধানৰ বাবে এক আঁচনি তৈয়াৰৰ দাবী উত্থাপন কৰে। ১৯২৭ চনত বম্বেত বহা ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছৰ অধিৱেশনত পুনৰ সিদ্ধান্ত লোৱা হয় যে কংগ্ৰেছৰ কাৰ্যবাহী কমিটিয়ে কেন্দ্ৰীয় আৰু প্ৰাদেশিক বিধানমণ্ডলৰ নিৰ্বাচিত সদস্যসকলৰ লগত আলোচনা কৰি ভাৰতৰ সংবিধানৰ আৰ্হি তৈয়াৰ কৰিব। ১৯৩৪ চনত অগ্ৰণী ৰাজনৈতিক চিন্তাবিদ আৰু ভাৰতীয় কমিউনিষ্ট পাৰ্টিৰ প্ৰতিষ্ঠাপক এম. এন. ৰয়ে প্ৰথম বাৰৰ বাবে সংবিধানৰ আৰ্হি প্ৰস্তুতৰ বাবে সংবিধান সভাৰ দাবী উত্থাপন কৰে। তদুপৰি সেই একে বছৰতে স্বৰাজ দলেও এই দাবী কাৰ্য তৎপৰ কৰি তোলে। ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছেও ১৯৩৬ চনৰ ২৮ ডিচেম্বৰ তাৰিখে ফৈজপুৰ অধিবেশনত এই দাবী পুনৰুত্থাপন কৰে। ১৯৩৯ চনত ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছৰ কাৰ্যবাহী কমিটিয়ে ভাৰতৰ স্বাধীনতা আৰু সংবিধান সভাৰ দাবী তোলে। ১৯৪২ চনৰ মাৰ্চ মাহ ছাৰ ষ্টাফৰ্ড ক্ৰিপছ ব্ৰিটেইনৰ ৰাজকীয় চৰকাৰৰ প্ৰস্তাৱ লৈ ভাৰতলৈ আহোঁতে ভাৰতীয়সকলৰ সংবিধান সভা গঠনৰ দাবী অৰ্পন কৰা হয়। দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধৰ সময়ত ব্ৰিটেইনে জাপানৰ পৰা যেতিয়া ভাবুকিৰ সন্মুখীন হ'ল তেতিয়া ব্ৰিটেইন চৰকাৰে ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছৰ পৰা সহযোগিতা বিচাৰি আলোচনাৰ বাবে সাজু হ'ল। ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছে সংবিধান সভাৰ অভিমতৰ বাহিৰে ছাৰ ষ্টাফৰ্ড ক্ৰিপছৰ প্ৰস্তাৱ যথোপযুক্ত নোহোৱাত প্ৰত্যাখ্যান কৰে।

দ্বিতীয় মহাযুদ্ধৰ অন্তত লেবাৰ দলে ব্ৰিটেইনত চৰকাৰ গঠন কৰে আৰু ভাৰতীয় সকলৰ স্বাধীনতাৰ দাবী গ্ৰহণ কৰে। ব্ৰিটিছ চৰকাৰে ক্ষমতা হস্তান্তৰ সম্পৰ্কে ভাৰতীয় নেতাসকলৰ

লগত আলোচনা কৰিবলৈ ১৯৪৬ চনত ক্ষমতা সম্পন্ন কেবিনেট মিছনক ভাৰতলৈ পঠায় আৰু এই মিছনে স্বাধীন ভাৰতৰ সংবিধান প্ৰনয়নৰ বাবে সংবিধান সভাৰ প্ৰস্তাৱ গ্ৰহণ কৰে। অৱদমিত শ্ৰেণীৰ প্ৰতিনিধি, বিভিন্ন প্ৰদেশসমূহৰ প্ৰতিনিধি আৰু ৰাজ্যসমূহৰ ১ নিযুত জনসংখ্যাৰ অনুপাতে এজন কৈ সদস্য প্ৰতিনিধিৰে সংবিধান সভা গঠনৰ পৰিকল্পনা কৰা হয়। ১৯৪৬ চনৰ জুলাই মাহত কেবিনেট মিছন প্লেনৰ অধীনত সংবিধান সভাৰ নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত হয়। সৰ্বমুঠ ২১০ খন সাধাৰণ আসনৰ ভিতৰত কংগ্ৰেছে ১৯৯ খন আৰু ৭৮খন মুছলমান আসনৰ ভিতৰত মুছলীম লীগে ৭৩ খন আসনত জয়ী হয়। সংবিধান সভালৈ বহুতো উচ্চ পদস্থ কংগ্ৰেছ আৰু মুছলীম লীগৰ নেতা, প্ৰখ্যাত ৰাজনীতিজ্ঞ ব্যক্তি, প্ৰশাসক, প্ৰখ্যাত আইনৰত, সমাজ কৰ্মী নিৰ্বাচিত হয়। ১৯৪৬ চনৰ ৯ ডিচেম্বৰ তাৰিখে সংবিধান সভা অনুষ্ঠিত কৰাৰ সিদ্ধান্ত লোৱা হয় যদিও মুছলীম লীগে সুকীয়া সংবিধান সভা আৰু পাকিস্তান গঠনৰ দাবী জনাই এই কাৰ্য্যসূচী বৰ্জন কৰে। মাউণ্টবেটেন আঁচনিত সুকীয়া পাকিস্তান গঠন আৰু সুকীয়া সংবিধান সভা গঠনৰ দাবী মানি লয়।

ভাৰত বিভাজন সংঘটিত হোৱাৰ লগে লগে সংবিধান সভা গঠনৰ দিশতো ব্যাপক পৰিবৰ্তন আহে। কাৰণ দেশৰ কিছুমান অঞ্চল আৰু প্ৰদেশ পাকিস্তানৰ লগত চামিল হয়; ফলস্বৰূপে সংবিধান সভাত প্ৰতিনিধিত্ব কৰাৰ যোগ্যতা হেৰুৱায়। সংবিধান সভাৰ সদস্য সংখ্যা ৩৮৯ খন পৰা ২৯৯ লৈ কমে। ৰজাৰ দ্বাৰা শাসিত ৰাজ্যৰ প্ৰতিনিধিৰ সংখ্যা ৯৩ ৰ পৰা ৭০ পায়হি আৰু চীফ কমিছনাৰৰ দ্বাৰা শাসিত প্ৰদেশৰ সংখ্যা ২৯৬ ৰ পৰা ২২৯ হয়।

সংবিধান সভাৰ প্ৰথম বৈঠক অনুষ্ঠিত হয় ১৯৪৬ চনৰ ৯ ডিচেম্বৰ তাৰিখে ড° শচীদানন্দ সিনসাৰ অধ্যক্ষতাত আৰু ১৯৪৬ চনৰ ১১ ডিচেম্বৰ তাৰিখে ড° ৰাজেন্দ্ৰপ্ৰসাদ স্থায়ী অধ্যক্ষ হিচাপে নিৰ্বাচিত হয়। সংবিধান সভাত কেইবাখনো উপকমিটি আছিল। তাৰ ভিতৰত খচৰা কমিটি আছিল উল্লেখযোগ্য।

লক্ষ্য-প্ৰস্তাৱ (Objective Resolution) ঃ

১৯৪৬ চনৰ ১৩ ডিচেম্বৰত জৱাহৰলাল নেহৰুৱে সংবিধানৰ লক্ষ্য-প্ৰস্তাৱ দাঙি ধৰে যি ভাৰতীয় সংবিধানৰ আদৰ্শ গাঁথনি দাঙি ধৰিব পাৰে। সংবিধান সভাৰ প্ৰথম দুখন আলোচনা সত্ৰত লক্ষ্যবস্তু নিৰ্ধাৰণ সম্পৰ্কে আলোচিত হয়। ১৯৪৭ চনৰ ২২ জানুৱাৰী তাৰিখে সংবিধান সভাই সংবিধানৰ উদ্দেশ্য বা লক্ষ্যবস্তু নিৰ্ধাৰণ কৰি গৃহীত কৰে। এই সমূহ আছিল এনেধৰণৰ-

- এই সংবিধান সভাই দৃঢ় আৰু পবিত্ৰ ভাৱে সিদ্ধান্ত ঘোষণা কৰে যে ভাৰত এখন সাৰ্বভৌম স্বাধীন গণৰাজ্য আৰু এই দেশৰ ভৱিষ্যত চৰকাৰৰ কাৰণে এখন সংবিধান প্ৰণয়ণ কৰিব।
- ঔপনিবেশিক ভাৰতৰ অন্তৰ্গত প্ৰদেশসমূহ, ভাৰত ৰাষ্ট্ৰ নিৰ্মাণত কৰা ৰাজ্যসমূহ, ঔপনিবেশিক ভাৰতৰ বাহিৰৰ ভাৰতৰ অংশসমূহ আৰু আন আন প্ৰাদেশিক অঞ্চলসমূহ যি বিলাকে ইচ্ছাকৃত ভাৱে সাৰ্বভৌম স্বাধীন ভাৰতৰ গঠন কৰিব বিচাৰে, অখণ্ড ভাৰত

সকলোৰে বাবে হ'ব।

- সার্বভৌম স্বাধীন ভাৰতৰ সাংবিধানিক অংশ আৰু চৰকাৰী অংগসমূহৰ সকলোধৰণৰ ক্ষমতা আৰু কর্তৃত্বৰ উৎস হৈছে দেশৰ জনসাধাৰণ।
- ভাৰতৰ সংবিধানে ইয়াৰ সকলো জনসাধাৰণৰ সামাজিক, ৰাজনৈতিক, অর্থনৈতিক, আইন আদি অধিকাৰৰ সুৰক্ষা আৰু নিশ্চিতি প্রদান কৰিব। আইনৰ আগত সকলোৱে সমমর্যাদা আৰু সুবিধা লাভ কৰিব। ভাব-চিন্তা প্রকাশ, বিশ্বাস, পূজা-সেৱা, বৃত্তি, সামূহিক কাম-কাজ আদিৰ স্বাধীনতা লাভ কৰিব।
- সংখ্যালঘূসকল, সমাজৰ পিছপৰা শ্রেণী, জনজাতি আৰু জনজাতীয় অঞ্চলসমূহক উপযুক্ত সুৰক্ষা আগবঢ়াব।
- গণৰাজ্যখনৰ প্রদেশসমূহৰ মাজত ঐক্য বর্তী থাকিব আৰু ইয়াৰ ভূমি, সাগৰ আৰু আকাশমার্গৰ ওপৰত আইন অনুসৰি সার্বভৌম কর্তৃত্ব থাকিব।
- এই প্রাচীন ভূমি খণ্ডই পৃথিৱীত সন্মানীয় আৰু বৈধ অধিকাৰ যুক্ত ঠাই হিচাপে মর্যাদা লাভ কৰিব আৰু বিশ্ব শান্তি আৰু মানৱতাৰ কল্যাণৰ হকে অৱদান আগবঢ়াব।

এই উদ্দেশ্য বা লক্ষ্যসমূহে ভাৰতীয় জনসাধাৰণৰ প্রাথমিক আৱশ্যকতা সমূহকে আলোকপাত কৰে আৰু এইবোৰ ভাৰতীয় জনসাধাৰণৰ উজ্জ্বল ভৱিষ্যতৰ বাবে উচর্গিত।

অগ্রগতি খতিয়ান

প্রশ্ন নং ১ঃ ভাৰতত হ'ম ৰুল লীগ আন্দোলন কোনে আৰম্ভ কৰিছিল?

.....

প্রশ্ন নং ২ঃ ভাৰতৰ জাতীয় কংগ্রেছৰ ফৈজপুৰ অধিবেশন কোন চনত অনুষ্ঠিত হৈছিল?

.....

প্রশ্ন নং ৩ঃ জৱাহৱলাল নেহৰুৱে সংবিধানৰ লক্ষ্য-প্রস্তাৱ ..... চনত দাণ্ডি ধৰে। (খালী ঠাই পূৰ কৰক)

প্রশ্ন নং ৪ঃ সংবিধান সভাৰ স্থায়ী অধ্যক্ষ কোন আছিল?

.....

প্রশ্ন নং ৫ঃ কোনটো বর্ষত কেবিনেট মিছন ভাৰতলৈ আহিছিল?

.....

প্রশ্ন নং ৬ঃ সংবিধান সভা গঠন সম্পর্কে চমুকৈ লিখক?

.....

.....

.....

২.৫ খচৰা কমিটি

বোধিসৎৱা ভীমৰাও ৰামজী আম্বেদকাৰ (এপ্ৰিল ২১, ১৮৯১— ৬ ডিচেম্বৰ, ১৯৫৬) ঃ তেওঁ এজন ভাৰতীয় আইনজ্ঞ আৰু ৰাজনৈতিক নেতা আছিল। তেওঁক ১৯৯০ চনত মৰণোত্তৰভাৱে ভাৰত ৰত্ন বঁটা প্ৰদান কৰা হৈছিল।

সংবিধান সভাৰ পৰিসীমাৰ ভিতৰত কেইবাখনো উপ কমিটি আছিল। এই কমিটিসমূহৰ ভিতৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ কমিটিখন আছিল খচৰা কমিটি। বিভিন্ন কমিটিৰ প্ৰতিবেদনসমূহৰ ওপৰত সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰি সংবিধানৰ খচৰা প্ৰস্তুত কৰা কমিটিখনৰ অধ্যক্ষতা কৰিছিল ***ড° বি. আৰ. আম্বেদকাৰে***। ১৯৪৭ চনৰ ২৯ আগষ্ট তাৰিখে সংবিধানৰ খচৰা কমিটিখন গঠন কৰা হৈছিল আৰু এই কমিটিৰ সদস্যসকল আছিল-ড° বি. আৰ. আম্বেদকাৰ (অধ্যক্ষ), এন. গোপালাস্বামী আয়েংগাৰ, আল্লাডী কৃষ্ণস্বামী আয়াৰ, ড° কে. এম. মুন্সী, ছৈয়দ মহম্মদ ছাদুল্লা, এন মাধৰা ৰাও আৰু ডি.পি. খৈতান। ডি. পি. খৈতানৰ মৃত্যুৰ পাছত টি.টি. কৃষ্ণমাচাৰীক সদস্য নিযুক্তি দিয়া হয়।

ড° বি. আৰ. আম্বেদকাৰৰ নেতৃত্বাধীন খচৰা কমিটিয়ে ৩৯৭ টা দফা (আৰ্টিকোল) আৰু ৮ টা অনুসূচী যুক্ত খচৰাখন সংবিধান সভাক প্ৰদান কৰে। খচৰা কমিটিয়ে সংবিধান সভাত ভাৰতৰ সংবিধানৰ খচৰা বিকল্প আৰু অতিৰিক্ত ৰূপত উত্থাপন কৰে, যিখন ১৯৪৮ চনৰ ফেব্ৰুৱাৰী মাহত প্ৰকাশ পায়। এই খচৰাখন প্ৰস্তুত কৰোঁতে ছমাহৰো কম সময় লাগিছিল। দ্বিতীয় পৰ্যায়ত অৰ্থাৎ বিচাৰ বিবেচনাৰ সময়ত সংবিধানখন দফা অনুযায়ী ৰূপ দিয়া হয়। সমীক্ষণ প্ৰক্ৰিয়াত বিভিন্ন দফাসমূহৰ ৭,৬৩৫ টা সংশোধন গ্ৰহণ কৰা হয়। ইয়াৰ ২,৪৭৩ টা কাৰ্যতঃ পৰিবৰ্তন আৰু আলোচনাৰ বাবে লোৱা হয়। বাকীখিনি প্ৰত্যাহাৰ কৰা হয় নহ'লে এটাৰ লগত আন এটাৰ সংযোগ কৰা হয়। সংবিধানৰ খচৰাখন বিবেচনাৰ বাবে সংবিধান সভা ১১৪ দিন মিলিত হৈছিল।

২.৬ ভাৰতৰ সংবিধানৰ সংগ্ৰহন সমূহ

সংবিধান সভাৰ পূৰ্ণাঙ্গ অধিবেশনত বিভিন্ন উপকমিটিয়ে দিয়া প্ৰতিবেদনসমূহ গভীৰভাৱে বিবেচনা কৰা হৈছিল আৰু প্ৰায়বোৰ সিদ্ধান্তই সৰ্বসন্মত ৰূপত গৃহীত হৈছিল। সংবিধান সভাৰ এঘাৰখন পূৰ্ণাঙ্গ অধিবেশন অনুষ্ঠিত হৈছিল। খচৰা কমিটিক সংবিধানৰ খচৰা প্ৰস্তুত কৰা গুৰুত্ব দায়িত্ব অৰ্পন কৰা পাছত ১৯৪৮ চনৰ ২১ ফেব্ৰুৱাৰী তাৰিখে প্ৰতিবেদন দাখিল কৰে। জনসাধাৰণ, প্ৰচাৰ মাধ্যম, প্ৰাদেশিক বিধান পৰিষদ সমূহক খচৰাখনৰ সন্দৰ্ভত মুক্ত আৰু পুংখানুপুংখ আলোচনাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় সময় প্ৰদান কৰা হয়। খচৰা কমিটিয়ে সংবিধানৰ খচৰাখন সংবিধান সভাক প্ৰদান কৰাৰ পাছত ১৯৪৮ চনৰ ৪ নবেম্বৰ তাৰিখৰ পৰা এই সন্দৰ্ভত মুকলি আলোচনা আৰম্ভ হয়। সংবিধান সভাই ১৯৪৯ চনৰ ১৭ অক্টোবৰ তাৰিখে সংবিধানৰ খচৰা ওপৰত দ্বিতীয় লানি অধ্যয়ন সম্পূৰ্ণ কৰে। ১৯৪৯ চনৰ ২৬ নবেম্বৰ তাৰিখে সংবিধান সভাই সংবিধানখন গ্ৰহণ কৰে আৰু সভাৰ সভাপতিয়ে আনুষ্ঠানিকভাৱে সংবিধানত হস্তাক্ষৰ কৰে। এনেদৰে ১৯৪৬ চনৰ ৯ ডিচেম্বৰত প্ৰথম বাৰ বহা সংবিধান সভাই ২ বছৰ ১১ মাহ ১৮ দিন সময়ৰ অন্তত সংবিধানখন প্ৰস্তুত কৰি উলিয়ায়।

সংবিধান বিধিবদ্ধ কৰাৰ সময়ছোৱা দেশে সন্মুখীন হোৱা বিভিন্ন সংঘাত নেওচি সংবিধানখন প্ৰস্তুত কৰি উলিওৱাৰ বাবে ইয়াৰ কৃতিত্ব সংবিধান সভাই নিশ্চিতভাৱে পাবৰ যোগ্য। ইয়াৰ উপৰি সমাজৰ বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ লোকৰ সমৰ্থনে এই কৃতকাৰ্যতাত সহায় কৰিছিল।

ভাৰতৰ সংবিধান গ্ৰহণ কাৰ্যটো এক মহান সাংবিধানিক পৰিঘটনা হিচাপে চিহ্নিত হৈছিল। সংবিধান সভাৰ সভাপতি ড° ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদে সভাৰ এই কাৰ্য্যক আশ্চৰ্যজনক মহৎ আখ্যাৰে সন্তোষ ব্যক্ত কৰিছিল। এই সংক্ৰান্তত ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰখ্যাত বিশেষজ্ঞ প্ৰফেছৰ গ্ৰেনভিল অষ্টিনে ভাৰতীয় সংবিধানৰ গ্ৰহণ প্ৰক্ৰিয়াক ১৭৮৭ চনৰ ফিলাডেলফিয়া সন্মিলনত আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ সংবিধান গ্ৰহণৰ পাছতে বিখ্যাত ৰাজনৈতিক দুঃসাহসিক প্ৰচেষ্টা বুলিছিল।

অগ্ৰগতি খতিয়ান

প্ৰশ্ন নং ৭ঃ ভাৰতৰ সংবিধানৰ খচৰা কমিটিৰ অধ্যক্ষ কোন আছিল?

.....

প্ৰশ্ন নং ৮ঃ ভাৰতৰ সংবিধানৰ খচৰা কমিটিৰ সদস্যসকলৰ নাম লিখক?

.....

প্ৰশ্ন নং ৯ঃ ভাৰতৰ সংবিধান গ্ৰহণ কৰা হয়..... তাৰিখে। (খালী ঠাই পূৰ কৰক)

.....

প্ৰশ্ন নং ১০ঃ "ভাৰতৰ সংবিধান গ্ৰহণ প্ৰক্ৰিয়াটো ফিলাডেলফিয়াৰ পাচতে বিখ্যাত ৰাজনৈতিক দুঃসাহসিক প্ৰচেষ্টা" বুলি কোনে কৈছিল?

.....

২.৭ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- স্বাধীনতা আন্দোলনৰ সময়তে ভাৰতত সংবিধানৰ দাবী উত্থাপিত হৈছিল। প্ৰথম বিশ্বযুদ্ধৰ সময়ত বাল গংগাধৰ তিলক আৰু এনী বেছান্তে হ'ম ৰুল লীগ আন্দোলন আৰম্ভ কৰে। ভাৰতৰ সাংবিধানিক অগ্ৰগতি প্ৰক্ৰিয়াত ইয়াক এক মাইলৰ খুঁটি আখ্যা দিয়া হয়। মতিলাল নেহৰুৰ যত্নত প্ৰথম বাৰৰ বাবে পদ্ধতিগতভাৱে ভাৰতীয় সকলৰ বাবে এখন সংবিধানৰ দাবী গঢ় লৈ উঠে।

- ভাৰতত সৰ্বপ্ৰথম সংবিধান সভা গঠনৰ দাবী এম. এন. ৰয়ে ১৯৩৪ চনত উত্থাপন কৰিছিল। তদুপৰি সেই একে বছৰতে স্বৰাজ দলেও এই দাবী কাৰ্য তৎপৰ কৰি তোলে। জাতীয় কংগ্ৰেছে ১৯৩৬ চনৰ ২৮ ডিচেম্বৰ তাৰিখে ফৈজপুৰ অধিবেশনত প্ৰস্তাৱ গ্ৰহনেৰে এই দাবী পুনৰাই সবল কৰি তোলে। ১৯৩৯ চনত ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছৰ কাৰ্যকৰী কমিটিয়ে ভাৰতৰ স্বাধীনতা আৰু সংবিধান সভা গঠনৰ প্ৰস্তাৱ ঘোষণাৰে এই দাবী দৃঢ় কৰি তোলে।
- ভাৰতীয় সমাজৰ অৱদমিত শ্ৰেণী, বিভিন্ন প্ৰদেশসমূহৰ আসন আৰু ৰাজ্যসমূহৰ এক নিযুত জনসংখ্যাৰ অনুপাতে এজন প্ৰতিনিধিৰে সংবিধান সভা গঠন কৰা হয়। ১৯৪৬ চনৰ জুলাইত কেবিনেট মিছন আঁচনিৰ অধীনত সংবিধান সভাৰ নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত হয়। ২১০ খন সাধাৰণ আসনৰ ভিতৰত কংগ্ৰেছে ১৯৯ খনত আৰু ৭৮ খনমুছলমান আসনৰ ভিতৰত ৭৩ খনত মুছলীম লীগ জয়ী হয়।
- ১৯৪৬ চনৰ ৯ ডিচেম্বৰত শচীদানন্দ সিনহাৰ অধ্যক্ষতাত সংবিধান সভাৰ প্ৰথম বৈঠক অনুষ্ঠিত হৈছিল আৰু ১৯৪৬ চনৰ ১১ ডিচেম্বৰত ড° ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদ সংবিধান সভাৰ স্থায়ী অধ্যক্ষ নিৰ্বাচিত হয়। সংবিধান সভাৰ অন্তৰ্গত কেইবাখনো উপকমিটি আছিল। এইবোৰৰ ভিতৰত খচৰা কমিটি আছিল সবাতোকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ।
- ১৯৪৬ চনৰ ১৩ ডিচেম্বৰ তাৰিখে জৱাহৰলাল নেহৰুৱে ভাৰতৰ সংবিধানৰ আদৰ্শগত গাঁথনি স্পষ্ট কৰিব পৰাকৈ ইয়াৰ লক্ষ্য উদ্দেশ্যসমূহ দাঙি ধৰে।
- সংবিধান সভাৰ বিভিন্ন উপকমিটি সমূহে দিয়া প্ৰতিবেদন সমূহৰ ওপৰত সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰি ড° বি. আৰ. আম্বেদকাৰ নেতৃত্বত খচৰা কমিটিয়ে সংবিধানৰ খচৰা প্ৰস্তুত কৰি উলিয়াই।
- সংবিধান সভাৰ অধ্যক্ষৰ আনুষ্ঠানিক হস্তাক্ষৰেৰে ১৯৪৯ চনৰ ২৬ নবেম্বৰ তাৰিখে সংবিধানখন গ্ৰহণ কৰা হয়। ১৯৪৬ চনৰ ৯ ডিচেম্বৰ তাৰিখে সংবিধান সভাৰ প্ৰথম সভা অনুষ্ঠিত হোৱাৰ পৰা ২ বছৰ ১১ মাহ, ১৮ দিনত সংবিধান প্ৰণয়নৰ কাম সম্পূৰ্ণ হৈছিল।

২.৮ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ (২০০০) ।*ভাৰতৰ প্ৰশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শৰ্মা, দুৰ্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শৰ্মা ,ড° পূৰবী (২০০৫) । *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্ৰ আৰু নায়ক, প্ৰতুল চন্দ্ৰ (২০১১) । *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ*

ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্ৰকাশন।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi : Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.
2) Ghai, K.K.(2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.
3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.*New Delhi : S. Chand and Company.
4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

২.৯ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ এনী বেচান্ত আৰু বাল গংগাধৰ তিলক

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৯৩৬

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৯৪৬ চনৰ ১৩ ডিচেম্বৰ

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ড° ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদ

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৯৪৬ চন

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভাৰতৰ সমাজৰ অৱদমিত শ্ৰেণী, প্ৰদেশসমূহৰ মাজত বিতৰন কৰা আসনৰ সংখ্যা আৰু ৰাজ্য সমূহৰ ১ নিযুত জনসংখ্যা অনুপাতে এজন সদস্যৰ প্ৰতিনিধিৰে ভাৰতৰ সংবিধান সভা গঠন কৰা হৈছিল। ১৯৪৬ চনৰ জুলাইত কেবিনেট মিছনৰ আঁচনি অনুযায়ী সংবিধান সভাৰ নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত হয়। ২১০ খন সাধাৰণ আসনৰ ভিতৰত কংগ্ৰেছে ১৯৯ খন আৰু ৭৮ খন মুছলীম আসনৰ ভিতৰত মুছলীম লীগে ৭৩ খনত জয়ী হয়। সংবিধান সভালৈ বহু সংখ্যক কংগ্ৰেছ আৰু মুছলীম লীগৰ শীৰ্ষ নেতা প্ৰখ্যাত ৰাজনীতিজ্ঞ, প্ৰশাসক, প্ৰখ্যাত আইনবিদ, আৰু সমাজসেৱক নিৰ্বাচিত হৈছিল।

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ড° বি. আৰ. আম্বেদকাৰ

৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ড ° বি. আৰ. আম্বেদকাৰ (অধ্যক্ষ), এন. গোপালাস্বামী আয়েংগাৰ, আল্লাদী কৃষ্ণস্বামী আয়াৰ , কে. এম. মুন্সী, চৈয়দ মহম্মদ চাদুল্লা, এন. মাধৰ ৰাও, ডি. পি. খৈতান।

৯ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৯৪৯চনৰ ২৬ নবেম্বৰ

১০ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ প্ৰফেচৰ গ্ৰেনভিল অষ্টিন

২.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন

(ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন-

প্ৰশ্ন ১ ঃ ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছৰ বোম্বে অধিবেশন কোন চনত অনুষ্ঠিত হৈছিল?

প্ৰশ্ন ২ ঃ সংবিধান সভাৰ নিৰ্বাচনত ভৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছে কিমানখন আসন লাভ কৰিছিল?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ খচৰা কমিটিৰ দুজন সদস্যৰ নাম উল্লেখ কৰক?

(খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ সংবিধানৰ লক্ষ্য উদ্দেশ্যৰ বিষয়ে চমুকৈ লিখক?

প্ৰশ্ন ২ ঃ সংবিধান সভাৰ গঠন সম্পৰ্কে চমুকৈ লিখক?

(গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ ভাৰতৰ সংবিধানৰ আৰ্হি নিৰ্মাণত খচৰা কমিটিৰ ভূমিকা আলোচনা কৰক?

প্ৰশ্ন ২ ঃ ভাৰতৰ সংবিধানৰ গ্ৰহণ প্ৰক্ৰিয়া সম্পৰ্কে আলোচনা আগবঢ়োৱাওক?

*** ***** ***

অধ্যায় ৩ ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ

অধ্যায় গাঁথনি

৩.১ উদ্দেশ্য

৩.২ পৰিচয়

৩.৩ ভাৰতীয় সংবিধানৰ দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ

৩.৩.১ প্ৰস্তাৱনা

৩.৪ ভাৰতীয় সংবিধানৰ উৎসসমূহ

৩.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৩.৬ অধিক জানিবলৈ

৩.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

৩.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৩.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ভাৰতীয় সংবিধান ৰচনাৰ ইতিকথা বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব
- ভাৰতীয় সংবিধান ৰচনাৰ বাবে ব্যৱহৃত বিভিন্ন উৎসসমূহ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ আলোচনা কৰিব পাৰিব
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব।

৩.২ পৰিচয়

ইয়াৰ পূৰ্বৰ অধ্যায়টিত আমি ই অধ্যায়টিত আমি ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থাই বীৰত্বপূৰ্ণ স্বাধীনতা সংগ্ৰামৰ পৰা উত্তৰাধিকাৰ সূত্ৰে লাভ কৰা পৰম্পৰাসমূহ আলোচনা কৰিছোঁ। মহাত্মা গান্ধীৰ নেতৃত্বত সংঘটিত ভাৰতীয় স্বাধীনতা আন্দোলনৰ প্ৰভাৱো গভীৰভাৱে ভাৰতীয় সমাজ আৰু শাসন ব্যৱস্থাৰ ওপৰত পৰিছিল। সেয়েহে প্ৰথমখন অধিৱেশনতে জৱাহৰলাল নেহৰুৱে ১৯৪৬ চনৰ ১৩ ডিচেম্বৰৰ দিনা বস্তুনিষ্ঠ নিষ্পত্তিৰ সূচনা কৰে। তন্ন তন্নকৈ কৰা আলোচনা আৰু বিতৰ্কৰ অন্তত সাংবিধানিক সভাত ১৯৪৭ চনৰ ২২ জানুৱাৰীৰ দিনা লক্ষ্য প্ৰস্তাৱ (Objective Resolution)ত গৃহীত হয়। ভাৰতীয় সংবিধানৰ আদৰ্শগত ভেঁটি আৰু মূল্যবোধসমূহ এই উদ্দেশ্য সম্বলিত প্ৰস্তাৱত স্পষ্টভাৱে উল্লেখ কৰা হৈছিল। লক্ষ্য প্ৰস্তাৱত উল্লিখিত সকলোবোৰ আদৰ্শ ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাত সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে। এই অধ্যায়টিত

ভাৰতীয় সংবিধানৰ দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ আৰু সংবিধান ৰচনাৰ বাবে ব্যৱহৃত বিভিন্ন উৎস সমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে।

৩.৩ ভাৰতীয় সংবিধানৰ দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ

ভাৰতীয় সংবিধানৰ দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ ইয়াৰ প্ৰস্তাৱনাৰ মাজেদিয়েই প্ৰতিফলিত হৈছে। আমাৰ সংবিধানখনক প্ৰস্তাৱনাৰ সম্প্ৰসাৰণ আৰু ব্যাখ্যা বুলি ক'ব পাৰি। উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ চুৰ্বা ৰাৱে কৈছে, 'প্ৰস্তাৱনাত অতি চমুকৈ ইয়াৰ আদৰ্শ আৰু আকাংক্ষাসমূহ সন্নিবিষ্ট হৈছে।' ভাৰতীয় সংবিধানৰ দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ বুজিবলৈ হ'লে আমি প্ৰথমতে প্ৰস্তাৱনাটো বুজিব লাগিব। ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাৰ সংজ্ঞা আৰু বিশ্লেষণ তলত দাঙি ধৰা হ'ল।

৩.৩.১ প্ৰস্তাৱনা

Oxford Advanced Learner's Dictionary ত 'প্ৰস্তাৱনা' শব্দটোৱে এখন কিতাপ বা লিখিত নথিৰ পৰিচয়ক বুজায় বুলি উল্লেখ আছে। প্ৰস্তাৱনা হ'ল সংবিধানখনৰ সবাতোকৈ মূল্যৱান অংশ। ই হৈছে সংবিধানৰ আত্মাস্বৰূপ। ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাত এনেদৰে কোৱা হৈছে -

"আমি, ভাৰতবৰ্ষৰ জনসাধাৰণে ভাৰতবৰ্ষক এখন সাৰ্বভৌম, সমাজবাদী, ধৰ্মনিৰপেক্ষ, গণতান্ত্ৰিক গণৰাজ্য হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰিম বুলি সংকল্পবদ্ধ হৈ আৰু ভাৰতবৰ্ষৰ সকলো লোককে সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক ন্যায়, চিন্তা, অভিব্যক্তি, বিশ্বাস, আস্থা আৰু উপাসনাৰ স্বাধীনতা, মৰ্যাদা আৰু সুযোগৰ সমতা আৰু তেওঁলোকৰ সকলোৰে মাজত ব্যক্তি-মৰ্যাদা, জাতীয় ঐক্য আৰু সংহতি নিশ্চিতকাৰী ভাতৃত্ববোধ বৃদ্ধি কৰিবলৈ- আজি ১৯৪৯ চনৰ নৱেম্বৰ মাহৰ ২৬ তাৰিখে আমাৰ সংবিধান সভাই গ্ৰহণ কৰা আৰু লিপিবদ্ধ কৰা এই সংবিধানখন নিজকে প্ৰদান কৰিলোঁ।"

প্ৰস্তাৱনাৰ পৰাই আমি ভাৰতীয় সংবিধানৰ দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ বুজিব পাৰো। এই দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহ তলত আলোচনা কৰা হ'ল—

- **জন সাৰ্বভৌমত্ব ঃ**

  য'ত ভাৰতবৰ্ষৰ জনগণেই হ'ল কৰ্তৃত্বৰ সৰ্বোচ্চ উৎস। প্ৰস্তাৱনাটো 'আমি ভাৰতবৰ্ষৰ জনসাধাৰণে' বুলি আৰম্ভ হৈছে আৰু শেষ হৈছে... 'গ্ৰহণ কৰা আৰু লিপিবদ্ধ কৰা এই সংবিধানখন নিজকে প্ৰদান কৰিলোঁ।' ইয়াৰ দ্বাৰা এইটোৱেই প্ৰতিপন্ন হয় যে জনগণেই হ'ল কৰ্তৃত্বৰ সৰ্বোচ্চ উৎস। সংবিধানখনক দেশৰ সৰ্বোচ্চ আইন বুলি গণ্য কৰা হয়, কিন্তু দেশৰ সৰ্বোচ্চ ক্ষমতা ভাৰতবৰ্ষৰ জনসাধাৰণৰ ওপৰতে আৰোপিত।

- **ভাৰতবৰ্ষক এখন সাৰ্বভৌম ৰাষ্ট্ৰ হিচাপে গঢ়ি তোলা ঃ**

  প্ৰস্তাৱনাত ভাৰতবৰ্ষ এখন সাৰ্বভৌম দেশ বুলি ঘোষণা কৰা হৈছে। ই বহিঃ নিয়ন্ত্ৰণৰ পৰা মুক্ত। ভাৰতবৰ্ষৰ আভ্যন্তৰীণ কথাত কোনো বহিঃ শক্তি বা বিদেশী শক্তিয়ে হস্তক্ষেপ কৰিব নোৱাৰে।

- **সমাজবাদী দেশ হিচাপে ভাৰতবৰ্ষ ঃ**

  প্ৰস্তাৱনাত ৪২ তম সংশোধনীৰ যোগেদি ১৯৭৬ চনত 'সমাজবাদী' শব্দটো সংযোগ কৰা হয়। ইয়াৰ দ্বাৰা এইটোকে বুজাব খোজা হৈছে যে সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক সমতা স্থাপন আৰু দেশৰ সকলো শ্ৰেণীৰ মানুহৰ মাজত সম্পদৰ সম বিতৰণৰ বাবে ভাৰতীয় সংবিধান দায়বদ্ধ। 'সমাজবাদী' শব্দটো অন্তৰ্ভুক্ত কৰি ভাৰতীয় সংবিধানে কেৱল যে জনসাধাৰণৰ মাজত এটা সমমৰ্যাদাৰ ভাৱ সৃষ্টি কৰিছে এনে নহয়, ই ভাৰতীয় সংবিধানৰ দাৰ্শনিক ভেঁটিও সুদৃঢ় কৰিছে। ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নিৰ্দেশাত্মক নীতি (Directive Principles of State Policy)ত সন্নিবিষ্ট ৩৯, ৪১, ৪২ আৰু ৪৩ অনুচ্ছেদত কিছুমান সমাজবাদী নীতি স্পষ্টভাৱে প্ৰতিফলিত হৈছে।

- **ধৰ্মনিৰপেক্ষ দেশ হিচাপে ভাৰতবৰ্ষ ঃ**

  ১৯৭৬ চনৰ ৪২ তম সংশোধনীৰ যোগেদি প্ৰস্তাৱনাত 'ধৰ্মনিৰপেক্ষ' শব্দটো অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয়। ভাৰতৰ প্ৰাক্তন ৰাষ্ট্ৰপতি ভেংকটাৰমনৰ ভাষাত 'যিখন দেশ ধৰ্মৰ দ্বাৰাও পৰিচালত নহয়, অধৰ্মৰ দ্বাৰাও পৰিচালিত নহয়, ধৰ্ম-বিৰোধীয়ো নহয়, যিখন দেশ সম্পূৰ্ণৰূপে ধৰ্মীয় গোড়ামি আৰু কাৰ্যকলাপৰ পৰা মুক্ত আৰু যিখন দেশ ধৰ্মীয় কথাত সম্পূৰ্ণ নিৰপেক্ষ সেইখন দেশেই ধৰ্ম নিৰপেক্ষ দেশ।' ভাৰতীয় ধৰ্ম নিৰপেক্ষতাৰ বৈশিষ্ট্য হ'ল এয়ে যে ভাৰতবৰ্ষই কোনো ধৰ্মকে নিজা ধৰ্ম বুলি গ্ৰহণ নকৰে অৰ্থাৎ ভাৰতবৰ্ষৰ কোনো ৰাষ্ট্ৰীয় ধৰ্ম নাই আৰু ভাৰতবৰ্ষত সকলো ধৰ্মকে সমান চকুৰে চোৱা হয়। ভাৰতীয় সংবিধানৰ এইটো এটা অন্যতম আদৰ্শ।

- **গণতান্ত্ৰিক দেশ হিচাপে ভাৰতবৰ্ষ ঃ**

  ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰধান দৰ্শন আৰু আদৰ্শ হ'ল ভাৰতবৰ্ষক গণতান্ত্ৰিক দেশ হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰা। ভাৰতবৰ্ষক পৃথিৱীৰ ভিতৰতে বৃহত্তম গণতন্ত্ৰ বুলি গণ্য কৰা হয়। আব্ৰাহাম লিংকনৰ ভাষাত "জনসাধাৰণক লৈ জনসাধাৰণৰ কল্যাণৰ উদ্দেশ্যে গঠিত আৰু জনসাধাৰণৰ দ্বাৰা পৰিচালিত চৰকাৰক গণতন্ত্ৰ বোলে।" ভাৰতবৰ্ষৰ সংবিধানে ভাৰতত এক সংসদীয় গণতন্ত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে। প্ৰাপ্তবয়স্কৰ সাৰ্বজনীন ভোটাধিকাৰ, সময়কালীন নিৰ্বাচন, ক্ষমতাৰ বিকেন্দ্ৰীকৰণ, ন্যায়পালিকাৰ স্বাধীনতা, ইত্যাদি আমাৰ গণতন্ত্ৰৰ কিছুমান অন্যতম বৈশিষ্ট্য।

- **ভাৰতবৰ্ষত গণৰাজ্য প্ৰতিষ্ঠা ঃ**

  প্ৰস্তাৱনাত ভাৰতবৰ্ষ এখন গণৰাজ্য বুলি ঘোষণা কৰা হৈছে। গণৰাজ্য শব্দটোৱে ইয়াকে বুজায় যে এই শাসন ব্যৱস্থাত ৰাষ্ট্ৰৰ মুৰব্বীজনক দেশৰ জনসাধাৰণে প্ৰত্যক্ষ বা পৰোক্ষভাৱে নিৰ্বাচন কৰে। এই মুৰব্বীজন বংশানুক্ৰমিক নহয়। মুখ্য কাৰ্যপালিকা (Chief Executive) তথা দেশৰ আইনতঃ মুৰব্বী ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিগৰাকীক জনসাধাৰণে পৰোক্ষ ভোটৰ দ্বাৰা নিৰ্বাচন কৰে।

- **ভাৰতীয় নাগৰিকৰ বাবে ন্যায় নিশ্চিতকৰণ ঃ**

  চৰকাৰে সকলো শ্ৰেণীৰ লোকৰ উন্নতি সাধন কৰাটোৱেই হ'ল ন্যায়। ডি.ডি. বসুৰ মতে সমূহীয়া মংগল সিদ্ধিয়েই হ'ল ন্যায়ৰ নিৰ্মাণ। ই ব্যক্তিগত মংগল বা গৰিষ্ঠসংখ্যক লোকৰ মংগলতকৈ সুকীয়া। প্ৰস্তাৱনাত তিনিবিধ ন্যায়ৰ কথা কোৱা হৈছে - সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক। সামাজিক ন্যায় হ'ল কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰৰ ভেঁটি। সামাজিক ন্যায় প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে ভাৰতীয় সংবিধানে সমাজৰ দুৰ্বল শ্ৰেণীৰ লোকৰ বাবে বিশেষ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে, অস্পৃশ্যতাৰ অৱসান ঘটাইছে, এটা বিশেষ পৰ্যায়লৈকে বিনামূলীয়া শিক্ষাৰ ব্যৱস্থা কৰিছে। ৰাজনৈতিক ন্যায়দানৰ উদ্দেশ্যে ভাৰতীয় সংবিধানে প্ৰাপ্তবয়স্কৰ বাবে সাৰ্বজনীন ভোটাধিকাৰৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে। ভাৰতীয় জনসাধাৰণৰ মাজত কোনো ৰাজনৈতিক বৈষম্য নাই। অৰ্থনৈতিক ন্যায় প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে সংবিধানে ভাৰতীয়সকলৰ জীৱন ধাৰাৰ মানদণ্ড উন্নত কৰাৰ আৰু সাধাৰণ মানুহৰ অৰ্থনৈতিক নিৰাপত্তা প্ৰদানৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে।

- **স্বাধীনতা প্ৰদান ঃ**

  ভাৰতীয় সংবিধানৰ সবাতোকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ দৰ্শন আৰু আদৰ্শ হ'ল চিন্তা, অভিব্যক্তি, বিশ্বাস আৰু ধৰ্মীয় ক্ষেত্ৰত স্বাধীনতা প্ৰদান। দলিতসকলৰ নেতা আৰু সংবিধানৰ খচৰা কমিটীৰ সভাপতি ড° অম্বেদকাৰে কৈছে যে স্বাধীনতাক সমতাৰ পৰা পৃথক কৰিব নোৱাৰি; সমতাক স্বাধীনতাৰ পৰা পৃথক কৰিব নোৱাৰি; স্বাধীনতা আৰু সমতা উভয়কো মৈত্ৰীৰ পৰা পৃথক কৰিব নোৱাৰি।

- **সমতা নিশ্চিতকৰণ ঃ**

  সমতা হ'ল গণতান্ত্ৰিক দেশ এখনৰ ভেঁটি। সমাজৰ উন্নতিৰ বাবে সমতাৰ প্ৰয়োজন। সেয়ে প্ৰস্তাৱনাত এই 'সমতা' শব্দটো অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। 'আইনৰ শাসন' (Rule of Law) সমতাৰ ক্ষেত্ৰত নিশ্চয়তা প্ৰদান কৰিছে সমতা স্থাপনৰ বাবে আমাৰ সংবিধানে 'সমতাৰ অধিকাৰ'ক মৌলিক স্বত্ব হিচাপে ঘোষণা কৰিছে আৰু ভাৰতীয় সংবিধানে নাগৰিকেই হওক বা অ-নাগৰিকেই হওক সকলো মানুহ আইনৰ চকুত সমান বুলি ঘোষণা কৰিছে। সংবিধানে ধৰ্ম, জাতি, জাত, লিংগ, জন্মস্থান আদিৰ ভিত্তিত গ্ৰহণ কৰা বৈষম্যমূলক আচৰণকো নিষিদ্ধ কৰিছে।

- **মানুহৰ মনত মৈত্ৰীভাৱৰ উন্মেষ ঃ**

  প্ৰস্তাৱনাত ব্যক্তিৰ মৰ্যাদা আৰু জাতীয় স্বাধীনতা তথা অখণ্ডতা নিশ্চিত কৰণৰ উপায় হিচাপে মৈত্ৰী শব্দটো অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। 'ব্যক্তিৰ মৰ্যাদা' ("dignity of the individual") বাক্যাংশই এজন ব্যক্তিৰ ব্যক্তিত্বক স্বীকৃতি দিয়া বুজায়। কাৰণ মানুহৰ মাজত মৈত্ৰী ভাৱৰ সঞ্চাৰ কৰিবৰ বাবে ব্যক্তিত্বৰ স্বীকৃতিকৰণ আৰু ব্যক্তিৰ মৰ্যাদা এটা অপৰিহাৰ্য চৰ্ত। মানুহৰ মাজত মৈত্ৰী ভাৱৰ বিকাশৰ উদ্দেশ্যে সামাজিক প্ৰভেদ আৰু অসমতা আঁতৰোৱাৰ বাবে বিভিন্ন প্ৰচেষ্টা চলাই অহা হৈছে। নাগৰিকসকলৰ মাজত ঐক্যৰ অবিহনে এখন দেশ উন্নতিৰ পথেৰে আগুৱাই যাব নোৱাৰে। আন দেশৰ লগত সংঘাত পৰিহাৰ কৰিবৰ বাবে সুসম্পৰ্ক ৰক্ষা কৰাই হ'ল সংহতি। ৪২ তম সংশোধনীৰ যোগেদি প্ৰস্তাৱনাত সংহতি শব্দটো অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে।

- **কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰ হিচাপে ভাৰতবৰ্ষ ঃ**

  কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰৰ আদৰ্শ আৰু আৰ্থ-সামাজিক ন্যায়ৰ প্ৰতি ভাৰতবৰ্ষ প্ৰতিশ্ৰুতিবদ্ধ। প্ৰস্তাৱনাই ভাৰতবৰ্ষত কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰৰ বুনিয়াদ প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে। ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছৰ প্ৰাক্তন অধ্যক্ষ আচাৰ্য কৃপালিনীয়ে কৈছিল, 'প্ৰস্তাৱনাত আদৰ্শ ৰাষ্ট্ৰৰ ৰহস্যবাদী নীতি বিদ্যমান'। ভাৰতবৰ্ষ গণতন্ত্ৰৰ প্ৰতি প্ৰতিশ্ৰুতিবদ্ধ আৰু ভাৰতবৰ্ষই ব্যক্তিগত স্বাধীনতাক সদায় সন্মান কৰে। ভাৰতবৰ্ষই সকলো নাগৰিককে সম মৰ্যাদা আৰু সুযোগ প্ৰদান কৰিছে। ইয়াৰ ফলত ভাৰতীয় নাগৰিকৰ মত সৃষ্টি হৈছে শক্তিশালী ভাতৃত্ববোধ। যি ভাতৃত্ববোধে সাৰ্বভৌম, গণতান্ত্ৰিক আৰু লোকতান্ত্ৰিক ভাৰতবৰ্ষক ইয়াৰ ঘোষিত লক্ষ্যত উপনীত হোৱাত সহায় কৰিছে। নিৰ্দেশনাৰ আহিলাস্বৰূপ ৰাষ্ট্ৰৰ নিৰ্দেশনাত্মক নীতিসমূহে দেশৰ সামাজিক, অৰ্থনৈতিক, ৰাজনৈতিক আৰু সাংস্কৃতিক বিকাশৰেই চেষ্টা কৰি আহিছে।

  ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাটি যথেষ্ট গুৰুত্বপূৰ্ণ। এইখিনিতে উল্লেখযোগ্য যে বিৰুবাৰী ঘটনা (Birubari Case - AIR 1960 SC 845) ত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে প্ৰস্তাৱনাটি সংবিধানৰ অংশ নহয় বুলি মন্তব্য কৰিছিল। কিন্তু কেশৱানন্দ ভাৰতী বনাম কেৰেলা চৰকাৰৰ মোকৰ্দমা(Keshavananda Bharti – vs. - State of Kerala', AIR 1973 SC 1461)ত প্ৰস্তাৱনাটিও সংবিধানৰ অংশ বুলি মন্তব্য কৰিছিল। এই ক্ষেত্ৰত এইটোও কোৱা হৈছিল যে ৩৬৮ ধাৰাৰ ভিত্তিত সংসদে প্ৰস্তাৱনাটো সংশোধন কৰিব পাৰে। কিন্তু সংবিধানৰ মূল গাঁথনি (Basic Structure) পৰিবৰ্তন কৰিব নোৱাৰে। দেখা গ'ল প্ৰস্তাৱনাটো সংশোধনীয়, কিন্তু প্ৰস্তাৱনাত নিৰ্দিষ্ট কৰি দিয়া উদ্দেশ্য ধ্বংস কৰাকৈ সংবিধান সংশোধন কৰাৰ অধিকাৰ সংসদৰ নাই।

জানি থোৱা ভাল

'আইনৰ শাসন' কি?

এ. ভি. ডাইছিৰ মতে 'আইনৰ শাসনৰ তিনিটা অর্থ আছে -

(ক) আইন ভংগৰ অপৰাধৰ বিনে কোনো ব্যক্তিকে শাস্তি দিব নোৱাৰে।

(খ) কোনো ব্যক্তিয়েই আইনৰ উৰ্দ্ধত নহয়। আৰু

(গ) সংবিধানৰ সাধাৰণ নীতিসমূহ হ'ল ন্যায়িক সিদ্ধান্তৰ ফলশ্রুতি।

চিন্তা-চর্চা কৰক— ৩.১

১) পৃথিৱীৰ কেইখনমান গণৰাজ্যৰ নাম বিচাৰি উলিয়াবলৈ যত্ন কৰিব।

.....

.....

.....

.....

.....

.....

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ঃ কোনটো সংশোধনীৰ দ্বাৰা প্রস্তাৱনাত 'ধর্মনিৰপেক্ষ, সমাজবাদী আৰু সার্বভৌম' এই বাক্যাংশ অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে?

.....

.....

প্রশ্ন নং ২ঃ সর্বোচ্চ ক্ষমতাৰ গৰাকী হ'ল ভাৰতীয় জনগণ (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

.....

প্রশ্ন নং ৩ঃ ভাৰতবর্ষক কিয় গণৰাজ্য বুলি কোৱা হয়?

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ঃ কেশৱানন্দ ভাৰতী বনাম কেৰেলা চৰকাৰৰ মোকৰ্দমা(Keshavananda Bharti – vs. - State of Kerala', AIR 1973 SC 1461)ত প্ৰস্তাৱনাটিও সংবিধানৰ অংশ নহয় বুলি মন্তব্য কৰিছিল। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্ৰশ্ন নং ৫ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাত সন্নিবিষ্ট ন্যায়ৰ আদশৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

.....

.....

.....

.....

৩.৪ ভাৰতীয় সংবিধানৰ উৎসসমূহ

ভাৰতীয় সংবিধানখন বিভিন্ন উপাদানৰ আধাৰত ৰচিত। ভাৰতৰ পৰিস্থিতি আৰু প্ৰয়োজনসমূহ আগত ৰাখি ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৰচয়িতাসকলে পৃথিৱীৰ বিভিন্ন সংবিধানৰ পৰা মুক্তভাৱে বিভিন্ন সমলসমূহ ধাৰ কৰিছিল। সেইবাবে কোনো কোনো সমালোচকে ভাৰতীয় সংবিধানখনক 'ধাৰৰ এটা টোপোলা (A bag of borrowings) আৰু এখন সানমিহলি সংবিধান (hotch potch Constitution) বুলি অভিহিত কৰিছে।

ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰধান উৎসসমূহ হ'ল -

- **বৃটিছ সংবিধানঃ** ভাৰতীয় সংবিধান প্ৰণেতাসকলক বৃটিছ সংবিধানে যথেষ্ট পৰিমাণে প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল। সংসদীয় আৰ্হিৰ চৰকাৰ, কেবিনেট- প্ৰথা, উচ্চ সদনতকৈ নিম্ন সদনৰ উচ্চ অৱস্থান, আইনৰ শাসন আদি বৈশিষ্ট্যসমূহ ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৰচয়িতাসকলে বৃটিছ সংবিধানৰ পৰা গ্ৰহণ কৰিছিল। ভাৰতবৰ্ষত বৃটেইনৰ ৰজাৰ দৰে, দেশৰ মুৰব্বীজন অৰ্থাৎ ৰাষ্ট্ৰপতিগৰাকী নামমাত্ৰ মুৰব্বীহে। প্ৰকৃততে প্ৰধানমন্ত্ৰীহে কাৰ্যবাহী ক্ষমতাৰ মুৰব্বী আৰু তেওঁ নিজৰ মন্ত্ৰী পৰিষদৰ সহায়ত দেশ পৰিচালনা কৰে তথা সংসদৰ প্ৰতি দায়বদ্ধ হৈ থাকে।
- **আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ সংবিধান ঃ** ভাৰতীয় সংবিধানৰ তৃতীয় অধ্যায়ত সন্নিবিষ্ট মৌলিক অধিকাৰ (Fundamental Rights) সমূহ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ বিল অফ্ ৰাইট্ছ (Bill of Rights) ৰ ভিত্তিত ৰচিত। স্বাধীন, নিৰপেক্ষ আৰু একক ন্যায়পালিকা তথা ভাৰতীয় উপৰাষ্ট্ৰপতিৰ ক্ষমতা আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ সংবিধানৰ আধাৰত ৰচনা কৰা হৈছিল।
- **কানাডাৰ সংবিধান ঃ** ভাৰতীয় সংবিধানৰ ১ নং অনুচ্ছেদত সন্নিবিষ্ট 'Union of India' নামত বাক্যাংশ কানাডাৰ সংবিধানৰ পৰা গ্ৰহণ কৰা। ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৰচয়িতাসকলে কানাডাৰ সংবিধানৰ পৰাই যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাটো ধাৰ কৰি লৈছে, যদিওৱা ইয়াৰ কিছুমান উপাদান অষ্ট্ৰেলিয়া আৰু দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ সংবিধানৰ পৰা সংগৃহীত। কানাডাৰ সংবিধানৰ

দৰে ভাৰতবৰ্ষতো অৱশিষ্ট ক্ষমতাসমূহ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ হাতত ন্যস্ত কৰা হৈছে।

- **আয়াৰলেণ্ডৰ (আইৰিছ) সংবিধান ঃ** আমাৰ সংবিধানৰ চতুৰ্থ অনুচ্ছেদত সন্নিবিষ্টসমূহ আইৰিছ সংবিধানৰপৰা গ্ৰহণ কৰা। আমাৰ সংবিধানত থকা কলা, সংস্কৃতি, বিজ্ঞান, সামাজিক কৰ্ম আদি বিভিন্ন ক্ষেত্ৰৰ পৰা ৰাজ্যসভালৈ সদস্যৰূপে মনোনীত কৰা ব্যৱস্থাটোও আইৰিছ সংবিধানৰ পৰা লোৱা হৈছে।
- **দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ সংবিধান ঃ** ভাৰতীয় সংবিধান ৰচয়িতাসকলক দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ সংবিধানেও বহু পৰিমাণে প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল। ভাৰতীয় সংবিধান সংশোধনৰ ব্যৱস্থা আৰু ৰাজ্যসভাৰ সদস্য নিৰ্বাচনৰ প্ৰক্ৰিয়া সমূহে দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ সংবিধানৰ প্ৰভাৱকেই প্ৰতিফলিত কৰে।
- **জাৰ্মানীৰ সংবিধান ঃ** জৰুৰীকালীন অৱস্থাত ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ওপৰত ন্যস্ত হোৱা মৌলিক অধিকাৰসমূহ অক্ষম কৰি ৰখাৰ অধিকাৰৰ উৎস হ'ল জাৰ্মানীৰ ৱাইমাৰ (Weimer) সংবিধান।
- **ভাৰত চৰকাৰ আইন, ১৯৩৫ ঃ** ১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনখন আমাৰ সংবিধানৰ সবাতোকৈ বৃহৎ উৎস। ভাৰতীয় সংবিধানখনৰ ৰচয়িতাসকলে এই আইনখনৰ পৰা বহুতো উপাদান গ্ৰহণ কৰিছে। কেন্দ্ৰ আৰু প্ৰাদেশিক চৰকাৰৰ মাজৰ সাংবিধানিক সম্পৰ্ক আৰু এই দুই গোটৰ মাজত থকা চৰকাৰী ক্ষমতা বিতৰণ তালিকা তিনিখন (কেন্দ্ৰীয়, প্ৰাদেশিক আৰু সমবৰ্তী সূচী) ভাৰত চৰকাৰ আইন ১৯৩৫ চনৰ পৰা লোৱা হৈছে। প্ৰফেচৰ জেনিঙছৰ মতে, "সংবিধানখন প্ৰত্যক্ষভাৱে ১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনৰ ভিত্তিতে প্ৰতিষ্ঠিত, যাৰ পৰা প্ৰকৃততে প্ৰায় আক্ষৰিক ভাৱে বহুতো দফা লোৱা হৈছে।"

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৬ঃ সংসদীয় প্ৰথাৰ চৰকাৰ ..... সংবিধানৰ পৰা ধাৰ কৰা হৈছে। (খালী ঠাই পূৰ কৰক)

প্ৰশ্ন নং ৭ঃ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ সংবিধানৰ পৰা লোৱা প্ৰয়োজনীয় দফা (provisions) সমূহ উল্লেখ কৰক।

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৮ঃ ভাৰতীয় সংবিধানখনক প্ৰভাৱান্বিত কৰা আইনখনৰ নাম লিখক।

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৯ঃ ভাৰতীয় সংবিধানক কিয় ধাৰৰ এটা টোপোলা বুলি কোৱা হয়।
(৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

.....

.....

.....

.....

.....

৩.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাত "আমি ভাৰতবৰ্ষৰ জনসাধাৰণে ...." বুলি আৰম্ভ হৈছে আৰু শেষ হৈছে ....." গ্ৰহণ কৰা আৰু লিপিবদ্ধ কৰা এই সংবিধানখন নিজকে প্ৰদান কৰিলোঁ"। ইয়াৰ দ্বাৰা এইটোৱেই প্ৰতিপন্ন হয় যে জনগণেই হ'ল কৰ্তৃত্বৰ সৰ্বোচ্চ উৎস। সংবিধানখনক দেশৰ সৰ্বোচ্চ আইন বুলি গণ্য কৰা হয়। কিন্তু দেশৰ সৰ্বোচ্চ ক্ষমতা ভাৰতবৰ্ষৰ জনসাধাৰণৰ ওপৰত আৰোপিত।
- প্ৰস্তাৱনাত ভাৰতবৰ্ষ এখন সাৰ্বভৌম দেশ বুলি ঘোষণা কৰা হৈছে। ই সকলো বহিঃনিয়ন্ত্ৰণৰ পৰা মুক্ত।
- প্ৰস্তাৱনাত ৪২ তম সংশোধনীৰ যোগেদি ১৯৭৬ চনত 'সমাজবাদী শব্দটো সন্নিবিষ্ট কৰা হয়। ইয়াৰ দ্বাৰা এইটোকে বুজাব খোজা হৈছে যে সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক সমতা স্থাপন আৰু দেশৰ সকলো শ্ৰেণীৰ মানুহৰ মাজত সম্পদৰ সমবিতৰণৰ বাবে ভাৰতীয় সংবিধান দায়বদ্ধ।
- ১৯৭৬ চনৰ ৪২ তম সংশোধনীৰ যোগেদি প্ৰস্তাৱনাত 'ধৰ্মনিৰপেক্ষ' শব্দটো অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয়। ভাৰতীয় ধৰ্মনিৰপেক্ষতাৰ বৈশিষ্ট্য এয়ে যে, ভাৰতবৰ্ষই কোনো ধৰ্মকে নিজা ধৰ্ম বুলি গ্ৰহণ নকৰে। অৰ্থাৎ, ভাৰতবৰ্ষৰ কোনো ৰাষ্ট্ৰীয় ধৰ্ম নাই আৰু ভাৰতবৰ্ষত সকলো ধৰ্মকে সমান চকুৰে চোৱা হয়।
- প্ৰস্তাৱনাত ভাৰতবৰ্ষক এখন গণৰাজ্য হিচাপে ব্যাখ্যা কৰিছে। গণৰাজ্য শব্দটোৱে ইয়াকে বুজায় যে, ভাৰতবৰ্ষৰ মুৰব্বীজন অৰ্থাৎ ভাৰতবৰ্ষৰ ৰাষ্ট্ৰপতি এজন নিৰ্বাচিত মুৰব্বী। তেওঁ বংশানুক্ৰমিক নহয়।
- চৰকাৰে সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক ন্যায়েৰে সকলো শ্ৰেণীৰ লোকৰ উন্নতি সাধন কৰাটোৱেই হ'ল ন্যায়।

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ সবাতোকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ দৰ্শন আৰু আদৰ্শ হ'ল ভাৰতৰ নাগৰিকৰ ব্যক্তিত্ব প্ৰকাশত সকলো ধৰণৰ স্বাধীনতা প্ৰদান কৰা।
- আমাৰ সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাত 'সমতা' শব্দটো অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে। ভাৰতীয় সংবিধানে নাগৰিকেই হওক বা অনাগৰিকেই হওক সকলো মানুহ আইনৰ চকুত সমান বুলি ঘোষণা কৰিছে।
- প্ৰস্তাৱনাত, ব্যক্তিৰ মৰ্যাদা আৰু জাতীয় স্বাধীনতা তথা অখণ্ডতা নিশ্চিত কৰণৰ উপায় হিচাপে মৈত্ৰী শব্দটো অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে।
- ভাৰতীয় সংবিধানখন বিভিন্ন উপাদানৰ আধাৰত ৰচিত। ভাৰতৰ পৰিস্থিতি আৰু প্ৰয়োজনসমূহ আগত ৰাখি ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৰচয়িতাসকলে পৃথিৱীৰ বিভিন্ন সংবিধানৰ পৰা মুক্তভাৱে বিভিন্ন সমলসমূহ ধাৰ কৰিছিল।
- ভাৰতীয় সংবিধান গঠনৰ প্ৰধান উৎসসমূহ হ'ল — বৃটিছ সংবিধান, আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ সংবিধান, কানাডাৰ সংবিধান, আয়াৰলেণ্ডৰ সংবিধান, দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ সংবিধান, জাৰ্মানীৰ সংবিধান আৰু ভাৰত চৰকাৰ আইন ১৯৩৫।
- ভাৰতীয় সংবিধান প্ৰণেতাসকলক বৃটিছ সংবিধানে যথেষ্ট পৰিমাণে প্ৰভাৱিত কৰিছিল। সংসদীয় আৰ্হিৰ চৰকাৰ, কেবিনেট প্ৰথা আদি বৈশিষ্ট্যসমূহ ভাৰতীয় সংবিধানে বৃটিছ সংবিধানৰ পৰা গ্ৰহণ কৰিছিল। সেইদৰে ভাৰতীয় সংবিধানৰ তৃতীয় অধ্যায়ত সন্নিবিষ্ট মৌলিক অধিকাৰসমূহ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ বিল অফ ৰাইটছ (Bill of Rights) ৰ ভিত্তিত ৰচিত।
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ ১ নং অনুচ্ছেদত সন্নিবিষ্ট 'Union of India' বাক্যাংশটো কানাডাৰ সংবিধানৰ পৰা গ্ৰহণ কৰা। ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৰচয়িতাসকলে কানাডাৰ সংবিধানৰ পৰাই যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাটো ধাৰ কৰি লৈছে যদিও ইয়াৰ কিছুমান উপাদান অষ্ট্ৰেলিয়া আৰু দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ সংবিধানৰ পৰা সংগৃহীত।
- সংবিধানৰ চতুৰ্থ অনুচ্ছেদত সন্নিবিষ্ট ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নীতিসমূহ আমাৰ সংবিধানে আইৰিছ সংবিধানৰ পৰা গ্ৰহণ কৰিছে।
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৰচয়িতাসকলক দক্ষিণ আফ্ৰিকাৰ সংবিধানেও বহুপৰিমাণে প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল। সেইদৰে জৰুৰীকালীন অৱস্থাত ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ওপৰত ন্যস্ত হোৱা মৌলিক অধিকাৰসমূহ অক্ষম কৰি ৰখাৰ অধিকাৰৰ উৎস হ'ল জাৰ্মানীৰ ৱাইমাৰ (Weimer) সংবিধান।
- ১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনখন আমাৰ সংবিধানৰ সবাতোকৈ বৃহৎ উৎস। ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৰচয়িতাসকলে এই আইনখনৰ পৰা বহুতো উপাদান গ্ৰহণ কৰিছে। কেন্দ্ৰ আৰু প্ৰাদেশিক চৰকাৰৰ মাজৰ সাংবিধানিক সম্পৰ্ক আৰু এই দুই গোটৰ মাজত থকা চৰকাৰী ক্ষমতা বিতৰণ তালিকা তিনিখন (কেন্দ্ৰীয়, প্ৰাদেশিক আৰু সমবৰ্তী সূচী) ভাৰত চৰকাৰ আইনৰ পৰা লোৱা হৈছে।

৩.৬ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ ২০০০। *ভাৰতৰ প্ৰশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শৰ্মা, দুৰ্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শৰ্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্ৰ আৰু নায়ক, প্ৰতুল চন্দ্ৰ ২০১১। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্ৰকাশন।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi :Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K.(2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.*New Delhi : S. Chand and Company.

4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

৩.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ১৯৭৬ চনৰ ৪২ তম সংশোধনীৰ যোগেদি

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ শুদ্ধ

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ভাৰতবৰ্ষ এখন গণৰাজ্য কাৰণ ইয়াৰ আইনতঃ মুৰব্বী ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি গৰাকীজনক জনসাধাৰণে পৰোক্ষভাৱে নিৰ্বাচন কৰে।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ অশুদ্ধ

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ চৰকাৰে সকলো শ্ৰেণীৰ লোকৰ উন্নতি সাধন কৰাটোৱেই হ'ল ন্যায়। প্ৰস্তাৱনাত তিনিবিধ ন্যায়ৰ কথা কোৱা হৈছে - সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক। সামাজিক ন্যায় হ'ল কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰৰ ভেঁটি। সামাজিক ন্যায় প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে ভাৰতীয় সংবিধানে সমাজৰ দুৰ্বল শ্ৰেণীৰ লোকৰ বাবে বিশেষ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে। ৰাজনৈতিক

ন্যায়দানৰ উদ্দেশ্যে ভাৰতীয় সংবিধানে প্ৰাপ্তবয়স্কৰ বাবে সাৰ্বজনীন ভোটাধিকাৰৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে। ভাৰতীয় জনসাধাৰণৰ মাজত কোনো ৰাজনৈতিক বৈষম্য নাই। অৰ্থনৈতিক ন্যায় প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে সংবিধানে ভাৰতীয়সকলৰ জীৱন ধাৰাৰ মানদণ্ড উন্নত কৰাৰ আৰু সাধাৰণ মানুহৰ অৰ্থনৈতিক নিৰাপত্তা প্ৰদানৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ বৃটিছ সংবিধান।

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ (ক) ভাৰতীয় সংবিধানৰ তৃতীয় অংশত সন্নিবিষ্ট মৌলিক অধিকাৰসমূহ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ Bill of Rights ৰ আধাৰত ৰচিত।

(খ) স্বাধীন, নিৰপেক্ষ আৰু একক ন্যায়পালিকাৰ ধাৰণা।

৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইন।

৯ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ভাৰতবৰ্ষৰ পৰিস্থিতি আৰু প্ৰয়োজনৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত ভাৰতীয় সংবিধান ৰচয়িতাসকলে পৃথিৱীৰ বিভিন্ন সংবিধানৰ পৰা বিভিন্ন উপাদান ধাৰ কৰিছিল।প্ৰধান উপাদানসমূহ লোৱা হৈছিল - বৃটেইন, আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰ, কানাডা, দক্ষিণ আফ্ৰিকা আদি দেশৰ সংবিধানৰ পৰা আৰু ১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰ আইনৰ পৰা। সেয়েহে ভাৰতীয় সংবিধানক 'ধাৰৰ এটা টোপোলা' বুলি কোৱা হয়।

৩.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত সন্নিবিষ্ট 'Union of India' নামত বাক্যাংশ কোনখন সংবিধানৰ পৰা গ্ৰহণ কৰা হৈছে?

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতবষৰ্ত কৰ্তৃত্বৰ সৰ্বোচ্চ ক্ষমতা কাৰ ওপৰত আৰোপিত?

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ যিকোনো দুটা উৎস উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ন্যায় আৰু স্বাধীনতা ভাৰতীয় সংবিধানৰ আদৰ্শ হিচাপে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ঃ ভাৰত চৰকাৰ আইন, ১৯৩৫ৰ বিষয়ে লিখক।

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাত সন্নিবিষ্ট দৰ্শন আৰু আদৰ্শসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰধান উৎসসমূহৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ৪ ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ

অধ্যায় গাঁথনি

৪.১ উদ্দেশ্য
৪.২ পৰিচয়
৪.৩ ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ
৪.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৪.৫ অধিক জানিবলৈ
৪.৬ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান
৪.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৪.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ একক বৈশিষ্ট্যসমূহ বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব।
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ যেনে দীৰ্ঘতম সংবিধান, যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় আৰু একাত্মক বৈশিষ্ট্যসমূহৰ সংমিশ্ৰণ আদি বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব।

৪.২ পৰিচয়

আমি জানো যে ১৯৪৭ চনৰ ১৫ আগষ্টৰ দিনা ভাৰতত ইংৰাজ শাসনৰ অন্ত পৰিছিল আৰু দেশ বিভাজনৰ পিছত ভাৰতবৰ্ষ আৰু পাকিস্তান নামৰ দুখন স্বাধীন দেশৰ হাতলৈ ক্ষমতা হস্তান্তৰিত কৰা হৈছিল। ১৯৫০ চনৰ ২৬ জানুৱাৰীত ভাৰতবৰ্ষই এখন নতুন সংবিধান গ্ৰহণ কৰিলে আৰু এখন সাৰ্বভৌম, সমাজবাদী, ধৰ্মনিৰপেক্ষ, গণতান্ত্ৰিক প্ৰজাতন্ত্ৰলৈ ৰূপান্তৰিত হ'ল। এখন দেশৰ সংবিধানখন কেৱল দেশখনৰ মৌলিক আইনেই নহয় ই সামাজিক, ৰাজনৈতিক আৰু অৰ্থনৈতিক ব্যৱস্থাসমূহৰ দাপোনস্বৰূপ। ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ সংবিধানৰ আদৰ্শগত ভেঁটিৰ ভিত্তিত গঢ় লয়। এই অধ্যায়টিত আমি ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিছোঁ।

৪.৩ ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ

এখন দেশৰ সংবিধানখন কেৱল দেশখনৰ মৌলিক আইনেই নহয় ই সামাজিক, ৰাজনৈতিক আৰু অৰ্থনৈতিক ব্যৱস্থাসমূহৰ দাপোনস্বৰূপ। এখন দেশৰ সংবিধানৰ লগত আন এখন দেশৰ সংবিধান নিমিলে। এটা বিশেষ পাৰিপাৰ্শ্বিক অৱস্থাৰ ভিত্তিত এখন সংবিধানে গঢ় লয়। বিভিন্ন কাৰণত ভাৰতীয় সংবিধান অনন্য। বিশেষ কিছুমান অৱয়বে ভাৰতীয় সংবিধানখন পৃথিৱীৰ আনবিলাক সংবিধানৰ পৰা পৃথক কৰিছে। তলত ভাৰতীয় সংবিধানৰ লক্ষ্যনীয় প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ -

- **লিখিত সংবিধানঃ**

  ভাৰতীয় সংবিধানখন এখন লিখিত দলিল। সংবিধানখনৰ খচৰা প্ৰস্তুত কৰিবৰ বাবে ড° বি.আৰ. আম্বেদকাৰৰ সভাপতিত্বত সাংবিধানিক সভাই এখন খচৰা প্ৰস্তুতকাৰী সমিতি গঠন কৰি দিছিল। সাংবিধানিক সভাখন হ'ল পৰোক্ষ নিৰ্বাচনৰ দ্বাৰা নিৰ্বাচিত এটা প্ৰতিনিধিত্বমূলক নিকায়। ইয়াত ৩৮৯ জন সদস্য আছিল তাৰে ২৯৬ জনক বৃটিছ ভাৰতৰ পৰা নিৰ্বাচন কৰা হৈছিল আৰু ৯৩ জন আছিল স্বদেশী ৰাজ্যসমূহৰ প্ৰতিনিধি। ১৯৪৬ চনত সাংবিধানিক সভাৰ নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰা হৈছিল। আৰু ড° ৰাজেন্দ্ৰ প্ৰসাদক সাংবিধানিক সভাৰ সভাপতি নিৰ্বাচন কৰা হৈছিল। খচৰা সমিতিয়ে সংবিধানখনৰ খচৰা প্ৰস্তুত কৰে। বহু কষ্টৰ মূৰত ১৯৪৯ চনৰ ২৬ নৱেম্বৰ দিনা নতুন সংবিধানখন গ্ৰহণ কৰা হয়। ১৯৫০ চনৰ ২৬ জানুৱাৰীৰ পৰা ভাৰতীয় সংবিধানখন বলবৎ কৰা হয়।

- **দীৰ্ঘতম সংবিধানঃ**

  ভাৰতীয় সংবিধানখন পৃথিৱীৰ ভিতৰতে দীৰ্ঘতম, সবাতোকৈ বৃহৎ আয়তনৰ আৰু পুংখানুপুংখ। আৰম্ভণিতে ইয়াত ২২ টা ভাগত বিভক্ত ৩৯৫ টা অনুচ্ছেদ আৰু ৮ টা অনুসূচী আছিল। বৰ্তমান ইয়াৰ অনুচ্ছেদৰ সংখ্যা ৪৪৪, ২৪ টা ভাগত বিভক্ত আৰু ইয়াৰ অনুসূচীৰ সংখ্যা ১২ টা। ভাৰতীয় সংবিধানত আছে মৌলিক অধিকাৰসমূহৰ পুংখানুপুংখ বিৱৰণ, ৰাষ্ট্ৰৰ নিৰ্দেশাত্মক নীতিসমূহ, কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ মাজত ক্ষমতাৰ বিতৰণ, চৰকাৰী ভাষা, নিৰ্বাচন আদি বিভিন্ন বিষয়।

- **আংশিকভাৱে অনমনীয়, আংশিকভাৱে নমনীয়ঃ**

  ভাৰতীয় সংবিধানখন অতি অনমনীয়ও নহয়, অতি নমনীয়ও নহয়। নমনীয় সংবিধানত সাধাৰণ বিধায়িনী মণ্ডলৰ সহায়তে ইয়াৰ চৰ্তসমূহ সংশোধন বা কিঞ্চিৎ পৰিবৰ্তন কৰিব পাৰি। কিন্তু অনমনীয় সংবিধানত সংশোধন বা পুনৰ বিবেচনাৰ ক্ষেত্ৰত এটা বিশেষ পদ্ধতিৰ প্ৰয়োজন। সংশোধনৰ ক্ষেত্ৰত ভাৰতীয় সংবিধানে তিনিটা পদ্ধতি প্ৰয়োগ কৰে -

  (১) কিছুমান ব্যৱস্থা সংসদৰ গৰিষ্ঠ সংখ্যক সদস্যই সাধাৰণভাৱে সংশোধন কৰিব পাৰে।

  (২) কিছুমান ব্যৱস্থা সংসদৰ এটা বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰ সহায়ত সংশোধন কৰিব পাৰি।

  (৩) যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় চৰিত্ৰ থকা কিছুমান ব্যৱস্থা আকৌ সংসদ আৰু ৰাজ্যিক বিধান সভাৰ

যুটীয়া প্ৰচেষ্টাৰেহে সংশোধন কৰিব পাৰি।

ভাৰতীয় সংবিধানখনে পৰিবৰ্তনশীল পৰিস্থিতিৰ লগত যাতে খাপ খাব পাৰে সেই উদ্দেশ্যেৰে সংবিধানৰ ৰচয়িতাসকলে এই কৌশলটো অৱলম্বন কৰিছিল। সেয়েহে ভাৰতীয় সংবিধানখনক অনমনীয় আৰু নমনীয় চৰ্তৰ এটা সংমিশ্ৰন বুলি কোৱা হয়।

- **সংবিধানৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব**

আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ নিচিনাকৈ গ্ৰেট বৃটেইনৰ বিপৰীতে ভাৰতীয় সংবিধানখন শ্ৰেষ্ঠত্বৰ ভিত্তিত প্ৰতিষ্ঠিত। সংবিধানখনেই হ'ল দেশৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ আইন। ন্যায়পালিকা, কাৰ্যপালিকা আৰু বিধান পৰিষদ চৰকাৰৰ এই তিনিওটা বিভাগকে সংবিধানখনে নিয়ন্ত্ৰণ কৰি ৰাখে। ইয়াৰ কোনো এটায়ে সংবিধানখনক অৱমাননা কৰিব নোৱাৰে।

- **যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় আৰু একাত্মক বৈশিষ্ট্যসমূহৰ সংমিশ্ৰণ**

ভাৰতীয় সংবিধানখনে ভাৰতক এখন আংশিকভাৱে একাত্মক আৰু আংশিকভাৱে যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় চৰকাৰ হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে। সংবিধানখনৰ ক'তো অৱশ্যে 'যুক্তৰাষ্ট্ৰীয়ত্ব' শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰা নাই। ই ভাৰতবৰ্ষক এখন 'ৰাজ্যসংঘ' (Union of States) বুলি বৰ্ণনা কৰিছে। ভাৰতীয় সংবিধানৰ একক বৈশিষ্ট্যসমূহৰ বাবে, কোনো কোনো বিশেষজ্ঞই ইয়াক এখন অৰ্দ্ধযুক্ত ৰাজ্য অৰ্থাৎ Quasi-Federal State বুলি ক'ব খোজে। ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্ৰবাদক "Co-operative Federalism" (সহযোগিতাপূৰ্ণ যুক্তৰাষ্ট্ৰবাদ) বুলিও কোৱা হয়। ভাৰতীয় সংবিধানৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্যসমূহৰ ভিতৰত নিম্নলিখিত চৰিত্ৰসমূহ অন্তৰ্ভূক্ত কৰিব পাৰি - লিখিত সংবিধান, সংবিধানৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠতা, ক্ষমতাৰ বিতৰণ, ৰাজ্য আৰু কেন্দ্ৰৰ মাজৰ সম্পৰ্ক, শক্তিশালী ন্যায়পালিকা, দুই সদনযুক্ত সংসদ ইত্যাদি। কিন্তু ভাৰতবৰ্ষক সঁচা অৰ্থত যুক্তৰাষ্ট্ৰ বুলি ক'ব নোৱাৰি। কাৰণ ইয়াত বহুতো অ-যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় অবয়ব পৰিলক্ষিত হয়। এই অ-যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বা একক বৈশিষ্ট্যসমূহৰ (Unitary features) সমূহৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য হ'ল - শক্তিশালী কেন্দ্ৰ, সংবিধান সংশোধনৰ কেইটামান কঠোৰ প্ৰক্ৰিয়া, এক নাগৰিকত্ব, সৰ্বভাৰতীয় লোকসেৱা ব্যৱস্থা, একেধৰণৰ ন্যায়পালিকা, ৰাষ্ট্ৰপতিৰ জৰুৰীকালীন অধিকাৰ, ৰাজ্যসমূহত ৰাজ্যপাল নিযুক্তি ইত্যাদি। সেয়েহে ভাৰতীয় সংবিধানক যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় আৰু একাতমক অবয়বৰ সংমিশ্ৰন বুলি ক'ব পাৰি।

- **সংসদীয় চৰকাৰ**

ভাৰতীয় সংবিধানে বৃটিছ আৰ্হিৰ সংসদীয় চৰকাৰৰ ব্যৱস্থা প্ৰতিষ্ঠা কৰি গৈছে। সংসদীয় চৰকাৰী ব্যৱস্থাত দেশৰ মুৰব্বীজন নামমাত্ৰহে। সংখ্যা গৰিষ্ঠ দলৰ নেতা প্ৰধান মন্ত্ৰীজনাহে প্ৰকৃত কাৰ্যবাহী ক্ষমতাৰ গৰাকী। যদিও ভাৰতবৰ্ষত ৰাষ্ট্ৰপতি গৰাকীক পৰোক্ষভাৱে জনসাধাৰণেই নিৰ্বাচন কৰে, তেওঁ প্ৰকৃততে নামতহে মুৰব্বী, প্ৰকৃত ক্ষমতাৰ অধিকাৰী হ'ল প্ৰধানমন্ত্ৰী গৰাকীহে।

- **ধৰ্মনিৰপেক্ষতা**

ভাৰতীয় সংবিধানৰ আন এটা উল্লেখযোগ্য চৰিত্ৰ হ'ল ইয়াৰ ধৰ্ম-নিৰপেক্ষতা। ১৯৭৬

চনৰ ৪২ তম সংশোধনীৰ যোগেদি 'ধৰ্ম-নিৰপেক্ষ' শব্দটো প্ৰস্তাৱনাত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হয়। ভাৰতবৰ্ষই কোনো ধৰ্মকে দেশৰ নিজস্ব ধৰ্ম বুলি গণ্য নকৰে। বৰঞ্চ সকলো ধৰ্মকে সম দৃষ্টিৰে চায়। সকলো মানুহকে চিন্তা, অভিব্যক্তি প্ৰকাশ, বিশ্বাস আৰু ধৰ্মীয় ৰীতি-নীতিৰ ক্ষেত্ৰত পূৰ্ণ স্বাধীনতা দিয়া হৈছে আৰু ৰাষ্ট্ৰই ধৰ্ম, জাতি, গোষ্ঠী আদিৰ ভিত্তিত কোনো লোককে কেতিয়াও বৈষম্যমূলক দৃষ্টিৰে নাচায়।

- **মৌলিক অধিকাৰৰ ব্যৱস্থা**

  সংবিধানৰ তৃতীয় অধ্যায়ৰ ১২ পৰা ৩৫ নম্বৰ অনুচ্ছেদসমূহত মৌলিক অধিকাৰসমূহ উল্লেখ কৰা হৈছে। আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ সংবিধানৰ 'অধিকাৰ পত্ৰ' (Bill of Rights) দ্বাৰা ভাৰতীয় সংবিধান ৰচয়িতাসকল অনুপ্ৰাণিত হৈছিল। মৌলিক অধিকাৰসমূহ অত্যন্ত নায্য। উচ্চতম ন্যায়ালয় ভাৰতীয়সকলৰ অধিকাৰ আৰু স্বাধীনতাৰ অভিভাৱক স্বৰূপ। এইবোৰ অৱশ্যে শেষ কথা নহয়। চৰকাৰে ৰাজহুৱা শৃংখলা আৰু নৈতিকতাৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি মৌলিক অধিকাৰসমূহৰ ওপৰত যুক্তিসংগত বাধা-নিষেধ আৰোপ কৰিব পাৰে। মৌলিক অদিকাৰৰ বিশেষত্ব এয়ে যে ৰাষ্ট্ৰৰ অনাধিকাৰ হস্তক্ষেপৰ পৰা নাগৰিকসকলৰ স্বাধীনতা আৰু আছুতীয়া সা-সুবিধাসমূহ উপভোগ কৰাত সুৰক্ষা প্ৰদান কৰে। আৰম্ভণিতে সংবিধানে ৭ টা মৌলিক অধিকাৰ ঘোষণা কৰিছিল। কিন্তু ১৯৭৮ চনৰ ৪৪ তম সংশোধনীৰ যোগেদি 'সম্পত্তিৰ অধিকাৰ'টো মৌলিক অধিকাৰৰ তালিকাৰ পৰা বিলুপ্ত কৰা হয়। বৰ্তমান মৌলিক অধিকাৰৰ সংখ্যা ছটা -

  সমতাৰ অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ১৪ ৰ পৰা ১৮)
  স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ১৯ ৰ পৰা ২২)
  শোষণৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ২৩ আৰু ২৪)
  ধৰ্মৰ অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ২৫ ৰ পৰা ২৮)
  সাংস্কৃতিক আৰু শৈক্ষিক অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ২৯ আৰু ৩০)
  সাংবিধানিক প্ৰতিকাৰৰ অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ৩২)

- **মৌলিক কৰ্তব্য**

  ১৯৭৬ চনৰ ৪২ তম সংশোধনী আইনৰ যোগেদি মৌলিক কৰ্তব্যসমূহ সংবিধানৰ চতুৰ্থ অধ্যায়ৰ ৫১ নম্বৰ অনুচ্ছেদত সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে। আৰম্ভণিতে ভাৰতীয় সংবিধানত মৌলিক কৰ্তব্যসমূহ অন্তৰ্ভূক্ত হোৱা নাছিল। ২০০২ চনৰ ৮৬ তম সংবিধান সংশোধনীৰ যোগেদি আৰু এটা মৌলিক কৰ্তব্য সংযোজন কৰা হয়। বৰ্তমান সৰ্বমুঠ ১১ টা মৌলিক কৰ্তব্য সংবিধানত উল্লেখ আছে। মৌলিক কৰ্তব্যসমূহ অত্যন্ত আৱশ্যকীয়। দেশৰ সৰ্বাংগীন উন্নতিৰ বাবে এই কৰ্তব্যসমূহ পালন কৰাটো নাগৰিকসকলৰ অৱশ্যে কৰ্তব্য। অৱশ্যে এই কৰ্তব্যসমূহ পালন কৰাটো নাগৰিকসকলৰ বাবে আইনগতবাৰে বাধ্যতামূলক নহয়। ভাৰতৰ সংবিধানৰ প্ৰতি আনুগত্য প্ৰকাশ কৰা আৰু ইয়াৰ আদৰ্শ আৰু প্ৰতিষ্ঠানসমূহ , ৰাষ্ট্ৰীয় পতাকা, ৰাষ্ট্ৰীয় সংগীত আদিক সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰা, প্ৰয়োজনীয় সময়ত দেশৰ প্ৰতিৰক্ষাকে ধৰি আন আন

জাতীয় সেৱাৰ বাবে আগবাঢ়ি অহা, বৈজ্ঞানিক মানসিকতা, মানৱতাবোধ, অনুসন্ধান আৰু সংস্কাৰ মনোভাবৰ উন্নয়ন ঘটোৱা, ৰাজহুৱা সম্পত্তি ৰক্ষণা-বেক্ষন আৰু হিংস্ৰতা পৰিত্যাগ কৰা, ভাৰতৰ সংমিশ্ৰিত সংস্কৃতিৰ ঐশ্বৰ্য্যশালী ঐতিহ্য উপলব্ধি আৰু সংৰক্ষণ কৰা ইত্যাদি।

- **ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতি**

  ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নীতিসমূহ আমাৰ সংবিধানৰ চতুৰ্থ অধ্যায়ৰ ৩৬ ৰ পৰা ৫১ নম্বৰ অনুচ্ছেদত উল্লেখ কৰা হৈছে। এই নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ আমাৰ দেশৰ শাসনৰ ক্ষেত্ৰত অত্যাৱশ্যকীয় আৰু আইন প্ৰণয়নৰ ক্ষেত্ৰত এইবোৰ নীতি প্ৰয়োগ কৰাটো চৰকাৰৰ কর্তব্য। এই নীতিসমূহৰ প্ৰধান লক্ষ্য হ'ল যথোপযুক্ত ৰাষ্ট্ৰীয় হস্তক্ষেপৰ যোগেদি সামাজিক আৰু অর্থনৈতিক স্বাধীনতা নিশ্চিত কৰা। ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালানাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহক সমাজবাদী আৰু অর্থনৈতিক নীতি, গান্ধীবাদী নীতি, আৰু আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় নীতি আদি ভাগত শ্ৰেণীবিভাগ কৰিব পাৰি।

- **স্বাধীন আৰু নিৰপেক্ষ ন্যায়পালিকা**

  ভাৰতীয় সংবিধানৰ মৌলিক অবয়বটো হ'ল স্বাধীন ন্যায়পালিকা। ন্যায়পালিকা, কার্যপালিকা আৰু বিধায়িনী মণ্ডলৰ পৰা পৃথক কৰি ৰখা হৈছে। উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ বিচাৰকসকলৰ কার্যকাল নির্দিষ্ট আৰু সাধাৰণ ব্যৱস্থাৰ যোগেদি বিচাৰকসকলক আঁতৰাব নোৱাৰি। বিচাৰকসকলৰ কাম-কাজ সম্পর্কে আলোচনা কৰাৰ অধিকাৰ বিধান সভা আৰু সংসদৰ সদস্যসকলৰ নাই। গণতন্ত্ৰৰ সফলতাৰ বাবে ন্যায়পালিকাৰ স্বাধীনতা অত্যন্ত প্ৰয়োজনীয়।

- **ৰাজ্য আৰু কেন্দ্ৰৰ মাজত ক্ষমতাৰ বিতৰণ**

  ভাৰতীয় সংবিধানৰ আন এটা গুৰুত্বপূর্ণ বৈশিষ্ট্য হ'ল কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজত কেন্দ্ৰীয় সূচী, ৰাজ্যিক সূচী আৰু সমবর্তী সূচী এই তিনিটা ভাগত ক্ষমতাৰ বিতৰণ। এই প্ৰয়োজনীয় চর্তটো সংবিধানৰ ৭ ম অনুসূচীৰ অন্তর্ভূক্ত।কেন্দ্ৰীয় সূচীত উল্লেখ থকা বিষয়সমূহৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়নৰ সম্পূর্ণ ক্ষমতা কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰক অর্পণ কৰা হৈছে। ৰাজ্যিক সূচীত উল্লেখ থকা বিষয়সমূহৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়নৰ সম্পূর্ণ ক্ষমতা দুয়োখন চৰকাৰক অর্পণ কৰা হৈছে। সংবিধানৰ তিনিখন সূচীত উল্লেখ নথকা অৱশিষ্ট বিষয়সমূহৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়নৰ ক্ষমতা কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে লাভ কৰে।

- **প্ৰাপ্তবয়সস্কৰ সার্বজনীন ভোটাধিকাৰ**

  ভাৰতীয় সংবিধানত প্ৰাপ্তবয়স্কৰ বাবে সার্বজনীন ভোটাধিকাৰৰ ব্যৱস্থা আছে। ১৮ বছৰ বা ততোধিক বয়সৰ ধর্ম, জাতি, জাত, বর্ণ, লিংগ নির্বিশেষে সকলো প্ৰাপ্তবয়স্ক লোকৰে নির্বাচন প্ৰক্ৰিয়াত অংশগ্ৰহণ কৰাৰ অধিকাৰ আছে।

- **একক নাগৰিকত্ব**

  নাগৰিকসকলৰ মাজত ঐক্য আৰু একত্বৰ মনোভাব গঢ়ি তুলিবৰ বাবে ভাৰতীয় সংবিধানৰ

ৰচয়িতাসকলে ইয়াৰ নাগৰিকসকলৰ বাবে একক নাগৰিকত্ব ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে। আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ দৰে যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাটো একক নাগৰিকত্ব এটা তাৎপৰ্যপূৰ্ণ ব্যৱস্থা। ইয়াৰ অৰ্থ এয়েই যে এই দেশৰ সকলো নাগৰিক কেৱল ভাৰতীয় নাগৰিকহে।

- **জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ অধিকাৰ**

ভাৰতীয় সংবিধানত যিকোনো জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ লগত খাপ-খাব পৰাকৈ জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ অধিকাৰ সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে। এই ক্ষমতা আমাৰ দেশৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ হাতত ন্যস্ত। ভাৰতবৰ্ষত তিনি ধৰণৰ জৰুৰী ক্ষমতা আছে -

(১) জাতীয় জৰুৰী কালীন অৱস্থা (অনুচ্ছেদ ৩৫২)

(২) ৰাজ্যিক জৰুৰী কালীন অৱস্থা (অনুচ্ছেদ ৩৬০) আৰু

(৩) আৰ্থিক জৰুৰী কালীন অৱস্থা (অনুচ্ছেদ ৩৬০)।

এইবিলাকেই হ'ল ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য। দেশৰ জনসাধাৰণ সুবিধাৰ বাবে সংবিধান ৰচয়িতাসকলে প্ৰয়োজনীয় সালসলনিৰ অন্তত এই বিশেষ বৈশিষ্ট্যসমূহ ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে।

জানি থোৱা ভাল

জাতীয় জৰুৰী অৱস্থা (অনুচ্ছেদ ৩৫২), ১৯৬২, ১৯৭১ আৰু ১৯৭৫ চনত মুঠতে তিনিবাৰ ঘোষণা কৰা হৈছিল। ৰাজ্যত সাংবিধানিক অচল অৱস্থাৰ বাবে জৰুৰী অৱস্থা বা ৰাষ্ট্ৰপতি শাসন বিভিন্ন ৰাজ্যত বহুবাৰ ঘোষণা কৰা হৈছে। অৱশ্যে আজিলৈকে অৰ্থসংক্ৰান্ত জৰুৰী অৱস্থা ঘোষণা কৰিব লগা হোৱা নাই।

চিন্তা-চৰ্চা কৰক ৪.১

আপুনি জানানে জাতীয় জৰুৰী অৱস্থা ভাৰতত কিমান বাৰ ঘোষণা কৰা হৈছে? এনে জৰুৰী অবস্থা ঘোষণাৰ অন্তৰালত থকা কাৰণসমূহ বিচাৰি উলিয়াওক।

.....

.....

.....

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ অনুসূচীৰ সংখ্যা ..... টা।

(খালী ঠাই পূৰণ কৰক)

প্ৰশ্ন নং ২ঃ ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্ৰবাদক "Co-operative Federalism" (সহযোগিতাপূৰ্ণ যুক্তৰাষ্ট্ৰবাদ) বুলিও কোৱা হয়। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত সন্নিবিষ্ট যিকোনো চাৰিটা মৌলিক কৰ্তব্য উল্লেখ কৰক।

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ চাৰিটা বৈশিষ্ট্য লিখক।

.....

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৫ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ চাৰিটা একক বৈশিষ্ট্য(Unitary Features) উল্লেখ কৰক।

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৬ঃ কোনটো সংশোধনীৰ যোগেদি 'সম্পত্তিৰ অধিকাৰ'টো মৌলিক অধিকাৰৰ তালিকাৰ পৰা বিলুপ্ত কৰা হয়।

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৭ঃ কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজত ক্ষমতাৰ বিতৰণ কৰা তিনিটা সূচীৰ নাম উল্লেখ কৰক।

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৮ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ এক বৈশিষ্ট্য হিচাপে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ হাতত ন্যস্ত জৰুৰীকালীন ক্ষমতাৰ বিষয়ে চমুকৈ লিখক।

.....

.....

.....

৪.৪ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতীয় সংবিধানখন এখন লিখিত দলিল। সংবিধানৰ খচৰা প্ৰস্তুত কৰিবৰ বাবে ড° বি আৰ আম্বেদকাৰৰ সভাপতিত্বত সাংবিধানিক সভাই এখন খচৰা প্ৰস্তুতকাৰী সমিতি গঠন কৰি দিছিল। বহু কষ্টৰ মূৰত ১৯৪৯ চনৰ ২৬ নবেম্বৰ দিনা নতুন সংবিধানখন গ্ৰহণ কৰা হয়। ১৯৫০ চনৰ ২৬ জানুৱাৰীৰ পৰা ভাৰতীয় সংবিধানখন কাৰ্যকৰী কৰা হয়।
- ভাৰতীয় সংবিধানখন পৃথিৱীৰ ভিতৰতে দীৰ্ঘতম, সবাতোকৈ বৃহৎ আয়তনৰ আৰু পুংখানুপুংখ। বৰ্তমান ইয়াৰ অনুচ্ছেদৰ সংখ্যা ৪৪৪, ২৪ টা ভাগত বিভক্ত ইয়াৰ অনুসূচীৰ সংখ্যা ১২ টা।
- ভাৰতীয় সংবিধানখনক অনমনীয় আৰু নমনীয় চৰ্তৰ সংমিশ্ৰণ বুলি ক'ব পাৰি।
- ভাৰতীয় সংবিধানখনে পৰিবৰ্তনশীল পৰিস্থিতিৰ লগত যাতে খাপ খাব পাৰে সেই উদ্দেশ্যেৰে সংবিধান ৰচয়িতাসকলে এই কৌশলটো অৱলম্বন কৰিছিল।
- সংবিধানখনেই হ'ল দেশৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ আইন। ন্যায়পালিকা, কাৰ্যপালিকা আৰু বিধান পৰিষদ চৰকাৰৰ এই তিনিওটা বিভাগকে সংবিধানখনে নিয়ন্ত্ৰণ কৰি ৰাখে। ইয়াৰ কোনো এটায়ে সংবিধানখনক অৱমাননা কৰিব নোৱাৰে।
- ভাৰতীয় সংবিধানখনে ভাৰতক এখন আংশিকভাৱে একাত্মক বা আংশিকভাৱে যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় চৰকাৰ হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে। লিখিত সংবিধান, সংবিধানৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠতা আদি চৰিত্ৰসমূহ ভাৰতীয় সংবিধানৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্যসমূহৰ ভিতৰত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিব পাৰি। কিন্তু প্ৰকৃতাৰ্থত ভাৰতবৰ্ষক যুক্তৰাষ্ট্ৰ বুলি ক'ব নোৱাৰি। কাৰণ ইয়াত বহুতো অ-যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় অৱয়ব পৰিলক্ষিত হয়। এই অ-যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বা একাত্মক বৈশিষ্ট্যসমূহৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য যেনে — শক্তিশালী কেন্দ্ৰ, সংবিধান সংশোধনৰ কেইটামান কঠোৰ প্ৰক্ৰিয়া, এক নাগৰিকত্ব আদি। সেয়েহে ভাৰতীয় সংবিধানক যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় আৰু একাত্মক অৱয়বৰ সংমিশ্ৰণ বুলি ক'ব পাৰি।
- ভাৰতীয় সংবিধানে আৰু কিছুমান উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হ'ল— বৃটিছ আৰ্হিৰ সংসদীয় চৰকাৰৰ ব্যৱস্থা, ধৰ্মনিৰপেক্ষতা, মৌলিক অধিকাৰৰ ব্যৱস্থা, স্বাধীন আৰু নিৰপেক্ষ ন্যায়পালিকা, ৰাজ্য আৰু কেন্দ্ৰৰ মাজত ক্ষমতাৰ সমবিতৰণ, প্ৰাপ্তবয়স্কৰ সাৰ্বজনীন ভোটাধিকাৰ, একক নাগৰিকত্ব আৰু জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ অধিকাৰ আদি।

৪.৫ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ ২০০০। *ভাৰতৰ প্ৰশাসন আৰু ৰাজনীতি* । গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শৰ্মা, দুৰ্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শৰ্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্ৰ আৰু নায়ক, প্ৰতুল চন্দ্ৰ ২০১১। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্ৰকাশন।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi :Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K.(2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.*New Delhi : S. Chand and Company.

4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

৪.৬ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ১২ টা

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ শুদ্ধ

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ভাৰতৰ সংবিধানৰ প্ৰতি আনুগত্য প্ৰকাশ কৰা আৰু ইয়াৰ আদৰ্শ আৰু প্ৰতিষ্ঠানসমূহ , ৰাষ্ট্ৰীয় পতাকা, ৰাষ্ট্ৰীয় সংগীত আদিক সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰা, প্ৰয়োজনীয় সময়ত দেশৰ প্ৰতিৰক্ষাকে ধৰি আন আন জাতীয় সেৱাৰ বাবে আগবাঢ়ি অহা, বৈজ্ঞানিক মানসিকতা, মানৱতাবোধ, অনুসন্ধান আৰু সংস্কাৰ মনোভাবৰ উন্নয়ন ঘটোৱা, ৰাজহুৱা সম্পত্তি ৰক্ষণা-বেক্ষন আৰু হিংস্ৰতা পৰিত্যাগ কৰা।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ (i) লিখিত সংবিধান

(ii) আংশিকভাৱে অনমনীয়, আংশিকভাৱে নমনীয়

(iii) সংবিধানৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব

(iv) প্ৰাপ্তবয়সস্কৰ সাৰ্বজনীন ভোটাধিকাৰ

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ (i) শক্তিশালী কেন্দ্ৰ,

(ii) এক নাগৰিকত্ব,

(iii) সৰ্বভাৰতীয় লোকসেৱা ব্যৱস্থা

(iv) ৰাষ্ট্ৰপতিৰ জৰুৰীকালীন অধিকাৰ

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৪৪ তম সংশোধনী

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৪৪ তম সংশোধনী

৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ভাৰতীয় সংবিধানত যিকোনো জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ লগত খাপ-খাব পৰাকৈ জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ অধিকাৰ সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে। এই ক্ষমতা আমাৰ দেশৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ হাতত ন্যস্ত। ভাৰতবৰ্ষত তিনি ধৰণৰ জৰুৰী ক্ষমতা আছে -

(১) জাতীয় জৰুৰী কালীন অৱস্থা (অনুচ্ছেদ ৩৫২)

(২) ৰাজ্যিক জৰুৰী কালীন অৱস্থা (অনুচ্ছেদ ৩৬০) আৰু

(৩) আৰ্থিক জৰুৰী কালীন অৱস্থা (অনুচ্ছেদ ৩৬০)।

৪.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ঃ কোনটো সংশোধনী আইনৰ যোগেদি মৌলিক কৰ্তব্যসমূহ ভাৰতীয় সংবিধানত সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে।

প্ৰশ্ন ২ঃ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালানাৰ নিৰ্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ শ্ৰেণীবিভাগ উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ঃ ভাৰতীয় সংবিধানখনৰ অনুসূচীৰ সংখ্যা কিমান?

প্ৰশ্ন ৪ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ যিকোনো দুটা যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰক।

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ মৌলিক কৰ্তব্য আৰু ধৰ্মনিৰ পেক্ষতা ভাৰতীয় সংবিধানৰ বৈশিষ্ট্য হিচবে ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতীয় সংবিধানখন কিয় যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় আৰু একাত্মক বৈশিষ্ট্যসমূহৰ সংমিশ্ৰণ বোলা হয় ?

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ বৈশিষ্ট্য সমূহ আলোচনা কৰক ।

*** ***** ***

অধ্যায় ৫ঃ ভাৰতীয় নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰ আৰু কৰ্ত্তব্যসমূহ

অধ্যায় গাঁথনি

৫.১ উদ্দেশ্য

৫.২ পৰিচয়

৫.৩ মৌলিক অধিকাৰ আৰু ইয়াৰ অর্থ

৫.৩.১ মৌলিক অধিকাৰৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ

৫.৩.২ মৌলিক অধিকাৰৰ প্রকাৰ

৫.৩.৩ মৌলিক অধিকাৰৰ ওপৰত থকা নিষেধাজ্ঞা

৫.৪ মৌলিক কর্তব্য সমূহ

৫.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৫.৬ অধিক জানিবলৈ

৫.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৫.৮ আৰ্হি প্রশ্ন

৫.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ভাৰতীয় সংবিধানত সন্নিবিষ্ট মৌলিক অধিকাৰৰ অর্থ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- মৌলিক অধিকাৰৰ প্রকাৰ আৰু বৈশিষ্ট্যসমূহ আলোচনা কৰিব পাৰিব
- মৌলিক অধিকাৰৰ ওপৰত থকা নিষেধাজ্ঞাসমূহ বর্ণনা কৰিব পাৰিব
- ভাৰতীয় সংবিধানত সন্নিবিষ্ট মৌলিক কর্তব্য সম্বন্ধে বর্ণনা কৰিব পাৰিব।

৫.২ পৰিচয়

এই অধ্যায়টিৰ জৰিয়তে আপোনাক ভাৰতীয় নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰৰ লগত পৰিচয় কৰাই দিয়া হ'ব। ভাৰতীয় নাগৰিক সকলক ছয় প্রকাৰৰ মৌলিক অধিকাৰ প্রদান কৰা হৈছে। এই মৌলিক অধিকাৰসমূহ গনতান্ত্রিক জীৱন-যাপনৰ কাৰণে অতিকৈ প্রয়োজনীয়। আনহাতে, গণতান্ত্রিক শাসন ব্যৱস্থা সাফল্যমণ্ডিত কৰিবলৈ নাগৰিকক মৌলিক অধিকাৰ প্রদান কৰা উচিত। এই উদ্দেশ্য পূৰণৰ বাবে সংবিধান প্রনেতাসকলে সংবিধানত মৌলিক অধিকাৰ অন্তর্ভূক্ত কৰিছিল। মৌলিক অধিকাৰৰ অন্তর্ভূক্তিয়ে চৰকাৰক স্বেচ্ছাচাৰী হোৱাত বাধা প্রদান কৰে। নাগৰিকে এই মৌলিক অধিকাৰবোৰৰ যোগেদি ব্যক্তিত্ব আৰু প্রতিভাৰ বিকাশ সাধন কৰিব পাৰে। নাগৰিকৰ এনে অধিকাৰসমূহ নিশ্চিত (Guaranteed) যদিও দেশত জৰুৰী অৱস্থা বাহাল থাকিলে এনে অধিকাৰসমূহ ৰাজহুৱা শৃংখলা আৰু নিৰাপত্তা খাতিৰত সাময়িকভাৱে

স্থগিত ৰখা হয়।

এই অধিকাৰ সমুহ আদালতৰ দ্বাৰা বিচাৰযোগ্য হয়। নাগৰিকৰ অধিকাৰ ভংগ হ'লে আদালতৰ ওচৰত আবেদন কৰিব পাৰে আৰু আদালতে নাগৰিকৰ অধিকাৰ ৰক্ষণাবেক্ষণ দিব পাৰে। ইয়াৰ উপৰিও, এই অধ্যায়টিৰ জৰিয়তে আপোনাক নাগৰিকৰ মৌলিক কৰ্ত্তব্য সমুহৰ লগত পৰিচয় কৰাই দিয়া হ'ব। এই কৰ্তব্যসমূহ সংবিধানৰ চতুৰ্থ অংশত সন্নিবিষ্ট আৰু দেশৰ শান্তি তথা প্ৰগতিৰ বাবে অতি প্ৰয়োজনীয়।

৫.৩ মৌলিক অধিকাৰ আৰু ইয়াৰ অৰ্থ

মৌলিক অধিকাৰ হ'ল সুস্থ জীৱন-যাপনৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় কিছুমান চৰ্ত্তাৱলী, যি বোৰৰ অবিহনে নাগৰিকে নিজৰ ব্যক্তিত্বৰ প্ৰকাশ আৰু প্ৰতিভাৰ বিকাশ সাধন কৰিব নোৱাৰে। ব্যক্তিত্বৰ পূৰ্ণবিকাশৰ বাবে এনে অধিকাৰবোৰ অতিকৈ অপৰিহাৰ্য হোৱা হেতুকে এনে অধিকাৰ বোৰক মৌলিক অধিকাৰ বোলা হয়। এনে মৌলিক অধিকাৰ বোৰ সাধাৰণ অধিকাৰ (ordinary rights) তকৈ বেলেগ। কাৰণ, মৌলিক অধিকাৰবোৰ সংবিধানত সংযোজন ঘটোৱা হৈছে যাতে নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰৰ ওপৰত কোনো ধৰণৰ চৰকাৰী হস্তক্ষেপ পৰিলক্ষিত নহয়। মৌলিক অধিকাৰ বোৰ সদায় সংবিধানৰ দ্বাৰা সুৰক্ষিত আৰু স্বীকৃত। আনহাতে, নাগৰিকৰ সাধাৰণ অধিকাৰ সমুহ সাধাৰণ আইনৰ (ordinary law) দ্বাৰা সুৰক্ষিত হয়। ইয়াৰ উপৰিও, মৌলিক অধিকাৰ সমূহ সাধাৰণ পৰিস্থিতিত অলংঘনীয় (inviolable) হয়। এক বিশেষপৰিস্থিতি সাপেক্ষেহে এই অধিকাৰবোৰ সাময়িকভাৱে ৰাষ্ট্ৰই কাঢ়ি নিব পাৰে। জীৱনৰ অধিকাৰ (Right to Life), কথা কোৱা আৰু প্ৰকাশৰ স্বাধীনতা (Freedom of Speech and Expression), সমতাৰ অধিকাৰ (Right to Equality), ধৰ্মীয় স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ (Right to Freedom of Religion), ব্যক্তিগত স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ (Right to Personal Liberty), শিক্ষাৰ অধিকাৰ (Right to Education) ইত্যাদি হ'ল নাগৰিকৰ প্ৰধান মৌলিক অধিকাৰ। প্ৰত্যেক গনতান্ত্ৰিক ৰাষ্ট্ৰই নাগৰিকৰ মৌলিক প্ৰয়োজন সমুহ পূৰণৰ বাবে নিজ নিজ সংবিধানত কিছুমান মৌলিক অধিকাৰ অন্তৰ্ভূক্ত কৰিছে যাতে এনে অধিকাৰ উপভোগ কৰি একো একোজন সুস্থ ব্যক্তিত্বৰ নাগৰিক হিচাপে নিজকে গঢ় দিব পাৰে। এনে অধিকাৰ সমুহ সদায় আদালতৰ দ্বাৰা বিচাৰযোগ্য হয়। গতিকে, নাগৰিকৰ অধিকাৰ খৰ্ব হ'লে ব্যক্তিয়ে আইনৰ সাহায্য বিচাৰি আদালতৰ ওচৰ চাপিব পাৰে। ভাৰতীয় সংবিধানৰ লেখিয়াকৈ জাপান, ফ্ৰান্স, ছুইজাৰলেণ্ড আদি দেশসমুহে নিজ নিজ সংবিধানত নাগৰিকৰ বাবে মৌলিক অধিকাৰ অন্তৰ্ভূক্ত কৰিছে। এনে অধিকাৰ সমুহ যিহেতু নাগৰিকৰ জীৱনৰ এক অপৰিহাৰ্য্য বিষয় সেয়েহে এই অধিকাৰ বোৰৰ অবিহনে গণতন্ত্ৰ কেতিয়াও কৃতকাৰ্য হ'ব নোৱাৰে। ভাৰতীয় সংবিধানৰ তৃতীয় অংশত (Part-III) নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰ অন্তৰ্ভূক্ত কৰা হৈছে। ভাৰতীয় নাগৰিকে কিছুমান যুক্তিসংগত বাধাৰ (resonable limitations) মাজতহে এনে অধিকাৰবোৰ উপভোগ কৰিব পাৰে।

৫.৩.১ মৌলিক অধিকাৰৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ

ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তর্ভূক্ত মৌলিক অধিকাৰ সমূহৰ প্রধান বৈশিষ্ট্য সমূহ তলত চমুকৈ বর্ণনা কৰা হ'ল -

- মৌলিক অধিকাৰবোৰ সংবিধানৰ অভিন্ন অংগ। সংবিধানৰ তৃতীয় অংশত ২৪ টা অনুচ্ছেদ সামৰি অন্তর্ভূক্ত হোৱা এই অধিকাৰসমুহ সংসদে এক বিশেষ পদ্ধতিৰে সংশোধন কৰিব পাৰে।
- মৌলিক অধিকাৰ বোৰ কেৱল ভাৰতীয় নাগৰিকৰ বাবে। কোনো বিদেশী লোকে এনে অধিকাৰ উপভোগ কৰাৰ অধিকাৰ নাই। অৱশ্যে জীৱনৰ অধিকাৰ, ধর্মীয় স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ আৰু ব্যক্তিগত সম্পত্তিৰ অধিকাৰ ভাৰতীয় নাগৰিকৰ লগতে বিদেশীসকলেও উপভোগ কৰিব পাৰে।
- মৌলিক অধিকাৰবোৰ কেতিয়াও অসীম নহয়। কিছুমান যুক্তিসংগত সীমাবদ্ধতাৰ মাজতহে নাগৰিকে এই অধিকাৰ উপভোগ কৰিব পাৰে। কাৰণ সীমাহীন ভাৱে অধিকাৰ উপভোগ কৰাৰ ফলত ৰাজহুৱা শৃংখলা (public order) বিনষ্ট হবও পাৰে।
- জৰুৰীকালীন অৱস্থাত নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰ উপভোগত সাময়িক ভাবে ব্যাঘাত জন্মে আৰু এই সময়ছোৱাত নাগৰিকৰ জীৱনৰ অধিকাৰ (Right to life) আৰু ব্যক্তিগত স্বাধীনতাৰ অধিকাৰৰ বাহিৰে আন সকলোবোৰ অধিকাৰ ৰাষ্ট্রই সাময়িকভাৱে স্থগিত কৰিব পাৰে (অনুচ্ছেদ ২০-২১)।
- মৌলিক অধিকাৰসমুহ ন্যায়বিচাৰ যোগ্য (justiciable) হয়। নাগৰিকৰ এনে অধিকাৰ খর্ব হলে আদালতৰ ওচৰ চাপিব পাৰে। সংবিধানৰ ৩২নং আৰু ২২৬ নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি ক্রমে উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু সংশ্লিষ্ট উচ্চ ন্যায়ালয়ে লেখ (writ) জাৰি কৰি নাগৰিকৰ অধিকাৰ ৰক্ষণাবেক্ষণ দিব পাৰে।
- মৌলিক অধিকাৰবোৰ সংশোধনযোগ্য (amendable) হয়। ভাৰতীয় সংসদে এক বিশেষ পদ্ধতিৰে মৌলিক অধিকাৰৰ সংশোধন কৰিব পাৰে।
- সামূহিক লক্ষ্যৰ লগতে ব্যক্তিগত লক্ষ্য সাধন কৰাই হ'ল মৌলিক অধিকাৰৰ প্রধান লক্ষ্য।
- মৌলিক অধিকাৰসমূহ কোনো দেশৰ সাধাৰণ আইনতকৈ উচ্চ। এই অধিকাৰসমূহক এক বিশেষ গুৰুত্ব প্রদান কৰা হয়।
- সংবিধানত অন্তর্ভূক্ত মৌলিক অধিকাৰৰ কিছুমান নকৰাত্মক (negative) আৰু আন কিছুমান সকাৰাত্মক (positive)। কিছুমান মৌলিক অধিকাৰে চৰকাৰৰ কতৃত্বৰ ওপৰত সাংবিধানিক বাধা আৰোপ কৰিছে। ৰাষ্ট্রই ভাৰতৰ ভৌগলিক পৰিসীমাৰ ভিতৰত কোনো ব্যক্তিক আইনৰ চকুত সমতা আৰু আইনৰ সমসুৰক্ষাৰ

পৰা বঞ্চিত কৰিব নোৱাৰিব। এইটো নকৰাত্মক মৌলিক অধিকাৰ । আনহাতে স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ সকাৰাত্মক মৌলিক অধিকাৰ।

৫.৩.২ মৌলিক অধিকাৰৰ প্ৰকাৰসমূহ

মৌলিক অধিকাৰক প্ৰধানকৈ ছয় প্ৰকাৰত বিভক্ত কৰিব পাৰি -

(ক) সমতাৰ অধিকাৰ (Right to Equality) (অনুচ্ছেদ ১৪-১৮)

(খ) স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ (Right to Freedom) (অনুচ্ছেদ ১৯-২২)

(গ) শোষণৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ (Right against Exploitation) (অনুচ্ছেদ ২৩-২৪)

(ঘ) ধৰ্মীয় স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ (Right to Freedom of Religion) (অনুচ্ছেদ ২৫-২৮)

(ঙ) শিক্ষা আৰু সাংস্কৃতিক অধিকাৰ (Cultural and Educational Rights) (অনুচ্ছেদ ২৯-৩০)

(চ) সাংবিধানিক নিৰাময়ৰ অধিকাৰ (Right to Constitutional Remedies) (অনুচ্ছেদ ৩২)

জানি থোৱা ভাল

সংবিধানৰ ৪৪তম সংশোধনী (১৯৭৮চন) অনুসৰি সম্পত্তিৰ অধিকাৰ মৌলিক অধিকাৰৰ তালিকাৰ পৰা বাদ দিয়া হয়। ৪৪তম সংবিধান সংশোধনীৰ জৰিয়তে ৰাষ্ট্ৰই সমাজবাদী লক্ষ্য সাধনত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছে। সেয়েহে সম্পত্তিৰ অধিকাৰ বৰ্তমান এক বিধিগত অধিকাৰ।

তলত মৌলিক অধিকাৰৰ প্ৰধান প্ৰকাৰসমূহ চমুকৈ আলোচনা কৰা হ'ল -

(ক) সমতাৰ অধিকাৰ (Right to Equality) (অনুচ্ছেদ ১৪-১৮)

সমতাৰ অধিকাৰ ভাৰতবৰ্ষৰ ভৌগলিক পৰিসীমাৰ ভিতৰত আইনৰ চকুত সমতা আৰু সমসুৰক্ষিত হোৱাকে বুজায়।

কোনো ব্যক্তি আইনৰ উৰ্দ্ধত নহয় আৰু একেধৰণৰ অৱস্থাত সকলোৱে সমানভাৱে আইনৰ সংৰক্ষণ পাব। প্ৰতিজন ব্যক্তি দেশৰ সাধাৰণ আইনৰ দ্বাৰা বিচাৰযোগ্য হ'ব আৰু সাধাৰণ বিচাৰপীঠৰ দ্বাৰা সংশোধনযোগ হ'ব। সাধাৰণ নাগৰিকৰ মাজত চৰকাৰী পদত নিযুক্তিৰ কোনো প্ৰভেদ নাথাকিব। সকলো ধৰণৰ বৈষম্যৰ ওপৰত নিষেধাজ্ঞা আৰোপ কৰা হৈছে আৰু ৰাষ্ট্ৰৰ ভিতৰত সম সুযোগ-সুবিধাৰ ব্যৱস্থা নিশ্চিত কৰা হৈছে। অৱশ্যে সমতাৰ অধিকাৰৰ কিছুমান ব্যতিক্ৰম পৰিলক্ষিত হয়।

- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি আৰু ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপাল তেওঁলোকৰ কামৰ বাবে কোনো

আদালতত জবাৱদিহি নহয়।

- কার্যকালৰ সময়চোৱাত তেওঁলোকৰ বিৰুদ্ধে কোনো দেৱানী বা ফৌজদাৰী মোকর্দমা ৰুজু কৰিব পৰা নাযায়। দেশৰ কোনো আদালতে তেওঁলোকক অভিযুক্ত কৰিব নো�ৱাৰিব বা গ্রেপ্তাৰী পৰোৱানা জাৰি কৰিব নো�ৱাৰিব।
- সমাজৰ কিছুমানলোকক কৰ আদায় প্রক্রিয়াৰ পৰা ৰেহাই দিয়া হৈছে।
- কিছুমান বিশেষ শ্রেণীৰ ওপৰত কৰ আৰোপ কৰা হৈছে।
- শিশু আৰু মহিলাসকলৰ উন্নয়নৰ বাবে অধিক প্রাধান্য দিয়া হৈছে।
- সমাজৰ অতি পিছপৰা শ্রেণী যেনে - অনুসুচিত জাতি আৰু জনজাতিৰ উন্নয়নৰ বাবে বিশেষ ব্যৱস্থা গ্রহণ কৰা হৈছে যাক সুৰক্ষিত বৈষম্য বোলা হয়। পিছপৰা শ্রেণীৰ উন্নয়নৰ কাৰণে চাকৰি সংৰক্ষণৰ দিহা কৰা হৈছে।

(খ) স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ (Right to Freedom)(অনুচ্ছেদ ১৯-২২)

স্বাধীনতাৰ অধিকাৰেই হ'ল নাগৰিকৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ অধিকাৰ। ব্যক্তি স্বাধীনতাৰ বাহক হিচাপে ১৯ নং অনুচ্ছেদত ভাৰতীয় নাগৰিক সকলৰ বাবে ছয় প্রকাৰৰ স্বাধীনতা অন্তর্ভূক্ত কৰা হৈছে। ১৯নং অনুচ্ছেদত কোৱা হৈছে যে - ভাৰতৰ সকলো নাগৰিকে-

(১) কথা কোৱা আৰু প্রকাশৰ স্বাধীনতা।
(২) নিৰস্ত্র আৰু শান্তিপূর্ণভাৱে সমবেত হোৱাৰ স্বাধীনতা।
(৩) সংস্থা আৰু সংঘ গঠন কৰাৰ স্বাধীনতা।
(৪) ভাৰতবর্ষৰ চাৰিসীমাৰ ভিতৰত স্বাধীনভাৱে চলাচলৰ স্বাধীনতা।
(৫) ভাৰতবর্ষৰ যিকোনো ঠাইতে বসবাস কৰাৰ অধিকাৰ।
(৬) যিকোনো চাকৰি নাইবা ব্যৱসায় কৰাৰ অধিকাৰ উপভোগ কৰিব।

২০, ২১ আৰু ২২ নং অনুচ্ছেদত ভাৰতীয় নাগৰিকৰ জীৱনৰ আৰু ব্যক্তিগত মর্য্যদাৰ স্বাধীনতা প্রদান কৰা হৈছে। ২০নং অনুচ্ছেদত কোৱা হৈছে যে কোনো অভিযুক্ত লোকক নিজৰ বিপক্ষে সাক্ষী দিবলৈ বাধ্য কৰাব নোৱাৰিব।

২১নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি আইনৰ দ্বাৰা প্রতিস্থিত পদ্ধতিৰ বাহিৰে আন কোনো উপায়ে কোনো ব্যক্তিক জীৱন আৰু ব্যাক্তিগত স্বতন্ত্রতাৰ পৰা বঞ্চিত কৰিব নোৱাৰিব। ২২নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি কোনো লোকক আটক কৰিলে তেওঁক আটক কৰাৰ কাৰণ জনাব লাগিব আৰু আটক হোৱা সময়ৰ পৰা২৪ ঘণ্টাৰ ভিতৰত বিচাৰকৰ ওচৰত হাজিৰ কৰাব লাগিব।

অৱশ্যে সমতাৰ অধিকাৰৰ দৰে নাগৰিকৰ স্বাধীনতাৰ অধিকাৰো অনিয়ন্ত্রিত (Absolute) নহয়। ৰাষ্ট্রই নাগৰিকৰ এনে স্বাধীনতাৰ ওপৰত কিছুমান যুক্তিসংগত বাধা নিষেধ আৰোপ কৰিব পাৰে যাতে ব্যক্তিগত স্বাধীনতা আৰু সামাজিক নিয়ন্ত্রণৰ মাজত এক ভাৰসাম্য বাহাল থাকে। সংবিধানৰ ৩৫২নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত ৰাষ্ট্রীয়

জৰুৰী অৱস্থা (National Emergency) ঘোষণা হোৱাৰ লগে লগে ১৯নং অনুচ্ছেদৰ অন্তর্ভূক্ত মৌলিক অধিকাৰ সমুহ সাময়িকভাৱে অচল হৈ পৰে ।

(গ) শোষণৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ (Right against Exploitation)

(অনুচ্ছেদ ২৩-২৪)

প্রচলিত সমাজ ব্যৱস্থাৰ পৰা আর্থ-সামাজিক বৈষম্য আৰু শোষণ দূৰ কৰাৰ উদ্দেশ্যৰে ভাৰতীয় সংবিধানৰ ২৩ আৰু ২৪ নং অনুচ্ছেদত শোষণৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ সংযোজন কৰা হৈছে। ৰাষ্ট্র বা সমাজৰ সুবিধাবাদী শ্রেণীৰ শোষণৰ পৰা দূর্বল শ্রেণীৰ লোকসকলক ৰক্ষা কৰাই হ'ল এই অধিকাৰৰ প্রধান লক্ষ্য। ২৩নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি মানুহক পন্যদ্রব্যৰ নিচিনা ব্যৱহাৰ কৰা কোনো লোকৰ দ্বাৰা জোৰ জুলুম কৰি কাম কৰাই লোৱাটো একধৰণৰ শোষণ হিচাপে গণ্য কৰা হৈছে। সংবিধানৰ ২৪নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি ১৪ বছৰৰ তলৰ ল'ৰা-ছোৱালীক কাৰখানা, খনি নাইবা আন কোনো বিপদসংকূল কামত নিয়োগ কৰাটো বন্ধ কৰা হৈছে। শোষণৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰৰ অন্তর্ভূক্ত ব্যৱস্থাৱলী চূড়ান্ত আৰু ৰাষ্ট্রই যিকোনো পৰিস্থিতিতে ব্যক্তিৰ সন্মান আৰু মর্য্যদা ৰক্ষা কৰিবলৈ দৃঢ়বদ্ধ।

(ঘ) ধর্মীয় স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ (Right to Freedom of Religion)

(অনুচ্ছেদ ২৫-২৮)

ভাৰতীয় সংবিধানে ধর্মনিৰপেক্ষ আদর্শ গ্রহণ কৰিছে আৰু ভাৰতবর্ষক এখন ধর্মনিৰপেক্ষ ৰাষ্ট্র হিচাপে অভিহিত কৰিছে। ধর্মনিৰপেক্ষতাই সকলো ধর্মৰ প্রতি উদাসীন আৰু নিৰপেক্ষ মনোভাৱক সূচায়। অন্য ৰাষ্ট্রৰ নিচিনা ভাৰতৰ কোনো ৰাষ্ট্রীয় ধর্ম নাই। সকলো ধর্মক ৰাষ্ট্রই সম দৃষ্টি আৰু সম মর্য্যদা দিয়ে। সংবিধানৰ ২৫নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি সকলো ব্যক্তিয়ে বিবেকৰ স্বাধীনতা সমভাৱে ভোগ কৰিব পাৰে আৰু নিজ ধর্মৰ বানী নাইবা ধর্মমত অনুকৰণ আৰু প্রচাৰ কৰিব পাৰে। সংবিধানে সকলো ধর্মীয় সম্প্রদায়কে ধর্মীয় প্রতিস্থান স্থাপন কৰিবলৈ, ধর্মীয় কার্যাৱলী পৰিচালনা কৰিবলৈ আইন সংগত ভাৱে স্থাৱৰ আৰু অস্থাৱৰ সম্পত্তি আহৰণ আৰু আইন অনুসৰি পৰিচালনা কৰিবলৈ অধিকাৰ দিছে।

নাগৰিকৰ ধর্মীয় স্বাধীনতাৰ অধিকাৰো কিছুমান সীমাবদ্ধতাৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্রনাধীন। ৰাজহুৱা শৃংখলা, নৈতিকতা আৰু জনস্বাস্থ্যৰ প্রতি লক্ষ্য ৰাখি ৰাষ্ট্রই ধর্মীয় কার্যকলাপৰ ওপৰত যথোপযুক্ত বাধ্য-বাধকতা আৰোপ কৰিব পাৰে।

(ঙ) শিক্ষা আৰু সাংস্কৃতিক অধিকাৰ (Cultural and Educational Rights)

(অনুচ্ছেদ ২৯-৩০)

ভাৰতীয় সংবিধানে সকলো শ্রেণীৰ মানুহৰ বাবে শিক্ষা আৰু সাংস্কৃতিক অধিকাৰৰ ব্যৱস্থা কৰিছে। সকলো সম্প্রদায়ে নিজ নিজ ভাষা, কৃষ্টি সংস্কৃতি যাতে ৰক্ষা কৰিব পাৰে সেই উদ্দেশ্যে সংবিধানৰ ২৯ আৰু ৩০ নং অনুচ্ছেদত শিক্ষা আৰু

সাংস্কৃতিক অধিকাৰ সংযোজিত কৰিছে। ২৯ নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি ভাৰতৰ সকলো নাগৰিকে নিজৰ নিজৰ ভাষা সংস্কৃতি বজায় ৰাখিব পাৰিব আৰু চৰকাৰী পুজিৰে প্ৰতিষ্ঠা কৰা যিকোনো শিক্ষানুষ্ঠানত জাতি, বৰ্ণ-ভাষা-ধৰ্ম নিৰ্বিশেষে সকলো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে নাম ভৰ্ত্তি কৰাৰ সুযোগ লাভ কৰিব। ৩০নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি ধৰ্মীয় আৰু ভাষিক সংখ্যালঘু সকলে নিজৰ পচন্দ অনুসৰি শিক্ষানুষ্ঠান স্থাপন আৰু পৰিচালনা কৰিব পাৰিব আৰু চৰকাৰে এনে শিক্ষানুষ্ঠানক সাহায্য প্ৰদানৰ ক্ষেত্ৰত ৰাষ্ট্ৰই বৈষম্যমূলক আচৰণ দেখুৱাব নোৱাৰিব। আন অধিকাৰৰ দৰে শিক্ষা আৰু সাংস্কৃতিক শিক্ষাৰ মানদণ্ড অক্ষুন্ন ৰখাৰ উদ্দেশ্যে চৰকাৰে নিজ কাৰ্যপন্থা গ্ৰহণ কৰিব পাৰে, যাতে যিকোনো পৰিস্থিতিতে ৰাজহুৱা শৃংখলা, নৈতিকতা ৰক্ষা হয়।

(চ) সাংবিধানিক নিৰাময়ৰ অধিকাৰ (Right to Constitutional Remedies) (অনুচ্ছেদ ৩২)

কোৱা হয় যে প্ৰতিকাৰ অবিহনে অধিকাৰ এক অৰ্থহীন আনুষ্ঠানিকতা মাথোন। সেয়েহে ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তৰ্ভূক্ত হোৱা অধিকাৰ সমুহক অধিক কাৰ্যক্ষম কৰি তুলিবলৈ ভাৰতীয় নাগৰিকৰৰ বাবে সংবিধানৰ ৩২নং অনুচ্ছেদত কিছুমান প্ৰতিকাৰ মূলক ব্যৱস্থা সংযোজিত কৰা হৈছে। ইয়াকে সাংবিধানিক নিৰাময়ৰ অধিকাৰ বোলা হয়। এনে সাংবিধানিক নিৰাময়ৰ অধিকাৰৰ জৰিয়তে ভাৰতীয় নাগৰিকে মৌলিক অধিকাৰ সমুহক ৰক্ষণাবেক্ষণ দিব পাৰে। সংবিধানৰ ৩২নং আৰু ২২৬নং অনুচ্ছেদৰ জৰিয়তে নাগৰিক সকলে ভংগ হোৱা অধিকাৰ ৰক্ষাৰ কাৰণে ক্ৰমে উচ্চতম আৰু উচ্চ ন্যায়লয়ৰ ওচৰত আৱেদন কৰিব পাৰে আৰু ন্যায়লয়ে **লেখ** (writ) জাৰি কৰি নাগৰিক অধিকাৰ ৰক্ষাৰ ব্যৱস্থা কৰিব পাৰে। বন্দী **উপস্থাপন** (Habeas Corpus), **পৰমাধিদেশ** (Mandamus), **নিষেধাজ্ঞা** (Prohibition), **কৈফিয়ৎ তলবী** (Quo-Warranto) আৰু উৎপ্ৰেষন (Certiorari) ইত্যাদি লেখসমুহ হ'ল উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ে নাগৰিক অধিকাৰ ৰক্ষাৰ বাবে গ্ৰহণ কৰিব পৰা প্ৰতিৰক্ষামূলক ব্যৱস্থা। এই প্ৰতিৰক্ষা মূলক ব্যৱস্থা বা উপায় সমুহৰ জৰিয়তে ন্যায়ালয়ে কোনো ব্যক্তি, সংস্থা নাইবা চৰকাৰী কাৰ্য্যৰ দ্বাৰা নাগৰিক অধিকাৰ ব্যাহত হ'লে তেনে কাৰ্য্যৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ ৰুজু কৰিব পাৰে আৰু উপযুক্ত বিচাৰ কৰি নাগৰিক অধিকাৰ ৰক্ষনাবেক্ষণ দিব পাৰে।

সাংবিধানৰ ১৩নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি কাৰ্যপালিকা নাইবা বিধান মণ্ডলৰ কোনো কাৰ্য্যই নাগৰিকৰ অধিকাৰ খৰ্ব কৰিলে ন্যায়ালয়ে তেনে কাৰ্য্যক স্বাধীনতা বিৰোধী হিচাপে গণ্য কৰি বাতিল কৰিব পাৰে। এনেবোৰ কাৰণতেই ন্যায়পালিকাক মৌলিক অধিকাৰৰ ৰক্ষক (Protector) হিচাপে গণ্য কৰা হয়। অৱশ্যে নাগৰিকৰ সাংবিধানিক নিৰাময়ৰ অধিকাৰ জৰুৰীকালীন সময়ছোৱাত সাময়িকভাৱে বাতিল কৰা হয় আৰু এই সময়ছোৱাত নাগৰিক মৌলিক অধিকাৰ ৰক্ষণাবেক্ষনৰ বাবে ন্যায়ালয়ৰ ওচৰ চাপিব

লেখ (Writ) ঃন্যায়ালয়সমূহৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত এক আনুষ্ঠানিক আদেশ পত্ৰ।

বন্দী উপস্থাপন (Habeas Corpus) ঃ ন্যায়ালয়সমূহৰ দ্বাৰা জাৰি কৰা লেখ যিয়ে কোনো ব্যক্তিক বন্দী অৱস্থাত বিধিগতভাৱে নৰখাৰ বাবে ন্যায়ালয়ত ইয়াৰ কাৰণ জানিবৰ বাবে তেওঁক হাজিৰ কৰোৱাৰ নিৰ্দেশ দিয়ে।

পৰমাধিদেশ (Mandamus) ঃ ন্যায়ালয়সমূহৰ দ্বাৰা জাৰি কৰা লেখ যিয়ে কোনো বিষয়াক চৰকাৰী অথবা অৰ্ধ-চৰকাৰী স্তৰৰ আইনগত বাধ্যতামূলক কাৰ্য্য কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়ে।

নোৱাৰে। অৱশ্যে অনুচ্ছেদ ২০ আৰু ২১ ৰ বাবে এই অধিকাৰ তেতিয়াও বলবৎ হৈ থাকে।

নিষেধাজ্ঞা (Prohibition)ঃ কোনো নিম্ন আদালতক ইয়াৰ ক্ষেত্রাধিকাৰ উলংঘা কৰাত বাধা প্রদান কৰা লেখ।

জানি থোৱা ভাল

২০০২ চনৰ ডিচেম্বৰত গৃহীত হোৱা সংবিধানৰ ৮৬ তম অনুচ্ছেদৰ পাছত ২১ (ক) নামেৰে এটা নতুন অনুচ্ছেদ অনুযায়ী আইনে নির্ধাৰণ কৰি দিয়া মতে "ৰাষ্ট্রই ৬ বছৰৰ পৰা ১৪ বছৰ বয়সলৈকে সকলো শিশুকে বিনামূলীয়া আৰু বাধ্যতামূলক শিক্ষা প্রদান কৰা উচিত।" সেই অনুসৰি আইনৰ দৃষ্টিত নাগৰিকৰ জীৱনৰ অধিকাৰৰ দৰেই শিক্ষাৰ অধিকাৰো সমান ৰূপে গণ্য কৰি সংবিধানৰ ২১ নং অনুচ্ছেদত মৌলিক অধিকাৰ হিচাপে সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে। পৰৱর্তী কালত ২০০৯ চনত শিশুৰ বিনামূলীয়া আৰু বাধ্যতামূলক শিক্ষা আইনখন গৃহীত হয়। এই আইনৰ মতে ৬ বছৰৰ পৰা ১৪ বছৰ বয়সলৈকে প্রত্যেক শিশুৰেই তাৰ বা তাইৰ সমীপবর্তী অঞ্চলত উপযুক্ত শ্রেণীকোঠাত ৮ বছৰীয়া প্রাথমিক শিক্ষা লাভ কৰাটো বাঞ্চনীয়।

৫.৩.৩ মৌলিক অধিকাৰৰ ওপৰত থকা নিষেধাজ্ঞা (Restrictions on Fundamental Rights)

ভাৰতীয় সংবিধানে যদিও দেশখনৰ নাগৰিকসকলক মৌলিক অধিকাৰ প্রদান কৰিছে, এই অধিকাৰসমূহৰ সৈতে জড়িত কিছু নিষেধাজ্ঞা আৰু ব্যতিক্রমো আছে। এজন নাগৰিকে নিজৰ ইচ্ছানুসৰি এই অধিকাৰ উপভোগ কৰিব নোৱাৰে কাৰণ এইসমূহৰ ওপৰত কেতবোৰ সাংবিধানিক সীমাবদ্ধ আৰোপ কৰা হৈছে। এই সীমাবদ্ধতা অথবা যুক্তিসংগত নিষেধাজ্ঞাসমূহ আৰোপ কৰা মূল উদ্দেশ্য হৈছে সামাজিক শৃংখলা, নৈতিকতা আৰু ৰাজহুৱা স্বাস্থ্য অব্যাহত ৰখা। সংবিধানে সকলো ক্ষেত্রতে ব্যক্তিগত স্বার্থৰ লগতে ৰাজহুৱা স্বার্থ ৰক্ষা কৰিব বিচাৰে। উদাহৰণস্বৰূপে, ধর্মৰ অধিকাৰৰ ওপৰত বিভিন্ন নিষেধাজ্ঞা আৰোপ কৰা হৈছে যাতে কোনো কূটাঘাতমূলক কার্য অথবা অসামাজিক কার্যৰ দ্বাৰা ধর্মৰ স্বাধীনতাৰ অপপ্রয়োগ কৰিব নোৱাৰে। একেদৰে ১৯ নং অনুচ্ছেদৰ দ্বাৰা প্রদান কৰা অধিকাৰসমূহৰ অর্থ চৰম স্বাধীনতা নহয়। কোনো আধুনিক ৰাষ্ট্রই চৰম ব্যক্তিগত অধিকাৰ প্রদান কৰিব নোৱাৰে। সেয়েহে আমাৰ সংবিধানেও ৰাষ্ট্রৰ বৃহত্তৰ স্বার্থত ৰাষ্ট্রক মৌলিক অধিকাৰৰ ওপৰত নিষেধাজ্ঞা আৰোপ কৰিবলৈ ক্ষমতা প্রদান কৰিছে। আমাৰ সংবিধানে ব্যক্তিগত স্বাধীনতা আৰু সামাজিক নিয়ন্ত্রণৰ মাজত সন্তুলন ৰাখিবলৈ প্রয়াস কৰে, যাতে ব্যক্তিগত স্বার্থতকৈ ৰাজহুৱা স্বার্থক অধিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰা এখন কল্যাণকামী ৰাষ্ট্র গঢ়ি তুলিব পাৰি। কথা কোৱা আৰু প্রকাশৰ স্বাধীনতা অনুচ্ছেদ ১৯-১-ক ও কোনো-কোনো ক্ষেত্রত

উৎপ্রেষন (Certiorari)ঃ ন্যায়ালয়ৰ দ্বাৰা জাৰি কৰা লেখ যিয়ে কোনো মোকর্দমাক নিম্ন আদালতৰ পৰা উচ্চ আদালতলৈ স্থানান্তৰিত কৰিবৰ বাবে আদেশ দিয়ে।

কৈফিয়ৎ তলবী (Quo-Warranto)ঃ এনে এক লেখ যিয়ে কোনো ব্যক্তিক তেওঁৰ বাবে অনুপযুক্ত পদত অধিষ্ঠিত হোৱাত বাধা প্রদান কৰে আৰু সেই পদটো খালী বুলি ঘোষণা কৰিব পাৰে।

নিষেধাজ্ঞাৰ অধিক, যেনে - মানহানি, আদালতৰ অৱমাননা, নৈতিকতা, ৰাষ্ট্ৰৰ নিৰাপত্তা, বিদেশী ৰাষ্ট্ৰৰ সৈতে থকা সম্পৰ্ক, কোনো বেআইনী কাৰ্যক অৰিহণা দিয়া, ৰাজহুৱা শৃংখলা, ভাৰতৰ সাৰ্বভৌমত্ব আৰু সম্প্ৰীতি অক্ষুন্ন ৰখা ইত্যাদি। সমবেত হোৱাৰ অধিকাৰো ৰাষ্ট্ৰৰ দ্বাৰা যুক্তিসংগত বাধাৰ অধীন আৰু সেয়েহে নিৰস্ত্ৰ হৈ শান্তিপূৰ্ণভাৱে সমবেত হ'ব পাৰি। প্ৰকাশ কৰাৰ স্বাধীনতাৰ বহন ক্ষেত্ৰখনত সংবাদ মাধ্যমৰ স্বাধীনতাও অন্তৰ্ভুক্ত হৈ আছে। এই স্বাধীনতাও ৰাষ্ট্ৰৰ দ্বাৰা আৰোপিত যুক্তিসংগত বাধাৰ অধীন আৰু মানহানি, আদালতৰ অৱমাননা অথবা কোনো বেআইনী কাৰ্যক অৰিহণা যোগোৱা আদিক ৰোধ কৰিবলৈ আৰু ৰাষ্ট্ৰৰ বৃহত্তৰ স্বাৰ্থত এই বাধাসমূহ আৰোপ কৰা হয়।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ কোনটো অংশত নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰসমূহ উল্লেখ কৰা হৈছে?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ২ঃ মৌলিক অধিকাৰসমূহ ন্যায়িকভাৱে বিচাৰযোগ্য। (শুদ্ধ/ অশুদ্ধ)

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ঃ মৌলিক অধিকাৰসমূহ সংশোধনযোগ্য। (শুদ্ধ/ অশুদ্ধ)

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ঃ মৌলিক অধিকাৰসমূহ অসীম। (শুদ্ধ/ অশুদ্ধ)

.....

প্ৰশ্ন নং ৫ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ কোনটো অনুচ্ছেদত নাগৰিকৰ জীৱন আৰু ব্যক্তিগত স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ উল্লেখ কৰা হৈছে।

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৬ঃ সংবিধানৰ নিৰাময়ৰ অধিকাৰ সম্পৰ্কে ব্যাখ্যা কৰক (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)।

.....

.....

.....

.....

.....

.....

৫.৪ মৌলিক কৰ্ত্তব্যসমূহ

১৯৫০ চনত ভাৰতীয় সংবিধান প্ৰণয়ন কৰা সময়ত কোনো ধৰণৰ মৌলিক কৰ্ত্তব্য সংবিধানত অন্তৰ্ভূক্ত হোৱা নাছিল। সংবিধানৰ ৪২ তম সংশোধনীৰ (১৯৭৬ চন) জৰিয়তে সংবিধানৰ চতুৰ্থ (ক) অংশৰ অনুচ্ছেদ নং ৫১ (ক) নাগৰিকৰ বাবে দহপ্ৰকাৰৰ মৌলিক কৰ্ত্তব্যসমুহ সংযোজন কৰা হয়। এই মৌলিক কৰ্ত্তব্যসমূহ ৰাষ্ট্ৰৰ বৃহত্তৰ স্বাৰ্থৰ বাবে অতি প্ৰয়োজনীয়। তলত নাগৰিকৰ মৌলিক কৰ্ত্তব্যসমূহ উল্লেখ কৰা হ'ল -

(১) সংবিধান মানি চলা ইয়াৰ আদৰ্শ, লক্ষ্য, অনুষ্ঠান সমুহ তথা জাতীয় পতাকা আৰু জাতীয় সংগীতৰ প্ৰতি সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰা;

(২) আমাৰ স্বাধীনতা লাভৰ বাবে চলোৱা জাতীয় আন্দোলনক অনুপ্ৰাণিত কৰা মহান আদৰ্শসমুহ পোষণ কৰা আৰু অনুসৰণ কৰা;

(৩) ভাৰতৰ সাৰ্বভৌমত্ব, ঐক্য আৰু অখণ্ডতা সংৰক্ষণ কৰা;

(৪) দেশৰ প্ৰতিৰক্ষাত মনোযোগ দিয়া;

(৫) সকলোৰে মাজত ভাতৃত্বৰ ভাৱৰ সৃষ্টি কৰা;

(৬) আমাৰ সংযুক্ত কৃষ্টি সংৰক্ষণ কৰা;

(৭) প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশ সংৰক্ষণ কৰা আৰু পৰিৱেশৰ উন্নতি সাধন কৰা;

(৮) বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভংগী আৰু অনুসন্ধিৎসা মনোভাবৰ বিকাশ সাধন কৰা;

(৯) ৰাজহুৱা সম্পত্তিৰ ৰক্ষণাবেক্ষণ;

(১০) ব্যক্তিগত আৰু সামূহিক সকলো দিশতে উৎকৰ্ষ সাধনৰ বাবে যত্নৱান হোৱা;

(১১) ৬ ৰ পৰা ১৪ বছৰৰ ভিতৰত প্ৰত্যেকজন শিশুৱে যাতে শিক্ষা লাভ কৰিব পাৰে তাৰ বাবে প্ৰত্যেক পিতৃ-মাতৃ বা অভিভাৱকে ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা।

ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তৰ্ভূক্ত এই মৌলিক কৰ্তব্যসমূহ একপ্ৰকাৰ পৰামৰ্শৰ নিচিনা। ইয়াৰে কিছুমান পৌৰ সামাজিক (civic duty) আৰু আন কিছুমান নৈতিক কৰ্তব্য (moral duty)। এই কৰ্তব্যবোৰৰ আঁৰত কোনো আইনগত শক্তি নাই কাৰণে এইবোৰ পালন কৰাটো নাগৰিকৰ বাবে বাধ্যতামূলক নহয়। ন্যায়ালয়ে কৰ্ত্তব্য পালন নকৰাৰ বাবে নাগৰিকক শাস্তি বিহিব নোৱাৰে। নাইবা কৰ্ত্তব্য পালন কৰিবলৈ বাধ্য কৰাব নোৱাৰে। মৌলিক কৰ্ত্তব্যসমূহৰ আইনগত শক্তি নাই যদিওঁ এইবোৰ ভাৰতীয়া সংবিধানৰ এক অবিচ্ছেদ্য অংগ। ভাৰতীয় জনসাধাৰণৰ জীৱন পৰিক্ৰমাত এই কৰ্ত্তব্য সমূহৰ নৈতিক আৰু শৈক্ষিক মূল্য নিত্য বিৰাজমান। মৌলিক কৰ্ত্তব্যসমূহৰ নৈতিক মূল্যবোধ আৰু জনসাধাৰণৰ প্ৰতি নৈতিক দায়বদ্ধতা স্বীকাৰ কৰি ভাৰতীয় নাগৰিক সকলে মৌলিক কৰ্ত্তব্যসমূহ পালন কৰে। মুঠৰ ওপৰত ভাৰতীয় সংবিধানত মৌলিক কৰ্ত্তব্যৰ অন্তৰ্ভূক্তি ৰাষ্ট্ৰৰ শান্তি, ঐক্য আৰু প্ৰগতিৰ বাবে অতি প্ৰয়োজনীয়।

ভাৰতীয় সংবিধানত মৌলিক কৰ্ত্তব্যসমূহ পোনপটীয়াকৈ কাৰ্যক্ষম কৰি তুলিবলৈ অথবা কৰ্ত্তব্যসমূহ পালন নকৰাৰ কোনো আইনগত ব্যৱস্থা নাই যদিওঁ কিছুমান মৌলিক কৰ্ত্তব্য ন্যায়ালয়ৰ

দ্বাৰা বিচাৰযোগ্য হয়। দেশৰ সংবিধান মানি চলা; ৰাষ্ট্ৰীয় পতাকা আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় প্ৰতীকৰ প্ৰতি সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰা, দেশৰক্ষাৰ উদ্দেশ্যে প্ৰয়োজন অনুসৰি ৰাষ্ট্ৰীয় সেৱা আগবঢ়োৱা, ৰাজহুৱা সম্পত্তি ৰক্ষা কৰা ইত্যাদি ধৰণৰ মৌলিক কৰ্ত্তব্যসমূহ নাগৰিকে সুচাৰুৰূপে পালন নকৰিলে দেশৰ প্ৰচলিত আইন ভংগৰ যুক্তিযুক্ততা ন্যায়ালয়ে বিচাৰ কৰি শাস্তি প্ৰদান কৰিব পাৰে। অৱশ্যে, মৌলিক কৰ্ত্তব্যসমূহৰ কিছুমান সীমাবদ্ধতা নথকা নহয়। প্ৰকৃততে মৌলিক কৰ্ত্তব্যসমূহ নাগৰিক জীৱনত পোনপটীয়াকৈ বলবৎযোগ্য নহয়।

নাগৰিকৰ এই কৰ্তবসমুহ অস্পষ্ট আৰু সাধাৰণ জনতাৰ বাবে বোধগাম্য যেন অনুমান হয়। তথাপি মৌলিক কৰ্ত্তব্যসমুহ ৰাষ্ট্ৰীয় স্বাৰ্থ পূৰণৰ বাবে অতি প্ৰয়োজনীয়। এই কৰ্ত্তব্যসমূহৰ নৈতিক আৰু শৈক্ষিক মূল্য থকাৰ উপৰিও এইবোৰে ৰাষ্ট্ৰীয় জীৱনৰ সকলো দিশ নিঃসন্দেহে স্পৰ্শ কৰিছে। নাগৰিকসকলে উপলব্ধি কৰিছে যে ভালদৰে অধিকাৰ উপভোগ কৰিবলৈ হ'লে সুচাৰুৰূপে কৰ্ত্তব্য পালন কৰিব লাগিব। কাৰণ অধিকাৰ আৰু কৰ্ত্তব্য এটা আনটোৰ লগত আন্তঃসম্বন্ধযুক্ত। প্ৰতিটো অধিকাৰে ব্যক্তি আৰু সমাজৰপ্ৰতি এক অনুৰূপ কৰ্ত্তব্যক সুচায়। গতিকে ৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰগতিৰ কাৰণে অধিকাৰ আৰু কৰ্ত্তব্য দুয়োটাই অতি প্ৰয়োজনীয়।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৭ঃ মৌলিক কৰ্ত্তব্যসমূহ সংবিধানৰ কোনটো অংশত অন্তৰ্ভূক্ত কৰা হৈছে -

(ক) তৃতীয় অংশ, (খ) চতুৰ্থ, (গ) অংশ, (ঘ) পঞ্চম অংশ

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৮ঃ কোনটো সংবিধান সংশোধনীৰ জৰিয়তে ভাৰতীয় সংবিধানত মৌলিক কৰ্ত্তব্যসমূহ সংযোজন কৰা হৈছে -

(ক) ৪২ তম সংশোধনী (খ) ৪৪ তম সংশোধনী (গ) ৭৩ তম সংশোধনী

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৯ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তৰ্ভূক্ত মৌলিক কৰ্ত্তব্যসমূহ কিমান?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ১০ঃ যিকোনো দুটা মৌলিক কৰ্ত্তব্যৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰক।

.....

.....

৫.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- মৌলিক অধিকাৰ হ'ল সুস্থ জীৱন-যাপনৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় কিছুমান চৰ্তাৱলী, যিবোৰৰ অবিহনে নাগৰিকে নিজৰ ব্যক্তিত্বৰ প্ৰকাশ আৰু প্ৰতিভাৰ বিকাশ সাধন কৰিব নোৱাৰে।
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ তৃতীয় অংশত (part-III) নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। ভাৰতীয় সংবিধানত সন্নিবিষ্ট ছয়প্ৰকাৰ মৌলিক অধিকাৰ হ'ল— সমতাৰ অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ১৪-১৮), স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ১৯-২২), শোষণৰ বিৰুদ্ধে অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ২৩-২৪), ধৰ্মীয় স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ২৫-২৮), শিক্ষা আৰু সাংস্কৃতিক অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ২৯-৩০) আৰু সাংবিধানক নিৰাময়ৰ অধিকাৰ (অনুচ্ছেদ ৩২)।
- মৌলিক অধিকাৰবোৰ কেতিয়াও অসীম নহয়। কিছুমান যুক্তিসংগত সীমাবদ্ধতাৰ মাজতহে নাগৰিকে এই অধিকাৰ উপভোগ কৰিব পাৰে।
- মৌলিক অধিকাৰবোৰ ন্যায়বিচাৰ যোগ্য (Justiciable)। নাগৰিকৰ এনে অধিকাৰ খৰ্ব হ'লে আদালতৰ ওচৰ চাপিব পাৰে। সংবিধানৰ ৩২ নং আৰু ২২৬ নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি ক্ৰমে উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু সংশ্লিষ্ট উচ্চ ন্যায়ালয়ে লেখ (writ) জাৰি কৰি নাগৰিকৰ অধিকাৰ ৰক্ষণাবেক্ষণ দিব পাৰে।
- ১৯৬৭ চনত সংবিধানৰ ৪২ তম সংশোধনীৰ জৰিয়তে ভাৰতীয় সংবিধানত নাগৰিকৰ বাবে ১০ প্ৰকাৰৰ মৌলিক কৰ্তব্য সংযোজন কৰা হয়। সংবিধানৰ চতুৰ্থ (ক) অংশৰ অনুচ্ছেদ নং ৫১ (ক) ৰ এটা নতুন অধ্যায়ত মৌলিক কৰ্তব্যসমূহ সংযোজিত হৈছে।
- মৌলিক কৰ্তব্যসমূহৰ আইনগত শক্তি নাই যদিও এইবোৰ ভাৰতীয় সংবিধানৰ এক অবিচ্ছেদ্য অংগ। ভাৰতীয় সংবিধানত মৌলিক কৰ্তব্যৰ অন্তৰ্ভুক্তি ৰাষ্ট্ৰৰ শান্তি, ঐক্য আৰু প্ৰগতিৰ বাবে অতি প্ৰয়োজনীয়।

৫.৬ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ ২০০০। *ভাৰতৰ প্ৰশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শৰ্মা, দুৰ্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শৰ্মা, ড° পূৰবী ২০০৫। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্ৰ আৰু নায়ক, প্ৰতুল চন্দ্ৰ ২০১১ ।*স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্ৰকাশন।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi :Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.
2) Ghai, K.K.(2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.
3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.*New Delhi : S. Chand and Company.
4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

৫.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ তৃতীয় অংশ, অনুচ্ছেদ ১২ ৰ পৰা ৩৫ লৈ।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ শুদ্ধ।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ শুদ্ধ।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ অশুদ্ধ।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ অনুচ্ছেদ নং ২১।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তৰ্ভূক্ত হোৱা অধিকাৰ সমুহক অধিক কাৰ্যক্ষম কৰি তুলিবলৈ ভাৰতীয় নাগৰিকৰৰ বাবে সংবিধানৰ ৩২নং অনুচ্ছেদত কিছুমান প্ৰতিকাৰ মূলক ব্যৱস্থা সংযোজিত কৰা হৈছে। ইয়াকে সাংবিধানিক নিৰাময়ৰ অধিকাৰ বোলা হয়। সংবিধানৰ ৩২নং আৰু ২২৬নং অনুচ্ছেদৰ জৰিয়তে নাগৰিক সকলে ভংগ হোৱা অধিকাৰ ৰক্ষাৰ কাৰণে ক্ৰমে উচ্চতম আৰু উচ্চ ন্যায়লয়ৰ ওচৰত আৱেদন কৰিব পাৰে আৰু ন্যায়লয়ে লেখ (Writ) জাৰি কৰি নাগৰিক অধিকাৰ ৰক্ষাৰ ব্যৱস্থা কৰিব পাৰে। বন্দী উপস্থাপন (Habeas Corpus), পৰমাধিদেশ (Mandamus), নিষেধাজ্ঞা (Prohibition), কৈফিয়ৎ তলবী (Quo-Warranto) আৰু উৎপ্ৰেষন (Certiorari) ইত্যাদি লেখসমুহ হ'ল উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ে নাগৰিক অধিকাৰ ৰক্ষাৰ বাবে গ্ৰহণ কৰিব পৰা প্ৰতিৰক্ষামূলক ব্যৱস্থা। অৱশ্যে নাগৰিকৰ সাংবিধানিক নিৰাময়ৰ অধিকাৰ জৰুৰীকালীন সময়ছোৱাত সাময়িকভাৱে বাতিল কৰা হয় আৰু এই সময়ছোৱাত নাগৰিক মৌলিক অধিকাৰ ৰক্ষণাবেক্ষনৰ বাবে ন্যায়ালয়ৰ ওচৰ চাপিব নোৱাৰে। অৱশ্যে অনুচ্ছেদ ২০ আৰু ২১ ৰ বাবে এই অধিকাৰ তেতিয়াও বলবৎ হৈ থাকে।

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ চতুৰ্থ -(ক) অংশ

৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৪২তম সংশোধনী।

৯ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ১১টা।

১০ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ (ক) সংবিধান মানি চলা ইয়াৰ আদৰ্শ, লক্ষ্য, অনুষ্ঠান সমুহ তথা জাতীয় পতাকা আৰু জাতীয় সংগীতৰ প্ৰতি সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰা;

(খ) আমাৰ স্বাধীনতা লাভৰ বাবে চলোৱা জাতীয় আন্দোলনক অনুপ্ৰাণিত কৰা মহান আদৰ্শসমুহ পোষণ কৰা আৰু অনুসৰণ কৰা।

৫.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ঃ সংবিধানৰ কোনটো অনুচ্ছেদৰ জৰিয়তে নাগৰিক সকলে ভংগ হোৱা অধিকাৰ ৰক্ষাৰ কাৰণে ক্ৰমে উচ্চতম আৰু উচ্চ ন্যায়লয়ৰ ওচৰত আৱেদন কৰিব পাৰে?

প্ৰশ্ন ২ঃ কথা কোৱা আৰু প্ৰকাশৰ স্বাধীনতা অনুচ্ছেদ ১৯-১-ক ৰ দুটা যুক্তিসংগত বাধা উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ কোনটো অনুচ্ছেদত নাগৰিকৰ বাবে মৌলিক কৰ্ত্তব্যসমুহ অন্তৰ্ভূক্ত কৰা হৈছে?

প্ৰশ্ন ৪ঃ সংবিধানৰ কোনটো সংশোধনীৰ জৰিয়তে মৌলিক কৰ্ত্তব্যসমুহ সংবিধানত অন্তৰ্ভূক্ত কৰা হয?

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ সমতাৰ অধিকাৰ (Right to Equality) ৰ বিষয়ে এটি চমু টোকা লিখক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তৰ্ভূক্ত মৌলিক অধিকাৰ সমূহৰ ছটা বৈশিষ্ট্য ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ঃ মৌলিক অধিকাৰৰ ওপৰত থকা নিষেধাজ্ঞাৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ঃ মৌলিক অধিকাৰৰ গুৰুত্বৰ সম্বন্ধে এটি চমু টোকা লিখক।

*** ***** ***

গ) **ৰচনাধর্মী প্রশ্ন** (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত সন্নিবিষ্ট মৌলিক অধিকাৰৰ অর্থ ব্যাখ্যা কৰক। মৌলিক অধিকাৰৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ আৰু মৌলিক অধিকাৰৰ ওপৰত থকা নিষেধাজ্ঞা সমূহ বর্ণনা কৰক।

প্রশ্ন ২ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তর্ভূক্ত বিভিন্ন প্রকাৰৰ মৌলিক অধিকাৰ সমুহ কি কি? যিকোনো চাৰিটা মৌলিক অধিকাৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ৩ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তর্ভূক্ত নাগৰিকৰ মৌলিক কর্ত্তব্যসমূহ আলোচনা কৰক।

অধ্যায় ৬ ঃ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতি

অধ্যায় গাঁথনি

৬.১ উদ্দেশ্য

৬.২ পৰিচয়

৬.৩ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতি আৰু ইয়াৰ অর্থ

৬.৪ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ বৈশিষ্ট্য

৬.৫ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ শ্রেণীবিভাগ

৬.৬ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ ৰূপায়ণ

৬.৭ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ সাংবিধানিক গুৰুত্ব

৬.৮ নির্দেশাত্মক নীতি আৰু মৌলিক অধিকাৰৰ মাজৰ প্রভেদ

৬.৯ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৬.১০ অধিক জানিবলৈ

৬.১১ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৬.১২ আৰ্হি প্রশ্ন

৬.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিৰ অর্থ, বৈশিষ্ট্য আৰু ইয়াৰ প্রকাৰসমূহৰ বিষয়ে বর্ণনা কৰিব পাৰিব
- নির্দেশাত্মক নীতিৰ গুৰুত্ব সম্বন্ধে ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব
- ভাৰতবষত নর্দেশাত্মক নীতিৰ ৰূপায়ণৰ সম্বন্ধে বর্ণনা কৰিব পাৰিব
- নির্দেশাত্মক নীতি আৰু মৌলিক অধিকাৰৰ মাজৰ প্রভেদসমূহ নির্ণয় কৰিব পাৰিব।

৬.২ পৰিচয়

এই অধ্যায়টিত আপোনাক ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিৰ বিষয়ে পৰিচয় কৰাই দিয়া হ'ব। এই নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ ৰাষ্ট্ৰৰ উদ্দেশ্যে দিয়া হৈছে আৰু ৰাষ্ট্ৰই শাসন পৰিচালনা আৰু আইন প্রণয়নৰ ক্ষেত্রত এইসমূহ অনুসৰণ কৰিব লাগে। নির্দেশাত্মক নীতিৰ প্রধান লক্ষ্য হ'ল ভাৰতবর্ষক এখন কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰলৈ ৰূপান্তৰিত কৰা। অৱশ্যে মৌলিক অধিকাৰৰ দৰে নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ বলবৎযোগ্য নহয়। কোনো চৰকাৰে এই নীতিসমূহ মানি নচলিলেও তেনে চৰকাৰক আদালতে এই নীতিসমুহ মানি চলিবলৈ বাধ্য কৰাব নোৱাৰে। অৱশ্যে প্রত্যেক দায়বদ্ধ চৰকাৰৰ (responsible government) প্রধান কর্তব্য হ'ল এই নীতিসমূহ মানি চলা যাতে সামাজিক আৰু অর্থনৈতিক ন্যায় প্রতিষ্ঠা হয়।

৬.৩ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতি আৰু ইয়াৰ অর্থ

ৰাষ্ট্ৰপৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিৰ অন্তর্ভুক্তি হ'ল ভাৰতীয় সংবিধানৰ এক উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য। ভাৰতীয় সংবিধান প্ৰণেতাসকলে আয়াৰলেণ্ডৰ সংবিধান অনুসৰণ কৰি আমাৰ দেশৰ সংবিধানতো একেধৰণৰ নির্দেশাত্মক নীতি অন্তর্ভুক্ত কৰিছে। সংবিধান প্ৰণেতাসকলৰ মতে নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ বাবে মৌলিক; যিহেতু এই নীতিসমূহে ৰাষ্ট্ৰৰ জনসাধাৰণৰ আশা আকংঙ্খা প্ৰতিফলিত কৰে। আয়াৰলেণ্ডৰ সংবিধানৰ প্ৰতি ভাৰতীয় প্ৰণেতাসকল অতিকৈ আকৃষ্ট হৈছিল। তেওঁলোকে লক্ষ্য কৰিছিল যে প্ৰথম বিশ্বযুদ্ধৰ পিছত কার্যকৰী হোৱা সংবিধান-সমূহ বিশেষকৈ জার্মানী আৰু পূব ইউৰোপৰ ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ সংবিধানত জনসাধাৰণৰ কল্যাণ আৰু ৰাষ্ট্ৰৰ অর্থনৈতিক প্ৰগতিৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল। এনে দৃষ্টিভংগীৰ ফলস্বৰূপে আমাৰ সংবিধান প্ৰণেতাসকলে ভাৰতীয় সংবিধানৰ চতুর্থ অংশ(Part-IV)ৰ অনুচ্ছেদ নং ৩৬ ৰ পৰা ৫১ লৈ কিছুমান জনকল্যাণমূলক নীতি সন্নিৱিষ্ট কৰিছে। ইয়াৰ উপৰিও, ভাৰতীয় সমাজ ব্যৱস্থাৰ লগত জড়িত কিছুমান নীতিও নির্দেশাত্মক নীতিত অন্তর্ভূক্ত কৰা হৈছে যিবোৰ নীতি ভাৰতীয় সমাজৰ মুক্তিৰ বাবে অপৰিহার্য হিচাপে গণ্য কৰিছিল। গণতান্ত্রিক শাসন ব্যৱস্থা সাফল্যমণ্ডিত কৰিবলৈ ৰাজনৈতিক গণতন্ত্র প্ৰতিষ্ঠাৰ লগতে অর্থনৈতিক গণতন্ত্র প্ৰতিষ্ঠা হোৱাটো অতি প্ৰয়োজনীয়। এইখিনিতে উল্লেখযোগ্য যে সংবিধান প্ৰণেতাসকলৰ প্ৰধান লক্ষ্য আছিল নির্দেশাত্মক নীতিৰ বাস্তৱ ৰূপায়ণৰ জৰিয়তে ভাৰতীয় সমাজত সামাজিক, ৰাজনৈতিক আৰু অর্থনৈতিক ন্যায় প্ৰতিষ্ঠা কৰা। ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰস্তাৱনাত যি সামাজিক আৰু অর্থনৈতিক গণতন্ত্র প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ কথা কোৱা হৈছে, নির্দেশাত্মক নীতিসমূহেও সেই কথাই উনুকিয়াইছে। ভাৰতীয় সংবিধান অন্তর্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ হ'ল- ৰাষ্ট্ৰৰ পক্ষে মানিবলগীয়া কিছুমান নির্দেশাৱলী যাতে ভাৰতীয় সমাজ ব্যৱস্থাত এই নির্দেশসমূহৰ বাস্তৱ ৰূপায়নৰ ফলত নাগৰিক সকলৰ মাজত সামাজিক, অর্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক ন্যায়; চিন্তা, প্ৰকাশ, বিশ্বাসৰ স্বাধীনতা; সমমর্য্যাদা আৰু অন্যান্য সা-সুবিধাৰ ক্ষেত্রত সমতা প্ৰতিষ্ঠাৰ লগতে ৰাষ্ট্ৰৰ ঐক্য-সংহতি বিৰাজ কৰে। নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ গনতান্ত্রিক সমাজবাদ (democratic socialism) আদর্শৰ আধাৰত প্ৰতিষ্ঠিত। ৰাষ্ট্ৰৰ শাসন পৰিচালনাৰ আৰু আইন প্ৰণয়নৰ ক্ষেত্রত এই নীতিসমূহ মানি চলাটো চৰকাৰৰ প্ৰধান কর্তব্য। কাৰণ নির্দেশাত্মক নীতিৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য হ'ল— ভাৰতবর্ষত এখন কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰা।

সংবিধান অন্তর্ভুক্ত নির্দেশাত্মক নীতিসমূহক কেইবাটাও ভাগত বিভক্ত কৰিব পাৰি। এই নীতিসমূহ প্ৰধানকৈ ৰাষ্ট্ৰৰ শাসন পৰিচালনা, ভাৰতীয় সমাজ ব্যৱস্থাৰ বিভিন্ন দিশ, আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় শান্তি আৰু নিৰাপত্তা সম্পর্কীয় নীতিৰ এক সুসংমিশ্রণ বুলিব পাৰি। এই নীতিসমূহ ৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰতি নির্দেশৰ নিচিনা। অৱশ্যে এইবোৰ ন্যায়িক বিচাৰযোগ্য নহয়। ৰাষ্ট্ৰৰ শাসন পৰিচালনা আৰু আইন প্ৰণয়নৰ ক্ষেত্রত শাসনাধিষ্ঠ চৰকাৰে এই নীতিসমূহ অনুসৰণ নকৰিলেও এই নীতিবোৰ

মানি চলিবলৈ তেনে চৰকাৰক বাধ্য কৰাব নোৱাৰি। কিন্তু চৰকাৰৰ পক্ষে এই নীতিসমূহ যিমান দূৰ সম্ভৱ মানি চলাটো দৰকাৰ, কাৰণ আধুনিক গণতান্ত্রিক শাসনব্যৱস্থাত এই নীতিসমূহে এক নির্ণয়কাৰী ভূমিকা পালন কৰে। এই নীতিবোৰ হ'ল গণতন্ত্ৰ আৰু কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰৰ মূলভেঁটী। ভাৰতীয় জনসাধাৰণৰ দীর্ঘদিনীয়া আশা-আকংশা বাস্তৱত প্রতিফলিত কৰাৰ উদ্দেশ্যে ভাৰতীয় সংবিধানত এই নীতি সমূহৰ সংযোজন কৰা হৈছে। সংবিধান প্রণেতাসকলে চিন্তা কৰিছিল যে সংবিধানত নির্দেশাত্মক নীতিৰ অন্তর্ভুক্তিয়ে শাসনাধিষ্ঠ চৰকাৰক ক্ষমতাৰ অপব্যৱহাৰ কৰাৰ পৰা আঁতৰত ৰাখিব। মৌলিক অধিকাৰে যিধৰণে ৰাজনৈতিক গনতন্ত্ৰ প্রতিষ্ঠাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়ে ইয়াৰ বিপৰীতে নির্দেশাত্মক নীতিয়ে সমাজত অর্থনৈতিক গণতন্ত্ৰৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰে, কাৰণ দেখা যায় যে অর্থনৈতিক নিৰাপত্তা, সমতা আৰু অধিকাৰ অবিহনে নাগৰিকে ৰাজনৈতিক অধিকাৰ কার্যকৰী কৰিব নিবিচাৰে। এনে চিন্তাধাৰাৰেই সংবিধান প্রণেতাসকলে মৌলিক অধিকাৰৰ পৰিপূৰক হিচাপে নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ সংবিধানত অন্তর্ভুক্ত কৰিছিল।

৬.৪ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ বৈশিষ্ট্য

ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তর্ভুক্ত নির্দেশাত্মক নীতিৰ প্রধান বৈশিষ্ট্যসমূহ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল—

- নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ হ'ল ৰাষ্ট্ৰৰ পক্ষে কিছুমান নির্দেশাৱলী। এই নীতিবোৰ সংবিধানত স্বীকৃত যদিও ৰাষ্ট্ৰক এই নীতিবোৰ মানি চলিবলৈ বাধ্য কৰাব নোৱাৰি।
- নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ ন্যায়িক বিচাৰযোগ্য নহয় আৰু এনে নীতিসমূহ বলবৎ কৰাৰ কাৰণে আদালতৰ কায চাপিব নোৱাৰি।
- নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ ইতিবাচক (positive) হোৱা হেতুকে এইবোৰে ৰাষ্ট্ৰৰ কার্য পৰিধি আৰু ক্ষমতা বৃদ্ধি কৰিছে।
- নির্দেশাত্মক নীতিৰ প্রধান লক্ষ্য হ'ল কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰ (welfare state) প্রতিষ্ঠা কৰা। এই নীতিবোৰ সমাজবাদী চিন্তাধাৰাৰ ওপৰত প্রতিষ্ঠিত।
- ৰাষ্ট্ৰৰ আর্থসামাজিক উন্নয়নৰ কাৰণে নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ অপৰিহার্য্য। কাৰণ ন্যায় আৰু জনকল্যাণ এই দুয়োটাই আমাৰ সংবিধানৰ প্রধান লক্ষ্য।
- নির্দেশাত্মক নীতিৰ নৈতিক মূল্য যথেষ্ট। কোনো দায়বদ্ধ চৰকাৰে এই নীতিসমূহৰ বিৰোদ্ধাচৰণ কৰিব নোৱাৰে।
- নির্দেশাত্মক নীতিসমূহে জনমতক (public opinion) প্রতিনিধিত্ব কৰে। এই নীতিসমূহে ভাৰতীয় জনসাধাৰণৰ আশা-আকাংশা প্রতিফলিত কৰে।
- ৰাষ্ট্ৰৰ শাসন পৰিচালনাৰ ক্ষেত্রত নির্দেশাত্মক নীতিসমূহক মৌলিক (fundamental) হিচাপে গন্য কৰা হয়। কল্যাণকাৰী ৰাষ্ট্ৰ প্রতিষ্ঠা কৰিবলৈ হ'লে চৰকাৰে এই নীতিসমূহ অনুসৰণ কৰাটো অপৰিহার্য্য।

৬.৫ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ শ্ৰেণীবিভাগ

(ক) সমাজবাদী আৰু অর্থনৈতিক নীতি

সংবিধানৰ সমাজবাদী আৰু অর্থনৈতিক নীতিসমূহৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য হ'ল ভাৰতবর্ষক কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰ হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰা। সংবিধানৰ ৩৮(১) নং অনুচ্ছেদত উল্লেখ আছে যে ৰাষ্ট্ৰই সামাজিক, আর্থিক আৰু ৰাজনৈতিক ন্যায় প্ৰতিষ্ঠাৰ জৰিয়তে সামাজিক কল্যাণ সাধন, মর্যাদা (status) আৰু সম সুযোগ সুবিধাৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ চেষ্টা চলাব। গতিকে ৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰধান লক্ষ্য হ'ল ন্যায়ৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত এক সামাজিক অৱস্থাৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰি জনকল্যাণ সাধন কৰা। এনে লক্ষ্য সাধন কৰাৰ উদ্দেশ্যে তলত উল্লেখিত নীতিসমূহ শাসন পৰিচালনা আৰু আইন প্ৰণয়নৰ ক্ষেত্ৰত মানি চলিবলৈ ৰাষ্ট্ৰক নির্দেশ দিয়া হৈছে—

- পুৰুষ মহিলা নির্বিশেষে সকলোৰে বাবে জীৱিকা অর্জনৰ সুবিধা কৰা;
- সমাজৰ সকলো শ্ৰেণীৰ মাজত সম্পদৰ সম-বিতৰণ কৰা;
- পুৰুষ-মহিলা নির্বিশেষে সমান কামৰ বাবে সমান মজুৰীৰ ব্যৱস্থা কৰা;
- শ্ৰমিকসকলৰ বাবে কাম কৰাৰ উপযুক্ত পৰিবেশ সৃষ্টি কৰা;
- শ্ৰমিকসকলৰ বাবে জিৰণিৰ ব্যৱস্থা কৰা;
- নিবনুৱা, বৃদ্ধ, ৰোগী আৰু শাৰীৰিকভাৱে অক্ষম সকলক সহায় কৰিবলৈ ব্যৱস্থা কৰা;
- সকলোৰে কাৰণে সম-মর্যাদা আৰু সুযোগ-সুবিধাৰ ব্যৱস্থা কৰা।
- শিশু আৰু যুৱক-যুৱতীসকলক সকলো প্ৰকাৰৰ শোষণ আৰু নৈতিক পার্থিৱ দুর্গতিৰ পৰা ৰক্ষা কৰা;
- নাগৰিকৰ বাবে উপযুক্ত কামৰ ব্যৱস্থা কৰা;
- বাধ্যতামূলক শিক্ষাৰ ব্যৱস্থা কৰা;
- জনসাধাৰণ জীৱন ধাৰমৰ মানদণ্ড উন্নত কৰা;
- পৰিবেশ (environment) সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰা;
- সমগ্ৰ ভাৰতবর্ষৰ বাবে একেধৰণৰ দেৱানী আইন প্ৰৱর্তনৰ ব্যৱস্থা কৰা;
- উদ্যোগ, শিল্প প্ৰতিষ্ঠান আদিৰ পৰিচালনাত শ্ৰমিক কর্মীসকলৰ সক্ৰিয় অংশগ্ৰহণৰ ব্যৱস্থা কৰা ইত্যাদি।

(খ) গান্ধীবাদী নীতি

সংবিধানৰ ৪০, ৪৩, ৪৭ আৰু ৪৮ অনুচ্ছেদত সন্নিৱিষ্ট নীতিসমূহ মহাত্মা গান্ধীয়ে তেওঁৰ জীৱন কালত আদর্শ হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছিল। ভাৰতীয় সংবিধান প্ৰণেতাসকলে মহাত্মা গান্ধীৰ সপোন বাস্তৱায়িত কৰাৰ উদ্দেশ্যে তেওঁৰ আদর্শসমূহ ৰূপায়নৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিছিল। গান্ধীবাদী নীতিৰ মূল নীতিবোৰ হ'ল -

- পঞ্চায়ত ব্যৱস্থাৰ প্ৰচলন কৰা আৰু গাঁৱৰ জনসাধাৰণৰ স্বায়ত্ব শাসনৰ ব্যৱস্থা কৰা;
- কুটিৰ শিল্পৰ উন্নতি সাধন কৰি গাঁও অঞ্চলৰ অর্থনৈতিক বুনিয়াদ সুদৃঢ় কৰা;

- মাদক দ্ৰব্যৰ ব্যৱহাৰ নিষিদ্ধকৰণ কৰা;
- গো-হত্যা নিবাৰণ কৰা;
- কার্যপালিকাৰ পৰা ন্যায়পালিকা পৃথক কৰাৰ ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা;
- ঐতিহাসিক স্মৃতি চিহ্ন, স্থান আৰু কলা কৌশল নাইবা ঐতিহাসিকভাৱে বিখ্যাত বস্তুবোৰ সংৰক্ষণ কৰা;
- কৃষি আৰু পশুপালন কার্যসমূহ আধুনিক পদ্ধতিৰে কৰা;
- পৰিবেশ আৰু গছ-গছনি, পশু-পক্ষী সংৰক্ষণ কৰা;
- পিচপৰা শ্ৰেণীৰ শৈক্ষিক আৰু আর্থিক উন্নয়নৰ বাবে ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা ইত্যাদি।

(গ) আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় নীতি

সংবিধানৰ ৫১নং অনুচ্ছেদত অন্তর্ভুক্ত নীতিসমূহেই মূলতঃ আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় নীতি যিবোৰ আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় শান্তি, নিৰাপত্তা আদিৰ লগত জড়িত।

প্ৰধান আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় নীতিসমূহ হ'ল—

- আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় শান্তি আৰু নিৰাপত্তা সুনিশ্চিত কৰা;
- ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ মাজত সৌহার্দপূর্ণ সম্পর্ক বজায় ৰখা;
- মধ্যস্থতাৰে আন্তর্জাতিক বিবাদসমূহ মিমাংসা কৰা ইত্যাদি।

৬.৬ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ ৰূপায়ণ

ভাৰতীয় সংবিধান প্ৰণেতাসকলে সামাজিক, ৰাজনৈতিক আৰু অর্থনৈতিক ন্যায়ৰ ওপৰত আধাৰিত এখন নতুন সমাজ প্ৰতিষ্ঠা কৰিব বিচাৰিছিল। তেওঁলোকে ন্যায়ৰ ভিত্তিত প্ৰতিষ্ঠিত এক গণতান্ত্ৰিক শাসন ব্যৱস্থা প্ৰৱর্তন কৰিব বিচাৰিছিল যাতে জনসাধাৰণে নিত্য নৈমিত্তিক প্ৰয়োজনসমূহ লাভ কৰিব পাৰে। সেই উদ্দেশ্যে ৰাষ্ট্ৰক প্ৰয়োজনীয় পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰিবলৈ নির্দেশ দিয়া হৈছে যাতে নাগৰিকে কামৰ অধিকাৰ, শিক্ষাৰ অধিকাৰ, নিবনুৱা, বৃদ্ধ, ৰুগ্ন, বিকলাংগ বা আকস্মিক দূর্ঘটনাত বিপন্ন হোৱা লোকসকলে ৰাষ্ট্ৰৰ পৰা সাহার্য্য লাভ কৰে। ৰাষ্ট্ৰৰ ওপৰত আৰোপিত এনে নির্দেশ বাস্তৱত ৰূপায়ন কৰাৰ উদ্দেশ্যে চৰকাৰে বর্তমানলৈ বিভিন্ন পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰিছে। চৰকাৰে সামাজিক, অর্থনৈতিক; উদ্যোগ, কৃষি, শ্ৰমিক আৰু কৰ ইত্যাদি বিষয়ক বিভিন্নধৰণৰ আইন প্ৰণয়ন কৰিছে। উদাহৰণস্বৰূপে, Taxation Inquiry Commission [1953-54]ৰ জৰিয়তে প্ৰচলিত কৰ গাঠনি (Tax Structure) নিৰিক্ষণ আৰু অর্থনৈতিক অসমতা আঁতৰোৱাৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰা হৈছে।

উক্ত Taxation Inquiry Commission ৰ লক্ষ্যসমূহ ৰূপায়নৰ কাৰণে 'The Industrial Development and Regulation Act '(1951) প্ৰণয়ন কৰা হৈছিল আৰু ইয়াৰ পৰৱর্তী সময়ত ১৯৬৫ চনত 'Monopolies Inquiry Commission' গঠন কৰি ৰাষ্ট্ৰৰ অর্থনৈতিক ক্ষমতা ব্যক্তিৰ হাতত কেন্দ্ৰীভূত হোৱা আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় অর্থনীতিত একচেতীয়া মনোভাৰ বৃদ্ধি হোৱাৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা সামাজিক অস্থিৰতা আদিৰ বিষয়ে অনুসন্ধান কৰিছিল। ১৯৫০

চনৰ প্ৰথম ভাগতেই ভূমি সংস্কাৰ আইন (Land Reform Legislation) প্ৰণয়ন কৰি জমিদাৰী প্ৰথা (Zamindari System) উচ্ছেদ কৰা হৈছে আৰু মাটিৰ মালিকীস্বত্বৰ সৰ্ব্বোচ্চ সীমা নিৰূপণ কৰা হৈছে। গতিকে বৰ্তমান গাওঁ আৰু নগৰ অঞ্চলৰ মাটি চিলিং আইনৰ নিয়ন্ত্ৰনাধীন আৰু এনে আইনৰ জৰিয়তে মাটিৰ মালিকৰ পৰা ওপৰঞ্চি মাটি কাঢ়ি আনি সমাজৰ দুৰ্বল শ্ৰেণীৰ মাজত চৰকাৰী আঁচনিৰ জৰিয়তে বিতৰণৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে। এনে আইনৰ লগত সংগতি ৰাখি ৰাজ্য চৰকাৰসমূহে ৰাজ্যিক ভূমি সংস্কাৰ আইন প্ৰণয়ন কৰিছে যাতে ব্যক্তিৰ হাতত অধিক সম্পদ কেন্দ্ৰীভূত নহয়।

চিলিং ঃ কোনো ব্যক্তিয়ে ব্যক্তিগতভাৱে স্বযাধিকাৰ পাব পৰা মাটিৰ সৰ্ব্বোচ্ছ সীমা।

সংবিধানৰ ৪০নং অনুচ্ছেদত উল্লেখিত গাঁও পঞ্চায়তসমূহক স্থানীয় প্ৰশাসনৰ গোট হিচাপে গঢ়ি তোলাৰ উদ্দেশ্যে স্বাধীনতা লাভৰ পিছৰ পৰাই বিভিন্ন আইন প্ৰৱৰ্তন কৰা হৈছে। বিশেষকৈ ঐতিহাসিক ৭৩ তম আৰু ৭৪তম্ সংবিধান সংশোধনী আইন (১৯৯২ চন) প্ৰণয়ন কৰা হৈছে আৰু পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহক প্ৰশাসনীয় গোট হিচাপে গঢ়ি তোলা হৈছে। পঞ্চায়ত অনুষ্ঠান সমূহলৈ ২৯টা বিভাগ হস্তান্তৰ কৰা হৈছে যাতে স্থানীয় অঞ্চলৰ জনসাধাৰণে তেওঁলোকৰ অংশগ্ৰহণ আৰু পৰ্যাপ্ত সমৰ্থনেৰে তেওঁলোকৰ বহুদিনীয়া সপোন বস্তুৰায়িত কৰিব পাৰে। এনে লক্ষ্য সফল কৰাৰ উদ্দেশ্যে ৰাজ্য চৰকাৰ সমূহেও ৰাজ্যিক পঞ্চায়ত আইন প্ৰণয়ন কৰিছে আৰু পঞ্চায়ত অনুষ্ঠানসমূহক বিত্ত (funds), কাৰ্যাৱলী (functions) আৰু কৰ্মচাৰী (functionaries) হস্তান্তৰৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে। কুটিৰ শিল্পৰ দ্ৰুত বিকাশৰ বাবে (All India Handicrafts Board, All India Handloom Board, Central Silk Board, Coir Board) ইত্যাদি প্ৰতিষ্ঠা কৰা হৈছে। খাদী উদ্যোগৰ উন্নয়নৰ কাৰণে (The National Small Industries Corporation, the Khadi and Village Industries Commission) গঠন কৰা হৈছে। অৰ্থনৈতিকভাৱে পিছপৰা শ্ৰেণী, যেনে— অনুসূচীত জাতি আৰু জনজাতিৰ উন্নয়নৰ বাবে নিয়োগৰ সুবিধা আদি কৰি বিভিন্ন ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা হৈছে যাতে এই অনগ্ৰসৰ শ্ৰেণীবোৰে সমাজৰ আন আন উন্নত শ্ৰেণীবোৰৰ লগত ফেৰ মাৰিব পাৰে। প্ৰাথমিক শিক্ষাক বাধ্যতামূলক কৰাৰ উদ্দেশ্যে ভাৰত চৰকাৰে বিভিন্ন ধৰণৰ আঁচনি গ্ৰহণ কৰিছে। ইয়াৰ ভিতৰত ১৯৫২ চনত ভাৰত চৰকাৰে গ্ৰাম্য আৰু আন্তঃগাঠনি সুদৃঢ় কৰাৰ বাবে সমূহীয়া উন্নয়ন পৰিকল্পনা (Community Development Project) নামেৰে সৰ্ববৃহৎ আঁচনি গ্ৰহণ কৰে। এনে আঁচনিৰ জৰিয়তে গাওঁ অঞ্চলৰ যাতায়ত, যোগাযোগ, শিক্ষা, কৃষি, স্বাস্থ্য আৰু গৃহ আচবাব ইত্যাদি দিশত আন্তঃগাঠনি সুদৃঢ় কৰিব বিচাৰিছিল। মাদক দ্ৰব্য নিবাৰণৰ উদ্দেশ্যে ৰাজ্যিক চৰকাৰসমূহে আইন প্ৰণয়ন কৰিছে আৰু ইয়াৰ প্ৰচলনৰ ক্ষেত্ৰত নিষেধাজ্ঞা আৰোপ কৰিছে। ঐতিহাসিক স্মৃতি চিহ্ন সংৰক্ষণৰ উদ্দেশ্যে প্ৰয়োজনীয় আইন প্ৰণয়ন কৰা হৈছে। আইনগত ব্যৱস্থাৰ যোগেদি ন্যায়পালিকাক কাৰ্যপালিকাৰ পৰা পৃথক কৰা হৈছে আৰু সমগ্ৰ দেশত প্ৰচলন হোৱাকৈ একেধৰণৰ দেৱানী আইন (Uniform Civil Code) প্ৰৱৰ্তনৰ চিন্তাও কৰা হৈছে। সমাজৰ দুখীয়া দৰিদ্ৰ জনসাধাৰণক কল্যাণ আৰু মুক্ত আইন সাহায্য (free legal aid) প্ৰদানৰ বাবে বিভিন্ন ধৰণৰ পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰা হৈছে।

ভাৰত চৰকাৰে কাম কৰাৰ অধিকাৰ সুনিশ্চিত কৰিবলৈ মহাত্মা গান্ধী ৰাষ্ট্ৰীয় গ্ৰামীন স্বৰোজগাৰ যোজনা (MGNREGA)ৰ জৰিয়তে এশ দিনৰ ৰোজগাৰ আগবঢ়াইছে। সংবিধানৰ ৫১নং অনুচ্ছেদত উল্লেখিত আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় শান্তি আৰু নিৰাপত্তা সুনিচ্ছিত কৰাৰ উদ্দেশ্যে ভাৰতবৰ্ষৰ বৈদেশিক নীতিত বিভিন্ন ব্যৱস্থা সংযোজন কৰা হৈছে। স্বাধীনতা লাভৰ পিছত জৱাহৰলাল নেহৰুৰ সবল নেতৃত্বত ভাৰত চৰকাৰে পঞ্চশীল নীতিৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হৈছিল আৰু শান্তিপূৰ্ণ আৰু সহযোগীতাৰ নীতিৰে সকলো ধৰণৰ আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় সমস্যা সমাধানৰ পোষকতা কৰিছিল। আমাৰ ৰাষ্ট্ৰ ভাৰতবৰ্ষই সকলোৰে বাবে শান্তিপূৰ্ণ আৰু সহযোগিতাৰ নীতিৰে সকলো ধৰণৰ আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় সমস্যা সমাধানৰ পোষকতা কৰিছিল। আমাৰ ৰাষ্ট্ৰ ভাৰতবৰ্ষই সকলোৰে বাবে শান্তি আৰু স্বাধীনতা লাব সুনিশ্চিত আৰু ৰাষ্ট্ৰসমূহৰ মাজত কূটনৈতিক আৰু বাণিজ্যিক সম্বন্ধ বজাই ৰাখিব বিচাৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ঃ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ ন্যায়িক বিচাৰযোগ্য নহয়।
(শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন নং ২ঃ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ প্রধান লক্ষ্য কি?

.....

প্রশ্ন নং ৩ঃ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ ৰাষ্ট্ৰ নে জনসাধাৰণৰ উদ্দেশ্যে সংবিধানত অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে?

.....

প্রশ্ন নং ৪ঃ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ যিকোনো দুটা বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰক।
(৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

প্রশ্ন নং ৫ঃ যিকোনো দুটা সমাজবাদী আৰু অর্থনৈতিক নীতি উল্লেখ কৰক।

.....

.....

.....

৬.৭ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ সাংবিধানিক গুৰুত্ব

সংবিধানৰ ৩৭নং অনুচ্ছেদৰ যোগেদি নির্দেশাত্মক নীতিসমূহক শাসন পৰিচালনাৰ ক্ষেত্ৰত মৌলিক হিচাপে গণ্য কৰা হৈছে আৰু আইন প্রণয়নৰ ক্ষেত্ৰত এই নীতিসমূহ অনুসৰণ

কৰাটো ৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰধান কর্তব্য। যদিও নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ বলবৎযোগ্য নহয় আৰু চৰকাৰক এই নীতিসমূহ মানি চলিবলৈ বাধ্য কৰাব নোৱাৰি, তথাপি চৰকাৰে এই নীতিসমূহ অনুসৰণ কৰা দৰকাৰ। কাৰণ, নির্দেশাত্মক নীতিৰ অন্তৰালত ৰাজনৈতিক কাৰণ নিহিত হৈ থাকে আৰু সেইকাৰণে প্ৰত্যেক চৰকাৰে যিমান দূৰ সম্ভৱ এই নীতিসমূহৰ বাস্তৱ ৰূপায়ণৰ চেষ্টা কৰা প্ৰয়োজন।

নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ সংবিধানৰ অবিচ্ছেদ্য অংগ হোৱা হেতুকে প্ৰত্যেক ৰাজ্য চৰকাৰে এই নীতিসমূহৰ বাস্তৱ ৰূপায়ন কৰা দৰকাৰ। এই নীতিবোৰে ভাৰতীয় জনসাধাৰণৰ আশা-আকাংশাক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। গতিকে চৰকাৰে জনসাধাৰণৰ প্ৰতি দায়িত্ব স্বীকাৰ কৰি নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ শাসন পৰিচালনা আৰু আইন প্ৰণয়নৰ ক্ষেত্ৰত মানি চলা উচিত। গতিকে নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ বলবৎযোগ্য নহয় যদিও নিঃসন্দেহে এইবোৰৰ সংবিধানিক গুৰুত্ব অপৰিসীম।

৬.৮ নির্দেশাত্মক নীতি আৰু মৌলিক অধিকাৰৰ মাজৰ প্ৰভেদ

নির্দেশাত্মক নীতি আৰু মৌলিক অধিকাৰৰ দুয়োটাৰেই প্ৰধান লক্ষ্য হ'ল জনসাধাৰণৰ সুখ সুনিশ্চিত কৰা। উদ্দেশ্যেগত ফালৰ পৰা দুয়ো একেধৰণৰ যদিও দুয়োৰে মাজত কিছুমান পার্থক্য পৰিলক্ষিত হয়। তলত সেইবোৰ চমুকৈ আলোচনা কৰা হ'ল—

- মৌলিক অধিকাৰসমূহ নাগৰিকৰ উদ্দেশ্যে প্ৰদান কৰা হৈছে; আনহাতে নির্দেশাত্মক নীতি সমূহ ৰাষ্ট্ৰৰ উদ্দেশ্যে প্ৰদান কৰা হৈছে।
- মৌলিক অধিকাৰসমূহ ব্যক্তিবাদী (individualistic) যিয়ে ব্যক্তিৰ জীৱনলৈ সুখ দিব বিচাৰে। আনহাতে, নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ সমাজতান্ত্রিক আৰু এইবোৰে সমাজত সমতা আৰু ন্যায় প্ৰতিষ্ঠা কৰিব বিচাৰে।
- মৌলিক অধিকাৰসমূহ বলবৎযোগ্য হয়। নাগৰিকে ভংগ অধিকাৰ পুনৰুদ্ধাৰৰ বাবে আইনগত সাহায্য বিচাৰি আদালতৰ কাষ চাপিব পাৰে। আনহাতে, নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ আদালতৰ দ্বাৰা বলবৎযোগ্য নহয়। এনে নীতিসমূহ ৰূপায়ন নকৰাৰ অভিযোগত আদালতৰ ওচৰ চাপিব নোৱাৰি। নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ ৰূপায়ণ কৰিবলৈ চৰকাৰক বাধ্য কৰাব নোৱাৰি।
- মৌলিক অধিকাৰসমূহ স্বতঃস্ফূৰ্তভাৱে (automatically) কার্য্যকৰী হয় যদিও নির্দেশাত্মক নীতি ৰূপায়ণ কৰিবলৈ সংসদে আইন প্ৰণয়ন কৰিব লাগে। ৪০নং অনুচ্ছেদত অন্তর্ভুক্ত গাওঁ পঞ্চায়ত গঠন কৰি গ্ৰাম্য জনসাধাৰণক স্বায়ত্ব শাসন ব্যৱস্থা কার্যকৰী কৰাৰ উদ্দেশ্যে ৰাষ্ট্ৰই পঞ্চায়ত আইন প্ৰণয়ন কৰিছে। মৌলিক অধিকাৰ কার্যকৰী কৰিবলৈ চৰকাৰে কোনো আইন প্ৰণয়ন কৰিব নালাগে।
- মৌলিক অধিকাৰে ৰাজনৈতিক গণতন্ত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিব বিচাৰে। ইয়াৰ বিপৰীতে নির্দেশাত্মক নীতিয়ে সামাজিক আৰু অর্থনৈতিক গণতন্ত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰিব বিচাৰে।
- কিছুমান মৌলিক অধিকাৰ ইতিবাচক (positive) আৰু আন কিছুমান নেতিবাচক (negative)। আনহাতে নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ ইতিবাচক চৰিত্ৰৰ হয়।
- ৰাষ্ট্ৰীয় জৰুৰীকালীন সময়ছোৱাত নাগৰিকৰ কিছুমান মৌলিক অধিকাৰ উপভোগ

সাময়িকভাৱে স্থগিত ৰখা হয়। কিন্তু নির্দেশাত্মক নীতি কোনো পৰিস্থিতিতে কর্তন নহয়।

- মৌলিক অধিকাৰসমূহ অসীম বা চূড়ান্ত নহয়। নাগৰিকে কিছুমান যুক্তিসংগত বাধাৰ (reasonable restrictions) মাজতহে এই অধিকাৰবোৰ উপভোগ কৰিব পাৰে। আনহাতে, নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ ওপৰত কোনো ধৰণৰ সাংবিধানিক বাধা আৰোপ কৰা হোৱা নাই। ৰাজনৈতিক সদিচ্ছাৰ (political will) ওপৰত ভিত্তি কৰি চৰকাৰে এই নীতিসমূহ ৰূপায়ন কৰিব বা নকৰিবও পাৰে।
- মৌলিক অধিকাৰ বিৰোধী বা মৌলিক অধিকাৰ ভংগকাৰী যিকোনো আইন ন্যায়ালয়ে অসাংবিধানিক বুলি ঘোষণা কৰিব পাৰে। কিন্তু সংসদে প্রণয়ন কৰা কোনো আইন নির্দেশাত্মক নীতিৰ বিৰোধী হোৱাৰ অজুহাতত বাতিল হৈ নাযায়।
- মৌলিক অধিকাৰৰ লগত নির্দেশাত্মক নীতিৰ সংঘাত সৃষ্টি হ'লে মৌলিক অধিকাৰে অধিক প্রাধান্য লাভ কৰে। নির্দেশাত্মক নীতি কার্যকৰী কৰাৰ বাবে সংসদে প্রণয়ন কৰা প্রতিখন আইন আদালতৰ বিবেচনাধীন হয় আৰু এনে আইনে নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰ বিশেষকৈ ১৪ আৰু ১৯নং অনুচ্ছেদত অন্তর্ভুক্ত মৌলিক অধিকাৰ ভংগ কৰিছে নেকি সেই সম্বন্ধে আদালতে বিচাৰ কৰে।
- মৌলিক অধিকাৰসমূহ অধিক নির্দিষ্ট আৰু বাস্তৱ। আনহাতে, নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ বহল পৰিধিৰ।

দুয়ো ধাৰণাৰ মাজত এনে ধৰণৰ প্রভেদ থাকিলেও আমি নিঃসন্দেহে মত পোষণ কৰিব পাৰো যে মৌলিক অধিকাৰ আৰু নির্দেশাত্মক নীতি দুয়োৱে ভাৰতীয় সংবিধানত এক মুখ্য স্থান দখল কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। দুয়ো ধাৰণা ভাৰতীয় সংবিধানৰ অবিচ্ছেদ্য অংগ। দুয়োৰে মাজত এক আন্তঃসম্বন্ধ পৰিলক্ষিত হয়। ৰাষ্ট্ৰৰ উন্নয়নৰ কাৰণে দুয়োৰে মাজত এক ভাৰসাম্য (balance) বজায় ৰখা প্রয়োজন।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৬ঃ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ সাংবিধানিক গুৰুত্ব সম্পর্কে আলোচনা কৰক। (৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

প্রশ্ন নং ৭ঃ নির্দেশাত্মক নীতি আৰু মৌলিক অধিকাৰৰ মাজত যিকোনো দুটা পার্থক্য উল্লেখ কৰক।

.....

.....

.....

.....

.....

.....

৬.৯ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতীয় সংবিধান প্রণেতাসকলে আয়াৰলেণ্ডৰ সংবিধান অনুসৰণ কৰি আমাৰ দেশৰ সংবিধানতো একেধৰণৰ নির্দেশাত্মক নীতি অন্তর্ভুক্ত কৰিছে। ভাৰতীয় সংবিধানৰ চতুর্থ অংশৰ অনুচ্ছেদ নং ৩৬ ৰ পৰা ৫১ লৈ এই নীতিসমূহ অন্তর্ভুক্ত কৰিছে। ইয়াৰ প্রধান লক্ষ্য হৈছে সমাজ অর্থনৈতিক দিশত বিকাশ সাধন কৰাৰ লগতে ভাৰতবর্ষক এখন কল্যাণকামী ৰাষ্ট্র হিচাপে প্রতিষ্ঠা কৰা।
- ৰাষ্ট্র পৰিচালনাৰ নিদের্শাত্মক নীতিসমূহক কেইবাটাও ভাগত বিভক্ত কৰিব পাৰি। এই নীতিসমূহ প্রধানকৈ ৰাষ্ট্রৰ শাসন পৰিচালনা, ভাৰতীয় সমাজ ব্যৱস্থাৰ বিভিন্ন দিশ, আন্তঃৰাষ্ট্রীয় শান্তি আৰু নিৰাপত্তা সম্পর্কীয় নীতিৰ সুসংমিশ্রণ বুলিব পাৰি।
- ৰাষ্ট্র পৰিচালানাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহক সমাজবাদী আৰু অর্থনৈতিক নীতি, গান্ধীবাদী নীতি, আৰু আন্তঃৰাষ্ট্রীয় নীতি আদি ভাগত শ্রেণীবিভাগ কৰিব পাৰি।
- চৰকাৰে সামাজিক, অর্থনৈতিক, উদ্যোগ, কৃষি শ্রমিক আৰু কৰ ইত্যাদি বিষয়ক বিভিন্ন ধৰণৰ আইন প্রণয়ন কৰিছে।
- নির্দেশাত্মক নীতি আৰু মৌলিক অধিকাৰৰ মাজত বহুতো প্রভেদ লক্ষ্য কৰা হয়। মৌলিক অধিকাৰসমূহ নাগৰিকৰ উদ্দেশ্যে প্রদান কৰা হৈছে, আনহাতে নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ ৰাষ্ট্রৰ উদ্দেশ্যে প্রদান কৰা হৈছে। নির্দেশাত্মক নীতিত ভাৰতক এখন কল্যাণকামী ৰাষ্ট্রলৈ পৰিণত কৰাৰ সমাজ অর্থনৈতিক নির্দেশসমূহো অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে।
- নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ আদালতৰ দ্বাৰা বলবৎযোগ্য নহয় যদিও এই নীতিসমূহ আমাৰ সংবিধানৰ অপৰিহার্য অংগ। কোনো দায়বদ্ধ চৰকাৰে এই নীতিসমূহৰ বিৰুদ্ধাচৰণ কৰিব নোৱাৰে। দেশৰ সমাজ অর্থনৈতিক উন্নয়নত চাবি ৰূপে এই নীতিসমূহে কার্য ৰূপায়ণ কৰে।

৬.১০ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ ২০০০ । *ভাৰতৰ প্ৰশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শর্মা, দুর্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শর্মা, ড° পূৰবী ২০০৫ । *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্ৰ আৰু নায়ক, প্ৰতুল চন্দ্ৰ ২০১১ ।*স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্ৰকাশন।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi :Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K.(2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.*New Delhi : S. Chand and Company.

4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

৬.১১ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ শুদ্ধ।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰা।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৰাষ্ট্ৰৰ উদ্দেশ্যে।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ (ক) নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ ইতিবাচক (Positive) হোৱা হেতুকে এইবোৰে ৰাষ্ট্ৰৰ কার্য পৰিধি আৰু ক্ষমতা বৃদ্ধি কৰিছে।

(খ) নির্দেশাত্মক নীতিৰ প্ৰধান লক্ষ্য হ'ল কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰ (Welfare State) প্ৰতিষ্ঠা কৰা। এই নীতিবোৰ সমাজবাদী চিন্তাধাৰাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ (ক) পুৰুষ মহিলা নির্বিশেষে সকলোৰে বাবে জীৱিকা অর্জনৰ সুবিধা কৰা;

(খ) সমাজৰ সকলো শ্ৰেণীৰ মাজত সম্পদৰ সম-বিতৰণ কৰা।

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ সংবিধানৰ ৩৭নং অনুচ্ছেদৰ যোগেদি নির্দেশাত্মক নীতিসমূহক শাসন পৰিচালনাৰ ক্ষেত্রত মৌলিক হিচাপে গণ্য কৰা হৈছে আৰু আইন প্রণয়নৰ ক্ষেত্রত এই নীতি সমূহ অনুসৰণ কৰাটো ৰাষ্ট্ৰৰ প্রধান কর্তব্য। যদিও নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ বলবৎযোগ্য নহয় আৰু চৰকাৰক এই নীতিসমূহ মানি চলিবলৈ বাধ্য কৰাব নোৱাৰি, তথাপি চৰকাৰে এই নীতিসমূহ অনুসৰণ কৰা দৰকাৰ। কাৰণ, নির্দেশাত্মক নীতিৰ অন্তৰালত ৰাজনৈতিক কাৰণ নিহিত হৈ থাকে আৰু সেইকাৰণে প্রত্যেক চৰকাৰে যিমান দূৰ সম্ভৱ এই নীতিসমূহৰ বাস্তৱ ৰূপায়ণৰ চেষ্টা কৰা প্রয়োজন।

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ (ক) মৌলিক অধিকাৰসমূহ নাগৰিকৰ উদ্দেশ্যে প্রদান কৰা হৈছে; আনহাতে নির্দেশাত্মক নীতি সমূহ ৰাষ্ট্ৰৰ উদ্দেশ্যে প্রদান কৰা হৈছে।

(খ) মৌলিক অধিকাৰসমূহ ব্যক্তিবাদী (individualistic) যিয়ে ব্যক্তিৰ জীৱনলৈ সুখ দিব বিচাৰে। আনহাতে, নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ সমাজতান্ত্রিক আৰু এইবোৰে সমাজত সমতা আৰু ন্যায় প্রতিষ্ঠা কৰিব বিচাৰে।

৬.১২ আৰ্হি প্রশ্ন

ক) বস্তুধর্মী প্রশ্ন

প্রশ্ন ১ঃ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতি সমূহ কোনখন সংবিধানৰ পৰা ধাৰ কৰা হৈছে?

প্রশ্ন ২ঃ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতি সমূহ সংবিধানৰ কোনটো অধ্যায়ত অন্তর্ভূক্ত কৰা হৈছে?

প্রশ্ন ৩ঃ নির্দেশাত্মক নীতিত সন্নিবিষ্ট গান্ধীবাদী নীতি সমূহ কোনবিলাক অনুচ্ছেদত উল্লেখত আছে ?

প্রশ্ন ৪ঃ নির্দেশাত্মক নীতিত সন্নিবিষ্ট আন্তঃৰাষ্ট্রীয় নীতিসমূহ কোনটো অনুচ্ছেদত উল্লেখত আছে?

খ) চুটি প্রশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তর্ভুক্ত নির্দেশাত্মক নীতিৰ প্রধান বৈশিষ্ট্যসমূহৰ বিষয়ে লিখক।

প্রশ্ন ২ঃ নির্দেশাত্মক নীতিত সন্নিবিষ্ট যিকোনো চাৰিটা গান্ধীবাদী নীতি উল্লেখ কৰক।

প্রশ্ন ৩ঃ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতি বুলিলে কি বুজে? নির্দেশাত্মক নীতিত সন্নিবিষ্ট আন্তঃৰাষ্ট্রীয় নীতিসমূহ কি কি উল্লেখ কৰক।

প্রশ্ন ৪ঃ নির্দেশাত্মক নীতি আৰু মৌলিক অধিকাৰৰ মাজৰ প্রভেদসমূহ বিচাৰ কৰক।

গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্রশ্ন ১ঃ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিৰ প্রধান প্রকাৰ সমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ২ঃ ভাৰতবষত নর্দেশাত্মক নীতিৰ ৰূপায়ণৰ সম্বন্ধে বর্ণনা কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ৭ ঃ মৌলিক অধিকাৰ আৰু ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ মাজৰ সম্পর্ক

অধ্যায় গাঁথনি

৭.১ উদ্দেশ্য

৭.২ পৰিচয়

৭.৩ ভাৰতীয় সংবিধানত থকা মৌলিক অধিকাৰসমূহ

৭.৪ ভাৰতীয় সংবিধানত থকা ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ

৭.৫ মৌলিক অধিকাৰ আৰু ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিবোৰৰ মাজৰ সম্পর্ক

৭.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৭.৭ অধিক জানিবলৈ

৭.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৭.৯ আহিঁ প্রশ্ন

৭.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি -

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ অধীনত নাগৰিকে লাভ কৰা মৌলিক অধিকাৰসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব
- ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তর্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ আলোচনা কৰিব পাৰিব
- মৌলিক অধিকাৰ আৰু ৰাষ্ট্ৰপৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ মাজৰ সম্পর্ক ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব

৭.২ পৰিচয়

ভৰতীয় সংবিধানত দুটা প্রাসংগিক বিষয়ৰ বাবে উৎসর্গিত দুটা গুৰুত্বপূর্ণ অংশ অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে। ইয়াৰে এটা অংশ মৌলিক অধিকাৰ (তৃতীয় অংশ - Part-III) আৰু আনটো হ'ল ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতি (চতুর্থ অংশ- Part-IV)। মৌলিক অধিকাৰসমূহ হ'ল সংবিধানে ভাৰতীয় নাগৰিক তথা অন্য লোকলৈ আগবঢ়োৱা কিছুমান মৌলিক স্বাধীনতা। সংবিধানেই এই অধিকাৰসমূহৰ নিশ্চিতি আৰু সুৰক্ষা প্রদান কৰে। নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ হ'ল ৰাষ্ট্রলৈ আগবঢ়োৱা কিছুমান নির্দেশনা। সমাজৰ কল্যাণ সাধনৰ বাবে নীতি প্রস্তুত কৰাৰ সময়ত ৰাষ্ট্রই এই নির্দেশনাসমূহ মানি চলিব লাগে। তলৰ শিতানবোৰত মৌলিক অধিকাৰ আৰু নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ লগতে দুয়োটাৰে মাজত থকা সম্পর্কৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব।

৭.৩ ভাৰতীয় সংবিধানত থকা মৌলিক অধিকাৰসমূহ

ভাৰতীয় সংবিধানৰ ৰচয়িতাসকলে বিশ্বৰ বিভিন্ন দেশৰ সংবিধান আৰু ৰাষ্ট্ৰসংঘৰ ছনদৰ আৰ্হি অনুকৰণ কৰি আমাৰ সংবিধানতো অধিকাৰ তথা স্বাধীনতাৰ বিধেয়ক এখন সংলগ্ন কৰিছিল। ভাৰতৰ সংবিধান প্রস্তুত কৰাৰ সময়ত সবাতোকৈ অধিক প্রভাৱ পেলাইছিল আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ সংবিধানখনে। মৌলিক অধিকাৰবোৰৰ আন এক আধাৰ হ'ল ভাৰতৰ সমৃদ্ধ ঐতিহ্য তথা পৰম্পৰা। এই অধিকাৰবোৰক মৌলিক বোলাৰ কাৰণ হ'ল এইবোৰ এনে কিছুমান মৌলিক অধিকাৰ যিবোৰ নাথাকিলে মানুহে একোটা উন্নত জীৱন যাপন কৰিব নোৱাৰিব। সংবিধানে নিশ্চিতি তথা সুৰক্ষা প্রদান কৰে বাবেও এই অধিকাৰবোৰক মৌলিক বোলা হয়।

ভাৰতীয় সংবিধানৰ (তৃতীয় অংশ - Part-III) ত মৌলিক অধিকাৰবোৰ সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে। প্রথমে সংবিধানত ৭ টা মৌলিক অধিকাৰ সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছিল। ১৯৭৮ চনৰ ৪৪ তম সংবিধান সংশোধনত সম্পত্তিৰ অধিকাৰ মৌলিক অধিকাৰৰ তালিকাৰ পৰা বাদ দিয়া হৈছিল। বর্তমান এই অধিকাৰটোক সংবিধানৰ অংশ XII ৰ ৩০০ A অনুচ্ছেদৰ অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে। বর্তমান ই এক সাধাৰণ ন্যায়িক অধিকাৰ। এই অধিকাৰটো বাদ দিয়াৰ পাচত বাকী ৰোৱা মৌলিক অধিকাৰ ছটা হ'ল- সমতাৰ অধিকাৰ, স্বাধীনতা আৰু ব্যক্তিগত স্বতন্ত্রতাৰ অধিকাৰ, শোষণৰ বিৰুদ্ধে থকা অধিকাৰ, ধর্মীয় স্বাধীনতাৰ অধিকাৰ, সাংস্কৃতিক আৰু শৈক্ষিক অধিকাৰ তথা সাংবিধানিক প্রতিকাৰৰ অধিকাৰ। সংবিধানৰ ১২ নং অনুচ্ছেদৰ পৰা ৩৫ নং অনুচ্ছেদলৈ এই অধিকাৰকেইটাৰ বর্ণনা কৰা হৈছে।

মৌলিক অধিকাৰবোৰক সংবিধানৰ অন্তর্ভুক্ত কৰাটো এক গুৰুত্বপূর্ণ কার্য। ই দেশত গণতন্ত্রৰ প্রচলনৰ পোষকতা কৰে। এই অধিকাৰবোৰে নাগৰিকক স্বতন্ত্রতা প্রদান কৰাৰ লগতে ৰাষ্ট্রক ক্ষমতা স্বেচ্ছাচাৰীভাৱে প্রয়োগত বাধা দিয়ে। আমাৰ মৌলিক অধিকাৰবোৰ ন্যায়ালয়ত বিচাৰ সাধ্য। অর্থাৎ, কোনোবাই যদি আমাৰ মৌলিক অধিকাৰ খর্ব কৰে তেন্তে আমি সুৰক্ষা বিচাৰি ন্যায়ালয়ৰ কায চাপিব পাৰো। মৌলিক অধিকাৰবোৰ চৰম প্রকৃতিৰ নহয়। আমি যুক্তিসংগত বাধা-নিষেধ মানিহে অধিকাৰবোৰ উপভোগ কৰিব পাৰো। সংবিধানৰ অনুচ্ছেদ ২০ আৰু ২১ ত উল্লেখ থকা অধিকাৰবোৰৰ বাহিৰে আন সকলো অধিকাৰ ৰাষ্ট্রপতিয়ে দেশত জৰুৰীকালীন অৱস্থা ঘোষণা কৰাৰ লগে লগে সাময়িকভাৱে অকার্যকৰী হৈ পৰে। ভাৰতৰ সংসদে যেতিয়াই প্রয়োজন বুলি ভাবে তেতিয়াই মৌলিক অধিকাৰবোৰ সংশোধন কৰিব পাৰে। অৱশ্যে, সংশোধনে এই অধিকাৰবোৰৰ বিলোপ সাধন কৰাটো নুবুজায়। অধিকাৰবোৰ বিলোপ কৰা মানে সংবিধানৰ মৌলিক সংৰচনা খর্ব কৰাটো বুজাব। আমাৰ মৌলিক অধিকাৰৰ প্রকৃতি মূলতঃ ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিক। এই অধিকাৰবোৰে নাগৰিকক নিজ নিজ ব্যক্তিত্বৰ বিকাশ ঘটোৱাৰ সুযোগ দিয়ে।

জানি থোৱা ভাল

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ ১৯ নং অনুচ্ছেদত ভাৰতীয় নাগৰিকক ছবিধ স্বাধীনতা প্রদানৰ নিশ্চিতি দিয়া হৈছে। স্বাধীনতা কেইবিধ হ'ল- (ক) কথা কোৱা আৰু ভাব প্রকাশৰ স্বাধীনতা, (খ) শান্তিপূর্ণভাৱে সমবেত হোৱাৰ স্বাধীনতা, (গ) সংস্থা নাইবা সংগঠন গঢ়াৰ স্বাধীনতা, (ঘ) দেশৰ সর্বত্র অবাধে অহা-যোৱা কৰাৰ স্বাধীনত আৰু (ঙ) বৃত্তি, জীৱিকা, ব্যৱসায় নাইবা বাণিজ্য বাছি লোৱাৰ স্বাধীনতা।
- ৩২ নং অনুচ্ছেদত সাংবিধানিক প্রতিকাৰৰ অধিকাৰ সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে। যদি আমাৰ মৌলিক অধিকাৰ খর্ব হয়, তেন্তে উচ্চতম ন্যায়ালয়ে এই অনুচ্ছেদৰ ভিত্তিত আমাৰ অধিকাৰবোৰক সুৰক্ষা প্রদান কৰে।
- ৰাজহুৱা শংখলা, ৰাজহুৱা স্বাস্থ্য, মৃত্যু, সংহতি, সার্বভৌমত্ব আৰু দেশৰ সুৰক্ষাৰ স্বার্থত মৌলিক অধিকাৰবোৰ উপভোগ কৰাৰ ক্ষেত্রত যুক্তিসংগত বাধা-নিষেধ আৰোপ কৰা হৈছে।

৭.৪ ভাৰতীয় সংবিধানত থকা ৰাষ্ট্র পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ

ভাৰতীয় সংবিধানৰ (চতুর্থ অংশ- Part-IV)ত ৰাষ্ট্র পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিবোৰৰ উল্লেখ আছে। সংবিধানৰ ৩৬ নং অনুচ্ছেদৰ পৰা ৫১ নং অনুচ্ছেদলৈ এই নীতিবোৰ পোৱা যায়। এই নীতিবোৰ হ'ল সংবিধানে ৰাষ্ট্রক দিয়া কিছুমান নির্দিষ্ট নির্দেশনা। নাগৰিকৰ কল্যাণৰ বাবে ভাৰত চৰকাৰে এই নীতিবোৰ অনুসৰণ কৰিব লাগে। ১৯৩৭ চনৰ আইৰিশ্ব (Irish) সংবিধানৰ আর্হিত এই নীতিবোৰ ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তর্ভুক্ত। ১৯৩৫ চনৰ ভাৰত চৰকাৰৰ অধীনৰ গভর্ণৰ জেনেৰেল আৰু গভর্ণৰ আইনৰ 'নির্দেশৰ আহিলা' শীর্ষক শিতানত সন্নিৱিষ্ট নির্দেশবোৰৰ সৈতেও এই নির্দেশাত্মক নীতিবোৰৰ সাদৃশ্য আছে।

সংবিধানত নির্দেশাত্মক নীতিবোৰৰ কোনো শ্রেণীবিভাজন কৰা হোৱা নাই। কিন্তু নীতিবোৰৰ প্রকৃতি বিশ্লেষণ কৰি আমি এইবোৰক আর্থ-সামাজিক, আন্তঃৰাষ্ট্রীয় আৰু গান্ধীবাদী নীতিৰ শিতানত ভগাব পাৰো। দেশৰ নাগৰিকৰ আর্থ-সামাজিক কল্যাণ সুনিশ্চিত কৰি ভাৰতক এখন কল্যাণকামী ৰাষ্ট্রৰূপে গঢ়ি তোলাৰ উদ্দেশ্যেৰে এই নীতিবোৰ সংবিধানত অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে। এই নীতিবোৰে ভাৰত চৰকাৰক দেশৰ পৰা সকলো ধৰণৰ আর্থ-সামাজিক অন্যায় তথা অসমতা আঁতৰাই দেশখনত এখন প্রগতিশীল আৰু সমতাবাদী সমাজ সৃষ্টি কৰাৰ নির্দেশনা দিয়ে। এই নীতিবোৰে চৰকাৰক স্বাধীনতা, সমতা, ন্যায় আৰু ভ্রাতৃত্ববোধৰ ভেটিত এখন নতুন সমাজ গঢ়াৰ বাবে প্রয়োজনীয় দিক্ নির্দেশনা প্রদান কৰে।

ৰাষ্ট্র পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ ন্যায়ালয়ত বিচাৰসাধ্য নহয়। অর্থাৎ, চৰকাৰে যদি এই নির্দেশনাবোৰ উলংঘন কৰে নাইবা কার্যত প্রয়োগ নকৰে, তেন্তে আমি চৰকাৰৰ বিৰুদ্ধে

ন্যায়ালয়ৰ ওচৰ চাপিব নোৱাৰো। এই নীতিবোৰৰ কার্যৱপায়ন চৰকাৰৰ সদিচ্ছা আৰু সম্পদৰ উপলব্ধতাৰ ওপৰত নির্ভৰশীল। চৰকাৰে নতুন আইন নাইবা নীতি প্রণয়নৰ দ্বাৰা এই নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ কার্যৱপায়িত নকৰা পর্যন্ত নীতিবোৰ নিস্ক্রিয় অৱস্থাত ৰৈ যায়। এই নীতিবোৰ ৰাষ্ট্ৰৰ বাবে প্রস্তুত কৰা হৈছে। সমাজৰ বৃহত্তৰ স্বার্থৰ খাটিৰত ৰাষ্ট্ৰই এই নীতিসমূহ অনুসৰণ কৰা উচিত। এই নীতিসমূহৰ লক্ষ্য হ'ল দেশৰ গণতন্ত্রৰ অর্থনৈতিক আৰু সামাজিক ভেটি সবল কৰি তোলা।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ঃ মৌলিক অধিকাৰৰ অর্থ বর্ণনা কৰক।

.....

প্রশ্ন নং ২ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ কোনটো খণ্ডত মৌলিক অধিকাৰবোৰ অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে?

.....

প্রশ্ন নং ৩ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ কোনটো খণ্ডত ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ পোৱা যায়?

.....

প্রশ্ন নং ৪ঃ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিবোৰৰ লক্ষ্য কি?

.....

প্রশ্ন নং ৫ঃ মৌলিক অধিকাৰৰ বৈশিষ্ট্যবোৰ ব্যাখ্যা কৰক।

.....

৭.৫ মৌলিক অধিকাৰ আৰু ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিবোৰৰ মাজৰ সম্পর্ক

ভাৰতীয় সংবিধানৰ তৃতীয় অংশ (Part III)ত অন্তর্ভুক্ত মৌলিক অধিকাৰ আৰু আৰু চতুর্থ অংশ (Part IV) ত অন্তর্ভুক্ত ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিবোৰৰ মাজত সম্পর্ক আছে। দুয়োটাই এটা আনটোৰ পৰিপূৰক আৰু সং পূৰক। দুয়োটাকে ভাৰতীয় সংবিধানৰ ভগ্নী অংশ বুলি গণ্য কৰা হয়।

ভাৰতীয় সংবিধানৰ মৌলিক অধিকাৰবোৰৰ প্রকৃতি প্রধানতঃ ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিক। এই অধিকাৰসমূহৰ লক্ষ্য হ'ল দেশত ৰাজনৈতিক গণতন্ত্র প্রতিষ্ঠা কৰা। মৌলিক অধিকাৰৰ তালিকাত কোনো অর্থনৈতিক অধিকাৰ সন্নিৱিষ্ট কৰা হোৱা নাই। ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিবোৰে এই ব্যৱধান পূৰণ কৰে। নাগৰিকৰ অর্থনৈতিক অধিকাৰবোৰক নির্দেশাত্মক নীতিত উল্লেখ থকা আর্থ-সামাজিক নীতিৰ জৰিয়তে নিশ্চিতি প্রদান কৰিব লাগে। নির্দেশাত্মক

নীতিসমূহৰ লক্ষ্য হ'ল নাগৰিকৰ সামাজিক তথা অর্থনৈতিক ন্যায় সুনিশ্চিত কৰা। অর্থনৈতিক গণতন্ত্র প্রতিষ্ঠা কৰাত এই নীতিবোৰে গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা লয়। অর্থাৎ, মৌলিক অধিকাৰ আৰু নির্দেশাত্মক নীতিবোৰে দেশত এখন প্রকৃত গণতন্ত্র স্থাপন কৰাৰ উদ্দেশ্যেৰে একেলগে কাম কৰি যায়।

নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ ন্যায়লয়ত বিচাৰসাধ্য নহয় যদিও, চৰকাৰৰ কাম-কাজত এইবোৰৰ প্রভাৱ অতি গভীৰ। এখন সু তথা জনপ্রিয় চৰকাৰে এই নীতিবোৰ কেতিয়াও আওকাণ কৰিব নোৱাৰে। দেশৰ শাসনকার্য পৰিচালনাত নির্দেশাত্মক নীতিবোৰৰ মৌলিক গুৰুত্ব আছে। এই নীতিবোৰৰ কার্য ৰূপায়ণে নাগৰিকৰ কল্যাণ সাধন কৰে। জাতি, বর্ণ, ধর্ম ভাষা, লিংগ ৰু অন্য প্রভেদ নির্বিশেষে সমাজৰ সকলোকেই মৌলিক অধিকাৰ বোৰ উপভোগ কৰাৰ সুযোগ পাবলৈ হ'লে এনে কল্যাণ সাধন কৰাটো অতি গুৰুত্বপূর্ণ। নির্দেশাত্মক নীতিবোৰে সকলোকে সামাজিক তথা অর্থনৈতিক সুৰক্ষা আৰু সমতাৰ নিশ্চিতি প্রদান কৰে। ই নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰবোৰ উপভোগ কৰাৰ পথ সুচল কৰি তোলে।

মৌলিক অধিকাৰ আৰু নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ সংবিধানৰ প্রস্তাৱনাত উল্লেখ থকা অমূল্য আদর্শবোৰৰ ভিত্তিত যুগুত কৰা হৈছে। আমাৰ নেতা আৰু সংবিধান প্রণেতাসকলক উদ্বুদ্ধ কৰা আদর্শবোৰত উপনীত হ'বলৈ মৌলিক অধিকাৰ আৰু নির্দেশাত্মক নীতিসমুহে একেলগে কাম কৰি যায়। দুয়োটাকে একেলগে ভাৰতীয় সংবিধানৰ আত্মা বোলা হয়। স্বাধীনতা, সমতা, ন্যায়, ভ্রাতৃত্ববোধ, সংহতি, গণতন্ত্র, সমাজবাদ আৰু ধর্মনিৰপেক্ষতাবাদৰ নীতিবোৰ তেতিয়াহে বাস্তৱত পৰিণত হ'ব যেতিয়া দেশৰ নাগৰিক মৌলিক অধিকাৰসমূহ উপভোগ কৰাৰ সুযোগ পায় আৰু চৰকাৰে নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ কার্যৰূপায়িত কৰিব।

মৌলিক অধিকাৰ আৰু নির্দেশাত্মক নীতিসমূহে একে লগে দেশত এখন দায়িত্বশীল চৰকাৰ সুনিশ্চিত কৰে। সংবিধানত মৌলিক অধিকাৰবোৰ থকা বাবেই ৰাষ্ট্রই স্বেচ্ছাচাৰীভাৱে নিজৰ ক্ষমতা প্রয়োগ কৰিব নোৱাৰে। চৰকাৰে নাগৰিকৰ অধিকাৰবোৰৰ প্রতি সন্মান জনাব লাগে। চৰকাৰৰ যিকোনো অভিকৰণে এই অধিকাৰসমূহ খর্ব কৰিলে ন্যায়ালয়ে হস্তক্ষেপ কৰিব। সংবিধানত ইয়াৰ বাবে সাংবিধানিক প্রতিকাৰৰ অধিকাৰ অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে । অন্য মৌলিক অধিকাৰ ভংগ হ'লে নাগৰিকে সাংবিধানিক প্রতিকাৰৰ অধিকাৰ ব্যৱহাৰ কৰি ন্যায় বিচাৰিব পাৰে। আনহাতে, নির্দেশাত্মক নীতিবোৰে ৰাষ্ট্র আৰু চৰকাৰক নাগৰিকৰ স্বার্থৰ হকে দায়ৱদ্ধ হৈ ৰোৱাটো বিচাৰে। এই নীতিবোৰে নাগৰিকৰ কল্যাণৰ বাবে কৰিবলগীয়া কাম-কাজৰ এক চনদ আগবঢ়ায়। নাগৰিকৰ সেৱা কৰিব খোজা যিকোনো চৰকাৰে এই নীতিসমূহ কার্যৰূপায়িত কৰাৰ বাবে নিশ্চয়কৈ ব্যৱস্থা গ্রহণ কৰিব।

সংবিধানত মৌলিক অধিকাৰ আৰু নির্দেশাত্মক নীতিসমূহৰ অন্তর্ভুক্তি হ'ল সমগ্র সমাজখনৰ স্বার্থৰ অনুকূল এক গুৰুত্বপূর্ণ ব্যৱস্থা । মৌলিক অধিকাৰবোৰ সাধাৰণ নাগৰিকৰ বাবে। এই অধিকাৰবোৰে ব্যক্তিক নিজ ব্যক্তিত্বৰ বিকাশ ঘটোৱাৰ কাম কৰাৰ সুযোগ-সুবিধা প্রদান কৰে। নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ হ'ল চৰকাৰৰ বাবে। নাগৰিক আৰু সমাজৰ জীৱন দশা

উন্নততৰ কৰি তোলাটো সুনিশ্চিত কৰিবলৈ ৰাষ্ট্রই এই নীতিবোৰ অনুসৰণ কৰা উচিত। সহজ অর্থত, সমাজৰ উন্নয়ন আৰু প্রগতিসুচল কৰি তুলিবলৈকে ভাৰতীয় সংবিধানত মৌলিক অধিকাৰ আৰু নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছে।

মৌলিক অধিকাৰ আৰু নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ ভাৰতীয় সংবিধানৰ তাৎপর্যপূর্ণ বৈশিষ্ট্য। দুয়োটাৰে সাংবিধানিক বৈধতা আছে। নির্দেশাত্মক নীতিসমূহ মানি চলিবলৈ চৰকাৰ বাধ্য নহয় যদিও চৰকাৰে এই নীতিসমূহ আওকাণ কৰিব নোৱাৰে। এই নীতিসমূহ হ'ল চৰকাৰৰ পাৰদর্শিতা মূল্যায়ন কৰাৰ মাপকাঠি। এই নীতিসমূহ পালন নকৰা চৰকাৰে জনপ্রিয়তা হেৰুৱায়। চৰকাৰে সংবিধানৰ প্রতি যথাযোগ্য সন্মান প্রদর্শন কৰি এই নীতিসমূহ পালন কৰিব লাগে। একেখিনি কথাই মৌলিক অধিকাৰসমূহৰ ক্ষেত্রতো প্রযোজ্য। চৰকাৰে এই অধিকাৰসমূহ সুৰক্ষিত তথা সংৰক্ষিত ৰাখিবলৈ সকলোধৰণৰ ব্যৱস্থা গ্রহণ কৰা উচিত। চৰকাৰে যদি মৌলিক অধিকাৰসমূহক অৱহেলা কৰে নাইবা উলংঘন কৰে তেন্তে ইয়াৰ পৰিণতিত ৰাজহুৱা সমালোচনাৰ মুখামুখি হ'ব আৰু দেশৰ পৰিস্থিতি অশান্ত হৈ পৰিব।

আমি মৌলিক অধিকাৰ আৰু নির্দেশাত্মক নীতিবোৰৰ মাজত পৰিপূৰক তথা সংপূৰক সম্পর্ক বিচাৰি পাও যদিও দুয়োটাৰে মাজত কিছুমান প্রভেদো আছে। তলত এই প্রভেদবোৰ উল্লেখ কৰা হ'লঃ

- প্রথম প্রভেদটো হ'ল মৌলিক অধিকাৰবোৰ ন্যায়ালয়ৰ বিচাৰসাধ্য, কিন্তু নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ ন্যায়ালয়ৰ বিচাৰ সাধ্য নহয়। মানুহে নিজৰ মৌলিক অধিকাৰ খর্ব হ'লে ন্যায়লয়ৰ কাষ চাপিব পাৰে। কিন্তু নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ যদি চৰকাৰে কার্যৰূপায়িত নকৰে তেন্তে কোনো নাগৰিকে ন্যায়লয়ত ইয়াৰ বিৰুদ্ধে গোচৰ তৰিব নোৱাৰে। নির্দেশাত্মক নীতিৰ ক্ষেত্রত নহয়, মৌলিক অধিকাৰৰ ক্ষেত্রতহে ন্যায়িক প্রতিকাৰ লাভ কৰাটো সম্ভৱ।
- দ্বিতীয়তে, মৌলিক অধিকাৰবোৰ নাগৰিকৰ বাবে। ব্যক্তিত্বৰ বিকাশত এই অধিকাৰবোৰে তাৎপর্যপূর্ণ ভূমিকা লয়। এই অধিকাৰবোৰে মানুহক জীৱনৰ মহত্ত্বৰ লক্ষ্যবোৰত উপনীত হ'বলৈ কাম কৰি যোৱাৰ বাবে প্রয়োজনীয় সুযোগ-সুবিধা আগবঢ়ায়। নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ চৰকাৰৰ বাবে। এই নীতিবোৰে ৰাষ্ট্রক শাসন সম্পর্কীয় নির্দেশনা আগবঢ়ায়। নাগৰিকৰ কল্যাণ সাধন সুনিশ্চিত কৰিবলৈ ৰাষ্ট্রই এই নীতিবোৰ মানি চলা উচিত।
- দুয়োটাৰে মাজত থকা আন এটা প্রভেদ হ'ল দুয়োটাৰ প্রকৃতি। মৌলিক অধিকাৰবোৰৰ প্রকৃতি মূলতঃ ৰাজনৈতিক আৰু নির্দেশাত্মক নীতিবোৰৰ প্রকৃতি অর্থনৈতিক। মৌলিক অধিকাৰবোৰৰ লক্ষ্য হ'ল দেশত ৰাজনৈতিক গণতন্ত্র স্থাপন কৰা। নির্দেশাত্মক নীতিবোৰৰ লক্ষ্য হ'ল অর্থনৈতিক গণতন্ত্র স্থাপনৰ পথ সুচল কৰি তুলিবলৈ দেশত অর্থনৈতিক সমতা আৰু ন্যায় সুনিশ্চিত কৰা।
- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতিয়ে দেশত জৰুৰী অৱস্থা ঘোষণা কৰিলে মৌলিক অধিকাৰবোৰ সাময়িকভাৱে অক্রিয় বা স্থবিৰ হৈ পৰে। এনে অৱস্থাত অনুচ্ছেদ ২০ আৰু ২১ ত উল্লেখ থকা জীৱন তথা ব্যক্তিগত স্বাধীনতাৰ আধিকাৰৰ বাহিৰে আন সকলোবোৰ অধিকাৰ

উপভোগৰ সুবিধা সাময়িকভাৱে নাইকিয়া হয়। আনহাতে, ৰাষ্ট্ৰই কার্যত ৰূপায়িত নকৰা পর্যন্ত নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ সদায়েই 'নিষ্প্রাণ নিলম্বন' অৱস্থাত থাকে।

- মৌলিক অধিকাৰে ৰাষ্ট্ৰৰ কার্যকলাপত কিছুমান বাধা-নিষেধ আৰোপ কৰে। ৰাষ্ট্ৰই নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰ ভংগ হোৱা কোনো কাম কৰিব নোৱাৰে। আনহাতে, নির্দেশাত্মক নীতিবোৰে ৰাষ্ট্ৰৰ কার্যকলাপ সম্প্রসাৰিত কৰে। এই নীতিবোৰে চৰকাৰক নাগৰিকৰ কল্যাণৰ হকে কাম কৰি যোৱাটো বিচাৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৬ ঃ মৌলিক অধিকাৰ আৰু ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিৰ মাজৰ পৰিপূৰক সম্পর্ক দশোঁৱা যিকোনো দুটা দিশৰ বিষয়ে লিখক।

.....

.....

প্রশ্ন নং ৭ঃ মৌলিক অধিকাৰ আৰু ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিৰ মাজত থকা দুটা প্রভেদৰ বিষয়ে লিখক।

.....

.....

৭.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ তৃতীয় অংশ (Part III)ত থকা মৌলিক অধিকাৰ আৰু চতুর্থ অংশ (Part IV)ত থকা ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতি দুয়োটাই যথেষ্ট গুৰুত্বপূর্ণ। দুয়োটা বিষয়কে বিশেষ বিষয়ৰ মর্যাদা দিয়া হৈছে আৰু সংবিধানৰ দুটা পৃথক খণ্ডত বিষয় দুটাৰ বিস্তৃত বিৱৰণ সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে। সমাজৰ বাবে দুয়োটা বিষয়েই তাৎপর্যপূর্ণ।
- মৌলিক অধিকাৰ আৰু নির্দেশাত্মক নীতিৰ মাজত এক সম্পর্ক আছে। ইটোৱে আনটোৰ পৰিপূৰক তথা সংপূৰকৰূপে কাম কৰে। দুয়োটাই ভাৰতত এখন প্রকৃত গণতন্ত্র স্থাপনৰ অর্থে কাম কৰে। দুয়োটাকে একেলগে ভাৰতীয় সংবিধানৰ আত্মা বুলি কোৱা হয়। দেশৰ নাগৰিকে যেতিয়া মৌলিক অধিকাৰবোৰ উপভোগ কৰাৰ সুযোগ পাব আৰু চৰকাৰে যেতিয়া ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ কার্যক্ষেত্রত প্রয়োগ কৰিব, তেতিয়াহে স্বাধীনতা, সমতা, ন্যায়, ভ্রাতৃত্ববোধ, সংহতি, গণতন্ত্র, সমাজবাদ আৰু ধর্ম নিৰপেক্ষতাবাদৰ

দৰে নীতিবোৰ বাস্তৱত পৰিণত হ'ব।

- ভাৰতীয় সংবিধানত মৌলিক অধিকাৰ আৰু নির্দেশাত্মক নীতিবোৰৰ অন্তর্ভুক্তি সামগ্রিক সমাজখনৰ স্বার্থৰ বাবেই অতি গুৰুত্বপূর্ণ। মৌলিক অধিকাৰবোৰ নাগৰিকৰ বাবে। এই অধিকাৰবোৰে মানুহক ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ বাবে কাম কৰি যোৱাৰ সুযোগ-সুবিধা প্রদান কৰে। নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ ৰাষ্ট্রৰ বাবে। ব্যক্তি আৰু সমাজ জীৱনৰ মান উন্নত কৰাটো সুনিশ্চিত কৰিবলৈ ৰাষ্ট্রই এই নীতিবোৰ পালন কৰা উচিত। সহজ অর্থত, সমাজৰ উন্নয়ন আৰু প্রগতি সুচল কৰি তুলিবলৈকে সংবিধানত মৌলিক অধিকাৰ আৰু নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ অন্তর্ভুক্ত কৰা হৈছিল।
- মৌলিক অধিকাৰ আৰু নির্দেশাত্মক নীতিবোৰৰ মাজত সম্পর্কও আছে আৰু প্রভেদো আছে। মৌলিক অধিকাৰবোৰ ন্যায়ালয়ত বিচাৰসাধ্য, কিন্তু নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ ন্যায়ালয়ত বিচাৰসাধ্য নহয়। মৌলিক অধিকাৰবোৰ নাগৰিকৰ বাবে, নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ ৰাষ্ট্রৰ বাবে। দুয়োটাৰে মাজত থকা আন এটা প্রভেদ হ'ল, মৌলিক অধিকাৰবোৰৰ প্রকৃতি মূলতঃ ৰাজনৈতিক আৰু নির্দেশাত্মক নীতিবোৰৰ প্রকৃতি অর্থনৈতিক। ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতিয়ে দেশত জৰুৰী অৱস্থা ঘোষণা কৰাৰ লগে লগে জীৱন আৰু ব্যক্তিগত স্বাধীনতাৰ অধিকাৰত বাদে আন সকলোবোৰ মৌলিক অধিকাৰ সাময়িকভাৱে অক্রিয় হৈ পৰে। আনহাতে, ৰাষ্ট্রই কার্যৰূপায়িত নকৰা পর্যন্ত নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ সদায়েই নিষ্প্রাণ নিলম্বন' অৱস্থাত ৰৈ যায়। মৌলিক অধিকাৰবোৰে ৰাষ্ট্রৰ কার্যকলাপত কিছুমান বাধা- নিষেধ আৰোপ কৰে। আনহাতে, নির্দেশাত্মক নীতিবোৰে ৰাষ্ট্রৰ কার্যকলাপ সম্প্রসাৰিত কৰে।

৭.৭ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্রন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ ২০০০ ।*ভাৰতৰ প্রশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শর্মা, দুর্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শর্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫ । *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্র আৰু নায়ক, প্রতুল চন্দ্র ২০১১ ।*স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্রকাশন।

ইংৰাজী গ্রন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi : Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K.(2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.*New Delhi : S. Chand and Company.

৭.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ মৌলিক অধিকাৰবোৰ হ'ল মৌলিক মানৱ অধিকাৰ। এই অধিকাৰবোৰক মৌলিক বোলাৰ কাৰণ হ'ল সংবিধানে এইবোৰৰ নিশ্চিতি দিছে আৰু সংবিধানৰ দ্বাৰা এই অধিকাৰবোৰক সুৰক্ষা প্ৰদান কৰা হয়।

২ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ খণ্ড III ত।

৩ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ খণ্ড IV ত।

৪ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নিৰ্দেশাত্মক নীতিৰ লক্ষ্য হ'ল ভাৰতত এখন কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰা।

৫ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ (ক) মৌলিক অধিকাৰবোৰ ন্যায়ালয়ত বিচাৰ সাধ্য। অৰ্থাৎ, কাৰোবাৰ যদি মৌলিক অধিকাৰ খৰ্ব হয় তেন্তে তেওঁ ন্যায়ালয়ৰ দ্বাৰস্থ হৈ সুৰক্ষা বিচাৰিব পাৰে।

(খ) মৌলিক অধিকাৰবোৰ চৰম নহয়। কিছুমান যুক্তিসংগত বাধা-নিষেধ মানিহে নাগৰিকে এই অধিকাৰবোৰ উপভোগ কৰিব পাৰে। ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে দেশত জৰুৰী অৱস্থা ঘোষণা কৰিলে সংবিধানৰ ২০ আৰু ২১ নং অনুচ্ছেদত থকা অধিকাৰকেইটাৰ বাহিৰে আন আটাইবোৰ অধিকাৰ সাময়িকভাৱে অক্ৰিয় হৈ পৰে।

(গ) ভাৰতীয় সংসদে প্ৰয়োজন অনুসৰি সংবিধান সংশোধন কৰিব পাৰে। অৱশ্যে সংশাধনৰ সময়ত কোনো অধিকাৰ বিলোপ কৰিব পৰা নাযায়। অধিকাৰ বিলোপ কৰা মানে হ'ল সংবিধানৰ মৌলিক সংৰচনাটো উলংঘন কৰা।

(ঘ) মৌলিক অধিকাৰবোৰৰ প্ৰকৃতি মূলতঃ ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিক।

(ঙ) মৌলিক অধিকাৰবোৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ। এই অধিকাৰবোৰে নাগৰিকক ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ সুযোগ দিয়ে।

৬ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ (ক) মৌলিক অধিকাৰবোৰৰ প্ৰকৃতি মূলতঃ ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিক। এইবোৰৰ লক্ষ্য হ'ল দেশত ৰাজনৈতিক গণতন্ত্ৰ স্থাপন কৰা। মৌলিক অধিকাৰৰ তালিকাত কোনো অৰ্থনৈতিক অধিকাৰক স্থান দিয়া হোৱা নাই। ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নিৰ্দেশাত্মক নীতিয়ে এই ব্যৱধান পূৰণ কৰে। নিৰ্দেশাত্মক নীতিত উল্লেখ কৰা আৰ্থ-সামাজিক নীতিবোৰৰ দ্বাৰা নাগৰিকৰ অৰ্থনৈতিক অধিকাৰক নিশ্চয়তা প্ৰদান কৰা বুলি ধৰা হয়। মৌলিক অধিকাৰ আৰু নিৰ্দেশাত্মক নীতিবোৰে মিলি দেশত এক প্ৰকৃত গণতন্ত্ৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ হকে

কাম কৰে।

(খ) মৌলিক অধিকাৰ আৰু নির্দেশাত্মক নীতি উভয়ে দেশত এখন দায়িত্বশীল চৰকাৰৰ শাসন নিশ্চিত কৰে। সংবিধানত মৌলিক অধিকাৰবোৰ অন্তর্ভুক্ত কৰাৰ বাবেই ৰাষ্ট্রই নাগৰিকৰ ওপৰত যধে মধে ক্ষমতা প্রয়োগ কৰিব নোৱাৰে। চৰকাৰে নাগৰিকৰ অধিকাৰৰ প্রতি সন্মান প্রদর্শন কৰিব লাগিব। চৰকাৰৰ যিকোনো অভিকৰণৰ দ্বাৰা মৌলিক অধিকাৰ খর্ব হ'লে নাগৰিকে ন্যায়িক হস্তক্ষেপ বিচাৰিব পাৰে। আনহাতে, নির্দেশাত্মক নীতিবোৰে ৰাষ্ট্র আৰু চৰকাৰে নাগৰিকৰ প্রতি থকা দায়ৱদ্ধতা পালন কৰাটো বিচাৰে। এই নীতিবোৰে চৰকাৰক নাগৰিকৰ কল্যাণৰ বাবে কৰিবলগীয়া কার্যকলাপৰ এখন চনদ আগবঢ়ায়। জনগণৰ সেৱা কৰিবলৈ আগ্রহী যিকোনো চৰকাৰে এই নীতিবোৰৰ কার্যৰূপায়ণৰ বাবে নিশ্চিতভাৱে ব্যৱস্থা গ্রহণ কৰিব।

৭ প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ (ক) মৌলিক অধিকাৰবোৰ ন্যায়লয়ত বিচাৰসাধ্য। ৰাষ্ট্র পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিবোৰৰ ক্ষেত্রত এই সুবিধা নাই। নাগৰিকে নিজৰ অধিকা খর্ব হ'লে ন্যায়ালয়ৰ কায চাপিব পাৰে। কিন্তু ন্যায়ালয়ত নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ উলংঘা কৰাৰ গোচৰ তৰিব পৰা নাযায়।

(খ) মৌলিক অধিকাৰবোৰ নাগৰিকৰ বাবে। ই ব্যক্তিক জীৱনৰ মহত্ত্বৰ লক্ষ্যবোৰত উপনীত হ'বলৈ কাম কৰি যোৱাৰ সুযোগ-সুবিধা প্রদান কৰে। নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ ৰাষ্ট্রৰ বাবে। নাগৰিকৰ কল্যাণ সুনিশ্চিত কৰিবলৈ ৰাষ্ট্রই এই নীতিবোৰ অনুসৰণ কৰা উচিত।

৭.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

(ক) বস্তুধর্মী প্রশ্ন ঃ

প্রশ্ন ১ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত মৌলিক অধিকাৰবোৰৰ অন্তর্ভুক্তিত কোনখন দেশৰ সংবিধানে সর্বাধিক প্রভাৱ পেলাইছে?

প্রশ্ন ২ঃ ভাৰতে কোনখন দেশৰ সংবিধানৰ পৰা ৰাষ্ট্র পৰিচালনাৰ নির্দেশাত্মক নীতিবোৰ ধাৰলৈ লৈছে?

প্রশ্ন ৩ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত কিমানটা মৌলিক অধিকাৰ সন্নিৱিষ্ট কৰা হৈছে?

প্রশ্ন ৪ঃ কোনটো সংবিধান সংশোধন কালত আৰু কিমান চনত মৌলিক অধিকাৰৰ তালিকাৰ পৰা সম্পত্তিৰ অধিকাৰক বাদ দিয়া হৈছে?

(খ) চুটি প্ৰশ্ন ঃ (১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক)-

প্ৰশ্ন ১ঃ মৌলিক অধিকাৰৰ অৰ্থ চমুকৈ বৰ্ণনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ মৌলিক অধিকাৰ আৰু নিৰ্দেশাত্মক নীতিবোৰে কেনেকৈ দেশত এখন দায়িত্বশীল চৰকাৰৰ শাসন সুনিশ্চিত কৰে?

প্ৰশ্ন ৩ঃ মৌলিক অধিকাৰ আৰু নিৰ্দেশাত্মক নীতিবোৰে কেনেকৈ এখন গণতন্ত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰাত সহায় কৰিব পাৰে ব্যাখ্যা কৰক।

(গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন ঃ (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক)

প্ৰশ্ন ১ঃ মৌলিক অধিকাৰ আৰু ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নিৰ্দেশাত্মক নীতিবোৰৰ মাজৰ প্ৰভেদ ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ মৌলিক অধিকাৰ আৰু ৰাষ্ট্ৰ পৰিচালনাৰ নিৰ্দেশাত্মক নীতিৰ মাজৰ সম্পৰ্ক আলোচনা কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ৮ ঃ কেন্দ্রীয় আৰু ৰাজ্যিক চৰকাৰ

অধ্যায় গাঁথনি

৮.১ উদ্দেশ্য

৮.২ পৰিচয়

৮.৩ কেন্দ্রীয় চৰকাৰ

৮.৩.১ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতি

৮.৩.২ ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্রপতি

৮.৩.৩ কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদ

৮.৩.৪ প্রধানমন্ত্রী

৮.৪ ৰাজ্যিক চৰকাৰ

৮.৪.১ ৰাজ্যপাল

৮.৪.২ ৰাজ্যিক মন্ত্রী পৰিষদ আৰু মুখ্যমন্ত্রী

৮.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৮.৬ অধিক জানিবলৈ

৮.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৮.৮ আৰ্হি প্রশ্ন

৮.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতিৰ অর্হতা, কার্যকাল, পদমর্যাদা, ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব
- উপ-ৰাষ্ট্রপতিৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব
- কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদৰ গঠন, ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলীৰ বিষয়ে ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব
- ভাৰতৰ প্রধানমন্ত্রীৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব।

৮.২ পৰিচয়

এই অধ্যায়টিত আমি ভাৰতবর্ষৰ কেন্দ্রীয় চৰকাৰ অর্থ্যাৎ কেন্দ্রীয় কার্যপালিকাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম। কেন্দ্রীয় কার্যপালিকা, ৰাষ্ট্রপতি, উপ-ৰাষ্ট্রপতি আৰু প্রধান মন্ত্রী নেতৃত্বাধীন মন্ত্রী পৰিষদৰ দ্বাৰা গঠিত হয়। ৰাষ্ট্রপতি হৈছে ভাৰতবর্ষৰ শাসন ব্যৱস্থাৰ সর্বোচ্চ কার্যবাহী। তেওঁৰ পিছতে স্থান হৈছে উপ-ৰাষ্ট্রপতি আৰু প্রধানমন্ত্রীৰ। এই অধ্যায়টিত আমি ৰাষ্ট্রপতি আৰু উপৰাষ্ট্রপতিৰ নির্বাচন পদ্ধতি তথা ক্ষমতা আৰু কার্যৱলীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম। ইয়াত

আমি কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদৰ নেতা হিচাপে প্রধানমন্ত্রীৰ ক্ষমতা আৰু ভূমিকাও আলোচনা কৰিম। তদুপৰি এই অধ্যায়টিত আমি ৰাজ্যৰ কার্যপালিকা অর্থ্যাৎ ৰাজ্যপাল আৰু মুখ্যমন্ত্রী নেতৃত্বাধীন মন্ত্রী পৰিষদৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম।

৮.৩ কেন্দ্রীয় চৰকাৰ

৮.৩.১ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতি

ভাৰতবর্ষ এখন সংসদীয় গণতন্ত্র। সেয়েহে ভাৰতবর্ষতৰ ৰাষ্ট্রপতি হৈছে ৰাষ্ট্রৰ সাংবিধানিক মুৰব্বী। ৰাষ্ট্রৰ শাসন সম্পর্কীয় সকলো ক্ষমতা তেওঁৰ ওপৰত ন্যস্ত কৰা হৈছে আৰু চৰকাৰৰ সকলো সিদ্ধান্ত তেওঁৰ নামত গ্রহন কৰা হয়। কিন্তু তেওঁ দেশৰ প্রকৃত শাসক নহয়, নিয়মতান্ত্রিক শাসকহে। তেওঁৰ সকলো ক্ষমতা প্রধানমন্ত্রীৰ নেতৃত্বত কেন্দ্রীয় মন্ত্রীপৰিষদে প্রয়োগ কৰে। সেয়ে ভাৰতবর্ষৰ প্রধানমন্ত্রীকহে দেশৰ শাসক বুলি কোৱা হয়। চৰকাৰৰ প্রকৃত মুৰব্বী হ'ল প্রধানমন্ত্রী।

➢ অর্হতা

ভাৰতবর্ষৰ ৰাষ্ট্রপতি হ'বলৈ এজন ব্যক্তি পোন প্রথমে ভাৰতীয় নাগৰিক হ'ব লাগিব আৰু তেওঁৰ বয়স ৩৫ বছৰ বা অধিক হ'ব লাগিব। তেওঁৰ লোকসভাৰ সদস্য হোৱাৰ যোগ্যতা থাকিব লাগিব। তেওঁ কেন্দ্র বা ৰাজ্য চৰকাৰৰ অধীনত কোনো লাভজনক পদত অধিষ্ঠিত হ'ব নোৱাৰিব আৰু কেন্দ্রীয় বা ৰাজ্যিক বিধানমণ্ডলৰ সদস্য হৈ থাকিব নোৱাৰিব।

➢ কার্যকাল

ৰাষ্ট্রপতিক পাঁচবছৰীয়া কার্যকালৰ বাবে নির্বাচিত কৰা হয়। এটা কার্যকাল শেষ হোৱাৰ পিছত তেওঁ পুনৰ এটা নতুন কার্যকালৰ বাবে নির্বাচনত প্রতিদ্বন্দিতা কৰিব পাৰে। তেওঁ কার্যকাল শেষ হোৱাৰ আগতে পদত্যাগো কৰিব পাৰে। সংবিধান উলংঘাৰ অপৰাধত ভাৰতীয় সংসদে ৰাষ্ট্রপতিক তেওঁৰ পদৰ পৰা অপসাৰনো কৰিব পাৰে।

ৰাষ্ট্রপতিক জনসাধাৰণে পৰোক্ষভাৱে নির্বাচন কৰে। সংসদৰ দুয়ো সদনৰ আৰু ৰাজ্য বিধানসভাৰ নির্বাচিত সদস্যসকলৰ দ্বাৰা গঠিত এক নির্বাচক মণ্ডলী (Electoral College)ৰ দ্বাৰা ভাৰতবর্ষৰ ৰাষ্ট্রপতিক নির্বাচন কৰা হয়। ৰাষ্ট্রপতিৰ নির্বাচনত সংসদ আৰু ৰাজ্য বিধানসভাৰ মনোনীত সদস্যসকলে অংশগ্রহণ কৰিব নোৱাৰে। ভাৰতবর্ষৰ ৰাষ্ট্রপতিক সমানুপাতিক প্রতিনিধিত্বৰ একক হস্তান্তৰযোগ্য ভোটৰ মাধ্যমেৰে নির্বাচন কৰা হয়।

➢ ৰাষ্ট্রপতিৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী

(ক) **প্রশাসনীয় ক্ষমতা**

ভাৰতৰ সংবিধানে সকলো প্রশাসনীয় ক্ষমতা ৰাষ্ট্রপতিৰ হাতত অর্পন কৰিছে। তেওঁ প্রধানমন্ত্রী আৰু কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদৰ সদস্য সকলক নিয়োগ কৰে আৰু তেওঁলোকৰ মাজত দপ্তৰ বিতৰণ কৰে। ৰাষ্ট্রপতিয়ে ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালসকল, উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকল, এটর্নি জেনেৰেল, নিয়ন্ত্রক আৰু মহাগননা পৰীক্ষক আদি গুৰুত্বপূর্ণ বিষয়াসকলক নিযুক্তি দিয়ে আৰু অপসাৰণো কৰিব পাৰে। ৰাষ্ট্রপতিয়ে কেন্দ্রীয় শাসিত অঞ্চলৰ শাসনকর্তাকো নিযুক্তি দিয়ে। তেওঁ হৈছে ভাৰতবর্ষৰ প্রতিৰক্ষা বাহিনীৰ সর্বাধিনায়ক। উচ্চ-পদস্থ বিষয়া সকলৰ মনোনয়নৰ বাদেও ৰাষ্ট্রপতিয়ে কেন্দ্রীয় লোকসেৰা আয়োগ,বিত্তীয় আয়োগ, নির্বাচন আয়োগ আদিৰ সদস্য সকলক নিয়োগ কৰে।

(খ) **সামৰিক আৰু বৈদেশীক ক্ষমতা**

ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতি সামৰিক বাহিনীৰ সর্বাধিনায়ক। তেওঁৰ নাম যুদ্ধ ঘোষণা আৰু শান্তি স্থাপন কৰা হয়। বৈদশীক সম্পর্কীয় সকলো বিষয় তেওঁৰ নামত কার্যকৰী কৰা হয়। তেওঁ বিভিন্ন ৰাষ্ট্রত ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রদূত কূটনৈতিক বিষয়া নিয়োগ কৰে আৰু বিদেশৰ পৰা পঠোৱা প্রত্যয়-পত্র গ্রহণ কৰে। সকলো আন্ত-ৰাষ্ট্রীয় চুক্তি আৰু সন্ধি ৰাষ্ট্রপতিৰ নামত স্থাপন আৰু মীমাংসা কৰা হয়।

(গ) **বিধায়িনী ক্ষমতা**

ৰাষ্ট্রপতিয়ে সংসদৰ দুয়োখন সদনৰ অধিৱেশন আহ্বান কৰিব আৰু স্থগিত ৰাখিব পাৰে। তেওঁ লোকসভা ভাঙি দিবও পাৰে। সংসদে গ্রহন কৰা কোনো বিল তেওঁৰ স্বাক্ষৰ নোহোৱাকৈ আইনত পৰিণত হ'ব নোৱাৰে। সংসদৰ অধিৱেশন নথকা সময়ত ৰাষ্ট্রপতিয়ে অধ্যাদেশ জাৰি কৰিব পাৰে। বিত্ত-সংক্রান্তীয় বিল ৰাষ্ট্রপতিৰ অনুমোদন সাপেক্ষেহে সংসদত উত্থাপন কৰিব পাৰি। ৰাষ্ট্রপতিয়ে কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ বছৰেকীয়া বাজেট যথা সময়ত সংসদত উত্থাপন কৰাটো নিশ্চিত কৰিব লাগে। জৰুৰী অৱস্থাত ব্যয় কৰিব পৰাকৈ এটা আকস্মিক নিধি ৰাষ্ট্রপতিৰ অধীনত থাকে ।

(ঘ) **ন্যায়িক ক্ষমতা**

ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতিয়ে বিশেষ ক্ষমা প্রদানৰ ক্ষমতা উপভোগ কৰে। তেওঁ ন্যায়ালয়ে দোষী সাব্যস্ত কৰা লোকৰ দণ্ডৰ পৰিমাণ হ্রাস কৰিব পাৰে আৰু দণ্ডৰ প্রকৃতি পৰিৱর্তন কৰিব পাৰে।

(ঙ) **জৰুৰীকালীন ক্ষমতা**

জৰুৰী পৰিস্থিতিৰ সন্মুখীন হ'ব পৰাকৈ সংবিধানে ৰাষ্ট্রপতিক জৰুৰী ক্ষমতা প্রদান কৰিছে। তেওঁ তিনি প্রকাৰৰ জৰুৰী ক্ষমতা উপভোগ কৰে— (১) সংবিধানৰ

৩৫২নং অনুচ্ছেদ মতে যুদ্ধৰ আশংকা আৰু বিদেশী ৰাষ্ট্ৰৰ আক্ৰমণৰ ভয়ত জাতীয় জৰুৰী অৱস্থা ঘোষণা কৰে, (২) ৩৫৬ নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি ৰাজ্যত সাংবিধানিক অচলাৱস্থাৰ সৃষ্টি হ'লে ৰাজ্যিক জৰুৰী অৱস্থা ঘোষণা কৰিব পাৰে, (৩) ৩৬০নং অনুচ্ছেদ মতে ভাৰতৰ বিত্তীয় অৱস্থা বিপদগ্ৰস্ত হ'লে আৰ্থিক জৰুৰী অৱস্থা ঘোষণা কৰিব পাৰে।

ওপৰত উল্লেখ কৰা ক্ষমতাসমূহ ভাৰতৰ সংবিধানে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ওপৰত অৰ্পণ কৰিছে কিন্তু এইবোৰ প্ৰকৃততে তেওঁৰ নামত কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী পৰিষদে উপভোগ কৰে।

ওপৰোক্ত ক্ষমতাসমূহ সংবিধানে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ হাতত অৰ্পণ কৰিছে। কিন্তু প্ৰকৃততে তেওঁৰ নামত কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰীপৰিষদেহে এই ক্ষমতাসমূহ প্ৰয়োগ কৰে। তথাপিও বহু সময়ত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে স্বাধীনভাৱে ক্ষমতা প্ৰয়োগৰ সুবিধা সংবিধানে প্ৰদান কৰিছে।

➢ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদমৰ্যাদা

ৰাষ্ট্ৰপতি ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপ্ৰধান। কিন্তু তেওঁ নামমাত্ৰ কাৰ্যপালিকাহে। তেওঁৰ সকলো ক্ষমতা আৰু কাৰ্যাৱলী প্ৰকৃততে প্ৰধানমন্ত্ৰীৰ নেতৃত্বত কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰীপৰিষদেহে প্ৰয়োগ কৰে। সেয়ে দেশৰ শাসন ব্যৱস্থাৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰপতি প্ৰত্যক্ষভাৱে দায়ী নহয়। দেশৰ শাসন কাৰ্যৰ বাবে প্ৰধানমন্ত্ৰীৰ নেতৃত্বত মন্ত্ৰী পৰিষদহে সংসদ আৰু জনসাধাৰণৰ ওচৰত দায়বদ্ধ। সংবিধানৰ ৪২তম সংশোধনী আইন ১৯৭৬ অনুযায়ী ৭৪ (১) নং অনুচ্ছেদত উল্লেখ কৰা হৈছে যে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিজৰ ক্ষমতা প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত মন্ত্ৰী পৰিষদৰ সৈতে আলোচনা কৰাৰ পিছতহে কোনো সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰিব পাৰিব। সংবিধানৰ ৪৪তম সংশোধন অনুযায়ী ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে তেওঁলৈ মন্ত্ৰী পৰিষদে আগবঢ়োৱা পৰামৰ্শ পুনৰ বিবেচনাৰ বাবে পঠিয়াব পাৰে, কিন্তু পৰৱৰ্তী সময়ত পুনৰ বিবেচনাৰ পিছত আগবঢ়োৱা পৰামৰ্শ অনুসৰি কাম কৰাটো ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বাবে বাধ্যতামূলক।

এনেকৈয়ে সংবিধানৰ ৪২ আৰু ৪৪তম সংশোধনীয়ে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদমৰ্যাদা স্পষ্ট কৰি দিছে। এই সংশোধনী অনুসৰি ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে প্ৰধানমন্ত্ৰী আৰু মন্ত্ৰী পৰিষদৰ পৰামৰ্শ মতে কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰিবলৈ বাধ্য। তেওঁ ৰাষ্ট্ৰপ্ৰধান কিন্তু প্ৰকৃত কাৰ্যপালিকা নহয়। তেওঁ ৰাষ্ট্ৰক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে কিন্তু শাসন নকৰে।

যদিও ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে প্ৰকৃত ক্ষমতা উপভোগ নকৰে তথাপিও তেওঁ সংবিধানৰ সবাতোকৈ সন্মানীয় স্থান অধিকাৰ কৰিছে। তেওঁ হৈছে ৰাষ্ট্ৰৰ সৰ্বোচ্চ কাৰ্যবাহী। তেওঁ ভাৰত চৰকাৰৰ কাম-কাজৰ ওপৰত প্ৰভাৱ পেলাব পাৰে। তেওঁৰ মত আৰু উপদেশ চৰকাৰে সহজতে উলাই কৰিব নোৱাৰে। দৰাচলতে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদমৰ্যাদা ব্যক্তিজনৰ ব্যক্তিত্ব আৰু তেওঁ এই পদবীৰ গুৰুত্ব আৰু সন্মান কেনেদৰে বিবেচনা কৰে তাৰ ওপৰত বহু পৰিমানে নিৰ্ভৰ কৰে। তেওঁ এইটো নিশ্চিত কৰিব পাৰিব লাগে যে ৰাষ্ট্ৰপ্ৰধান হিচাপে দেশৰ শাসন ব্যৱস্থাত তেওঁ প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰিবলৈ সক্ষম।

জানি থোৱা ভাল

ৰাষ্ট্রপতিয়ে সাহিত্য, বিজ্ঞান, কলা আৰু সমাজ সেৱাত বিশেষ পাৰদর্শিতা দেখুওৱা ১২ গৰাকী ব্যক্তিক ৰাজ্যসভালৈ মনোনীত কৰিব পাৰে। তেওঁ এংলো-ইণ্ডিয়ান সমুদায়ৰ ২ জন প্রতিনিধিকো লোকসভালৈ মনোনীত কৰিব পাৰে যদি এই সমুদায়ৰ কোনো নির্বাচিত প্রতিনিধি নাথাকে।

চিন্তা-চর্চা কৰক ৮.১

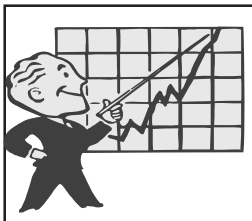
ভাৰতৰ প্রথম ৰাষ্ট্রপতিজনৰ নাম কি? ভাৰতত যিসকল ৰাষ্ট্রপতিয়ে এটাতকৈ বেছি কার্যকাল উপভোগ কৰিছে তেওঁলোকৰ নাম বাছি উলিয়াওক।

.....

.....

.....

.....

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ঃ ৰাষ্ট্রপতিক ..... বছৰৰ বাবে নির্বাচন কৰা হয়। (খালী ঠাই পূৰণ কৰা)

.....

প্রশ্ন নং ২ঃ ৰাষ্ট্রপতি হ'বৰ বাবে এজন ব্যক্তিৰ বয়স ৩৫ বছৰ হ'ব লাগিব। (শুদ্ধ/ অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন নং ৩ঃ কিমান অনুচ্ছেদ মতে ৰাষ্ট্রপতিয়ে ৰাজ্যিক জৰুৰী অৱস্থা ঘোষণা কৰিব পাৰে?

.....

প্রশ্ন নং ৪ঃ ৰাষ্ট্রপতিৰ আইন প্রনয়িনী ক্ষমতাৰ ওপৰত এটা টোকা লিখক। (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

৮.৩.২ ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি

সংবিধানে ভাৰতবৰ্ষত উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি পদৰ ব্যৱস্থা কৰিছে। পদমৰ্যাদাৰ ফালৰপৰা ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পিচতে স্থান দিয়া হৈছে উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক। এই পদটো গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰণ যেতিয়া কোনো কাৰণত ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদ খালী হয়, তেতিয়া উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে সেই পদৰ দায়িত্ব পালন কৰে। উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ প্ৰধান দায়িত্ব হৈছে ৰাজ্যসভাৰ অধিবেশন পৰিচালনা কৰা। তেওঁ হৈছে ৰাজ্যসভাৰ পদেন সভাপতি।

ভাৰতবৰ্ষৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি পদৰ প্ৰাৰ্থী হ'বলৈ এজন ব্যক্তি ভাৰতীয় নাগৰিক হ'ব লাগিব আৰু তেওঁৰ বয়স ৩৫ বছৰৰ কম হ'ব নালাগিব। তেওঁৰ ৰাজ্যসভাৰ সদস্য হিচাপে নিৰ্বাচিত হোৱাৰ যোগ্যতা থাকিব লাগিব।

উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক সংসদৰ দুয়ো সদনৰ সদস্যসকলৰ দ্বাৰা গঠিত নিৰ্বাচক মণ্ডলীৰ দ্বাৰা নিৰ্বাচিত কৰা হয়। উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক সমানুপাতিক প্ৰতিনিধিত্বৰ একক হস্তান্তৰযোগ্য গোপন ভোটৰ দ্বাৰা নিৰ্বাচিত কৰা হয়। উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ নিৰ্বাচনত সংসদৰ দুয়োখন সদনৰ নিৰ্বাচিত আৰু মনোনীত সকলো সদস্যই অংশগ্ৰহণ কৰিব পাৰে।

উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক পাঁচ বছৰীয়া কাৰ্যকালৰ বাবে নিৰ্বাচিত কৰা হয়। সংসদে মহা অভিযোগ প্ৰস্তাৱৰ দ্বাৰা উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক অপসাৰিতও কৰিব পাৰে। তেওঁ নিজ ইচ্ছা অনুসৰি যিকোনো সময়তে পদত্যাগ কৰিব পাৰে।

➢ **ক্ষমতা আৰু কাৰ্যৱলী**

ভাৰতীয় সংবিধান অনুসৰি উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি পদটো এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ পদ। কিন্তু তেওঁক কোনো ধৰণৰ বিশেষ ক্ষমতা প্ৰদান কৰা হোৱা নাই। তথাপি যেতিয়া ভাৰতবৰ্ষৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদটো কোনো কাৰণত খালী হয়, তেতিয়া উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি পদৰ গুৰুত্ব বৃদ্ধি পায়। সেই সময়ত উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ৬ মাহলৈ ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে কাৰ্যভাৰ চলাব পাৰে। উক্ত ৬ মাহৰ ভিতৰত এজন নতুন ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচন কৰা হয়।

উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদটো ভৱিষ্যৎ ৰাষ্ট্ৰপতি পদৰ বাবে প্ৰথম পদক্ষেপ বুলি গন্য কৰা হয়। ভাৰতবৰ্ষৰ কেবাজনো উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি পিছলৈ ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে নিৰ্বাচিত হৈছে।

কিন্তু উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ প্ৰধান দায়িত্ব হৈছে ৰাজ্যসভাৰ সভাপতি হিচাপে কাৰ্য সম্পাদন কৰা। তেওঁ ৰাজ্যসভাৰ অধিৱেশনত সভাপতিত্ব কৰে আৰু ইয়াৰ কাম কাজ পৰিচালনা কৰে। তেওঁৰ স্বাক্ষৰ অবিহনে কোনো বিল ৰাজ্যসভাত গৃহীত হ'ব নোৱাৰে।

এই সদনত কোনো বিষয়ৰ ওপৰত তেওঁ যি সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰে, সেয়াই শেষ সিদ্ধান্ত হয়।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৫ঃ ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক প্ৰত্যক্ষ ভাৱে নিৰ্বাচন কৰা হয়। (শুদ্ধ/ অশুদ্ধ)

.....

প্ৰশ্ন নং ৬ঃ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে .....ৰ পদেন সভাপতি হিচাপে কাম কৰে। (খালী ঠাই পূৰণ কৰক)

.....

প্ৰশ্ন নং ৭ঃ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক ..... বছৰৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰা হয়। (খালী ঠাই পূৰণ কৰক)

.....

প্ৰশ্ন নং ৮ঃ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ক্ষমতা আৰু কাৰ্যৱলীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক। (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

৮.৩.৩ কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী পৰিষদ

ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰীপৰিষদৰ সদস্যসকলক নিয়োগ কৰে। তেওঁ লোকসভাৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ দলৰ নেতাজনক প্ৰধানমন্ত্ৰী হিচাপে নিয়োগ কৰে। প্ৰধানমন্ত্ৰী হৈছে কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰীপৰিষদৰ নেতা। তেওঁৰ পৰামৰ্শমতে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে অন্যান্য সদস্যসকলক নিয়োগ আৰু দপ্তৰ বিতৰণ কৰে।

মন্ত্ৰীপৰিষদৰ কোনো নিৰ্দিষ্ট কাৰ্যকাল নাথাকে। মন্ত্ৰীপৰিষদৰ কাৰ্যকাল লোকসভাৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ সদস্যৰ সমৰ্থনৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। যেতিয়ালৈকে লোকসভাৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ সদস্যৰ সমৰ্থন থাকে তেতিয়ালৈকে মন্ত্ৰী পৰিষদ শাসনত অধিষ্ঠিত থাকে। কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰীপৰিষদ দেশৰ শাসনকাৰ্য পৰিচালনাৰ বাবে সংসদৰ ওচৰত ব্যক্তিগত আৰু সমূহীয়াভাৱে দায়বদ্ধ।

মন্ত্রীপৰিষদত তিনি শ্রেণীৰ মন্ত্রী থাকে— কেবিনেট পর্যায়ৰ মন্ত্রী, ৰাজ্যিক পর্যায়ৰ মন্ত্রী আৰু উপমন্ত্রী। কেবিনেট মন্ত্রীসকল সর্বোচ্চ পর্যায়ৰ মন্ত্রী আৰু তেওঁলোকৰ পিছতে স্থান ৰাজ্যিক মন্ত্রী আৰু উপমন্ত্রীসকলৰ। প্রধানমন্ত্রী আৰু কেবিনেট পর্যায়ৰ মন্ত্রীসকলৰ দ্বাৰা মন্ত্রীসভা বা কেবিনেট গঠিত হয়। মন্ত্রীসভা বা কেবিনেট হৈছে কেন্দ্রীয় মন্ত্রীপৰিষদৰ আটাইতকৈ শক্তিশালী গোট আৰু চৰকাৰৰ সকলো গুৰুত্বপূর্ণ সিদ্ধান্ত ইয়াতেই গ্রহণ কৰা হয়।

➢ **মন্ত্রী পৰিষদৰ ক্ষমতা আৰু কার্যৱলী**

মন্ত্রী পৰিষদৰ প্রথম আৰু প্রধান কাম হৈছে আভ্যন্তৰীন আৰু আন্তঃৰাষ্ট্রীয় বিষয়ৰ ওপৰত নীতি নির্ধাৰণ কৰা আৰু সেইবোৰক কার্যক্ষেত্রত প্রয়োগ কৰা।

দেশৰ শাসনকার্য পৰিচালনাৰ বাবেও মন্ত্রীপৰিষদ দায়ী। চৰকাৰৰ কার্যসমূহ বিভিন্ন বিভাগত ভাগ কৰা হয় আৰু প্রতিটো বিভাগ একোজন মন্ত্রীৰ তত্বাৱধানত ৰখা হয়। মন্ত্রীসকলে তেওঁলোকৰ তত্বাৱধানত থকা বিভাগসমূহৰ কাম কাজ পৰিচালনা কৰে আৰু সুচাৰুৰূপে পালন কৰাৰ প্রতি চকু ৰাখে।

আইন প্রনয়ণ কৰাটো মন্ত্রীপৰিষদৰ আন এটা গুৰুত্বপূর্ণ কার্য। সংসদত উত্থাপিত প্রায় সকলোবোৰ বিলেই মন্ত্রীপৰিষদৰ সদস্যসকলে উপস্থাপন কৰে।

মন্ত্রীপৰিষদৰ সদস্যসকলে বিত্তবিষয়ক বিভিন্ন নীতি আৰু পৰিকল্পনা গ্রহণ কৰে। দেশৰ অর্থনৈতিক অৱস্থা যাতে দুর্বল হ'বলৈ নাপায়, তাৰ প্রতি মন্ত্রীসভা সচেতন হ'ব লাগে। কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ বার্ষিক বাজেট বিত্ত মন্ত্রীয়ে প্রস্তুত কৰে আৰু সংসদত উত্থাপন কৰে।

কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ সকলোবোৰ উচ্চপদস্থ বিষয়াৰ নিযুক্তি মন্ত্রীপৰিষদৰ পৰামর্শ মতেই হয়। তেওঁলোকৰ নিযুক্তি, পদোন্নতি, বদলি, অপসাৰণ আদি বিষয়ৰ সকলো নিয়ম- নীতি মন্ত্রীপৰিষদেই নির্ধাৰণ কৰে।

মন্ত্রীপৰিষদ বা মন্ত্রীসভাই হৈছে দেশৰ প্রকৃত শাসক। ইয়েই হৈছে দেশৰ সবাতোকৈ শক্তিশালী কার্যবাহী। দেশৰ সমগ্র শাসন ব্যৱস্থা মন্ত্রীপৰিষদৰ নির্দেশতে পৰিচালিত হয়। মন্ত্রীপৰিষদৰ পাৰদর্শিতা আৰু দূৰদর্শিতাৰ ওপৰতে দেশৰ জনসাধাৰণৰ সুখ আৰু সমৃদ্ধি নির্ভৰ কৰে।

৮.৩.৪ প্রধানমন্ত্রী

লোকসভাৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ দলৰ নেতাজনক ৰাষ্ট্রপতিয়ে প্রধানমন্ত্রী হিচাপে নিয়োগ কৰে। প্রধানমন্ত্রী হৈছে কেন্দ্রীয় মন্ত্রীপৰিষদৰ নেতা।

প্রধানমন্ত্রীৰ কোনো নির্দিষ্ট কার্যকাল নাথাকে। যেতিয়ালৈকে লোকসভাই তেওঁলৈ সমর্থন আগবঢ়াই, তেতিয়ালৈকে তেওঁ শাসনকার্য চলাই যাব পাৰে। লোকসভাই প্রধানমন্ত্রীৰ বিৰুদ্ধে অনাস্থা প্রস্তাৱ গ্রহণ কৰিলে, তেওঁ পদত্যাগ কৰিব লাগে।

➢ **ক্ষমতা আৰু কার্যৱলী**

প্রধানমন্ত্রীয়ে কেন্দ্রীয় মন্ত্রীপৰিষদ গঠনত গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে। মন্ত্রীপৰিষদৰ সদস্যসকলৰ নিযুক্তি আৰু অপসাৰণৰ ক্ষেত্রত প্রধানমন্ত্রীয়ে ৰাষ্ট্রপতিক পৰামর্শ আগবঢ়ায়।

মন্ত্রীপৰিষদৰ নেতা হিচাপে প্রধানমন্ত্রীয়ে মন্ত্রীপৰিষদৰ বৈঠকত সভাপতিত্ব কৰে। মন্ত্রীপৰিষদৰ সকলো সিদ্ধান্ত তেওঁৰ নেতৃত্বতে গ্রহন কৰা হয়।

প্রধানমন্ত্রীয়ে মন্ত্রীপৰিষদৰ বিভিন্ন বিভাগৰ কার্যৱলীৰ মাজত সমন্বয় সাধন কৰে আৰু সেইবোৰৰ মাজত গঢ়ি উঠিব পৰা মতবিৰোধ আঁতৰ কৰে।

প্রধানমন্ত্রী হৈছে দেশৰ মুখ্য প্রশাসক। দেশৰ প্রশাসন সূচাৰুৰূপে চলাই নিয়াৰ দায়িত্ব প্রধানমন্ত্রীৰ ওপৰতে ন্যস্ত কৰা হৈছে।

বৈদেশিক নীতি নির্ধাৰণ আৰু বৈদেশিক সম্পর্ক স্থাপনৰ ক্ষেত্রতো প্রধানমন্ত্রীয়ে গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে।

প্রধানমন্ত্রী হৈছে কেন্দ্রীয় মন্ত্রীপৰিষদৰ মুখ্য মুখপাত্র। মন্ত্রীপৰিষদৰ কার্যৱলী সম্পর্কীয় যিকোনো বিষয়ৰ ক্ষেত্রত তেওঁৰ মন্তব্যই চুড়ান্ত মন্তব্য বুলি গ্রহণ কৰা হয়।

পদমর্যাদাৰ ফালৰ পৰা ভাৰতবর্ষত প্রধানমন্ত্রীক তৃতীয় স্থান দিয়া হৈছে। তেওঁৰ স্থান ৰাষ্ট্রপতি আৰু উপ-ৰাষ্ট্রপতিৰ পিচতে। কিন্তু দৰাচলতে প্রধানমন্ত্রীয়ে হৈছে দেশৰ প্রকৃত শাসক।

জানি থোৱা ভাল

বর্তমান লোকসভাৰ নির্বাচনবোৰত কোনো এটা ৰাজনৈতিক দলেই সংখ্যাগৰিষ্ঠ আসন লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হোৱা নাই আৰু স্বাধীনভাৱে নিজাববীয়াকৈ কেন্দ্রত এখন চৰকাৰ পাতিব পৰা নাই। সেয়েহে কেবাটাও ৰাজনৈতিক দল কিছুমান উমৈহতীয়া নীতিৰ ভিত্তিত লগ লাগি চৰকাৰ গঠন কৰে। তেনে চৰকাৰক সংযুক্ত চৰকাৰ বোলা হয়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৯ঃ কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদৰ প্রধান নেতা কোন?

.....

প্রশ্ন নং ১০ঃ কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদত কিমান প্রকাৰৰ মন্ত্রী আছে?

.....

প্রশ্ন নং ১১ঃ কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদৰ কোন শ্রেণীৰ মন্ত্রীয়ে উচ্চ স্থান অধিকাৰ কৰে?

.....

প্রশ্ন নং ১২ঃ মন্ত্রী পৰিষদৰ আইন প্রনয়ণ আৰু বিত্তীয় ক্ষমতাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক। (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

.....

প্রশ্ন নং ১৩ঃ ৰাষ্ট্রপতিয়ে কাক ভাৰতৰ প্রধানমন্ত্রী হিচাপে নিয়োগ কৰে?

.....

প্রশ্ন নং ১৪ঃ ভাৰতৰ প্রধানমন্ত্রীৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী আলোচনা কৰক। (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

৮.৪ ৰাজ্যপাল

ভাৰতবর্ষৰ ৰাজ্যপালজন ৰাজ্যৰ প্রধান সাংবিধানিক মূৰব্বী। ৰাজ্যপালক ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতিয়ে ৫ বছৰৰ কাৰণে নিযুক্তি দিয়ে। কিন্তু তেওঁৰ কার্যকাল শেষ হোৱাৰ আগেয়ে ৰাষ্ট্রপতিয়ে তেওঁক পদৰ পৰা অব্যাহতি দিব পাৰে। ৰাজ্যপালে নিজেও ইস্তফা দিব পাৰে। তেওঁৰ কার্যকাল বঢ়াই দিব পাৰে অথবা আন ৰাজ্যলৈ বদলি কৰিব পাৰে। ৰাজ্যিক চৰকাৰে ৰাজ্যপালক আতৰাব নোৱাৰে।

ৰাজ্যপালজন ভাৰতীয় নাগৰিক হোৱাৰ উপৰি ৩৫ বছৰ বয়সৰ কম হ'ব নোৱাৰে। তেওঁ সংসদ বা বিধান সভাৰ সদস্য হ'ব নোৱাৰে।

➢ ক্ষমতা আ ৰু কার্যাৱলী

ৰাজ্যপাল ৰাজ্যৰ মুখ্য কার্যকর্তা। সকলোবোৰ কার্যকৰি ক্ষমতা ৰাজ্যপালক দিয়া হয় আৰু সকলোবোৰ সিদ্ধান্ত তেওঁৰ ওপৰতেই দিয়া হয়। তেওঁ মুখ্য মন্ত্রী আৰু মন্ত্রী পৰিষদক নিয়োগ কৰে। তেওঁ মন্ত্রী পৰিষদৰ সদস্যক মুখ্য মন্ত্রীৰ পৰামর্শমতে অব্যাহতি দিব পাৰে। ৰাজ্যপালে ৰাজ্য চৰকাৰৰ কিছুমান দায়িত্বশীল বিষয়া যেনে - মহাধিবক্তা ৰাজ্যিক লোকসেৱা আয়োগৰ অধ্যক্ষ আদিক নিযুক্তি দিয়ে।

ৰাজ্যপালে মুখ্য মন্ত্রীৰ পৰা ৰাজ্যখনৰ কার্যাৱলীৰ বিষয়ে বুজ লৈ ৰাষ্ট্রপতিলৈ ৰাজ্যৰ পৰিস্থিতিৰ বিষয়ে অবগত কৰে। ৰাষ্ট্রপতিয়ে ৰাজ্যপালৰ প্রতিবেদনৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি অনুচ্ছেদ ৩৫৬ মতে ৰাজ্যখনত জৰুৰীকালীন অৱস্থা ঘোষণা কৰে।

ৰাজ্যপালে ৰাজ্যৰ বিশ্ববিদ্যালয়সমূহৰ উপাচার্য হিচাপে কার্য নির্বাহ কৰে।

ৰাজ্যপাল ৰাজ্যৰ বিধান মণ্ডলীৰ এক অপৰিহার্য অংগ যদিও তেওঁ ইয়াৰ সদস্য নহয়।

তেওঁ বিধান সভাৰ অধিবেশন আহ্বান জনাব আৰু স্থগিত কৰিব পাৰে আৰু বিধান সভা ভংগ কৰিব পাৰে। তেওঁ ৰাজ্যৰ বিধানসভাৰ সদস্যসকলক ভাষণ দিব পাৰে অথবা বাণী পঠিয়াব পাৰে। ৰাজ্যপালৰ অনুমোদন নোহোৱাকৈ বিধানসভাত কোনো বিল গৃহীত হ'ব নোৱাৰে।

বিত্তীয় বিল বিধানসভাত ৰাজ্যপালৰ অনুমতি নোহোৱাকৈ গৃহীত হ'ব নোৱাৰে। ৰাজ্যপালে অধ্যাদেশ (ordinance) জাৰি কৰিব পাৰে যদিহে বিধানসভাৰ অধিবেশন বন্ধ হৈ থাকে।

ৰাজ্যপালে যি ৰাজ্যত এংল'-ইন্দিয়ান সম্প্রদায় থাকে আৰু তেওঁলোকৰ যদি বিধান সভাত প্রতিনিধি নেথাকে তেতিয়াহ'লে তেওঁলোকৰ পৰা এজন সদস্য বিধানসভালৈ মনোনীত কৰিব পাৰে। যদিও তেওঁলোকক ভোটৰ দ্বাৰা নির্বাচিত কৰা নহয়। ৰাজ্যপালে $^{১}/_{৬}$ শতাংশ সদস্য বিধান পৰিষদলৈ মনোনীত কৰিব পাৰে যদি তেওঁলোক বিজ্ঞান, সাহিত্য, কলা, সমাজ সেৱা বা সমবায় সমিতি ৰ সৈতে জড়িত লোক হয়।

বিধান মণ্ডলৰ মজিয়াত ৰাজ্যপালে বিভিন্ন সংস্থাৰ প্রতিবেদনসমূহ উপস্থাপন কৰে।

বিধান সভাত বার্ষিক বাজেট ৰাজ্য চৰকাৰে ৰাজ্যপালৰ অনুমতি সাপেক্ষে উত্থাপন কৰে। বিত্ত বিধেয়ক সমূহত ৰাজ্যপালে সন্মতি প্রদান কৰিব লাগে। ৰাজ্যৰ আকস্মিক নীধি (Contigency Fund) ৰাজ্যপালৰ অধীনত থাকে।

ৰাজ্যপালৰ দোষী অভিযুক্ত বিচাৰাধীন লোকক ক্ষমা কৰিব পৰা ক্ষমতা আছে আৰু তেওঁলোকৰ দণ্ড পৰিহাৰ (remit) আৰু সংগণনা (commute) কৰিব পাৰে।

ৰাজ্যপালৰ যিটো ক্ষমতা সেইটো প্রকৃতার্থত মুখ্যমন্ত্রীক দলপতি হিচাপে লৈ মন্ত্রী মণ্ডলে প্রয়োগ কৰে। ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতিৰ দৰে ৰাজ্যপাল নামমাত্র কার্যপালিকা। ৰাজ্যৰ মন্ত্রী পৰিষদহে ৰাজ্যখনৰ প্রকৃত কার্যপালিকা।

ৰাজ্যপালৰ নিজাববীয়াকৈ কিছুমান স্বিচাৰাধিকাৰ আছে। তেওঁ বিধান মণ্ডলীৰ গৃহীত হোৱা বিল ৰাষ্ট্রপতিলৈ বিবেচনাৰ বাবে পঠিয়াব পাৰে। তেওঁ যিকোনো এজন বিধায়কক মুখ্য মন্ত্রীৰ বাবে বিবেচনা কৰিব পাৰে, যদিহে কোনো ৰাজনৈতিক দলে গৰিষ্ঠসংখ্যক ভোট নাপায়। জৰুৰীকালীন অৱস্থাত ৰাজ্যপালে নিজ ক্ষমতাৰে স্বাধীনভাৱে শাসন কৰিব পাৰে।

এজন ৰাজ্যপালে একেসময়তে একাধিক প্রতিবেশী ৰাজ্যৰ দায়িত্ব বহন কৰিব পাৰে।

➢ **ৰাজ্যপালৰ স্থান**

ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতিৰ দৰে ৰাজ্যপালো নামমাত্র কার্যপালিকা। তৎস্বত্তেও

ৰাজ্যপালে কোনো কোনো সময়ত নিজৰ ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰিব পাৰে। ৰাজ্যপালৰ নিজাববীয়া স্ববিচাৰাধিকাৰসমূহ মন্ত্ৰী পৰিষদহে প্ৰয়োগ কৰিব নোৱাৰে।

তেওঁ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ প্ৰতিনিধি হিচাপে ৰাজ্যখনত কাম কৰে। তেওঁ কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজত যোগাযোগ ৰাখে। ৰাজ্যপালে মন্ত্ৰী পৰিষদৰ কিছুমান জটিল সময়ত উপদেশ আৰু পৰামৰ্শ দিয়ে।

ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ৰাজ্যপালে ৰাজ্যৰ আইন-শৃংখলাৰ বিষয়ে জনোৱা বাৰ্তা মতে ৰাজ্যত জৰুৰীকালীন অৱস্থাৰ প্ৰয়োগ কৰে।

ৰাজ্যপালে স্বাধীনভাৱে নিজৰ ক্ষমতাৰ প্ৰয়োগ কৰিব পাৰে।

তেওঁ মন্ত্ৰী পৰিষদৰ পৰা চৰকাৰখনৰ কাম-কাজৰ বুজ লয়।

তেওঁক মন্ত্ৰী পৰিষদে অবমাননা নকৰে। তেওঁ ৰাজ্যৰ মুৰব্বী হিচাপে মন্ত্ৰী পৰিষদৰ সিদ্ধান্ত সমূহ প্ৰভাৱিত কৰে।

জানি থোৱা ভাল

ৰাজ্যপাল নিয়োগৰ সময়ত ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰীসকলৰ পৰামৰ্শ মতে কাম কৰে। ৰাজ্য চৰকাৰৰ লগতো ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ৰাজ্যপালৰ নিযুক্তিৰ সময়ত আলোচনা কৰে। সাধাৰণতে নিজ ৰাজ্যৰ লোকক সেই ৰাজ্যত নিযুক্তি নিদিয়ে।

৮.৪.২ মন্ত্ৰী পৰিষদ আৰু মুখ্যমন্ত্ৰী

ৰাজ্যপালে মন্ত্ৰী পৰিষদক নিযুক্তি দিয়ে। তেওঁ গৰিষ্ঠ দলটোৰ দলপতি হিচাপে মুখ্য মন্ত্ৰীক নিযুক্তি দিয়ে। মুখ্য মন্ত্ৰীৰ নিৰ্দেশ মতে মন্ত্ৰী সভাখন গঠন কৰে।

ৰাজ্যৰ মন্ত্ৰী মণ্ডল কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী মণ্ডলৰ দৰে ৩ ভাগত গঠন কৰা হয়, যেনে কেবিনেট মন্ত্ৰী, ৰাজ্যিক মন্ত্ৰী আৰু উপ মন্ত্ৰী। মুখ্য মন্ত্ৰীকে ধৰি সকলো মন্ত্ৰীবৰ্গ বিধান সভাৰ সদস্য হ'ব লাগিব। কোনোবা মন্ত্ৰী যদি সদস্য নহয় তেওঁ মন্ত্ৰী হিচাপে দায়িত্বলোৱাৰ ৬ মাহৰ ভিতৰত বিধান সভালৈ নিৰ্বাচিত হৈ আহিব লাগিব।

মুখ্য মন্ত্ৰী আৰু মন্ত্ৰীবৰ্গই প্ৰত্যেকেই নিজৰ নিজৰ বিভাগৰ দায়িত্ব লয়। মন্ত্ৰী পৰিষদ ৰাজ্যিক প্ৰশাসনৰ সৰ্বাধিক ক্ষমতাশালী প্ৰাধিকাৰ। সকলোবোৰ ৰাজ্যিক প্ৰশাসনৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়ৰ ওপৰত কেবিনেটে **সিদ্ধান্ত** লয়। কেবিনেটৰ **সিদ্ধান্তসমূহ** মন্ত্ৰী পৰিষদৰ দ্বাৰা লোৱা হয়।

মন্ত্ৰী পৰিষদৰ কোনো নিৰ্দিষ্ট কাৰ্যকাল নাই। মন্ত্ৰীসকলৰ কাৰ্যনিৰ্বাহ নিৰ্ভৰ কৰে গৰিষ্ঠসংখ্যক বিধান সভাৰ সদস্যৰ সমৰ্থনৰ ওপৰত। যদি সমৰ্থন হেৰুৱাই তেনেহ'লে পদত্যাগ কৰিব লাগিব। ৰাজ্যপালে এজন মন্ত্ৰীক মুখ্য মন্ত্ৰীৰ নিৰ্দেশনাত আঁতৰাব পাৰে।

মুখ্যমন্ত্রী আৰু মন্ত্রী পৰিষদে ৰাজ্যপালৰ সকলো দায়িত্ব পালন কৰে। সেয়েহে মন্ত্রী পৰিষদক ৰাজ্যৰ প্রকৃত কার্যপালিকা বুলি অভিহিত কৰা হয়। অৱশ্যে মন্ত্রী পৰিষদে ৰাজ্যপালৰ স্ব-বিচাৰাধিকাৰ ক্ষমতা প্রয়োগ কৰিব নোৱাৰে ।

মন্ত্রী পৰিষদৰ হাতত প্রশাসনৰ সকলো দায়িত্ব ন্যস্ত থাকে।

➢ **ৰাজ্যিক মন্ত্রী পৰিষদৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী**

ৰাজ্যিক মন্ত্রী পৰিষদে ৰাজ্যৰ প্রশাসনৰ নীতি নির্ধাৰণ কৰে আৰু এইবোৰৰ প্রয়োগ কৰে। মন্ত্রী পৰিষদে কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ নির্দেশ অনুযায়ী কাম কৰে।

মন্ত্রী পৰিষদে সকলোবোৰ আইন প্রণয়নৰ বাবে প্রস্তাৱ আগবঢ়ায়। এইবোৰৰ যাতে প্রয়োগ হয় তাৰ বাবে উপযুক্ত ব্যৱস্থা লয়।

ৰাজ্যখনৰ আইন শৃংখলা ৰক্ষা কৰা আৰু সংবিধানৰ মতে প্রশাসন চলোৱাটো মন্ত্রী পৰিষদৰ দায়িত্ব।

মন্ত্রীসকলক বিভিন্ন বিভাগৰ দায়িত্ব দিয়া হয়। তেওঁলোকে নিজৰ নিজৰ বিভাগবোৰ চোৱাৰ দায়িত্ব পালন কৰে যাতে বিভাগবোৰে সঠিকভাৱে কাম কৰে।

মন্ত্রী পৰিষদে ৰাজ্য চৰকাৰৰ চাকৰিয়ালৰ বদলি, নিযুক্তি, প্রমোচন আদিৰ দায়িত্ব পান কৰে। তেওঁলোকে ৰাজ্যপালক কিছুমান দায়িত্ব থকা পদৰ নিযুক্তিৰ বাবে যেনে— ৰাজ্যিক লোকসেৱা আয়োগৰ অধ্যক্ষ আৰু সদস্যসকল, মহাধিবক্তা ইত্যাদিৰ বাবে পৰামর্শ আগবঢ়ায়।

বিত্ত মন্ত্রীয়ে বিধানসভাত ৰাজ্যৰ বছৰেকীয়া বাজেট উত্থাপন কৰে আৰু ৰাজ্যৰ বিত্তীয় পৰিস্থিতিৰ দায়িত্ব সম্পূর্ণ তেওঁৰ থাকে।

মন্ত্রী পৰিষদে ৰাজ্যপালক বিধানসভা আৰম্ভ আৰু শেষ হোৱাৰ তাৰিখ আৰু সময়, বিধান সভা ভংগ কৰা আদিৰ বিষয়ে অৱগত কৰে।

ৰাজ্যখনৰ সামাজিক, অর্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক পৰিস্থিতি মন্ত্রীসকলৰ কাম-কাজৰ ওপৰত সম্পূর্ণ নির্ভৰ কৰে। যদি মন্ত্রী পৰিষদে সম্পূর্ণ কার্যদক্ষতাৰে কাম কৰে তেতিয়া হ'লে ৰাজ্যৰ উন্নতি হ'ব।

➢ **মুখ্যমন্ত্রী আৰু তেওঁৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী**

ৰাজ্যপালে বিধানসভাৰ গৰিষ্ঠসংখ্যক সদস্য থকা দলটোৰ দলপতিজনক মুখ্যমন্ত্রী পাতে আৰু তেৱেঁই মন্ত্রী পৰিষদৰ দলপতি হয়। তেওঁ আন মন্ত্রীসকলক নিয়োগ কৰে।

মুখ্য মন্ত্রীজনৰ শাসনভাৰৰ কোনো নির্দিষ্ট সময় সীমা নাথাকে। যেতিয়া মুখ্যমন্ত্রীয়ে বিধানসভাৰ সৰহসংখ্যক সদস্যৰ সমর্থন হেৰুৱাই তেওঁ সেই পদৰ পৰা ইস্তফা দিব লাগিব। মুখ্য মন্ত্রীয়ে ইস্তফা দিয়া মানে মন্ত্রী পৰিষদৰো ইস্তফা দিয়া।

মুখ্য মন্ত্রীজন কার্যভাৰ লোৱাৰ সময়ত বিধান মণ্ডলৰ সদস্য হ'ব লাগিব আৰু যদি নহয় তেওঁ ৬ মাহৰ ভিতৰত তাৰ সদস্য হ'ব লাগিব।

➢ **ক্ষমতা আ ৰু কার্যাৱলী**

মুখ্যমন্ত্রীয়ে তেওঁৰ মন্ত্রীবর্গ বাছনি কৰাটো এটা ডাঙৰ দায়িত্ব। মুখ্যমন্ত্রীৰ নির্দেশ অনুযায়ী, ৰাজ্যপালে আন মন্ত্রীবর্গৰ পদসমূহ বিতৰণ কৰে। মুখ্যমন্ত্রী দলপতি হোৱাৰ কাৰণে তেওঁ মন্ত্রী পৰিষদৰ সকলো সভাতে সভাপতি হৈ থাকে।

মুখ্যমন্ত্রীয়ে আন মন্ত্রীবর্গৰ কাম-কাজবোৰ সুচাৰুৰূপে কৰিছেনে নাই তাৰ প্রতি লক্ষ্য ৰাখে।

মুখ্যমন্ত্রীয়ে ৰাজ্য চৰকাৰৰ সকলোবোৰ কাম-কাজ চোৱা-চিতা কৰে। ৰাজ্য চৰকাৰৰ সকলোবোৰ আঁচনি যাতে ৰাইজৰ পক্ষে সুফলদায়ক হয় তাৰ বাবে মুখ্য মন্ত্রীয়ে লক্ষ্য ৰাখে।

ৰাজ্য চৰকাৰৰ নীতিৰ বিষয়ে মুখ্যমন্ত্রীৰ সিদ্ধান্তই সঠিক সিদ্ধান্ত।

ৰাজ্য চৰকাৰৰ উচ্চ পদৰ চাকৰিত নিয়োগ কৰাটো মুখ্যমন্ত্রীৰ দায়িত্ব। ৰাজ্যপালে ৰাজ্যৰ বিভিন্ন উচ্চ পদত নিযুক্তিৰ বাবে মুখ্যমন্ত্রী আৰু মন্ত্রী পৰিষদৰ মানি চলে।

ৰাজ্যপাল আৰু মন্ত্রী পৰিষদৰ মাজত মুখ্যমন্ত্রী হ'ল যোগসূত্র। তেওঁ মন্ত্রী পৰিষদৰ বিভিন্ন ধৰণৰ ৰাজ্যৰ প্রশাসনৰ নীতিসমূহ ৰাজ্যপালক জনায়।

মুখ্যমন্ত্রী ৰাইজৰ প্রধান প্রশাসক। ৰাজ্যৰ সকলোবোৰ প্রধান সিদ্ধান্ত মুখ্যমন্ত্রীৰ নেতৃত্বত গ্রহণ কৰা হয়। তেওঁ কেন্দ্রীয় চৰকাৰৰ লগত সম্পূর্ণ সহযোগেৰে কাম কৰে।

বিধানসভাৰ গৰিষ্ঠ সংখ্যক দলটোৰ মুখ্যমন্ত্রী দলপতি হোৱা বাবে তেওঁ দলৰ শৃংখলা আৰু শান্তি বজাই ৰখাত চকু ৰাখে। আকৌ বিধান সভাৰ মজিয়াত বিৰোধীপক্ষৰ সমালোচনাৰ পৰাও তেওঁ তেওঁৰ মন্ত্রী পৰিষদৰ মন্ত্রীসমূহক ৰক্ষণাবেক্ষণ দিয়ে ।

ৰাজ্য চৰকাৰৰ কৃতকার্যতা মুখ্যমন্ত্রীৰ কাম-কাজৰ দক্ষতা আৰু নীতিৰ ওপৰত সম্পূর্ণ নির্ভৰ কৰে।

চিন্তা-চর্চা কৰক ৮.২

১) স্বাধীনতাৰ পিছত অসমৰ প্রথমগৰাকী মুখ্যমন্ত্রীৰ নাম উল্লেখ কৰক।

.....

২) ভাৰতবর্ষৰ প্রথম গৰাকী মহিলা মুখ্যমন্ত্রীৰ নাম উল্লেখ কৰক।

.....

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১৫ঃ মুখ্যমন্ত্রী আৰু তেওঁৰ মন্ত্রী পৰিষদৰ নিযুক্তি কোনে দিয়ে?

.....

প্রশ্ন নং ১৬ঃ বিধানসভাৰ অধিবেশন কোনে আহ্বান জনাব আৰু স্থগিত কৰিব পাৰে?

.....

প্রশ্ন নং ১৭ঃ মুখ্যমন্ত্রীজন ৰাজ্যৰ প্রধান প্রশাসক । (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন নং ১৮ঃ ৰাজ্যপালৰ কার্যকালৰ বিষয়ে এটি চমু টোকা লিখক।
(৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

৮.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতবর্ষতৰ ৰাষ্ট্রপতি হৈছে ৰাষ্ট্রৰ সাংবিধানিক মুৰব্বী। ৰাষ্ট্রৰ শাসন সম্পর্কীয় সকলো ক্ষমতা তেওঁৰ ওপৰত ন্যস্ত কৰা হৈছে আৰু চৰকাৰৰ সকলো সিদ্ধান্ত তেওঁৰ নামত গ্রহন কৰা হয়।
- ভাৰতবর্ষ এখন সংসদীয় গণতন্ত্র। সেয়েহে ৰাষ্ট্রপতিৰ সকলো ক্ষমতা প্রধানমন্ত্রীৰ নেতৃত্বত কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদে প্রয়োগ কৰে। সেয়ে ভাৰতবর্ষৰ প্রধানমন্ত্রীকহে দেশৰ শাসক বুলি কোৱা হয়। চৰকাৰৰ প্রকৃত মুৰব্বী হ'ল প্রধানমন্ত্রী।
- সংবিধানে ভাৰতবর্ষত উপ-ৰাষ্ট্রপতি পদৰ ব্যৱস্থা কৰিছে। এই পদটো গুৰুত্বপূর্ণ কাৰণ যেতিয়া কোনো কাৰণত ৰাষ্ট্রপতিৰ পদ খালী হয়, তেতিয়া উপ-ৰাষ্ট্রপতিয়ে সেই পদৰ দায়িত্ব পালন কৰে। উপ-ৰাষ্ট্রপতিৰ প্রধান দায়িত্ব হৈছে ৰাজ্যসভাৰ অধিবেশন পৰিচালনা কৰা। তেওঁ হৈছে ৰাজ্যসভাৰ পদেন সভাপতি।
- প্রধানমন্ত্রীৰ নেতৃত্বত কেন্দ্রীয় মন্ত্রী পৰিষদে চৰকাৰৰ প্রকৃত মুৰব্বী । মন্ত্রী পৰিষদৰ প্রথম

আৰু প্ৰধান কাম হৈছে আভ্যন্তৰীন আৰু আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় বিষয়ৰ ওপৰত নীতি নিৰ্ধাৰণ কৰা আৰু সেইবোৰক কাৰ্যক্ষেত্ৰত প্ৰয়োগ কৰা।

- লোকসভাৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ দলৰ নেতাজনক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে প্ৰধানমন্ত্ৰী হিচাপে নিয়োগ কৰে।প্ৰধানমন্ত্ৰী হৈছে দেশৰ মুখ্য প্ৰশাসক কৰে। তেওঁৰ পৰামৰ্শমতে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে অন্যান্য সদস্যসকলক নিয়োগ আৰু দপ্তৰ বিতৰণ কৰে। মন্ত্ৰীপৰিষদ বা মন্ত্ৰীসভাই হৈছে দেশৰ প্ৰকৃত শাসক।
- ভাৰতবৰ্ষৰ ৰাজ্যপালজন ৰাজ্যৰ প্ৰধান সাংবিধানিক মূৰব্বী। ৰাজ্যপালক ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে নিযুক্তি দিয়ে।
- ৰাজ্যপালে তেওঁ মুখ্য মন্ত্ৰী আৰু মন্ত্ৰী পৰিষদক নিয়োগ কৰে। তেওঁ বিধানসভাৰ গৰিষ্ঠসংখ্যক সদস্য থকা দলটোৰ দলপতিজনক মুখ্য মন্ত্ৰী পাতে।
- ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ দৰে ৰাজ্যপালো নামমাত্ৰ কাৰ্যপালিকা। তৎস্বত্তেও ৰাজ্যপালে কোনো কোনো সময়ত নিজৰ ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰিব পাৰে।
- ৰাজ্যপালৰ যিটো ক্ষমতা সেইটো প্ৰকৃতাৰ্থত মুখ্যমন্ত্ৰীক দলপতি হিচাপে লৈ মন্ত্ৰী মণ্ডলে প্ৰয়োগ কৰে। ৰাজ্যৰ মন্ত্ৰী পৰিষদহে ৰাজ্যখনৰ প্ৰকৃত কাৰ্যপালিকা। কিন্তু ৰাজ্যপালৰ নিজাববীয়া স্ববিচাৰাধিকাৰসমূহ মন্ত্ৰী পৰিষদহে প্ৰয়োগ কৰিব নোৱাৰে।

৮.৬ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ ২০০০। *ভাৰতৰ প্ৰশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শৰ্মা, দুৰ্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শৰ্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্ৰ আৰু নায়ক, প্ৰতুল চন্দ্ৰ ২০১১। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্ৰকাশন।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi : Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K.(2007). *Indian Government and Politics*. New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.*New Delhi : S. Chand and Company.

4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

৮.৭ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৫ বছৰ।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ শুদ্ধ।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৩৫৬ নং অনুচ্ছেদ।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে সংসদৰ দুয়োখন সদনৰ অধিবেশন আহ্বান কৰিব আৰু স্থগিত ৰাখিব পাৰে। তেওঁ লোকসভা ভংগ কৰি দিব পাৰে। ৰাষ্ট্ৰপতিৰ স্বাক্ষৰ লাভ কৰাৰ পিছতহে এখন বিল আইনত পৰিণত হয়। সংসদৰ বৈঠক অনুস্থিত নহ'লে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে অধ্যাদেশ জাৰি কৰিব পাৰে।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ অশুদ্ধ।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৰাজ্যসভা।

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ পাঁচ।

৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদটো এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ পদ। কিন্তু তেওঁৰ কোনো প্ৰকৃত ক্ষমতা নাই। এই পদটোৰ গুৰুত্ব এইখিনিতে আছে যে যেতিয়া ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদটো খালী হয় তেতিয়া উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে কাম কৰে। উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ প্ৰধান দায়িত্ব হ'ল ৰাজ্য সভাত সভাপতিত্ব কৰা। তেওঁ সভাৰ বৈঠকত সভাপতিত্ব কৰে। তেওঁ সভাৰ আদেশ পৰিচালনা কৰে। সভাপতিৰ স্বাক্ষৰ অবিহনে কোনো বিধেয়ক সদনৰ পৰা অনুমোদন কৰি পঠোৱা বুলি গ্ৰহণ কৰা নহয়। সদনত তেওঁৰ সিদ্ধান্তই শেষ সিদ্ধান্ত।

৯ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ প্ৰধানমন্ত্ৰী।

১০ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ তিনি।

১১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ মন্ত্ৰীসভা।

১২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ আইন প্ৰণয়ন কৰাটো মন্ত্ৰী সভাৰ অন্য এক কাৰ্য। সংসদত উপস্থাপন কৰা বেছিভাগ বিল মন্ত্ৰী সকলে উত্থাপন কৰে। মন্ত্ৰী পৰিষদে বিত্তীয় নীতি আৰু আঁচনি প্ৰস্তুত কৰে। দেশৰ আৰ্থিক অৱস্থা যাতে বিপদগ্ৰস্থ নহয় তাক চোৱা-চিতা কৰাটো মন্ত্ৰী পৰিষদৰ কৰ্তব্য। দেশৰ বিত্ত বিধেয়ক বিত্ত মন্ত্ৰীয়ে প্ৰস্তুত কৰে।

১৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ লোক সভাৰ সংখ্যা গৰিষ্ঠ দলৰ নেতাজনক।

১৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী পৰিষদ গঠন কৰাত প্ৰধানমন্ত্ৰীয়ে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। মন্ত্ৰী পৰিষদৰ নেতা হিচাপে তেওঁ পৰিষদৰ সভাত সভাপতিত্ব কৰে। তেওঁ বিভিন্ন বিভাগৰ মাজত সহযোগিতা স্থাপন কৰে আৰু বিভাগৰ মাজত সৃষ্টি হোৱা বিৰোধৰ তেওঁ মীমাংসা কৰে। দেশৰ প্ৰকৃত শাসনৰ বাবে প্ৰধানমন্ত্ৰী দায়ী, তেওঁক দেশৰ প্ৰধান প্ৰশাসক বুলি গণ্য কৰা হয়।

১৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৰাজ্যপাল।

৮.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি হিচাপে নিৰ্বাচিত হ'বলৈ প্ৰয়োজন হোৱা দুটা যোগ্যতা লিখক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিক কোনে নিৰ্বাচন কৰে?

প্ৰশ্ন ৩ঃ কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী পৰিষদৰ প্ৰধান নেতা কোন?

প্ৰশ্ন ৪ঃ ভাৰতবৰ্ষৰ কোনো এক ৰাজ্যৰ সাংবিধানিক মুৰব্বী কোন?

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ ক্ষমতা আৰু কাৰ্যাৱলী আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিৰ পদমৰ্যাদাৰ ওপৰত এটা টোকা লিখক।

প্ৰশ্ন ৩ঃ ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বিষয়ে এক আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ৪ঃ ৰাজ্যপালৰ পদমৰ্যাদাৰ ওপৰত এটা টোকা লিখক।

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতবৰ্ষৰ ৰাষ্ট্ৰপতিক নিৰ্বাচন কৰা নিৰ্বাচক মণ্ডলী (Electoral College) কেনেদৰে গঠিত হয়? ৰাষ্ট্ৰপতিৰ অৰ্হতা, কাৰ্যকালা আৰু ক্ষমতাৰ বিষয়ে এক আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ৰাজ্যপালৰ অৰ্হতা, কাৰ্যকালা আৰু ক্ষমতাৰ বিষয়ে এক আলোচনা আগবঢ়াওক।

প্ৰশ্ন ৩ঃ প্ৰধানমন্ত্ৰী আৰুকেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী পৰিষদৰ ক্ষমতা আলোচনা কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ৯ ঃ ভাৰতীয় সংসদ আৰু ৰাজ্যিক বিধান মণ্ডল

অধ্যায় গাঁথনি

৯.১ উদ্দেশ্য

৯.২ পৰিচয়

৯.৩ ভাৰতীয় সংসদৰ গঠন

৯.৩.১ ৰাষ্ট্রপতি

৯.৩.২ ৰাজ্য সভা

৯.৩.৩ লোক সভা

৯.৪ সংসদৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী

৯.৫ সংসদৰ দুয়োখন সদনৰ মাজৰ সম্পর্ক

৯.৬ আইন প্রণয়ন পদ্ধতি

৯.৬.১ বিত্তীয় আইন প্রণয়ন পদ্ধতি

৯.৭ ৰাজ্যিক বিধান মণ্ডল

৯.৭.১ বিধানসভা

৯.৭.২ বিধান পৰিষদ

৯.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৯.৯ অধিক জানিবলৈ

৯.১০ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

৯.১১ আৰ্হি প্রশ্ন

৯.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ভাৰতীয় সংসদৰ লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভাৰ গঠন সম্পর্কে আলোচনা কৰিব পাৰিব
- সংসদৰ ক্ষমতা আৰু কার্যৱলীৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব
- সংসদৰ দুয়োখন সদনৰ সম্পর্কৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব
- ভাৰতীয় সংসদৰ আইন প্রণয়ন পদ্ধতিৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব
- ৰাজ্যিক বিধান মণ্ডলৰ গাঁঠনি, ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী সম্পর্কে আলোচনা কৰিব পাৰিব।

৯.২ পৰিচয়

ভাৰতীয় কেন্দ্রীয় বিধানমণ্ডলক সংসদ বুলি জনা যায়। ই ৰাষ্ট্রপতি, লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভাক লৈ গঠিত। ৰাজ্যসভা হ'ল উচ্চ সদন যাক ৰাজ্য পৰিষদ বুলিও জনা যায়। লোকসভা হ'ল নিম্ন সদন যাক জনসাধাৰণৰ সদন বুলি কোৱা হয়। ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতি সংসদৰ অবিচ্ছেদ্য অংগ কিন্তু তেওঁ ইয়াৰ সদস্য নহয়।

প্রত্যেক ৰাজ্যতে নিজাকৈ বিধান মণ্ডল থাকে। কিছুমান ৰাজ্যত এখন সদন আৰু কিছুমান ৰাজ্যত দুখন সদন থাকে। ৰাজ্যপাল সদনৰ এটা অপৰিহাস্য অংগ।

৯.৩ ভাৰতীয় সংসদৰ গঠন

৯.৩.১ ৰাষ্ট্রপতি

ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতি হ'ল ভাৰতীয় সংসদৰ এক গুৰুত্বপূর্ণ অংগ। তেওঁ সংসদৰ দুয়োখন সদনৰ অধিবেশন আহ্বান কৰিব পাৰে আৰু স্থগিত ৰাখিব পাৰে। আনকি তেওঁ লোকসভা ভংগ কৰি দিব পাৰে। সংসদে অনুমোদন জনোৱা বিষয়বোৰ ৰাষ্ট্রপতিৰ স্বাক্ষৰ পালেহে আইনত পৰিনত হয়।

লোকসভাৰ প্রত্যেক সাধাৰণ নির্বাচনৰ পিছৰ প্রথম অধিবেশন আৰু প্রত্যেক বছৰৰ প্রথম অধিবেশনত ৰাষ্ট্রপতিয়ে সংসদৰ দুয়োখন সদনক একেলগে সম্বোধন কৰে। তেওঁ সংসদলৈ সদস্যও মনোনিত কৰে।

৯.৩.২ ৰাজ্যসভা

ৰাজ্যসভাক ৰাজ্যপৰিষদ বুলিও জনা যায়। ই ভাৰতৰ ৰাজ্যসমূহক প্রতিনিধিত্ব কৰে। ৰাজ্য সমূহে জনসংখ্যাৰ ভিত্তিত তেওঁলোকৰ প্রতিনিধি এই সদনলৈ প্রেৰণ কৰে। ৰাজ্য সভাৰ সদস্যৰ সংখ্যা ২৫০ জন, ইয়াৰে জনক বিভিন্ন ৰাজ্যৰ বিধানগুলৰ পৰা নির্বাচন কৰা হয় আৰু ১২ জন সদস্যক ৰাষ্ট্রপতিয়ে সাহিত্য, বিজ্ঞান, কলা আৰু সমাজ সেৱাৰ ক্ষেত্রৰ পৰা মনোনিত কৰে।

ৰাজ্যসভাৰ সদস্যসকলক জনসাধাৰণে পোনপটীয়াকে নির্বাচন নকৰে। প্রতিজন ৰাজ্যৰ বিধানসভাৰ নির্বাচিত সদস্যসকলে একক হস্তান্তৰমূলক গোপন ভোটৰ জৰিয়তে আনুপাতিক প্রতিনিধিত্বৰ ভিত্তিত ৰাজ্যসভাৰ সদস্যসকলক নির্বাচন কৰে।

ৰাজ্যসভাৰ সদস্য হ'বৰ বাবে তেওঁ ভাৰতীয় নাগৰিক হ'ব লাগিব। তেওঁৰ বয়স ৩০ বছৰৰ কম হ'ব নোৱাৰিব। তেওঁ যিখন ৰাজ্যৰ পৰা ৰাজ্যসভাৰ প্রার্থী হ'বলৈ ইচ্ছা কৰে, তেওঁ সেই ৰাজ্যৰ সংসদীয় নির্বাচনী সমষ্টিৰ প্রার্থী হ'ব লাগিব।

ৰাজ্যসভা হ'ল স্থায়ী সদন। ইয়াক ভংগ কৰিব নোৱাৰি। ইয়াৰ এক তৃতীয়াংশ

সদস্যই প্ৰত্যেক দুই বছৰৰ মূৰে মূৰে অৱসৰ গ্ৰহণ কৰে আৰু খালী হোৱা ৰাজ্যৰ পৰা নতুন সদস্য নিৰ্বাচিত হয়। ৰাজ্যসভাৰ সদস্যই নিজে পদত্যাগ কৰিব পাৰে আৰু তেওঁ যদি সংবিধান মতে অযোগ্য বুলি প্ৰমাণিত হয় তেতিয়া সদনে তেওঁক বৰ্খাস্ত কৰিব পাৰে।

ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি ৰাজ্যসভাৰ পদেন সভাপতি। তেওঁ সদনৰ বৈঠকত সভাপতিত্ব কৰে। তেওঁ সভাৰ শৃংখলা পৰিচালনা কৰে আৰু সদস্য সকলৰ অধিকাৰ আৰু সুবিধা সংৰক্ষন কৰে। তেওঁৰ অনুপস্থিতিত উপ-সভাপতিয়ে ৰাজ্যসভাৰ বৈঠকত সভাপতিত্ব কৰে। তেওঁক সদস্য সকলৰ মাজৰ পৰা নিৰ্বাচন কৰা হয়।

৯.৩.৩ লোকসভা

লোকসভাক জনসাধাৰণৰ সদন বুলিও জনা যায়। সাধাৰণতে ই দেশৰ জনসাধাৰণক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। সংবিধান মতে লোকসভাৰ সৰ্বাধিক সদস্যৰ সংখ্যা ৫৫২ জন। বৰ্তমান ই ৫৪৫ জন সদস্যৰে গঠিত, তাৰে ৫৪৩ জন সদস্যক জনসাধাৰণে পোনপটীয়াভাৱে নিৰ্বাচন কৰে আৰু যদি ইংগ-ভাৰতীয় সম্প্ৰদায়ৰ পৰা কোনো সদস্য নাথাকে তেতিয়া ২ জন ইংগ-ভাৰতীয় সম্প্ৰদায়ৰ সদস্যক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে মনোনিত কৰে। অনুসূচিত জাতি আৰু অনুসূচিত জনজাতিৰ বাবে সদনত আসন সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা আছে।

লোকসভাৰ সদস্য সকলক জনসাধাৰণে প্ৰত্যক্ষভাৱে নিৰ্বাচন কৰে। সদনে নিৰ্ধাৰণ কৰি দিয়া আসন অনুযায়ী সদস্য নিৰ্বাচনৰ বাবে সমগ্ৰ দেশখনক কিছুমান সমষ্টিত ভাগ কৰা হয়। প্ৰত্যেক সমষ্টিৰ পৰা সাৰ্বজনীন প্ৰাপ্তবয়স্ক ভোটাধিকাৰৰ ভিত্তিত প্ৰতিনিধি নিৰ্বাচন কৰা হয়। ৰাজ্য আৰু কেন্দ্ৰীয় শাসিত অঞ্চলৰ আসন সমূহ তাৰ জনসাধাৰণৰ ভিত্তিত স্থিৰ কৰা হয়।

লোকসভাৰ সদস্য হ'বৰ বাবে তেওঁ ভাৰতীয় নাগৰিক হ'ব লাগিব। তেওঁৰ বয়স ২৫ বছৰৰ কম হ'ব নোৱাৰিব। তেওঁ ভাৰত চৰকাৰ বা ৰাজ্য চৰকাৰৰ অধীনত কোনো লাভজনক পদত অধীস্থ হ'ব নালাগিব।

যদি এজন সদস্য অযোগ্য বুলি ঘোষিত হয় আৰু যদি তেওঁ ইচ্ছাকৃতভাৱে আগতীয়াকৈ পদত্যাগ কৰে তেতিয়াহ'লে আসনখন খালী বুলি ঘোষণা কৰা হয়। এজন সদস্য যদি কোনো কাৰণ নথকাকৈ সদনৰ অধ্যক্ষক নজনোৱাকৈ ৬০ দিনতকৈ বেছি দিন সদনত উপস্থিত নাথাকে তেতিয়া তেওঁৰ পদটো খালী বুলি ঘোষণা কৰা হয়।

লোকসভাৰ সদস্য সকলক ৫ বছৰৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰা হয়। কিন্তু ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ইয়াৰ কাৰ্যকাল শেষ হোৱাৰ আগতে ভংগ কৰি দিব পাৰে। ৰাষ্ট্ৰীয় জৰুৰী অৱস্থা চলি থাকিলে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ইয়াৰ কাৰ্যকাল বৃদ্ধি কৰিব পাৰে।

লোকসভাৰ অধিবেশন বছৰত দুবাৰকৈ হয়। প্ৰথমখন অধিবেশনৰ শেষ বৈঠক আৰু দ্বিতীয়খনৰ প্ৰথম বৈঠকৰ মাজত ৬ মাহতকৈ বেছি ব্যৱধান থাকিব নোৱাৰে। প্ৰয়োজন সাপেক্ষে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে বিশেষ অধিবেশন আহ্বান কৰিব পাৰে।

অধ্যক্ষই সভাৰ বৈঠকত সভাপতিত্ব কৰে। তেওঁক সদস্য সকলে তেওঁলোকৰ মাজৰ পৰাই নিৰ্বাচন কৰে। তেওঁৰ অনুপস্থিতিত উপাধ্যক্ষই সভাত সভাপতিত্ব কৰে। অধ্যক্ষক প্ৰশাসনীক কাম-কাজত সহায় কৰিবৰ বাবে সদনত সচিবালয়ৰ ব্যৱস্থা আছে।

● **লোকসভাৰ অধ্যক্ষ**

লোকসভাৰ অধিবেশনত সভাপতিত্ব কৰা বিষয়াজনক অধ্যক্ষ বুলি কোৱা হয়। তেওঁৰ পদটোৰ বিশেষ মহত্ব, সন্মান আৰু গুৰুত্ব আছে। নিৰ্ধাৰিত অগ্ৰাধিকাৰৰ ক্ৰম অনুসৰি লোকসভাৰ অধ্যক্ষক ভাৰতীৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশৰ সৈতে সপ্তম স্থানত ৰখা হৈছে। অধ্যক্ষই সদনৰ নাগৰিক সকলৰ সন্মানৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। সেয়ে তেওঁ দেশৰ সন্মান, স্বাধীনতা আৰু অধিকাৰৰো প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। এইটো ভাৰতীয় সংবিধানৰ এটা সন্মানীয় আৰু শ্ৰদ্ধাৰ পদবী আৰু যি এই পদত অধিস্থিত হয় তেওঁ জ্ঞানী, বুদ্ধিয়ক আৰু নিৰপেক্ষ ব্যক্তি হয়।

লোকসভাৰ সভাপতি হিচাপে দায়িত্ব পালন কৰাৰ বাদেও সংবিধানে তেওঁক কিছুমান বিশেষ ক্ষমতা দিছে। সদনে প্ৰেৰণ কৰা এখন বিধেয়ক বিত্ত বিধেয়ক হয়নে নহয় সেইটো তেওঁ নিৰ্ধাৰণ কৰে। সংসদৰ দুয়োখন সদনৰ যুটীয়া অধিবেশনত তেওঁ সভাপতিত্ব কৰে। ৰাজনৈতিক বিফলতাৰ পদেন সভাপতি হিচাপে কাম কৰে। ৰাজনৈতিক বিফলতাৰ বাবে অধ্যক্ষই এজন ব্যক্তিক অযোগ্য বুলি অপসাৰিত কৰিব পাৰে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ঃ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতি সংসদৰ এক অবিচ্ছেদ্য অংগ (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্ৰশ্ন নং ২ঃ ভাৰতৰ সংসদত কেইখন সদন আছে?

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ঃ সংসদৰ কোনখন সদনক জনসাধাৰণৰ সদন বুলি জনা যায়?

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ঃ ৰাজ্যসভাৰ সভাপতি কোন?

.....

প্ৰশ্ন নং ৫ঃ বিত্ত বিধেয়ক লোকসভাত কোনে উত্থাপন কৰে?

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৬ঃ সংসদৰ যুটীয়া অধিবেশনত কোনে সভাপতিত্ব কৰে?

.....

প্ৰশ্ন নং ৭ঃ লোকসভাৰ সদস্য হ'বৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় দুটা অৰ্হতা লিখক।

.....

.....

চিন্তা-চৰ্চা কৰক ৯.১

অসমৰ পৰা কিমান সদস্য লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভালৈ নিৰ্বাচিত হয় জানিবলৈ যত্ন কৰক।

.....

.....

.....

৯.৪ সংসদৰ ক্ষমতা আৰু কাৰ্যাৱলী

সংসদৰ প্ৰধান দায়িত্ব হল আইন প্ৰনয়ন কৰা। ই কেন্দ্ৰীয় সূচী আৰু ৰাজ্যিক সূচীৰ অন্তৰ্ভুক্ত সকলো বিষয়ৰ ওপৰত আইন প্ৰস্তুত কৰে। অৱশিষ্ট ক্ষমতাৰ অন্তৰ্ভুক্ত বিষয়ৰ ওপৰতো ই আইন প্ৰনয়ন কৰিব পাৰে। সংসদৰ দুয়োখন সদনৰ অনুমোদন অবিহনে কোনো বিধেয়ক প্ৰেৰণ কৰিব নোৱাৰি। বিত্তীয় বিধেয়ক লোকসভাতহে উত্থাপন কৰিব পাৰি। লোকসভাই অনুমোদন জনোৱা বিত্ত বিধেয়কত ৰাজ্যসভাই ১৪ দিনৰ ভিতৰত অনুমোদন জনাব লাগিব। সেই সময়ৰ ভিতৰত যদি ৰাজ্যসভাই অনুমোদন নকৰে তেতিয়া বিধেয়কখন দুয়োখন সদনে গ্ৰহণ কৰা বুলি ঘোষণা কৰা হয়। বিত্ত বিধেয়কৰ বাদে অন্য বিধেয়ক লৈ দুয়োখন সদনৰ মাজত বিবাদ সৃষ্টি হ'লে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে যুটীয়া সদন আহ্বান কৰি মীমাংসা কৰে।

সংসদে সংবিধান সংশোধন কৰিব পাৰে। কিছুমান সংশোধনীৰ বাবে সদনৰ সাধাৰণ সংখ্যাগৰিষ্ঠতা আৰু কিছুমানৰ বাবে বিশেষ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰ প্ৰয়োজন হয়। সংবিধান সংশোধনক লৈ দুয়োখন সদনৰ মাজত বিবাদৰ সৃষ্টি হ'লে লোকসভাই অগ্ৰাধিকাৰ পায়।

সংসদে অধ্যাদেশ জাৰি কৰিব লাগে আৰু ৰাষ্ট্ৰপতিৰ জৰুৰী অৱস্থা ঘোষণাক অনুমোদন জনাব লাগে।

সংসদৰ দুয়োখন সদনৰ নিৰ্বাচিত সদস্য সকলে ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচনত অংশগ্ৰহণ কৰে। সংসদৰ সকলো সদস্যই উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি নিৰ্বাচনত অংশগ্ৰহণ কৰে। সদস্য সকলে তেওঁলোকৰ অপসাৰনতো অংশ গ্ৰহণ কৰে। লোকসভাৰ সদস্যসকলে সদনৰ অধ্যক্ষ আৰু উপাধ্যক্ষক নিৰ্বাচন কৰে। ই স্বায়ত্ব শাসিত সংগঠন সমূহ যেনে- ভাৰতৰ লোক সেৱা আয়োগ, হিচাপ পৰীক্ষক আদিয়ে দাখিল কৰা বিবৃতিৰ আলোচনাত ৰাজ্যসভাৰ লগত ভাগ লয়। ই সংসদৰ

বাহিৰৰ আৰু নিজৰ সদস্য সকলে নিয়ম ভংগ কৰিলে বিশেষ শাস্তি বিহিব পাৰে।

সংসদে কার্যপালিকাক নিয়ন্ত্রণ কৰে। এইটোৱে হ'ল সর্বোস্ব অংগ য'ত চৰকাৰৰ নীতিসমূহ আলোচনা আৰু সমালোচনা কৰা হয়। মন্ত্রীপৰিষদ ইয়াৰ কাম-কাজৰ বাবে লোক সভাৰ ওচৰত দায়ী। ৰাজ্যসভা আৰু লোক সভাৰ সদস্যসকলে চৰকাৰক নিয়ন্ত্রণ কৰিবৰ বাবে সহযোগ প্রস্তাৱ আৰু অতিৰিক্ত প্রশ্ন উত্থাপন কৰিব পাৰে।

কার্যপালিকা নিয়ন্ত্রণৰ ক্ষেত্রত লোকসভা ৰাজ্যসভাতকৈ বেছি শক্তিশালী কাৰণ লোকসভাই অকলেই মন্ত্রী পৰিষদৰ বিপৰীতে অনাস্থা আনিব পাৰে। যদি সংসদৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ সদস্যই এনে অনাস্থাত সমর্থন জনাই তেতিয়া মন্ত্রী পৰিষদে পদত্যাগ কৰিবলৈ বাধ্য। এইটোৱে বুজাই যে সংখ্যাগৰিষ্ঠ সদস্যৰ সমর্থন সাপেক্ষেহে মন্ত্রীপৰিষদ পদত অধিস্থিত থাকে। সেয়ে লোকসভাই চৰকাৰ গঠন আৰু ভংগ কৰিব পাৰে।

জানি থোৱা ভাল

সংসদৰ অধিবেশন অনুস্থিত নোহোৱা অৱস্থাত ৰাষ্ট্রপতিয়ে অধ্যাদেশ জাৰি কৰিব পাৰে। সংসদে প্রেৰণ কৰা আইনৰ ওপৰত ইয়াৰ একে শক্তি আৰু ফলাফল আছে।

চিন্তা-চর্চা কৰক ৯.২

বর্তমান সময়ত সংসদৰ কার্যবিবৰণী দূৰদর্শনত প্রচাৰ কৰা হয়। সংসদে ব্যৱহাৰ কৰা কার্য বিৱৰণীবোৰ কৰিবলৈ যত্ন কৰা।

.....

.....

.....

.....

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৮ঃ সংসদে সংবিধান সংশোধন কৰিব পাৰে।

(শুদ্ধ/ অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন নং ৯ঃ সংসদে কার্যপালিকাক কেনেকৈ নিয়ন্ত্রণ কৰে ব্যাখ্যা কৰা।

(৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

.....

৯.৫ সংসদৰ দুয়োখন সদনৰ মাজত সম্পর্ক

ভাৰতত দ্বি- সদনীয় বিধানমণ্ডল আছে, ই বুজাই যে সংসদখন দুখন সদনেৰে গঠিত - লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভা। কিন্তু দুয়োখন সদন সমান শক্তিশালী নহয়। লোকসভা ৰাজ্যসভাতকৈ বেছি শক্তিশালী।

কিছুমান ক্ষেত্রত দুয়োখন সদনে সমান ক্ষমতা উপভোগ কৰে। ৰাষ্ট্রপতি আৰু উপ-ৰাষ্ট্রপতিৰ নির্বাচন আৰু অপসাৰন, সংবিধান সংশোধন, উচ্চতম আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ অপসাৰণ, ৰাষ্ট্রপতিৰ অধ্যাদেশ আৰু জৰুৰী ক্ষমতাৰ অনুমোদন, বিভিন্ন সংস্থাসমূ হৰ প্রতিবেদন খতিয়ান বিবেচনা আদিত ৰাজ্যসভা আৰু লোকসভা সমানে ক্ষমতাশালী।

দেশৰ আর্থিক দিশৰ ওপৰত লোকসভাৰ নিয়ন্ত্রণ আছে। বিত্ত বিধেয়ক কেৱল লোকসভাতহে উত্থাপন কৰা হয়। লোকসভাৰ অনুমোদন নোহোৱাকৈ কোনো কৰ বহুৱাব নোৱাৰি। কৰ বৃদ্ধি কমাব নোৱাৰে। বিত্ত বিধেয়ক গৃহীত কৰাৰ ক্ষেত্রত লোকসভা সর্বোস্ব ক্ষমতাৰ গৰাকী।

লোকসভাই কার্যপালিকাক নিয়ন্ত্রণ কৰে। লোকসভাৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ সদস্যৰ সমর্থন মর্মে মন্ত্রীপৰিষদ পদত অধিস্থিত থাকে। লোকসভাই অনাস্থা আনিলে মন্ত্রীসভাই পদত্যাগ কৰিব লাগে।

সংসদৰ যুটীয়া অধিবেশনত লোকসভাৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠতাৰ বাবে ৰাজ্যসভাতকৈ উচ্চ স্থান অধিকাৰ কৰে। অন্যহাতেদি লোকসভাৰ অধ্যক্ষই যুটীয়া অভিবেশনত সভাপতিত্ব কৰে।

কিছুমান বিষয়ত ৰাজ্যসভাৰ বিশেষ ক্ষমতা আছে। ৰাষ্ট্রীয় স্বার্থৰ খাতিৰত ৰাজ্যসভাই ৰাজ্যিক সূচীৰ বিষয় সমৱর্তী সূচী বা কেন্দ্রীয় সূচীলৈ স্থানান্তৰ কৰিব পাৰে। ই সদনৰ দুই-তৃতীয়াংশ সদস্যৰ প্রস্তাৱ গ্রহণ কৰি কেন্দ্র আৰু ৰাজ্যৰ বাবে এক বা একাধিক উমৈহতীয়া সর্বভাৰতীয় সেৱাৰ ব্যৱস্থা কৰিব পাৰে।

লোকসভা যেতিয়া ভংগ হৈ যায় ৰাজ্যসভাই স্থায়ী সদন হিচাপে আইন প্রনয়নৰ কাম-কাজ চলাই নিয়ে।

জানি থোৱা ভাল

১) প্রত্যেক সদনৰ এক-দশমাংশ সদস্যৰে সদনৰ ক'ৰাম বা থুল গঠন কৰা হয়। ক'ৰাম বা থূল অবিহনে সদনৰবৈঠক বহিব নোৱাৰে।

২) লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভাৰ বৈঠক বছৰত দুবাৰকৈ বহিব লাগে। দুখন বৈঠকৰ মাজৰ ব্যৱধান ৬ মাহতকৈ বেছি হ'ব নালাগে।

৩) ৰাষ্ট্রপতিয়ে যিকোনো সময়ত সদনৰ বিশেষ অধিবেশন আহ্বান কৰিব পাৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১০ঃ জাতীয় স্বার্থৰ ভিতৰত ৰাজ্যসভাই ৰাজ্যিক সূচীৰ বিষয় কেন্দ্রীয় বা সমৱর্তী সূচীলৈ স্থানান্তৰ কৰিব পাৰে। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন নং ১১ঃ বিত্ত বিধেয়ক ..... সভাতহে উত্থাপন কৰিব পাৰি। (খালী ঠাই পূৰণ কৰক)

.....

৯.৬ আইন প্রণয়ন পদ্ধতি

সংসদৰ প্রধান কার্য হ'ল আইন প্রনয়ণ কৰা। আইন প্রনযণ কৰিবলৈ হ'লে এটা প্রস্তাৱ, যাক বিধেয়ক বুলি কোৱা হয়, সংসদত উত্থাপন কৰিব লাগে। বিধেয়কবোৰ দুটা শ্রেণীত বিভক্ত কৰিব পাৰি— সাধাৰণ বিধেয়ক আৰু বিত্ত বিধেয়ক। বিত্ত বিধেয়ক চৰকাৰৰ সদস্যৰ দ্বাৰাহে উত্থাপন কৰা হয়। কিন্তু সাধাৰণ বিধেয়ক সংসদৰ যিকোনো সদস্যই উত্থাপন কৰিব পাৰে।

এখন বিধেয়ক আইনত পৰিণত হোৱাৰ আগত সংসদৰ বিভিন্ন পর্য্যায় অতিক্রম কৰিব লাগে।

প্রথম স্তৰটোক প্রথম পঠন বুলি কোৱা হয়। এই স্তৰত বিধেয়ক সদনত উত্থাপন কৰা হয়। সদনে অনুমোদন জনোৱাৰ পিছত বিধেয়কখন ভাৰতৰ ৰাজপত্রত প্রকাশ কৰা হয়।

পিছৰ পর্যায়টো হল দ্বিতীয় পঠন। এই স্তৰত বিধেয়কখন হয়তো (ক) তৎকালীনভাৱে আলোচনাৰ বাবে লোৱা হয় অথবা (খ) বাছনি কমিটিলৈ বিবেচনাৰ বাবে পঠোৱা হয় নাইবা (গ) জনসাধাৰণৰ মতামতৰ বাবে প্রচাৰ কৰা হয় নাইবা (ঘ) অন্যখন সদনৰ সন্মতি সাপেক্ষে এখন যুটীয়া কমিটিলৈ প্রেৰণ কৰা হয়।

সাধাৰণতে বিধেয়কবোৰ বাচনী কমিটি বা যুটীয়া কমিটিলৈ প্রেৰণ কৰা হয়। এই স্তৰত বিধেয়কখন পুংখানুপুংখভাৱে আলোচনা কৰি বিধেয়কৰ নক্সা সম্পূর্ণ কৰা হয়। তাৰ পিছত কমিটিৰ সভাপতিয়ে বিধেয়কখন সদনত দাঙি ধৰে, সদনে বিধেয়কখন দফা দফাকৈ আলোচনা কৰি ইয়াৰ প্রয়োজনীয় সংশোধন কৰে। ইয়াৰ পিছত বিধেয়কৰ তৃতীয় পঠন হয়। এই স্তৰত বিধেয়কখন সদনত সামগ্রিকভাৱে আলোচনা কৰা হয়। এই স্তৰৰ প্রধান উদ্দেশ্যে হ'ল বিধেয়কখন গ্রহণ কৰা বা অগ্রাহ্য কৰা। যদি সদনৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ সদস্যই বিধেয়কখনত ভোটদান কৰে তেতিয়া বিধেয়কখন সেই সদনত গৃহীত হয়।

যেতিয়া বিধেয়কখন এখন সদনে গ্রহণ কৰে ইয়াক আনখন সদনলৈ সন্মতিৰ বাবে পঠোৱা হয়। সেই সদনতো বিধেয়কখন একেধৰণৰ তিনিটা পর্যায়ত আলোচনা কৰা হয়। বিধেয়কখন যদি সেই সদনে গৃহীত কৰি পঠিয়াই তেতিয়া বিধেয়কখন ৰাষ্ট্রপতিৰ স্বাক্ষৰৰ বাবে

প্ৰেৰণ কৰা হয়। যদি দুয়োখন সদনৰ মাজত বিধেয়কখন লৈ বিবাদৰ সৃষ্টি হয় তেতিয়া ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে সংসদৰ যুটীয়া অধিবেশন আহ্বান কৰে। যুটীয়া অধিবেশনত বিধেয়কখন অনুমোদন জনোৱাৰ পিছত ৰাষ্ট্ৰপতিৰ স্বাক্ষৰৰ বাবে প্ৰেৰণ কৰা হয়। ৰাষ্ট্ৰপতিৰ স্বাক্ষৰ লাভ কৰাৰ পিছত বিধেয়কখন আইনত পৰিণত হয়।

জানি থোৱা ভাল

বাৰ্ষিক বাজেটখন হৈছে এখন বিত্ত বিধেয়ক যিখন বিধেয়ক বিত্তমন্ত্ৰীয়ে লোকসভাত উত্থাপন কৰে।

৯.৬.১ বিত্ত বিধেয়ক প্ৰস্তুতি পদ্ধতি

আগতে উল্লেখ কৰা হৈছে যে বিত্ত বিধেয়ক লোকসভাত উত্থাপন কৰা হয়। বিত্ত বিধেয়ক ৰাজ্যসভাত উত্থাপন কৰা নহয়।

বিত্ত বিধেয়ক তিনিটা পৰ্য্যায়ত গ্ৰহণ কৰা হয়— প্ৰথম পঠন, দ্বিতীয় পঠন আৰু তৃতীয় পঠন, লোকসভাই বিত্ত বিধেয় গ্ৰহণ কৰাৰ পিছত অধ্যক্ষই ইয়াত স্বাক্ষৰ কৰে। তাৰপিছত ইয়াক ৰাজ্যসভালৈ প্ৰেৰণ কৰা হয়।

ৰাজ্যসভাই ১৪ দিনৰ ভিতৰত বিত্ত-বিধেয়ক ঘূৰাই পঠাব লাগে। যদি এইখন ১৪ দিনৰ ভিতৰত ঘূৰাই নপঠাই তেতিয়া সংসদৰ দুয়োখন সদনে ইয়াক গ্ৰহণ কৰা বুলি ধৰি লোৱা হয়। তাৰ পিছত বিধেয়কখন ৰাষ্ট্ৰপতিৰ স্বাক্ষৰৰ বাবে প্ৰেৰণ কৰা হয়। ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে বিত্ত বিধেয়ক এখন ঘূৰাই পঠাব নোৱাৰে। ৰাষ্ট্ৰপতিৰ স্বাক্ষৰ লাভ কৰাৰ পিছত বিধেয়কখন আইনত পৰিণত হয়।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১২ঃ সংসদত বিত্ত বিধেয়ক প্ৰস্তুত পদ্ধতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক। (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ১৩ঃ এখন বিধেয়ক ..... স্বাক্ষৰদান কৰাৰ পিছত আইনত পৰিণত হয়। (খালী ঠাই পূৰণ কৰক)

.....

৯.৭ ৰাজ্যিক বিধানমণ্ডল

ভাৰতবর্ষত ৰাজ্যিক বিধানমণ্ডল ৰাজ্যপাল আৰু এখন বা দুখন সদনেৰে গঠিত হয়। ইয়াৰ নিম্ন সদনক বিধানসভা আৰু উচ্চ সদনক বিধান পৰিষদ বুলি কোৱা হয়।

৯.৭.১ বিধানসভা

সংবিধান মতে বিধানসভাৰ সদস্য ৫০০ জনতকৈ বেছি হ'ব নেলাগিব আৰু ৬০জনৰ কম হ'ব নেলাগিব। সদস্যবোৰ ৰাইজে নির্বাচিত কৰে। বিধান সভাৰ কিছু আসন অনুসূচিত জাতি আৰু অনুসূচিত জনজাতিৰ কাৰণে সংৰক্ষিত থাকে।

বিধানসভাৰ সদস্য পাঁচ বছৰৰ কাৰণে নির্বাচিত হয়। কিন্তু ৰাজ্যপালে বিধানসভাখন ৫ বছৰ সম্পূর্ণ নোহোৱাকৈ ভংগ কৰি নতুনকৈ নির্বাচন পাতিব পাৰে।

বিধানসভাৰ সদস্য হ'বলৈ ভাৰতীয় নাগৰিক হ'ব লাগিব আৰু বয়স কমেও ২৫ বছৰ হ'ব লাগিব। তেওঁ দুয়োটা সদন আৰু সংসদৰ সদস্য একেলগে হ'ব নোৱাৰে।

বিধানসভাৰ অধ্যক্ষই বিধান সভাৰ অধিষ্ঠাতা হয় আৰু তেওঁৰ অবিহনে উপাধ্যক্ষই ইয়াৰপৰিচালনা কৰে।

জানি থোৱা ভাল

যেতিয়া ৰাজ্যত জৰুৰী অৱস্থা ঘোষণা কৰা হয় তেতিয়া বিধানসভাখন স্থগিত অথবা বাতিল কৰা হয়।

● **বিধান সভাৰ ক্ষমতা আ ৰু কার্যাৱলী**

বিধান সভাৰ প্রধান কাম হ'ল ৰাজ্যৰ বাবে আইন প্রস্তুত কৰা। জৰুৰীকালীন অৱস্থা ঘোষণাৰ পাছত বিধান সভাই কোনো বিধায়িনী ক্ষমতা ব্যৱহাৰ কৰিব নোৱাৰে।

বিধান সভাই মন্ত্রীসকলক পৰিচালনা কৰে। মন্ত্রী মণ্ডলে বিধানসভাত তেওঁলোকৰ কাম-কাজৰ বিষয়ে প্রয়োজন সাপেক্ষে উত্তৰ দিব লাগিব। বিধানসভাই মুখ্যমন্ত্রীৰ বিৰুদ্ধে অনাস্থা প্রস্তাৱ আনিব পাৰে। এই প্রস্তাৱ গৃহিত হ'লে মন্ত্রী মণ্ডলৰ পতন ঘটে।

বিধানসভাই ৰাজ্যৰ বিত্তীয় দিশৰ ওপৰত পূর্ণ নিয়ন্ত্রণ ৰাখে। বিত্তীয় বিল কেৱল বিধানসভাৰ মজিয়াতহে উপস্থাপন কৰে। চৰকাৰে বিধানসভাৰ অনুমতি নোলোৱাকৈ কৰ লগাব, কমাব, বঢ়াব বা গুচাব নোৱাৰে।

নির্বাচিত বিধানসভাৰ সদস্যসকলে ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতিৰ আৰু ৰাজ্যসভাৰ প্রতিনিধিৰ নির্বাচনত ভাগ ল'ব পাৰে।

বিধানসভাই ভাৰতীয় সংবিধানৰ কিছু সাল-সলনি ঘটোৱাৰ সময়ত অংশ

ল'ব পাৰে।

৯.৭.২ বিধান পৰিষদ

বিধান পৰিষদৰ সদস্য সংখ্যা ৪০ জনৰ কম হ'ব নেলাগিব আৰু ৰাজ্যৰ বিধান সভাখনৰ মুঠ সদস্যৰ $^{১}/_{৩}$ ভাগৰ বেছি হ'ব নেলাগিব।

বিধান পৰিষদৰ সদস্যসকল পৰোক্ষভাৱে নির্বাচিত হয়। $^{১}/_{৩}$ ভাগ নির্বাচিত হয় স্থানীয় চৰকাৰী গোট যেনে— জিলা পৰিষদ, পৌৰ সভা আদিৰ আন $^{১}/_{৩}$ নির্বাচিত হয় বিধান সভাৰ সদস্যৰ দ্বাৰা। $^{১}/_{১২}$ ভাগ নির্বাচিত হয় সমষ্টিটোৰ স্নাতকৰ দ্বাৰা, $^{১}/_{১২}$ ভাগ মহাবিদ্যালয় আৰু বিশ্ববিদ্যালয়ৰ শিক্ষকে নির্বাচিত কৰে। বিধান পৰিষদৰ বাকী $^{১}/_{৩}$ সদস্যসকলক ৰাজ্যপালে মনোনীত কৰে।

বিধান পৰিষদ এক স্থায়ী সদন। ৰাজ্যপালে ইয়াক ভংগ কৰিব নোৱাৰে। প্ৰতি দুবছৰে $^{১}/_{৩}$ ভাগ সদস্যই অৱসৰ লয় আৰু তাৰ বাবে ভোট হয়।

বিধান পৰিষদৰ সদস্য হ'বলৈ হ'লে তেওঁ ভাৰতীয় নাগৰিক হ'ব লাগিব। তেওঁৰ বয়স কমেও ৩০ বছৰ হ'ব লাগিব। তেওঁ বিধানসভা বা সংসদৰ সদস্য হ'ব নোৱাৰিব।

বিধান পৰিষদৰ সভাপতি জন বিধান পৰিষদৰ অধিষ্ঠাতা হয়। তেওঁৰ অনুপস্থিতিত উপ-সভাপতিজন অধিষ্ঠাতা হয়। তেওঁলোকক বিধান পৰিষদৰ সদস্যৰ মাজৰ পৰা নির্বাচিত কৰা হয়।

জানি থোৱা ভাল

বর্তমান ভাৰতবর্ষত পাচঁখন ৰাজ্যত বিধান পৰিষদ আছে। এই ৰাজ্যসমূহ হ'ল বিহাৰ, উত্তৰ প্ৰদেশ, মহাৰাষ্ট্ৰ, কর্ণাটক আৰু জম্মু কাশ্মীৰ।

● বিধান পৰিষদৰ ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী

ৰাজ্য-সূচী বা সমবর্তী-সূচিৰ যিকোনো বিষয়ৰ ওপৰত বিধান পৰিষদে সাধাৰণ বিল উত্থাপন কৰিব পাৰে। বিত্তীয় বিল বিধান পৰিষদে প্ৰয়োগ কৰিব নোৱাৰে।

বিধান সভাই গৃহীত কৰা বিত্তীয় বিল ১৪ দিনৰ ভিতৰত বিধান পৰিষদে গৃহীত কৰিব লাগে। যদি এই নির্ধাৰিত সময়ৰ ভিতৰত নকৰে তেতিয়া হ'লে বিধান পৰিষদৰ দুয়োটা সদনে মানি লোৱা বুলি ধৰি লোৱা হয়।

মন্ত্ৰী পৰিষদক বিধান পৰিষদে নিয়ন্ত্ৰণ কৰি থাকে। সদস্যসকলে বিভিন্ন ধৰণৰ প্ৰশ্ন মন্ত্ৰীসকলক সুধিব পাৰে আৰু তেওঁলোকৰ ওপৰত বিভিন্ন প্ৰস্তাৱ আনিব পাৰে। বিধান পৰিষদে মন্ত্ৰীসকলৰ ওপৰত অনাস্থা প্ৰস্তাৱ [No Confidence Motion) আনিব নোৱাৰে।

বিধান পৰিষদে সংবিধান সাল-সলনিত বিধানসভাত ভাগ ল'ব পাৰে।

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা দেখা গ'ল যে বিধান পৰিষদ বিধানসভাতকৈ কম শক্তিশালী আৰু ইয়াক সংসদৰ ৰাজ্য সভাৰ লগতো তুলনা কৰিব নোৱাৰি। বিধান পৰিষদ এটা মাথো অলংকৃত অনুষ্ঠানহে।

জানি থোৱা ভাল

সাধাৰণ বিল বা বিত্তীয় বিল গৃহিত কৰাত ৰাজ্যৰ বিধানমণ্ডলে কেন্দ্রীয় সংসদৰ দৰে একে পদ্ধতি মানি চলে। ৰাজ্যৰ বিধানমণ্ডলৰ ক্ষেত্রত নিম্ন সদন অর্থাৎ বিধান-সভা উচ্চ সদন অর্থাৎ বিধান পৰিষদতকৈ অধিক শক্তিশালী।

চিন্তা-চর্চা কৰক ৯.৩

১) ভাৰতবর্ষত বর্তমান কেইখন ৰাজ্য আছে?

.....

২) অসম বিধানসভাৰ সদস্যৰ সংখ্যা কিমান?

.....

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১৪ঃ ৰাজ্যিক বিধানমণ্ডলৰ সদন দুটাৰ নাম উল্লেখ কৰক।

.....

প্রশ্ন নং ১৫ঃ বিধানসভাৰ সদস্যসকলৰ অর্হতাৰ বিষয়ে লিখক ।

.....

.....

প্রশ্ন নং ১৬ঃ বিধান পৰিষদৰ শক্তিৰ ওপৰত এক চমু ব্যাখ্যা আগবঢ়াওক।

.....

.....

প্রশ্ন নং ১৭ঃ বিধানসভাৰ শক্তিৰ ওপৰত এক চমু ব্যাখ্যা আগবঢ়াওক।

.....

.....

৯.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতৰ সংসদ দুখন সদনেৰে গঠিত- লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভা। দুয়োখন সদনৰ ভিতৰত লোকসভা ৰাজ্যসভাতকৈ বেছি ক্ষমতাশালী। লোকসভাৰ দেশৰ বিত্ত ব্যৱস্থাৰ ওপৰত সম্পূৰ্ণ নিয়ন্ত্ৰণ আছে। মন্ত্ৰী পৰিষদ সামগ্ৰিকভাৱে লোকসভাৰ ওচৰত দায়ী। যিহেতু ৰাজ্যসভা এক স্থায়ী সদন সেয়ে ইয়াৰ গুৰুত্ব নুই কৰিব নোৱাৰি। ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ইয়াক ভংগ কৰিব নোৱাৰে।
- ভাৰতীয় সংসদ দুখন সদনেৰে গঠিত - লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভা। দুয়োখন সদনৰ মাজত, লোকসভা বেছি শক্তিশালী।দেশৰ আৰ্থিক দিশৰ ওপৰত লোকসভাৰ নিয়ন্ত্ৰণ আছে। ৰাজ্যসভা হ'ল স্থায়ী সদন। ইয়াক ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ভংগ কৰিব নোৱাৰি।
- ৰাজ্যসভাক ৰাজ্যপৰিষদ বুলিও জনা যায়। ই ভাৰতৰ ৰাজ্যসমূহক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে।ৰাজ্য সমূহে জনসংখ্যাৰ ভিত্তিত তেওঁলোকৰ প্ৰতিনিধি এই সদনলৈ প্ৰেৰণ কৰে।
- ৰাজ্যসভাৰ সদস্যসকলক জনসাধাৰণে পোনপটীয়াকে নিৰ্বাচন নকৰে। ৰাজ্যসভা হ'ল স্থায়ী সদন।ভাৰতৰ উপ-ৰাষ্ট্ৰপতি ৰাজ্যসভাৰ পদেন সভাপতি।
- লোকসভা জনসাধাৰণৰ সদন বুলিও জনা যায়। সাধাৰণতে ই দেশৰ জনসাধাৰণক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে।
- লোকসভাৰ সদস্য সকলক ৫ বছৰৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰা হয়।কিন্তু ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ইয়াৰ কাৰ্যকাল শেষ হোৱাৰ আগতে ভংগ কৰি দিব পাৰে। অধ্যক্ষই লোকসভাৰ বৈঠকত সভাপতিত্ব কৰে।
- সংসদৰ প্ৰধান দায়িত্ব হল আইন প্ৰনয়ন কৰা। ই কেন্দ্ৰীয় সূচী আৰু ৰাজ্যিক সূচীৰ অন্তৰ্ভুক্ত সকলো বিষয়ৰ ওপৰত আইন প্ৰস্তুত কৰে। অৱশিষ্ট ক্ষমতাৰ অন্তৰ্ভুক্ত বিষয়ৰ ওপৰতো ই আইন প্ৰনয়ন কৰিব পাৰে।
- ভাৰতবৰ্ষত ৰাজ্যিক বিধানমণ্ডল ৰাজ্যপাল আৰু এখন বা দুখন সদনেৰে গঠিত হয়। ইয়াৰ নিম্ন সদনক বিধানসভা আৰু উচ্চ সদনক বিধান পৰিষদ বুলি কোৱা হয়।
- বিধানসভাৰ সদস্য পাঁচ বছৰৰ কাৰণে নিৰ্বাচিত হয়। কিন্তু ৰাজ্যপালে বিধানসভাখন ৫ বছৰ সম্পূৰ্ণ নোহোৱাকৈ ভংগ কৰি নতুনকৈ নিৰ্বাচন পাতিব পাৰে। বিধান পৰিষদ এক স্থায়ী সদন।

৯.৯ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ ২০০০। *ভাৰতৰ প্ৰশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শৰ্মা, দুৰ্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শৰ্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্ৰ আৰু নায়ক, প্ৰতুল চন্দ্ৰ ২০১১। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্ৰকাশন।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi : Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K.(2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.*New Delhi : S. Chand and Company.

4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

৯.১০ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ শুদ্ধ।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ দুখন সদন।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ লোকসভা।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ভাৰতৰ উপ- ৰাষ্ট্ৰপতি।

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ চৰকাৰৰ সদস্য অৰ্থাৎ এজন মন্ত্ৰী তেওঁ লোকসভাত বিত্ত বিধেয়ক উত্থাপন কৰিব পাৰে।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ লোকসভাৰ অধ্যক্ষ।

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ লোকসভাৰ এজন সদস্য হ'বলৈ—

(ক) ভাৰতৰ নাগৰিক হ'ব লাগিব।

(খ) তেওঁৰ বয়স ২৫ বছৰৰ কম হ'ব নোৱাৰিব।

৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ শুদ্ধ।

৯ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ সংসদে কাৰ্যপালিকা নিয়ন্ত্ৰণ কৰিব পাৰে। এইটো সৰ্বোচ্চ অংগ য'ত চৰকাৰৰ নীতি সমূহ আলোচনা আৰু সমালোচনা কৰা হয়। ই মন্ত্ৰী পৰিষদৰ বিপৰীতে অনাস্থা আনিব পাৰে। যদি সংখ্যাগৰিষ্ঠ সদস্যই অনাস্থাত সমৰ্থন জনাই তেতিয়া মন্ত্ৰীপৰিষদে পদত্যাগ কৰিব লাগে। সংসদৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠ সদস্যৰে সন্মতি থকালৈকে মন্ত্ৰীসভা পদত অধিস্থিত হৈ থাকে। এইক্ষেত্ৰত লোকসভা ৰাজ্যসভাতকৈ অধিক ক্ষমতাশালী।

১০ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ শুদ্ধ।

১১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ লোকসভা।

১২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ বিত্ত বিধেয়ক তিনিটা পৰ্যায়ৰ মাজেৰে গৃহীত হয়- প্ৰথম পঠন, দ্বিতীয় পঠন আৰু তৃতীয় পঠন। লোকসভাই বিত্ত বিধেয়ক গ্ৰহণ কৰাৰ পাছত অধ্যক্ষই স্বাক্ষৰ দান কৰে। তাৰ পিছত ইয়াক ৰাজ্যসভালৈ প্ৰেৰণ কৰা হয়। ৰাজ্যসভাই বিত্ত বিধেয়ক ১৪ দিনৰ ভিতৰত ঘূৰাই দিব লাগে। তাৰপিছত বিধেয়কখন ৰাষ্ট্ৰপতিৰ স্বাক্ষৰৰ বাবে প্ৰেৰণ কৰা হয়। ৰাষ্ট্ৰপতিৰ স্বাক্ষৰ পোৱাৰ পিছত বিধেয়কখন আইনত পৰিণত হয়।

১৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৰাষ্ট্ৰপতি।

১৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৰাজ্যপাল।

১৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ মন্ত্ৰী পৰিষদ।

১৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ শুদ্ধ।

১৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ৰাজ্যপালক ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে ৫ বছৰৰ কাৰণে নিযুক্তি দিয়ে। কিন্তু তেওঁৰ কাৰ্যকাল শেষ হোৱাৰ আগেয়ে ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে তেওঁক পদৰ পৰা অব্যাহতি দিব পাৰে। ৰাজ্যপালে নিজেও ইস্তফা দিব পাৰে। তেওঁৰ কাৰ্যকাল বঢ়াই দিব পাৰে অথবা আন ৰাজ্যলৈ বদলি কৰিব পাৰে। ৰাজ্যিক চৰকাৰে ৰাজ্যপালক আতৰাব নোৱাৰে।

১৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ বিধানসভা আৰু বিধান পৰিষদ।

১৯ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ বিধানসভাৰ সদস্য হ'বলৈ ভাৰতীয় নাগৰিক হ'ব লাগিব আৰু বয়স কমেও ২৫ বছৰ হ'ব লাগিব।

২০ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ বিধান পৰিষদৰ শক্তি ৪০ জনৰ কম হ'ব নেলাগিব আৰু ৰাজ্যৰ বিধানসভাখনৰ মুঠ সদস্যৰ $^{১}/_{৩}$ ভাগৰ বেছি হ'ব নেলাগিব।

২১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ সংবিধান মতে বিধানসভাৰ সদস্য ৫০০ জনতকৈ বেছি হ'ব নেলাগিব আৰু ৬০ জনৰ কম হ'ব নেলাগিব।

৯.১১ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ঃ সংসদৰ দুয়োখন সদনৰ অধিবেশন কোনে আহ্বান কৰিব আৰু স্থগিত ৰাখিব পাৰে?

প্ৰশ্ন ২ঃ ৰাজ্যসভাৰ সদস্য সকলক কিমান বছৰৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰা হয়?

প্ৰশ্ন ৩ঃ ৰাজ্যসভা ভংগ কৰি দিব পাৰিনে?

প্ৰশ্ন ৪ঃ বিধান পৰিষদৰ সদস্যসকল পৰোক্ষভাৱে নিৰ্বাচিত হয় । (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ ৰাজ্যসভাৰ গঠনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ লোকসভাৰ গঠনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ঃ ভাৰতীয় সংসদৰ দুয়োখন সদনৰ মাজত সম্পৰ্কৰ বিষয়ে এক ব্যাখ্যা দাঙি ধৰক।

প্ৰশ্ন ৪ঃ বিধানসভাৰ ক্ষমতা আৰু কাৰ্যাৱলীৰ বিষয়ে এক ব্যাখ্যা দাঙি ধৰক।

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতীয় সংসদৰ গঠনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক। ভাৰতীয় সংসদৰ ক্ষমতা আৰু কাৰ্যাৱলী আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতীয় সংসদৰ আইন প্ৰণয়ন পদ্ধতি ব্যাখ্যা কৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ১০ ঃ ভাৰতীয় ন্যায়পালিকা ঃ উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়, ন্যায়িক সমীক্ষা আৰু ন্যায়িক সক্ৰিয়তা

অধ্যায় গাঁথনি

১০.১ উদ্দেশ্য

১০.২ পৰিচয়

১০.৩ উচ্চতম ন্যায়ালয়

১০.৪ উচ্চ ন্যায়ালয়

১০.৪.১ অধস্তন আদালত

১০.৫ ন্যায়িক সমীক্ষা, ন্যায়িক সক্ৰিয়তা আৰু ভাৰতৰ ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা

১০.৫.১ ন্যায়িক সমীক্ষা

১০.৫.২ ন্যায়িক সক্ৰিয়তা

১০.৫.৩ ভাৰতৰ ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা।

১০.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১০.৭ অধিক জানিবলৈ

১০.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১০.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

১০.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ গঠন, ক্ষমতা আৰু কাৰ্যাৱলীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব
- ভাৰতৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ গঠন, ক্ষমতা আৰু কাৰ্যাৱলীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব
- ন্যায়িক সমীক্ষাৰ ধাৰণা আৰু কাৰ্যকাৰীতা ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব
- ন্যায়িক সক্ৰিয়তাৰ ধাৰণা আৰু কাৰ্যকাৰীতাৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব
- ভাৰতৰ ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা সম্পৰ্কে বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব।

১০.২ পৰিচয়

আমাৰ ভাৰততএক স্বাধীন আৰু সম্পূৰ্ণ ন্যায়িক ব্যৱস্থা আছে। অন্য যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ বিপৰীতে ভাৰতত দেশখনৰ বাবে একক আৰু কেন্দ্ৰীভূত ন্যায়িক ব্যৱস্থা আছে। বাজ্যিক পৰ্য্যায়ত উচ্চ ন্যায়ালয় আৰু তাৰ তলত অধস্তন ন্যায়ালয় আছে। এই অধ্যায়টিত আমি উচ্চতম ন্যায়ালয়, উচ্চ ন্যায়ালয়, ন্যায়িক সমীক্ষা, ন্যায়িক সক্ৰিয়তা আৰু ন্যায়িক স্বাধীনতাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম।

১০.৩ উচ্চতম ন্যায়ালয়

উচ্চতম ন্যায়ালয় ভাৰতৰ শিখৰত অৱস্থিত আপীল ন্যায়ালয়। ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ বিভিন্ন দিশসমূহ এনেধৰণৰ—

গঠন ঃ

বর্তমান সময়ত, উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ মুঠ অনুমোদিত সংখ্যাগত বল হ'ল ৩১জন। ই গঠিত হয় ৰাষ্ট্রপতিয়ে নিযুক্ত কৰা মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু ৩০ জন আন ন্যায়াধীশেৰে। মুখ্য ন্যায়াধীশৰ অনুৰোধ মর্মে ৰাষ্ট্রপতিয়ে এজন অর্ধ ন্যায়াধীশ নিয়োগ কৰিব পাৰে।

নিযুক্তি ঃ

উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ আৰু ৰাজ্যিক উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ সকলৰ লগত আলোচনা কৰি ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতিয়ে ন্যায়াধীশসকলক নিয়োগ কৰে। মুখ্য ন্যায়াধীশৰ বাদে অন্যান্য ন্যায়াধীশসকলৰ নিয়োগৰ ক্ষেত্রত মুখ্য ন্যায়াধীশৰ সৈতে আলোচনা কৰিবলৈ ৰাষ্ট্রপতি বাধ্য।

যোগ্যতা ঃ

উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকল—

- ভাৰতীয় নাগৰিক হ'ব লাগিব।
- তেওঁৰ কোনো উচ্চ ন্যায়ালয়ত পাঁচ বছৰ ন্যায়াধীশ হিচাপে কাম কৰাৰ অভি জ্ঞতা থাকিব লাগিব; অথবা
- তেওঁৰ কোনো উচ্চ ন্যায়ালয়ত একেলেথাৰিয়ে দহ বছৰ অধিবক্তা হিচাপে কাম কৰাৰ অভিজ্ঞাতা থাকিব লাগিব।
- ৰাষ্ট্রপতিৰ মতে তেওঁ এজন বিশিষ্ট আইনজ্ঞ হ'ব লাগিব।

কার্যকাল ঃ

উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলে ৬৫ বছৰ পূর্ণ হ'লে অৱসৰ গ্রহণ কৰে। তেওঁ নিজেও পদৰ পৰা পদত্যাগ কৰিব পাৰে।

অপসাৰন ঃ

ন্যায়াধীশ এজনৰ বিৰুদ্ধে অসদাচৰণ নাইবা অসমর্থতাৰ অভিযোগ সংসদৰ উভয় সদনত উত্থাপিত হ'লে আৰু উভয় সদনত উপস্থিত সদস্যৰ দুই তৃতীয়াংশ আৰু মুঠ সদস্যৰ গৰিষ্ঠসংখ্যক ভোটত গৃহীত হ'লে ৰাষ্ট্রপতিয়ে ন্যায়াধীশ গৰাকীক অপসাৰন কৰিব পাৰে। ই এজন মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু ২৫জনতকৈ কম ন্যায়াধীশ লৈ গঠিত। মুখ্য ন্যায়াধীশৰ অনুৰোধ মর্মে ৰাষ্ট্রপতিয়ে এজন অর্ধ ন্যায়াধীশ নিয়োগ কৰিব পাৰে।

ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলী ঃ

উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতাসমূহক মৌলিক, আপীল আৰু পৰামর্শ দানৰ ক্ষমতা- এই

তিনিভাগত ভগাব পাৰি—

- *মৌলিক ক্ষেত্রাধিকাৰ ঃ*

এই ক্ষমতাৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে এনেধৰণৰ বিবাদসমূহ মীমাংসা কৰে— (ক) ভাৰত চৰকাৰ আৰু এক বা একাধিক ৰাজ্যিক চৰকাৰৰ মাজত বিবাদ (খ) এটা পক্ষত ভাৰত চৰকাৰৰ লগত এক বা একাধিক ৰাজ্যিক চৰকাৰ আৰু আন পক্ষত এক বা একাধিক ৰাজ্যিক চৰকাৰ (গ) দুখন বা ততোধিক ৰাজ্যিক চৰকাৰৰ মাজত হোৱা বিবাদ।

- *আপীল বিচাৰ ক্ষেত্রাধিকাৰ ঃ*

এই ক্ষমতাৰ অধীনত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে তলত দিয়া গোচৰ সমূহ আপীল কৰিব পাৰে—

(ক) সাংবিধানিক আপীল ঃ সংবিধান বলবত সম্পর্কীয় মোকর্দমা উচ্চতম ন্যায়ালয়ে আপীল কৰিব পাৰে।

(খ) দেৱানী গোচৰ ঃ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ৰায়ৰ বিৰুদ্ধে উচ্চতম ন্যায়ালয়ত দেৱানী গোচৰ আপীল কৰিব পাৰে। এই গোচৰত উচ্চ ন্যায়ালয়ে প্রমাণ-পত্র দিব লাগিব যে আপীল কৰিব বিচৰা বিষয়বস্তুৰ লগত সর্বসাধাৰণৰ বাবে গুৰুত্বপূর্ণ আইনৰ প্রশ্ন জড়িত আছে।

(গ) ফৌজদাৰী গোচৰ ঃ উচ্চ ন্যায়ালয়ে দিয়া ৰায়, চূড়ান্ত সিদ্ধান্ত বা আদেশৰ বিৰুদ্ধে উচ্চতম ন্যায়ালয়ত আপীল কৰিব পাৰি। সাধাৰণতে ফৌজদাৰী বিষয়ত উচ্চ ন্যায়ালয় চূড়ান্ত আপীল আদালত। কিন্তু সংসদে উচ্চতম ন্যায়ালয়ক উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ফৌজদাৰী গোচৰৰ বিৰুদ্দে আপীল কৰিবৰ বাবে বিশেষ ক্ষমতা দিছে।

- *পৰামর্শ দানৰ ক্ষমতা ঃ* উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ পৰামর্শ দানৰ ক্ষমতাও আছে। ৰাষ্ট্রপতিৰ ওচৰত আইন নাইবা তথ্য সংক্রান্ত বিষয় উদ্ভৱ হ'লে বা উদ্ভৱ হোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকিলে, তেওঁ তেনে বিষয়ত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ মতামত বিচাৰিব পাৰে। উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ৰাষ্ট্রপতিৰ প্রশ্নৰ পৰামর্শ দিয়ে কিন্তু ই কোনো দলৰ ওচৰত বাধ্য নহয়।
- *অভিলেখ আদালত ঃ* উচ্চতম ন্যায়ালয়ে অভিলেখ আদালত হিচাপেও কাম কৰে। উচ্চতম ন্যায়ালয়ে অনুমোদন জনোৱা সিদ্ধান্ত আৰু গোচৰ সমূহ আইন আৰু কার্যবিৱৰণী হিচাপে সংৰক্ষন কৰা হয়। এই অভিলেখৰ বৃহৎ প্রামাণিক মূল্য আছে।
- *নির্দেশ, আদেশ বা হুকুম ঃ* উচ্চতম ন্যায়ালয় নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰৰ ৰক্ষক বুলি আখ্যা দিয়া হয়। এই উদ্দেশ্যে ইয়াক কিছুমান নির্দিষ্ট হুকুম দিয়াৰ অধিকাৰ দিয়া হয়, যেনে- হাজোতত ৰখা মানুহক বিচাৰকৰ ওচৰলৈ নিয়াৰ পৰৱান, ওপৰ আদালতৰ হুকুম, নিষেধাজ্ঞা, ইত্যাদি। ই আদেশ আৰু নির্দেশ দিব পাৰে।
- *আদালতৰ অপমান ঃ* আদালতক অপমান কৰা ব্যক্তিক উচ্চতম ন্যায়ালয়ে শাস্তি দিব পাৰে। আদালতৰ অপমানে ন্যায়ালয়ৰ বিচাৰক সমালোচনা কৰা, ন্যায়াধীশ আৰু আদালতক সমালোচনা কৰা, আদালতৰ সিদ্ধান্ত মানিবলৈ অস্বীকাৰ কৰা, আদালতৰ বিৰুদ্ধে ক্ষতিকাৰী মন্তব্য প্রেৰণ কৰা আদিক সূচাই।

- *বিচাৰৰ সিদ্ধান্ত আৰু আদেশৰ সমীক্ষা* ঃ উচ্চতম ন্যায়ালয়ে আগতে দিয়া সিদ্ধান্তসমূহৰ ওপৰত সমীক্ষা চলাব পাৰে। ই— (ক) কিছুমান নতুন বিষয় বা প্রমাণ আহে (খ) ইয়াৰ অভিলেখৰ মতে কোনো ভুল পালে আৰু (গ) পর্যাবেক্ষণৰ যথাযোগ্য কাৰণ পালে এই কাম কৰে।
- *সংবিধানৰ অভিভাৱক* ঃ ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়্যালয়ক সংবিধানৰ অভিভাৱক বুলি আখ্যা দিয়া হয়। ই সংবিধানৰ সর্বোচ্চ বা শেষ ব্যাখ্যাকাৰী। উচ্চতম ন্যায়্যলয়ে দিয়া সংবিধানৰ ব্যাখ্যা সন্মানযোগ্য।
- *ন্যায়িক সমীক্ষা* ঃ উচ্চতম ন্যায়্যালয়ে সংসদ, ৰাজ্যিক বিধানমণ্ডলে প্রণয়ন কৰা আইন আৰু কার্যপালিকাই গ্রহন কৰা সিদ্ধান্ত সংবিধান সম্মত হয়নে নহয় পর্যবেক্ষণ কৰে। যদি তেনেকুৰা আইন বা কার্যকৰী সিদ্ধান্ত অসাংবিধানিক বুলি প্রমাণিত হয় তেতিয়া তাক অবৈধ বুলি ঘোষণা কৰে।
- *ৰাজহুৱা স্বার্থজনিত গোচৰ* ঃ যদি পীড়িত পক্ষই আদালতত কোনো গোচৰ নতৰে কিন্তু সেই গোচৰৰ লগত জড়িত নথকা কোনো ব্যক্তিয়ে গোচৰ তৰে আৰু গোচৰটো যদি জনস্বার্থজনিত হয় তেতিয়া ৰাজহুৱা স্বার্থজনিত গোচৰটো পোষন কৰা বা নকৰাটো উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতাৰ ভিতৰত পৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ১ঃ ভাৰতত আপীলৰ সর্বোচ্চ আদালত কোনখন?

.....

প্রশ্ন নং ২ঃ ভাৰতত এক একক আৰু কেন্দ্রীভূত ন্যায়পালিকা আছে। (শুদ্ধ /অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন নং ৩ঃ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলৰ অৱসৰৰ বয়স কিমান?

.....

প্রশ্ন নং ৪ঃ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলৰ যোগ্যতাবোৰ কি কি?

.....

.....

.....

.....

জানি থোৱা ভাল

১) বৰ্তমান লোক আদালত আৰু ৰাজহুৱা স্বাৰ্থজনিত গোচৰ ভাৰতৰ ন্যায়িক ব্যৱস্থাৰ দুটা নতুন কৌশল। ই দুখীয়া আৰু দলিত সকলৰ বাবে খৰতকীয়া আৰু সহায়ক ন্যায়িক সুবিধাৰ ব্যৱস্থা কৰিছে।

২) লেখ হ'ল আদালতৰ এক আনুস্থানিক লিখিত নির্দেশ। হাজোতত দিয়া হুকুমনামা এজন ৰাজবন্দী ব্যক্তিৰ প্রতিকাৰৰ উপায়। উচ্চ আদালত সমূহে ইয়াৰ তলতীয়া আদালত সমূহক কিছুমান আইনসঙ্গত বিষয়ত দিয়া আদেশ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষেত্রাধিকাৰৰ ভিতৰত পৰে। উচ্চ আদালতে তলতীয়া আদালতৰ নিষেধাজ্ঞাৰ হুকুমত বাধা দিব পাৰে আৰু ই উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষেত্রাধিকাৰৰ অধীন নহয়। ৰাজহুৱা কার্যালয়ত নিয়োগ নকৰা ব্যক্তিক তাত কাম কৰা ক্ষমতাৰ বিপৰীতে আদালতে হুকুম দিয়ে। উচ্চ আদালতে নিম্ন আদলতক কোনো গোচৰৰ তথ্য বিচাৰিব পাৰে।

১০.৪ উচ্চ ন্যায়ালয়

সংবিধানে প্রত্যেকখন ৰাজ্যত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ব্যৱস্থা কৰিছে যি উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ অধীনত কাম কৰে, কিন্তু কিছুমান গোচৰত এখন উচ্চ ন্যায়ালয়ে এখনতকৈ অধিক ৰাজ্যৰ কাম কৰে। উদাহৰণ স্বৰূপে গুৱাহাটী উচ্চ ন্যায়ালয়ে অসমৰ বাদেও উত্তৰ-পূর্বাঞ্চলৰ অন্য ৰাজ্যৰ কাম কৰে।

গঠন ঃ

উচ্চ ন্যায়ালয় এজন মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু অন্যান্য ন্যায়াধীশক লৈ গঠিত। উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ সংখ্যা নির্ধাৰিত নহয়। ৰাষ্ট্রপতিয়ে উচ্চ ন্যায়ালয়লৈ এজন যোগ্য ব্যক্তিক তদর্থ ন্যায়াধীশ হিচাপে দুবছৰৰ বাবে নিয়োগ কৰে।

নিয়োগ ঃ

উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ সকলক ৰাষ্ট্রপতিয়ে নিয়োগ কৰে। উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ নিয়োগৰ ক্ষেত্রত ভাৰতৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপালৰ লগত ৰাষ্ট্রপতিয়ে আলোচনা কৰে।

যোগ্যতা ঃ

উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকল—

- ভাৰতীয় নাগৰিক হব লাগিব
- তেওঁ ভাৰতবর্ষৰ অন্তর্গত যি কোনো ন্যায়ালয়ত অতি কমেও দহ বছৰ ন্যায়িক সেৱাত কাম কৰা ব্যক্তি হ'ব লাগিব।

- তেওঁৰ কোনো উচ্চ ন্যায়ালয়ত অন্তত দহ বছৰ কাল ওকালতি কৰা অভিজ্ঞতা থাকিব লাগিব।

কার্যকাল ঃ

উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশে ৬২ বছৰ বয়সত অৱসৰ গ্রহণ কৰে। তেওঁ যিকোনো সময়ত নিজৰ পদৰ পৰা পদত্যাগ কৰিব পাৰে।

অপসাৰন ঃ

উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশক ৰাষ্ট্রপতিয়ে অসদাচৰণ বা অসমর্থতাৰ বাবে অপসাৰাণ কৰিব পাৰে।

ক্ষমতা আৰু কার্যৱলী ঃ

উচ্চ ন্যায়ালয়ক তিনি প্রকাৰৰ ক্ষমতা বা ক্ষেত্রাধিকাৰ দিয়া হৈছে। এইবোৰ হৈছে— মৌলিক, আপীল আৰু প্রশাসনীক।

- *মৌলিক ক্ষেত্রাধিকাৰ ঃ* উচ্চ ন্যায়ালয়ে মৌলিক ক্ষেত্রাধিকাৰৰ জড়িয়তে কোনো ব্যক্তি, আইন আৰু চৰকাৰৰ বিপৰীতে মৌলিক অধিকাৰ ভংগৰ অপৰাধত নির্দেশ বা আদেশ দিব পাৰে। উচ্চ ন্যায়ালয়ক বিবাহ, বিবাহ-বিচ্ছেদ, ইচ্ছা-পত্র, ন্যায়ালয়ক অৱমাননা, নৌবিভাগ আদিৰ ক্ষেত্রত সীমিত মৌলিক ক্ষেত্রাধিকাৰ দিয়া হৈছে।
- *আপীল ক্ষেত্রাধিকাৰ ঃ* এই ক্ষমতা অনুসৰি উচ্চ ন্যায়ালয়ত ইয়াৰ তলতীয়া আদালতে দিয়া দেৱানী আৰু ফৌজদাৰী সিদ্ধান্তৰ বিপৰীতে আপীল কৰিব পাৰে।
- *প্রশাসনিক ক্ষমতা ঃ* এই ক্ষমতাৰ দ্বাৰা উচ্চ ন্যায়ালয়ে অন্যান্য অধস্তন আদালতৰ কাম-কাজ পৰিচালনা কৰাৰ অধিকাৰ পায়। ই সেইসমূহ আদালতৰ কার্যবিবৰণী পৰিচালনা কৰিবৰ বাবে নীতি নির্ধাৰণ কৰে। উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ আলোচনামর্মে ৰাজ্যৰ অধস্তন আদালতৰ ন্যায়াধীশসকলক নিযুক্তি, পদোন্নতি আৰু পৰিৱর্তন কৰা হয়।
- *অন্যান্য ক্ষেত্রাধিকাৰ ঃ*

  (ক) উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ বিচাৰক আইনসংগত বিচাৰ বুলি গণ্য কৰা হয়,

  (খ) উচ্চ ন্যায়ালয়ে আদালত অপমাননাৰ বাবে অপমাননাৰ কার্যবিবৰণী প্রস্তুত কৰে,

  (গ) উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ দৰে প্রত্যেক উচ্চ ন্যায়ালয়ে ৰাজহুৱা স্বার্থজনিত গোচৰ ক্ষমতা উপভোগ কৰে।

১০.৪.১ অধস্তন আদালত

প্রত্যেক অধস্তন আদালতে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধীনত কাম কৰে। জিলা-আদালত পর্যায়ৰ সর্বোচ্চ হৈছে জিলা আদালত। ফৌজদাৰী গোচৰক জিলা বিচাৰ আৰু দেৱানী গোচৰক চেচন বিচাৰ বুলি কোৱা হয়। এই আদালতৰ বাদেও সহযোগী বিচাৰ, অর্ধ বিচাৰ, মুনচীফ আদালত ইত্যাদি আছে।

উচ্চ ন্যায়ালয়ে জিলা আদালত আৰু অধস্তন আদালত সমূহৰ বিচাৰপতি

সকলৰ নিয়োগ আৰু পদোন্নতি নিয়ন্ত্রণ কৰে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৫ঃ ভাৰতৰ উচ্চ ন্যায়ালয়সমূহৰ গঠন সম্পর্কে আলোচনা কৰক।

.....

.....

.....

প্রশ্ন নং ৬ঃ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলৰ যোগ্যতা কি কি?

.....

.....

.....

প্রশ্ন নং ৭ঃ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশক কোনে নিযুক্তি দিয়ে?

.....

প্রশ্ন নং ৮ঃ বিভিন্ন ধৰণৰ অধস্তন আদালতসমূহ বর্ণনা কৰক।

.....

.....

.....

.....

১০.৫ ন্যায়িক সমীক্ষা, ন্যায়িক সক্রিয়তা আৰু ভাৰতৰ ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা

১০.৫.১ ন্যায়িক সমীক্ষা

ভাৰতৰ সংসদে প্রণয়ণ কৰা এখন আইন বা কার্য্যপালিকাই গ্রহণ কৰা কোনো সিদ্ধান্ত সংবিধান সন্মত হয় নে নহয় তাক সমীক্ষাৰ জৰিয়তে পৰীক্ষা কৰাটো উচ্চতম আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ বিশেষ ক্ষমতা। যদি কোনো আইন বা কার্য অসাংবিধানীক বুলি প্রমাণিত হয় তেতিয়া তাক অবৈধ বুলি ঘোষণা কৰে। এইটোৱে বুজাই যে ন্যায়পালিকা সংবিধানৰ অভিভাৱক আৰু ৰক্ষক।

উচ্চ ন্যায়ালয় আৰু উচ্চতম ন্যায়ালয়ে দুটা কাৰণত এই ক্ষমতা উপভোগ কৰে— (১) যদি কোনো আইন বা কার্যপালিকাৰ কাম ইয়াৰ ক্ষমতাৰ অধীনত পৰীক্ষা কৰি প্রস্তুত কৰিব লাগে আৰু (২) যদি ই সংবিধানৰ তৃতীয় অধ্যায়ৰ নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰৰ লগত জড়িত হয়।

এইটো উচ্চতম ন্যায়ালয় আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ গুৰুত্বপূর্ণ ক্ষমতা। এই ক্ষমতাৰ দ্বাৰা দায়িত্ববিহীন আইন আৰু কার্যপালিকাৰ অসংযত ক্ষমতাৰ ব্যৱহাৰৰ পৰা সংবিধানক ৰক্ষা কৰে। ন্যায়ালয়ে এই ক্ষমতাৰ দ্বাৰা আমাৰ মৌলিক অধিকাৰৰ ৰক্ষণাবেক্ষণ দিয়ে।

ন্যায়িক সমীক্ষাৰ ধাৰণাটো ১৮০৩ চনত মাৰবাৰী বনাম মেদিচন গোচৰৰপৰা আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্রত উৎপত্তি হৈছিল। আমেৰিকাৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ জন মার্শ্বালে এই গোচৰৰ ৰায় আমেৰিকা সংবিধানৰ 'আইন ব্যৱস্থা অনুসৰি' (Due process of Law) বুলি উল্লেখ কৰি দিছিল। এই ধাৰা মতে ব্যৱস্থা অনুসৰিৰ অর্থ হৈছে ন্যায় আৰু আইনে প্রাকৃতিক আইনক বুজাইছে। এইটো কৰোতে আইনৰ প্রকৃত অর্থ বাচি উলিয়াইছিল আৰু ন্যায়, সমতা আৰু নৈতিকতাৰ সাধাৰণ নীতি সমূহ পোষন কৰিছিল। মার্শ্বালে গ্রহণ কৰা পদ্ধতিটো উচ্চতম ন্যায়ালয়ত চলি আছে আৰু আদালতে বিভিন্ন গোচৰ সমূহ বিচাৰ কৰোতে নতুন আইন প্রস্তুত কৰে। আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্রৰ ন্যায়িক সমীক্ষাই ইয়াক বিশ্বৰ ভিতৰতে শক্তিশালী ন্যায়ালয় ৰূপে গঢ়ি তুলিছে। ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ত যদিও ন্যায়িক সমীক্ষাৰ ব্যৱস্থা আছে, তথাপিও ই আমেৰিকাৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ সমান ক্ষমতাশালী নহয়। ভাৰতত উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়িক সমীক্ষা উপভোগ কৰোঁতে আইনে প্রস্তুত কৰি দিয়া নীতিসমূহ অনুসৰণ কৰিব লাগে। সংবিধানৰ ২১ নং অনুচ্ছেদ মতে আইনে প্রস্তুত কৰা ব্যৱস্থাৰ বাহিৰে অন্য কোনো কাৰণত কোনো ব্যক্তিক নিজৰ জীৱন আৰু স্বাধীনতাৰ পৰা আতৰ কৰিব নোৱাৰি। ইয়াত আইন শব্দটোৱে প্রাকৃতিক আইনক বুজোৱা নাই বৰঞ্চ ৰাজ্যই প্রণয়ন কৰা আইনক বুজাইছে। আনহাতে আদালতে পদ্ধতি মতেহে প্রশ্ন কৰিব পাৰে আৰু যদি পদ্ধতিটো মানি চলা নহয় আদালতে সংসদে প্রণয়ন কৰা কোনো আইন অসাংবিধানিক বুলি ঘোষণা কৰে।

উচ্চতম ন্যায়ালয়ে কোনো আইন অবৈধ বুলি ঘোষণা কৰিব পাৰে উচ্চতম ন্যয়ালয়ৰ সীমিত ন্যায়িক সমীক্ষাৰ ক্ষমতা আছে। এতিয়ালৈকে ই বহুতো গোচৰ কৃতকার্যতাৰে গ্রহণ কৰি কার্যকৰী কৰিছে আৰু সংবিধানৰ ধাৰাসমূহ ৰক্ষা কৰিছে।

১০.৫.২ ন্যায়িক সক্রিয়তা

ভাৰতত ন্যায়ালয়ক সংবিধান ৰক্ষা কৰা আৰু নাগৰিকৰ মৌলিক অধিকাৰ ৰক্ষাৰ ক্ষমতা দিয়া হৈছে। এই ক্ষমতা ন্যায়িক সমীক্ষাৰ দ্বাৰা উপভোগ কৰে আৰু বর্তমান সময়ত এই কৌশলটোৱে ন্যায়িক সক্রিয়তাৰ ৰূপ লৈছে। ন্যায়িক সক্রিয়তাৰ দ্বাৰা আদালতে কার্যপালিকা আৰু বিধান মণ্ডলক তেওঁলোকৰ সমাজৰ প্রতি থকা দায়িত্ব আৰু কর্তব্যৰ সকিয়নি সময়ে সময়ে দি থাকে।

ভাৰতত ন্যায়িক সক্রিয়তাৰ আৰম্ভণি ১৯৮৫ চনৰ পৰা হৈছিল যেতিয়া উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ পি. এন. ভাগৱতীয়ে এজন মানসিকভাৱে আঘাত

পোৱা নাগৰিকৰ পৰা 'পোষ্ট' কার্ডত লিখা চিঠি এখন পাইছিল আৰু সেই চিঠিখনকে তেওঁ ৰাজহুৱা স্বার্থজনিত গোচৰলৈ পৰিবর্তন কৰিছিল। ১৯৯০ চনৰ মাজৰ পৰা ন্যায়িক সক্রিয়তা অধিক স্পষ্ট হয়। হাৱালা (Hawala) গোচৰত জড়িত চৰকাৰী আৰু বিৰোধী দলৰ ৰাজনৈতিক নেতাসকলৰ বিৰুদ্ধে অনুসন্ধান কৰি সাংবিধানিক দায়িত্ব পালন কৰাৰ বাবে কেন্দ্রীয় অনুসন্ধান সংস্থা (C.B.I.)ক উচ্চতম ন্যায়ালয়ে দিয়া নির্দেশত ন্যায়িক সক্রিয়তা প্রকাশ পায়। ই প্রাকৃতিক ধংসলীলা, প্রদূষণ নিয়ন্ত্রণ, পুৰণি ঐতিহ্য সংৰক্ষণ, বিধিসম্মত নোহোৱাকৈ চৰকাৰী বাসগৃহ ব্যৱহাৰৰ পৰা বহিস্কাৰ আদিৰ ওপৰত লেখত লৰলগীয়া ৰায় দান কৰে। এনেদৰে ন্যায়পালিকা সমাজৰ বিভিন্ন গোচৰবোৰক লৈ ব্যস্ত যাৰ ফলত সাধাৰণ ব্যক্তিসকল লাভৱান হোৱাৰ লগতে ন্যায়পালিকা নিজেও সক্রিয়ৰূপে থিয় হৈ আছে।

১০.৫.৩ ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা

ভাৰতৰ সংবিধানে ভাৰতত এক স্বাধীন আৰু নিৰপেক্ষ ন্যায়ালয়ৰ ব্যৱস্থা কৰিছে। ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা ৰক্ষাৰ বাবে কিছুমান ব্যৱস্থা গ্রহণ কৰিছে যিবোৰ তলত দিয়া ধৰণে আলোচনা কৰিব পাৰি -

ন্যায়াধীশ নিযুক্তি ঃ ভাৰতৰ উচ্চতম আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ সকলক যোগ্যতাৰ ভিত্তিত নিয়োগ কৰা হয়। তেওঁলোকক ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতিয়ে নিয়োগ কৰে।

কার্যকালৰ নিৰাপত্তা ঃ ৰাষ্ট্রপতিয়ে ন্যায়াধীশ সকলক নিয়োগ কৰে কিন্তু সংসদে গ্রহণ কৰা প্রস্তাৱ অবিহনে তেওঁ ন্যায়াধীশ সকলক কার্যকাল চলি থকা সময়ত অপসাৰন কৰিব নোৱাৰে।

আর্থিক নিৰাপত্তা ঃ ন্যায়াধীশ সকলক উপযুক্ত বেতন দিয়া হয়। তেওঁলোকৰ দৰমহা কেন্দ্র আৰু ৰাজ্যৰ সঞ্চিত নিধিৰ পৰা দিয়া হয়। তেওঁলোকৰ কার্যকাল চলি থাকোতে দৰমহা কমাব নোৱাৰি।

সুবিধা ঃ ভাট্টা, বিধামূলীয়া বাসগৃহ আদিৰ দৰে বিশেষ সুবিধা ন্যায়াধীশ সকলক দিয়া হয়। ন্যায়াধীশ সকলৰ উপযুক্ত ৰক্ষনাবেক্ষণৰ ব্যৱস্থা আছে।

আদালতৰ অপমান ঃ কোনো গোচৰৰ ওপৰত সিদ্ধান্ত দিওঁতে ন্যায়াধীশসকলক সমালোচনা কৰিব নোৱাৰে। আদালতক অপমান কৰিলে উচ্চ ন্যায়ালয়ে শাস্তি দিব পাৰে। গণতন্ত্রত ন্যায় প্রদানৰ বাবে ন্যায়িক স্বাধীনতাৰ গুৰুত্ব বহু বেছি। সেয়ে ন্যায়ালয়ক কার্যপালিকা আৰু বিধান মণ্ডলে নিয়ন্ত্রণ কৰিব নোৱাৰাকৈ স্পষ্ট আৰু নিৰপেক্ষ ভাৱে প্রতিস্থা কৰা হৈছে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন নং ৯ঃ ভাৰতত উচ্চতম ন্যায়ালয়ে ন্যায়িক সমীক্ষা উপভোগ

কৰোতে আইন ব্যৱস্থাই কৰা নীতি অনুসৰণ কৰে (শুদ্ধ / অশুদ্ধ)

.....

প্রশ্ন নং ঃ ভাৰতত কোনটো গোচৰক ন্যায়িক সক্রিয়তাৰ প্রথম গোচৰ বুলি কব পাৰি?

.....

.....

.....

প্রশ্ন নং ১১ঃ ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা সূচোৱা দুটা বিষয় উল্লেখ কৰক।

.....

.....

.....

প্রশ্ন নং ১২ঃ কোনো আইনে যদি সংবিধানৰ ধাৰা সমূহ উলংঘা কৰে উচ্চতম ন্যায়ালয়ে তাক অবৈধ বুলি ঘোষণা নকৰে। (শুদ্ধ / অশুদ্ধ)

.....

১০.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- আমাৰ ভাৰততএক স্বাধীন আৰু সম্পূর্ণ ন্যায়িক ব্যৱস্থা আছে। অন্য যুক্তৰাষ্ট্রৰ বিপৰীতে ভাৰতত দেশখনৰ বাবে একক আৰু কেন্দ্রীভূত ন্যায়িক ব্যৱস্থা আছে।
- উচ্চতম ন্যায়ালয় ভাৰতৰ শিখৰত অৱস্থিত আপীল ন্যায়ালয়। উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলক ৰাষ্ট্রপতিয়ে নিয়োগ কৰে।
- উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতাসমূহক মৌলিক, আপীল আৰু পৰামর্শ দানৰ ক্ষমতা- এই তিনিভাগত ভগাব পাৰি। উচ্চতম ন্যায়ালয়ে আদেশ আৰু নির্দেশ দিব পাৰে। ই সংবিধানৰ অভিভাৱক বুলি আখ্যা দিয়া হয়। ৰাজহুৱা স্বার্থজনিত গোচৰ পোষন কৰাটো উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ক্ষমতাৰ ভিতৰত পৰে।
- সংবিধানে প্রত্যেকখন ৰাজ্যত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ব্যৱস্থা কৰিছে। উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশ সকলক ৰাষ্ট্রপতিয়ে নিয়োগ কৰে।
- উচ্চ ন্যায়ালয়ক তিনি প্রকাৰৰ ক্ষমতা বা ক্ষেত্রাধিকাৰ দিয়া হৈছে। এইবোৰ হৈছে— মৌলিক, আপীল আৰু প্রশাসনীক।
- প্রত্যেক অধস্তন আদালতে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধীনত কাম কৰে। জিলা-আদালত পর্যায়ৰ সর্বোচ্চ হৈছে জিলা আদালত।

- ভাৰতৰ সংবিধানে ভাৰতত এক স্বাধীন আৰু নিৰপেক্ষ ন্যায়ালয়ৰ ব্যৱস্থা কৰিছে। ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতাৰক্ষ বাবে কিছুমান ব্যৱস্থা গ্রহণ কৰিছে যেনে ন্যায়াধীশ সকলৰ কার্যকালৰ নিৰাপত্তা, আদালতৰ অপমান (আদালতক অপমান কৰিলে উচ্চ ন্যায়ালয়ে শাস্তি দিব পাৰে) ইত্যাদি।

১০.৭ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্রন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ ২০০০। *ভাৰতৰ প্রশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শর্মা, দুর্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শর্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্র আৰু নায়ক, প্রতুল চন্দ্র ২০১১। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্রকাশন।

ইংৰাজী গ্রন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi :Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K.(2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.*New Delhi : S. Chand and Company.

4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

১০.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ উচ্চতম ন্যায়ালয়।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ শুদ্ধ।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ ৬৫ বছৰ বয়স

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকল—

- ভাৰতীয় নাগৰিক হব লাগিব।
- তেওঁৰ কোনো উচ্চ ন্যায়ালয়ত পাঁচ বছৰ ন্যায়াধীশ হিচাপে কাম কৰাৰ অভি জ্ঞতা থাকিব লাগিব; অথবা
- তেওঁৰ কোনো উচ্চ ন্যায়ালয়ত একেলেথাৰিয়ে দহ বছৰ অধিবক্তা হিচাপে কাম কৰাৰ অভিজ্ঞতা থাকিব লাগিব।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ উচ্চ ন্যায়ালয় এজন মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু অন্যান্য ন্যায়াধীশক লৈ গঠিত। উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশৰ সংখ্যা নির্ধাৰিত নহয়। ৰাষ্ট্রপতিয়ে উচ্চ ন্যায়ালয়লৈ এজন যোগ্য ব্যক্তিক তদর্থ ন্যায়াধীশ হিচাপে দুবছৰৰ বাবে নিয়োগ কৰে।

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকল—

- ভাৰতীয় নাগৰিক হব লাগিব
- তেওঁ ভাৰতবর্ষৰ অন্তর্গত যিকোনো ন্যায়ালয়ত অতি কমেও দহ বছৰ ন্যায়িক সেৱাত কাম কৰা ব্যক্তি হ'ব লাগিব।
- তেওঁৰ কোনো উচ্চ ন্যায়ালয়ত অন্তত দহ বছৰ কাল ওকালতি কৰা অভিজ্ঞতা থাকিব লাগিব।

৭ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতি।

৮ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ প্রত্যেক অধস্তন আদালতে উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ অধীনত কাম কৰে। জিলা আদালতসমূহ জিলা পর্যায়ৰ সর্বোচ্চ আদালত। ফৌজদাৰী গোচৰক জিলা বিচাৰ আৰু দেৱানী গোচৰক চেচন বিচাৰ বুলি কোৱা হয়। এই আদালতবোৰৰ বাদেও সহযোগী বিচাৰক, অর্ধ বিচাৰক, মুনচিফ ইত্যাদি আছে।

৯ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ শুদ্ধ।

১০ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ ভাৰতত ন্যায়িক সক্রিয়তাৰ আৰম্ভণি ১৯৮৫ চনৰ পৰা হৈছিল যেতিয়া উচ্চতম ন্যায়ালয়ত মুখ্য ন্যায়াধীশ পি. এন. ভাগৱতীয়ে এজন মানসিকভাৱে আঘাত পোৱা নাগৰিকৰ পৰা 'পোষ্ট' কার্ডত লিখা চিঠি এখন পাইছিল আৰু সেই চিঠিখনকে তেওঁ ৰাজহুৱা স্বার্থজনিত গোচৰলৈ পৰিবর্তন কৰিছিল।

১১ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ ন্যায়াধীশ নিযুক্তি ঃ ভাৰতৰ উচ্চতম আৰু উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলক যোগ্যতাৰ ভিত্তিত নিয়োগ কৰা হয়। তেওঁলোকক ভাৰতৰ ৰাষ্ট্রপতিয়ে নিয়োগ কৰে। কার্যকালৰ নিৰাপত্তা ঃ ৰাষ্ট্রপতিয়ে ন্যায়াধীশ সকলক নিয়োগ কৰে কিন্তু সংসদে গ্রহণ কৰা প্রস্তাৱ অবিহনে তেওঁ ন্যায়াধীশসকলক কার্যকাল চলি থকা সময়ত অপসাৰন কৰিব নোৱাৰে।

১২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰঃ অশুদ্ধ।

১০.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলক কোনে নিয়োগ কৰে?

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশসকলক কোনে নিয়োগ কৰে?

প্ৰশ্ন ৩ঃ কিমান বছৰ বয়সত উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীশে অৱসৰ গ্ৰহণ কৰে?

প্ৰশ্ন ৪ঃ কোনে উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়াধীষসকলক পদৰ পৰা অপসাৰন কৰে?

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ মৌলিক ক্ষেত্ৰাধিকাৰ, আপীল বিচাৰ ক্ষেত্ৰাধিকাৰ আৰু পৰামৰ্শ দানৰ ক্ষমতাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মৌলিক ক্ষেত্ৰাধিকাৰ আৰু আপীল বিচাৰ ক্ষেত্ৰাধিকাৰৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ন্যায়ালয়ৰ স্বাধীনতা ৰক্ষাৰ বাবে কি ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰিছে ।

প্ৰশ্ন ৪ঃ ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ ন্যায়িক সমীক্ষাৰ বিষয়ে এক ব্যাখ্যা দাঙি ধৰক।

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ গঠন, ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতৰ উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ গঠন, ক্ষমতা আৰু কার্যাৱলীৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ঃ ন্যায়িক সমীক্ষা আৰু ন্যায়িক সক্রিয়তাৰ বিষয়ে এক ব্যাখ্যা দাঙি ধৰক।

*** ***** ***

অধ্যায় ১১ ঃ ভাৰতীয় যুক্তৰাজ্যবাদৰ প্ৰকৃতি ঃ কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজত ক্ষমতাৰ বিভাজন

অধ্যায় গাঁথনি

১১.১ উদ্দেশ্য

১১.২ পৰিচয়

১১.৩ ভাৰতীয় যুক্তৰাজ্যবাদৰ প্ৰকৃতি

- ১১.৩.১ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য
- ১১.৩.২ অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য

১১.৪ ক্ষমতাৰ বিভাজন

- ১১.৪.১ বিধায়িনী ক্ষমতাৰ বিভাজন
- ১১.৪.২ প্ৰশাসনীয় ক্ষমতাৰ বিভাজন
- ১১.৪.৩ বিত্তীয় ক্ষমতাৰ বিভাজন

১১.৫ ভাৰতীয় যুক্তৰাজ্যবাদৰ মূল্যায়ন

১১.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

১১.৭ অধিক জানিবলৈ

১১.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১১.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

১১.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- ভাৰতীয় সংবিধানৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্যসমূহ নিৰ্ণয় কৰিব পাৰিব
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্যসমূহৰ ব্যাখ্যা আগবঢ়াব পাৰিব
- কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজৰ ক্ষমতাৰ বিভাজন সম্পৰ্কে জ্ঞাত হ'ব
- ভাৰতীয় যুক্তৰাজ্যবাদৰ মূল্যায়ন কৰিব পাৰিব।

৪.২ পৰিচয়

ইতিমধ্যেই আপুনি জানিব পাৰিছে যে ভাৰতবৰ্ষখন পৰিচালনা কৰিবলৈ দুই ধৰণৰ চৰকাৰ গঠন কৰা হয় - কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰ। এনেদৰে দ্বৈত চৰকাৰৰ দ্বাৰা দেশ পৰিচালনা কৰাতো যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় চৰকাৰৰ এটা উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য। ভাৰতবৰ্ষত এনেদৰে বহুতো যুক্তৰাজ্যত থাকিবলগীয়া বৈশিষ্ট্য দেখিবলৈ পোৱা যায়। কিন্তু ভাৰতবৰ্ষক এখন প্ৰকৃত যুক্তৰাষ্ট্ৰ বুলি ক'ব নোৱাৰি, কিয়নো ভাৰতবৰ্ষত কিছুমান অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্যও দেখিবলৈ পোৱা যায়।

এই বৈশিষ্ট্যসমূহ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় চৰকাৰত থাকিবলগীয়া বৈশিষ্ট্যতকৈ সম্পূৰ্ণ বিপৰীত। এই অধ্যায়টিত আপুনি এনেবোৰ বিষয়ে বিশদভাৱে অধ্যয়ন কৰিবলৈ পাব।

১১.৩ ভাৰতীয় যুক্তৰাজ্যবাদৰ প্ৰকৃতি

এইখিনিতে আমি এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ কথা মনত ৰখা উচিত যে ভাৰতীয় সংবিধানে ভাৰতবৰ্ষক এখন যুক্তৰাষ্ট্ৰ বুলি কেতিয়াও ঘোষণা কৰা নাই। সংবিধানৰ প্ৰথম অনুচ্ছেদত ভাৰতবৰ্ষক এখন 'ইউনিয়ন অৱ ষ্টেট' বুলি ঘোষণা কৰা হৈছে। ভাৰতবৰ্ষ হৈছে কেবাখনো ৰাজ্য লগলগি গঠন হোৱা এখন সংঘবদ্ধ ৰাষ্ট্ৰ। ৰাজ্যসমূহ ইয়াৰ অবিচ্ছেদ্য অংশ। এই সংঘ ৰাজ্যসমূহ অবিভাজ্য। ৰাজ্যসমূহ সংঘৰ পৰা ওলাই যাব নোৱাৰে। অৰ্থাৎ ভাৰতবৰ্ষত অংগৰাজ্যসমূহ বেলেগ হোৱাৰ অধিকাৰ নাই। কিন্তু এখন প্ৰকৃত যুক্তৰাষ্ট্ৰত অংশ ৰাজ্যসমূহৰ পৃথক হোৱাৰ অধিকাৰ থাকে।

ভাৰতবৰ্ষ এখন প্ৰকৃত যুক্তৰাষ্ট্ৰ নহয়। ইয়াত যিদৰে যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় চৰকাৰৰ বৈশিষ্ট্য দেখা যায়, ঠিক সেইদৰে একাত্মক চৰকাৰৰ বৈশিষ্ট্যও পৰিলক্ষিত হয়, যিবোৰক অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য বুলিও ক'ব পাৰি। ভাৰতবৰ্ষত যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় আৰু একাত্মক দুয়ো প্ৰকাৰ চৰকাৰৰ বৈশিষ্ট্যৰ সংমিশ্ৰণ ঘটিছে। সেয়ে প্ৰফেচাৰ কে.চি. হোৱেৰে (Prof. K.C. Wheare) ভাৰতবৰ্ষক এখন 'অৰ্ধ-যুক্তৰাষ্ট্ৰ' (quasi-federal) বুলি আখ্যা দিছে। প্ৰফেচাৰ ভি.এন. বেনাৰ্জীৰ মতে, ভাৰতবৰ্ষৰ সংবিধানখন গঠনত যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় হ'য়াৰ একাত্মক চৰিত্ৰ আছে (India's Constitution is federal in form with a pronounced unitary bias)। ভাৰতবৰ্ষৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়েও এই সম্পৰ্কে মত আগবঢ়াইছে এনেদৰে - 'কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ হাতত অধিক ক্ষমতা থকা এখন যুক্তৰাজ্য (a federal structure with a strong bias towards the centre)।

ভাৰতীয় সংবিধানৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় আৰু অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বা একাত্মক বৈশিষ্ট্যসমূহ তলত উল্লেখ কৰা ধৰণে আলোচনা কৰিব পাৰি -

১১.৩.১ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য

- দুই ধৰণৰ চৰকাৰ। ভাৰতবৰ্ষত দুখন চৰকাৰৰ ব্যৱস্থা আছে - কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰ। সমগ্ৰ দেশখনৰ প্ৰশাসন পৰিচালনাৰ দায়িত্ব কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু অংগৰাজ্যসমূহৰ দায়িত্ব ৰাজ্য চৰকাৰৰ ওপৰত ন্যস্ত কৰা হৈছে। সংবিধানে নিৰূপণ কৰি দিয়া সুকীয়া সুকীয়া কাৰ্যক্ষেত্ৰত দুয়োখন চৰকাৰে নিজৰ ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰে।
- ক্ষমতাৰ বিভাজন। ভাৰতীয় সংবিধানে কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজত ক্ষমতাৰ বিভাজন কৰিছে। সংবিধানৰ সপ্তম অনুসূচীত উল্লেখ থকা তিনিখন সূচীৰ দ্বাৰা কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ ক্ষমতাৰ অন্তৰ্গত বিষয়সমূহ

ভাগ কৰা হৈছে। দুয়োখন চৰকাৰৰ ক্ষমতাৰ পৰিসৰ স্পষ্ট আৰু সুকীয়া।

- লিখিত সংবিধান। ভাৰতীয় সংবিধান এখন লিখিত সংবিধান। সংবিধানৰ প্ৰতিটো দফা পুংখানুপুংখভাৱে আলোচনা কৰা হৈছে যাতে সেইবোৰ বুজাত অসুবিধা নহয়। ইয়াত ৩৯৫ টা অনুচ্ছেদ, ২২ টা অধ্যায় আৰু ১২ টা অনুসূচী আছে। ভাৰতবৰ্ষৰ সংবিধানখনক পৃথিৱীৰ এখন সৰ্ববৃহৎ সংবিধান বুলি গণ্য কৰা হয়।
- সংবিধানৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব। সংবিধানখনক ৰাষ্ট্ৰৰ সৰ্ব্বোচ আইন বুলি গণ্য কৰা হয়। কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্যিক বিধানমণ্ডলে সংবিধান উলংঘা কৰি কোনো আইন প্ৰণয়ন কৰিব নোৱাৰে। কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰে সংবিধান অনুযায়ীহে কাৰ্য সম্পাদন কৰিব পাৰে। ভাৰতবৰ্ষত সংবিধানৰ ক্ষমতা সৰ্ব্বোচ আৰু সকলো নাগৰিকে ইয়াক মানি চলিব লাগে।
- সৰ্ব্বোচ ন্যায়ালয়। উচ্চতম ন্যায়ালয় হৈছে ভাৰতৰ সৰ্ব্বোচ ন্যায়ালয়। ভাৰতীয় সংবিধানখন বাখ্যা কৰাৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ দায়িত্ব ইয়াৰ ওপৰত ন্যস্ত কৰা হৈছে। সেয়ে ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়ক সংবিধানৰ অভিভাৱক বা ৰক্ষাকৰ্তা বুলি কোৱা হয়।
- দ্বি-সদনীয় বিধানমণ্ডল। ভাৰতবৰ্ষৰ বিধানমণ্ডল দ্বি-সদনযুক্ত। ইয়াত দুখন সদন আছে - লোকসভা আৰু ৰাজ্যসভা। ৰাজ্যসভা হৈছে উচ্চ সদন আৰু অংগৰাজ্যসমূহক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। লোকসভা হৈছে নিম্ন সদন আৰু ই সমগ্ৰ দেশৰ জনসাধাৰনক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে।

উপযুক্ত বৈশিষ্ট্যসমূহেই হ'ল ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তৰ্ভূক্ত যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য। ইয়াৰ উপৰি কিছুমান অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বা একাত্মক চৰকাৰৰ বৈশিষ্ট্যও ভাৰতীয় সংবিধান আছে।

এতিয়া আমি সেইবোৰ আলোচনা কৰিম।

১১.৩.২ অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য

- ক্ষমতাৰ বিভাজন সমানুপাতিক নহয়। সাধাৰনতে যুক্তৰাষ্ট্ৰত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজত মাজত ক্ষমতা ভাগ কৰা হয়। কিন্তু ভাৰতবৰ্ষত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰক অধিক ক্ষমতা প্ৰদান কৰা হৈছে। ফলত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ ৰাজ্য চৰকাৰতকৈ বেছি শক্তিশালী।
- সংবিধান প্ৰকৃতপক্ষে অনমনীয় নহয়। এখন যুক্তৰাষ্ট্ৰত সংবিধান কঠিন বা অনমনীয় হয়। কিন্তু ভাৰতবৰ্ষৰ সংবিধান প্ৰকৃততে অনমনীয় নহয়। সংসদে এককভাৱে সহজে সংবিধানৰ অৰ্ধাংশ সংশোধন কৰিব পাৰে। সংবিধানৰ অতি কম অংশৰ সংশোধন পদ্ধতিহে কঠিন।

- একক সংবিধান। ভাৰতবৰ্ষত কেবল এখন সংবিধান আছে। এই সংবিধান কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্য দুয়ো স্তৰতে প্ৰযোজ্য। ৰাজ্যসমূহৰ নিজস্ব সংবিধান নাই। কিন্তু এখন প্ৰকৃত যুক্তৰাষ্ট্ৰত কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ বাবে পৃথক সংবিধান থাকে।
- ৰাজ্যৰ ওপৰত কেন্দ্ৰৰ প্ৰাধান্য। ৰাজ্য চৰকাৰসমূহে কেন্দ্ৰৰ নিয়ন্ত্ৰণত কাম কৰে। ৰাজ্যসমূহে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে প্ৰনয়ণ কৰা আইনসমূহ মানি চলিব লাগে আৰু একে বিষয়ৰ ওপৰত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰ উভয়ে আইন প্ৰনয়ণ কৰিলে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ আইনে প্ৰাধান্য পায় আৰু বলবৎ হয়। কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে ৰাজ্যসমূহলৈ বিভিন্ন সময়ত নিৰ্দেশনা জাৰি কৰিব পাৰে আৰু সেইবোৰ ৰাজ্য চৰকাৰে মানি চলিবলৈ বাধ্য।
- ৰাজ্যসভাত প্ৰতিনিধিত্বৰ অসমতা। এখন প্ৰকৃত যুক্তৰাষ্ট্ৰত বিধানমণ্ডলৰ উচ্চসদনে অংগৰাজ্যসমূহক সমভাৱে প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। কিন্তু ভাৰতবৰ্ষত উচ্চসদন ৰাজ্যসমূহৰ প্ৰতিনিধিত্ব সমানুপাতিক নহয়। জনসংখ্যাৰ ভিত্তিত ইয়াত ৰাজ্যসমূহক প্ৰতিনিধিত্ব দিয়া হয়। অৰ্থাৎ যিখন ৰাজ্যৰ জনসংখ্যা অধিক, ৰাজ্যসভাত সেইখন ৰাজ্যৰ প্ৰতিনিধিৰ সংখ্যাও বেছি।
- ৰাজ্যসমূহৰ অস্তিত্ব কেন্দ্ৰৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। ভাৰতবৰ্ষত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে ৰাজ্যসমূহৰ সন্মতি নোহোৱাকৈ সীমাৰ সালসলনি কৰিব পাৰে। কেন্দ্ৰীয় বিধানমণ্ডলে আইন প্ৰনয়ন কৰি এককভাৱে নতুন ৰাজ্যৰ নাম সলনি, সীমাৰ পৰিবৰ্তন বা পুনৰ্নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰে।
- এক -নাগৰিকত্ব। এখন প্ৰকৃত যুক্তৰাষ্ট্ৰত দ্বি নাগৰিকত্বৰ ব্যৱস্থা থাকে। নাগৰিকসকল প্ৰথমতে তেওঁলোকে জন্মগ্ৰহণ কৰা বা বসবাস কৰা অংগৰাজ্যখনৰ নাগৰিক আৰু তাৰ পাছত সমগ্ৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰখনৰ নাগৰিক। কিন্তু ভাৰতবৰ্ষত তেনে ব্যৱস্থা নাই। ইয়াত এক-নাগৰিকত্বৰ ব্যৱস্থা প্ৰবৰ্তন কৰা হৈছে। অৰ্থাৎ ভাৰতবৰ্ষত অংগৰাজ্যসমূহৰ পৃথক নাগৰিত্বৰ ব্যৱস্থা নাই।
- একাত্মক ন্যায়পালিকা। ভাৰতবৰ্ষত একাত্মক বা অখণ্ড ন্যায়পালিকাৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে। প্ৰত্যেক অংগৰাজ্যৰ বাবে পৃথক উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ ব্যৱস্থা আছে, যদিও এই উচ্চ ন্যায়ালয়সমূহে উচ্চতম ন্যায়ালয়ৰ অধীনত কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰে। উচ্চতম ন্যায়ালয় হৈছে ভাৰতীয় ন্যায় ব্যৱস্থাৰ সৰ্ব্বোচ্চ আদালত আৰু দেশৰ সকলো নিম্ন আদালত ইয়াৰ অধীন।
- ৰাষ্ট্ৰপতিৰ জৰুৰীকালীন ক্ষমতা। ভাৰতীয় সংবিধানে ৰাষ্ট্ৰপতিক জৰুৰীকালীন ক্ষমতা অৰ্পণ কৰিছে। তেওঁ তিনিটা বিশেষ অৱস্থাত এই ক্ষমতা প্ৰয়োগ কৰিব পাৰে। যেতিয়া ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে দেশত জৰুৰী অৱস্থা ঘোষনা কৰে, তেতিয়া সকলো অংগৰাজ্য কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ সম্পূৰ্ণ অধীন হৈ পৰে। ৰাজ্যসমূহে স্বাধীনভাৱে কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰিব নোৱাৰে।

উপযুক্ত আলোচনাৰ পৰা আমি জানিব পাৰিলো যে ভাৰতবৰ্ষত যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় চৰকাৰৰ ব্যৱস্থা থাকিলেও ইয়াত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ ৰাজ্য চৰকাৰতকৈ অধিক শক্তিশালী। ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰণেতাসকলে দেশখনৰ বিভিন্ন দিশৰ প্ৰতি চকু ৰাখি এখন শক্তিশালী কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ পোষকতা কৰিছিল। তেনে দিশবোৰ হৈছে - ভাৰতবৰ্ষ হৈছে বিভিন্ন জাতি, ধৰ্ম, ভাষা, গোষ্ঠী আদিৰে গঠিত এখন বৈচিত্ৰপূৰ্ণ দেশ। সেয়ে এনে এখন দেশৰ জনসাধাৰণক একতাৰ দোলেৰে বান্ধি ৰাখিবলৈ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ শক্তিশালী হোৱাটো যথেষ্ট দৰকাৰী। সেইদৰে এখন আধুনিক কল্যাণকামী ৰাষ্ট্ৰৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ দায়িত্ব পালন কৰিবলৈ আৰু সদ্যজাত স্বাধীন ৰাষ্ট্ৰৰ অৰ্থনৈতিক উন্নয়ণ নিশ্চিত কৰিবলৈও শক্তিশালী আৰু সম্পদশালী কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ এখন অতি আৱশ্যকীয় আছিল। বিশ্ব দৰবাৰত এখন লেখত ল'ৰলগীয়া দেশ হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰিবৰ বাবেও কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰখন শক্তিশালী হোৱাটো দৰকাৰী আছিল।

জানি থোৱা ভাল

১) একাত্মক চৰকাৰৰ বৈশিষ্ট্যক অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বুলিও কোৱা হয় কিয়নো সেইবোৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্যৰ বিপৰীতধৰ্মী।

২) একাত্মক চৰকাৰত সমগ্ৰ দেশৰ বাবে কেৱল এখনহে চৰকাৰ থাকে। ইয়াত যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় চৰকাৰৰ দৰে ৰাজ্য চৰকাৰৰ ব্যৱস্থা নাথাকে।

৩) জম্মু আৰু কাশ্মীৰ ৰাজ্যৰ এখন নিজা সংবিধান আছে যদিও সেই সংবিধানে ভাৰতীয় সংবিধানক মানি চলিব লাগে।

চিন্তা-চৰ্চা কৰক ১১.১

এনে এখন ৰাষ্ট্ৰৰ নাম উল্লেখ কৰক যি খনক প্ৰকৃত যুক্তৰাষ্ট্ৰ বুলিব পাৰি।

.....

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ঃ সংবিধানে ভাৰতবৰ্ষক 'ৰাজ্যসমূহৰ সংঘ' বুলি ঘোষণা কৰিছে। (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্ৰশ্ন নং ২ঃ কোনে ভাৰতবৰ্ষক এখন 'অৰ্ধ যুক্তৰাষ্ট্ৰ' বুলি বৰ্ণনা কৰিছে?

.....

প্ৰশ্ন নং ৩ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তৰ্ভুক্ত চাৰিটা যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰক।

.....

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৪ঃ সংবিধানৰ চাৰিটা অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য লিখক ।

.....

.....

.....

.....

১১.৪ কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যসমূহৰ মাজত ক্ষমতা বিতৰণ

সাধাৰণতে যুক্তৰাষ্ট্ৰত ক্ষমতা বিভাজনৰ বাবে তিনিটা পদ্ধতি ব্যৱহৃত হয় । প্ৰথম পদ্ধতি অনুসৰি কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ ক্ষমতা নিৰ্ধাৰিত আৰু অৱশিষ্ট ক্ষমতাসমূহ ৰাজ্য চৰকাৰক প্ৰয়োগ কৰিবলৈ দিয়া হয়। এই পদ্ধতি আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰত গ্ৰহণ কৰা হৈছে। দ্বিতীয় পদ্ধতিত ৰাজ্য চৰকাৰৰ ক্ষমতা নিৰ্ধাৰিত আৰু কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰক অৱশিষ্ট ক্ষমতা অৰ্পণ কৰা হয়। এনে পদ্ধতি কানাডাত দেখিবলৈ পোৱা যায়। তৃতীয় পদ্ধতিত যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ দুয়োখন চৰকাৰৰে ক্ষমতা নিৰ্ধাৰণ কৰি দিয়া হয়। অষ্ট্ৰেলিয়াত এনে পদ্ধতি দেখা যায়। ভাৰতবৰ্ষত কানাডা আৰু অষ্ট্ৰেলিয়াত গ্ৰহণ কৰা পদ্ধতিৰ মিশ্ৰিত ৰূপ দেখিবলৈ পোৱা যায়।

ভাৰতবৰ্ষত সংবিধানে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজত ক্ষমতাৰ বিভাজন কৰিছে। সংবিধানৰ সপ্তম অনুসূচীত দুয়োখন চৰকাৰৰ ক্ষমতা বিষয়ক তিনিখন সূচীৰ উল্লেখ আছে - কেন্দ্ৰীয় সূচী (৯৭ বিষয়), ৰাজ্যিক সূচী (৬৬ বিষয়) আৰু সমৱৰ্তী সূচী (৪৭ বিষয়)। কেন্দ্ৰীয় সূচীত উল্লেখ থকা বিষয়সমূহৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়নৰ সম্পূৰ্ণ ক্ষমতা দুয়োখন চৰকাৰক অৰ্পণ কৰা হৈছে। সংবিধানৰ তিনিখন সূচীত উল্লেখ নথকা অৱশিষ্ট বিষয়সমূহৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়নৰ ক্ষমতা কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে লাভ কৰে।

১৯৪৬ ৰ কেবিনেট মিছন পৰিকল্পনাৰ আধাৰত ভাৰতবৰ্ষৰ বাবে এখন সংবিধান প্ৰস্তুত কৰিবৰ বাবে এখন সংবিধানিক সভা গঠন কৰা হৈছিল। এই সংবিধানিক সভাৰ সদস্যসকলক পৰোক্ষভাৱে নিৰ্বাচন কৰা হৈছিল, কিন্তু ই আছিল সম্পূৰ্ণ প্ৰতিনিধিমূলক গোট।

এইখিনিতে এটা কথা মন কৰিবলগীয়া যে সমবৰ্তীসূচীৰ বিষয়সমূহৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়নৰ ক্ষমতা দুয়োখন চৰকাৰৰ হাততে ন্যস্ত থাকে যদিও কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে প্ৰাধান্য পায়। আনকি ৰাজ্যিক সূচীৰ বিষয়সমূহৰ ওপৰতো কেন্দ্ৰই পৰোক্ষভাৱে নিজৰ নিয়ন্ত্ৰণ চলাব পাৰে। এতেকে দেখা যায় যে ভাৰতীয় সংবিধানে ক্ষমতাৰ বিভাজন কৰিও কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰক ৰাজ্য চৰকাৰতকৈ অধিক শক্তিশালী কৰিছে।

ভাৰতবৰ্ষত ক্ষমতাৰ বিভাজন তিনি প্ৰকাৰে কৰা হৈছে, যেনে- বিধায়িনী ক্ষমতাৰ বিভাজন, প্ৰশাসনীয় ক্ষমতাৰ বিভাজন আৰু বিত্তীয় ক্ষমতাৰ বিভাজন। তলত এই বিষয়ে বহলাই

আলোচনা কৰা হ'ল।

১১.৪.১ বিধায়িনী ক্ষমতাৰ বিভাজন

কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ মাজত বিধায়িনী ক্ষমতাৰ বিভাজন অধ্যয়ন কৰিলে দেখা যায় যে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ কেন্দ্ৰীয় সূচীৰ অৰ্ন্তগত বিষয়সমূহৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়ণৰ পূৰ্ণ ক্ষমতা আছে। এই সূচীত মুঠতে ৯৬ টা বিষয় আছে। যিবোৰ বিষয় সমগ্ৰ দেশৰ বাবে সমানে গুৰুত্বপূৰ্ণ, সেইবোৰ বিষয় কেন্দ্ৰীয় সূচীত অন্তৰ্ভূ কৰা হৈছে। তেনে বিষয় কিছুমান হৈছে - দেশৰ প্ৰতিৰক্ষা ব্যৱস্থা, মুদ্ৰা ব্যৱস্থা, বৈদেশিক পৰিক্ৰমা, নাগৰিকত্ব, জনগণনা আদি।

ৰাজ্য চৰকাৰে ৰাজ্যিক সূচীত উল্লেখ থকা বিষয়সমূহৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে। এই সূচীত ৬১ টা বিষয় আছে। যিবোৰ বিষয়ৰ চৰিত্ৰ স্থানীয় আৰু ৰাজ্য অনুসৰি গুৰুত্ব বেলেগ বেলেগ হ'ব পাৰে, তেনে বিষয়সমূহ এই সূচীত অন্তৰ্ভূক্ত কৰা হৈছে। ৰাজ্যিক সূচীৰ কেইটামান বিষয় হৈছে - আইন আৰু শৃংখলা, আৰক্ষী, জনস্বাস্থ্য, ৰাজস্ব নিৰ্ধাৰণ আৰু সংগ্ৰহ আদি। ৰাজ্যিক সূচীৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়নৰ ক্ষমতা ৰাজ্য চৰকাৰৰ ওপৰত ন্যস্ত কৰা হৈছে যদিও কিছুমান বিশেষ পৰিস্থিতিত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে এই সূচীৰ বিষয়ৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে। উদাহৰণস্বৰূপে, জৰুৰী অৱস্থা ঘোষণা কৰিলে কেন্দ্ৰীয় সংসদে ৰাজ্যিক সূচীৰ বিষয়ৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে ।

সমৱৰ্তী সূচীত মুঠতে ৫২ টা বিষয় আছে। এই বিষয়সমূহৰ ওপৰত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰ উভয়ে আইন প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে। যিবোৰ বিষয় সমগ্ৰ দেশৰ বাবে সমানে গুৰুত্বপূৰ্ণ কিন্তু স্থানীয় গুৰুত্বৰ অসামঞ্জস্য থাকিব পাৰে, তেনে বিষয়সমূহ এই সূচীৰ অন্তৰ্ভূক্ত কৰা হৈছে। এইখিনিতে এটা কথা মনকৰিবলগীয়া যে সমৱৰ্তী সূচীৰ বিষয়ৰ ওপৰত কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্যিক বিধানমণ্ডলে একে সময়তে একে বিষয়ত আইন প্ৰণয়ন কৰিলে কেন্দ্ৰীয় আইন বলবৎ হয় আৰু ৰাজ্যিক আইন নাকচ হয়। সমৱৰ্তী সূচীৰ কেইটামান বিষয় হ'ল - অৰ্থনৈতিক আৰু সামাজিক পৰিকল্পনা, শ্ৰমিক কল্যাণ, শিক্ষা, বিদ্যুৎ আদি।

অৱশিষ্ট বিষয়ৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়নৰ ক্ষমতা কেন্দ্ৰীয় সংসদৰ ওপৰত ন্যস্ত কৰা হৈছে। এনে বিষয়ত ৰাজ্যিক বিধান মণ্ডলৰ কোনো ভূমিকা নাই।

এতেকে উপযুক্ত আলোচনাৰ পৰা আমি জানিব পাৰিলো যে আইন প্ৰণয়নৰ ক্ষেত্ৰত কেন্দ্ৰীয় চৰকা ৰ যথেষ্ট শক্তিশালী। এই চৰকাৰে কেৱল কেন্দ্ৰীয় সূচী আৰু অৱশিষ্ট বিষয়ৰ ওপৰতে আইন প্ৰণয়নৰ পূৰ্ণ ক্ষমতা লাভ কৰা নাই, ৰাজ্যিক সূচী আৰু সমবৰ্তী সূচীৰ ওপৰতো ইয়াৰ নিয়ন্ত্ৰণ আছে।

জানি থোৱা ভাল

১) ৰাজ্য সভাই সদনত উপস্থিত সদস্যৰ দুই-তৃতীয়াংশৰ সমৰ্থনত কোনো ৰাজ্যিক সূচীৰ অন্তৰ্গত বিষয়ৰ ওপৰত ৰাষ্ট্ৰীয় স্বাৰ্থ জড়িত থকা বুলি প্ৰস্তাৱ গ্ৰহণ কৰি সেই বিষয়ৰ ওপৰত সংসদক আইন প্ৰণয়নৰ কৰ্তৃত্ব প্ৰদান কৰিব পাৰে।

২) ৰাজ্যপালে ৰাজ্যিক বিধানমণ্ডলৰ দ্বাৰা অনুমোদিত কিছুমান বিধেয়ক ৰাষ্ট্ৰপতিৰ বিবেচনাৰ বাবে সংৰক্ষিত ৰাখিব পাৰে।

১১.৪.২ প্ৰশাসনীয় ক্ষমতাৰ বিভাজন

বিধায়িনী ক্ষমতাৰ দৰে প্ৰশাসনীয় ক্ষমতাৰ ক্ষেত্ৰতো কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ ৰাজ্য চৰকাৰতকৈ অধিক শক্তিশালী। সংবিধানে স্পষ্ট কৰি দিছে যে প্ৰশাসনীয় ক্ষেত্ৰত ৰাজ্য চৰকাৰ কেতিয়াও কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ সিদ্ধান্তৰ বিপৰীতে যাব নোৱাৰে। ৰাজ্য চৰকাৰসমূহে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ অধীনত আৰু নিয়ন্ত্ৰণত কাযনিৰ্বাহ কৰিবলৈ বাধ্য। ৰাজ্য চৰকাৰে ইয়াৰ প্ৰশাসনীয় ক্ষমতা সংসদে প্ৰণয়ন কৰা আইনৰ লগত সামঞ্জস্য ৰাখি প্ৰয়োগ কৰিব লাগে। সংসদে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজত সম্পৰ্ক উন্নত কৰাৰ বাবেও আইন প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে। প্ৰয়োজনবোধে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে ৰাজ্য চৰকাৰসমূহক কেনেদৰে শাসনকাৰ্য পৰিচালনা কৰিব লাগে তাৰ নিৰ্দেশ দিব পাৰে। ৰাজ্য চৰকাৰে সেই নিৰ্দেশ অনুসায়ী শাসনকাৰ্য্য চলাব লাগে। যদি ৰাজ্য চৰকাৰ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ নিৰ্দেশ পালনত ব্যৰ্থ হয় বা সংবিধান অনুসৰি শাসন পৰিচালনা কৰিব নোৱাৰে, তেনেহ'লে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে সংবিধাণৰ ৩৫৬ নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি ৰাষ্ট্ৰপতিৰ শাসন প্ৰয়োগ কৰিব পাৰে আৰু ৰাজ্যৰ শাসন ব্যৱস্থা নিজৰ হাতলৈ নিব পাৰে। কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে ৰাজ্যসমূহত নিয়োগ কৰা ইয়াৰ উচ্চপদস্থ বিষয়াসকলৰ দ্বাৰাও ৰাজ্য চৰকাৰৰ ওপৰত নিজৰ নিয়ন্ত্ৰণ ৰক্ষা কৰে।

এতেকে দেখা যায় যে ভাৰতবৰ্ষত প্ৰশাসনীয় ক্ষমতাৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজ্য চৰকাৰে স্বতন্ত্ৰভাৱে কাম কৰিব নোৱাৰে। ইয়াত ৰাজ্য চৰকাৰসমূহ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ তলতীয়া একোটা প্ৰশাসনীয় গোটৰ দৰে।

জানি থোৱা ভাল

১) সংবিধানৰ ২৬৭ নং অনুচ্ছেদ অনুসৰি কেন্দ্ৰীয় সংসদে প্ৰণয়ন কৰা আইনৰ লগত সংগতি ৰাখি ৰাজ্য চৰকাৰসমূহে শাসনকাৰ্য পৰিচালনা কৰিব লাগে। তদুপৰি এই ক্ষেত্ৰত গুৰুত্ব দিবলগীয়া কথাটি হ'ল -

ৰাজ্য চৰকাৰসমূহৰ কাৰ্যব্যৱস্থা যাতে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ প্ৰশাসনিক ক্ষমতাৰ প্ৰতিবন্ধক নহয়।

২) কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ দ্বাৰা নিযুক্ত কিছু বিষয়াই ৰাজ্য প্ৰশাসনত কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰে। ৰাজ্যৰ ৰাজ্যপাল, উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ মুখ্য ন্যায়াধীশ আৰু ন্যায়াধীশসকল, ভাৰতীয় প্ৰশাসনীয় সেৱা আৰু ভাৰতীয় পুলিচ সেৱাৰ বিষয়াসকলক কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে নিয়োগ কৰে। এনে বিষয়াসকলৰ আচৰণ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে নিয়ন্ত্ৰণ কৰে আৰু তেওঁলোকে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ দূত হিচাপে দায়িত্ব পালন কৰে।

চিন্তা-চৰ্চা কৰক ১১.২

ভাৰতবৰ্ষৰ কোনখন ৰাজ্যত পোনপ্ৰথমবাৰৰ বাবে ৰাষ্ট্ৰপতিৰ শাসন প্ৰয়োগ কৰা হৈছিল জানিবলৈ চেষ্টা কৰক।

.....

১১.৪.৩ বিত্তীয় ক্ষমতাৰ বিভাজন

চৰকাৰী কাম-কাজ সুচাৰুৰূপে পৰিচালনা কৰিবলৈ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰক উপযুক্ত পৰিমাণৰ অৰ্থৰ প্ৰয়োজন। সেই অৰ্থৰ ব্যৱস্থা কৰা হয় দুয়োখন চৰকাৰে আৰোপ কৰা বিভিন্ন কৰৰ পৰা। সংবিধানে কেনেধৰনে দুয়োখন চৰকাৰৰ মাজত কৰৰ বিভাজন কৰি অৰ্থ সংগ্ৰহৰ ব্যৱস্থা কৰিছে, সেয়াই হৈছে বিত্তীয় ক্ষমতাৰ বিভাজন।

কিছুমান কৰ, যেনে - আমদানি আৰু ৰপ্তানি শুল্ক, আয়কৰ, আবকাৰী শুল্ক, ডাক-তাঁৰৰ আয় আদি কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে আৰোপ কৰে আৰু কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰেই সংগ্ৰহ কৰে। ইয়াৰ পৰা যি আয় হয় সেয়া কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ নিজৰ উপাৰ্জন। ঠিক সেইদৰে কিছুমান কৰ ৰাজ্য চৰকাৰে আৰোপ আৰু সংগ্ৰহ কৰে। যেনে - ভূমি ৰাজহ, কৃষি আয়কৰ, মাটি আৰু ঘৰৰ ওপৰত লগোৱা কৰ আদি ৰাজ্য চৰকাৰৰ আয়ৰ উৎস। আন কিছুমান কৰ আছে, যিবোৰ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে আৰোপ কৰে কিন্তু ৰাজ্য চৰকাৰে সংগ্ৰহ কৰে। তেনে কৰসমূহ হ'ল - ষ্ট্যাম্প কৰ, ঔষধ আৰু প্ৰসাধন সামগ্ৰীৰ ওপৰত লগোৱা কৰ আদি।

কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজত কৰৰ বিভাজন বিস্তৃতভাৱে কৰা থাকিলেও, বিত্তীয় বিষয়তো কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ ৰাজ্য চৰকাৰতকৈ শক্তিশালী। ৰাজ্যসমূহ আৰ্থিক বিষয়ত কেন্দ্ৰৰ ওপৰত বিশেষভাৱে নিৰ্ভৰশীল। কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে ৰাজ্যসমূহক সহায়ক অনুদান আৰু সাহায্য দিয়াৰ ব্যৱস্থা সংবিধানত সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে। সেইদৰে বিভিন্ন ৰাজ্যৰ মাজত আয়কৰ ভগাই দিয়া আৰু মৰাপাট শুল্কৰ বাবে অসম, বিহাৰ, উৰিষ্যা আৰু পশ্চিমবংগক কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে অনুদান দিয়াৰ ব্যৱস্থা কৰা হৈছে।

অৰ্থনৈতিক পৰিকল্পনা আয়োগ, বিত্তীয় আয়োগ আৰু ভাৰতৰ নিয়ন্ত্ৰক আৰু প্ৰধান হিচাপ পৰীক্ষকৰ জৰিয়তেও কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে ৰাজ্য চৰকাৰৰ ওপৰত নিজৰ কৰ্তৃত্ব প্ৰকাশ কৰে।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ৫ঃ সংবিধানৰ কোন অনুসূচীত ক্ষমতা বিভাজনৰ তিনিখন সূচীৰ উল্লেখ আছে ?

.....

প্ৰশ্ন নং ৬ঃ কেন্দ্ৰীয় সূচীত ৯৬টা বিষয় অন্তৰ্ভূক্ত কৰা হৈছে ? (শুদ্ধ/অশুদ্ধ)

.....

প্ৰশ্ন নং ৭ঃ কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যসমূহৰ মাজত প্ৰশাসনীয় ক্ষমতাৰ বিভাজন সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক। (৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

প্ৰশ্ন নং ৮ঃ কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যসমূহৰ মাজত বিত্তীয় ক্ষমতাৰ বিভাজন সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক। (৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

.....

.....

.....

.....

১১.৫ ভাৰতীয় যুক্তৰাজ্যবাদৰ মূল্যায়ন

ভাৰতীয় সংবিধানে ভাৰতবৰ্ষত এখন যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ বিপৰীতে 'ৰাজ্যসমূহৰ সংঘ' বুলিহে বৰ্ণনা কৰিছে। সংবিধানৰ খচৰা সমিতিৰ অধ্যক্ষ ডঃ আম্বেদকাৰে এই বিষয়ে কৈছিল যে ভাৰতবৰ্ষত এখন যুক্তৰাষ্ট্ৰ যদিও অংগৰাজ্যসমূহে এখন চুক্তিৰ দ্বাৰা ইয়াক প্ৰতিষ্ঠা কৰা নাই। এই যুক্তৰাষ্ট্ৰ কোনো চুক্তিৰ ফলত গঠন হোৱা নাই, সেয়ে ইয়াত অংগৰাজ্যসমূহৰ আঁতৰি যোৱাৰ অধিকাৰ নাই। ভাৰতবৰ্ষৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰ হৈছে এনে এক সংঘ, য'ত অংগৰাজ্যসমূহ অবিচ্ছেদ অংশ। তেওঁ আৰু কৈছিল যে সংবিধান অনুসৰি কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰ নিজৰ নিজৰ কাৰ্যক্ষেত্ৰত স্বতন্ত্ৰ।

সংবিধান প্ৰণেতাসকলে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ ৰাজ্য চৰকাৰতকৈ তুলনামূলকভাৱে শক্তিশালী হোৱাটো বিচাৰিছিল, যদিও তেওঁলোকে ভাৰতবৰ্ষত এখন "সহযোগীতামূলক" যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ

পোষকতা কৰিছিল। তেওঁলোকে বিচাৰিছিল দুয়োখন চৰকাৰে সংঘৰ্ষৰ সলনি সহযোগিতাৰে কাম কৰক আৰু ৰাজ্য চৰকাৰসমূহে নিৰ্ধাৰিত কাৰ্যক্ষেত্ৰত স্বাধীনভাৱে শাসনকাৰ্য পৰিচালনা কৰক।

কিন্তু ভাৰতীয় সংবিধানৰ প্ৰায়োগিক দিশটো অধ্যয়ন কৰিলে দেখা যায় যে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ ক্ৰমান্বয়ে অধিক ক্ষমতাশালী হৈ গৈ আছে আৰু ৰাজ্য চৰকাৰসমূহ কেন্দ্ৰৰ তলতীয়া একোটা প্ৰশাসনীয় গোটলৈ পৰিবৰ্তিত হৈছে। ৰাজ্যসমূহে স্বাধীন আৰু স্বতন্ত্ৰভাৱে কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰিবলৈ সক্ষম হোৱা নাই। ৰাজ্যসমূহৰ সন্মতিৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ নকৰাকৈয়ে সময়ে সময়ে কেন্দ্ৰই বিভিন্ন ৰাজ্যৰ চাৰিসীমাৰ পৰিবৰ্ত্ত কৰি আহিছে। ঠিক সেইদৰে বহু সময়ত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে সংবিধানৰ ৩৫৬ নং অনুচ্ছেদৰ অপপ্ৰয়োগ কৰি ৰাজ্যসমূহৰ স্বাধীনতা খৰ্ব কৰিছে। কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ কেবাটাও বিত্তীয় অনুষ্ঠান, বিশেষকৈ পৰিকল্পনা আয়োগে অৰ্থনৈতিক ক্ষেত্ৰত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰক অধিক শক্তিশালী কৰিছে । এই আয়োগৰ দ্বাৰা কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ অৰ্থনৈতিক কাৰ্য্যৱলী নিয়ন্ত্ৰণৰ সুবিধা পায়। ফলত ৰাজ্যসমূহৰ অৱস্থা একাত্মক চৰকাৰৰ স্থানীয় প্ৰশাসনৰ একোটা গোটৰ দৰে হয়। য'ত এই গোটবোৰে সম্পূৰ্ণভাৱে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ অধীনত কাৰ্য সম্পাদন কৰে। ভাৰতবৰ্ষত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰক শক্তিশালী কৰাৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজনৈতিক দলসমূহৰ ভূমিকাও লেখত ল'বলগীয়া। বিশেষকৈ ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছ এক দীঘলীয়া সময়ৰ বাবে দেশৰ শাসনৰ দায়িত্বত আছিল। এই দলৰ কাৰ্যাৱলী আৰু সাংগঠনিক দিশেও ভাৰতবৰ্ষত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰক অধিক শক্তিশালী কৰাত অৰিহণা যোগাইছিল কংগ্ৰেছ দল হৈছে সম্পূৰ্ণভাৱে ঊৰ্ধতম নেতৃত্বৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্ৰিত দল। এই দলৰ সকলো পৰ্যায়ৰ কাৰ্যাৱলী দলৰ কেন্দ্ৰীয় নেতৃত্বৰ পৰামৰ্শমতে হয়। এই দলে কেবাদশক জুৰি কেন্দ্ৰ আৰু বিভিন্ন ৰাজ্যত শাসনকাৰ্য চলাবলৈ সক্ষম হৈছিল বাবে তাৰ প্ৰভাৱ সমগ্ৰ দেশৰ শাসনকাৰ্যত বিশেষকৈ কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ সম্পৰ্কৰ ক্ষেত্ৰত পৰিলক্ষিত হয় ।

ৰাজ্যসমূহে সময়ে সময়ে কেন্দ্ৰৰ নিয়ন্ত্ৰণ আৰু প্ৰভূত্বৰ বিৰোধিতা কৰি নিজৰ কাৰ্যক্ষেত্ৰত স্বাধীনতা আৰু স্বতন্ত্ৰতাৰ দাবী কৰি আহিছে । ৰাজমান্নাৰ কমিটি, কেন্দ্ৰ-ৰাজ্য সম্পৰ্কত পশ্চিম বংগ চৰকাৰৰ প্ৰতিবেদন, আনন্দপুৰ চাহিব প্ৰস্তাৱ, জম্মু-কাশ্মীৰ বিধানসভাৰ স্বতন্ত্ৰতা সম্পৰ্কীয় প্ৰস্তাৱ আদিয়ে ৰাজ্যসমূহক অধিক ক্ষমতা প্ৰদান কৰাৰ আহ্বান জনাইছিল। চাৰকাৰিয়া আয়োগেও ইয়াৰ প্ৰতিবেদনত শক্তিশালী কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ অব্যাহত ৰখাৰ পোষকতা কৰিলেও ৰাজ্যসমূহলৈ অধিক ক্ষমতা হস্তান্তৰৰ পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছে। ভাৰতীয় ৰাজনীতিত আঞ্চলিক দলৰ উত্থান আৰু প্ৰভাব বৃদ্ধি পোৱাৰ লগে লগে ৰাজ্যসমূহৰ স্বতন্ত্ৰতাৰ দাবীও অধিক শক্তিশালী হৈ পৰিছে।

বৰ্ত্তমান ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাত এক গুৰুত্বপূৰ্ণ পৰিবৰ্তন দেখিবলৈ পোৱা হৈছে। সেয়ে হৈছে অতি সাম্প্ৰতিক লোকসভাৰ নিৰ্বাচনসমূহত কোনো এটা ৰাজনৈতিক দলেই স্বাধীনভাৱে চৰকাৰ গঠন কৰিব পৰাকৈ সংখ্যাগৰিষ্ঠ আসন লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হোৱা নাই। ফলত আঞ্চলিক আৰু স্থানীয় ৰাজনৈতিক দলসমূহৰ গুৰুত্ব বৃদ্ধি পাইছে আৰু কেন্দ্ৰত সংযুক্ত চৰকাৰ গঠনত এই দলসমূহে নিৰ্ণায়ক ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছে। ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাত এই

পৰিবৰ্তনে কেন্দ্ৰ-ৰাজ্য সম্পৰ্কতো সুদূৰপ্ৰসাৰী প্ৰভাব পেলাব বুলি বিশ্বাস কৰা হৈছে। বিশেষকৈ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ দ্বাৰা সংবিধানৰ ৩৫৬ নং অনুচ্ছেদৰ ব্যৱহাৰ, ৰাজ্যপালৰ ভূমিকা আৰু কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ মাজত বিত্তীয় ক্ষমতাৰ বিভাজনৰ ক্ষেত্ৰত এই পৰিবৰ্তনে যোগাত্মক দিশৰ সূচনা কৰিব বুলি আশা কৰিব পাৰি। এই বিষয়সমূহে কেন্দ্ৰ ৰাজ্যৰ সম্পৰ্কত সদায়েই সংঘাতৰ সৃষ্টি কৰি আহিছে।

শেষত এটা কথা ক'ব পৰা যায় যে এই সকলো পৰিবৰ্তন স্বত্বেও ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্ৰত আজিও এখন শক্তিশালী কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰেই অব্যাহত আছে আৰু ৰাজ্যসমূহৰ স্বতন্ত্ৰতাৰ দাবীৰ বিষয়ে সময়ে সময়ে আলোচনা চলি আছে।

জানি থোৱা ভাল

১৯৮৩ চনত ৰাজ্যসমূহৰ বিভিন্ন দাবীৰ ওপৰত, বিশেষকৈ কেন্দ্ৰ আৰু ৰাজ্যৰ সম্পৰ্কৰ ওপৰত অধ্যয়ন আৰু ৰাজ্যৰ সম্পৰ্কৰ ওপৰত অধ্যয়ন আৰু পৰ্যালোচনা কৰিবলৈ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে 'চাৰকাৰিয়া আয়োগ' (Sarkaria Commission) গঠন কৰিছিল। এই আয়োগে ভাৰতবৰ্ষত এখন 'সহযোগিতামূলক' যুক্তৰাষ্ট্ৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল। ভাৰতবৰ্ষত তুলনামূলকভাৱে শক্তিশালী কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ এখনৰ বাস্তৱতা আছে যদিও কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে অনাহকত ৰাজ্য চৰকাৰৰ কাৰ্যক্ষেত্ৰত হস্তক্ষেপ কৰা উচিত নহয়। দুয়োখন চৰকাৰে ইখনে আনখনৰ ক্ষমতা আৰু অধিকাৰক সন্মান কৰি সমিল-মিলেৰে কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰাহে উচিত।

১১.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ভাৰতীয় সংবিধানত যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্যৰ লগতে কিছুমান অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্যও আছে। প্ৰধানতে, কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজত ক্ষমতাৰ বিভাজন সমানুপতিক নহয়। ভাৰতবৰ্ষত কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ বিধায়িনী, প্ৰশাসনীয় আৰু বিত্তীয় আদি সকলো ক্ষেত্ৰতে ৰাজ্য চৰকাৰতকৈ অধিক শক্তিশালী। ভাৰতবৰ্ষত কেন্দ্ৰ-প্ৰৱণতা অধিক আৰু ৰাজ্যসমূহে কেন্দ্ৰৰ নিয়ন্ত্ৰণ আৰু কতৃত্বৰ অধীনত কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰে।
- এতেকে আমি ক'ব পাৰো যে ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় ব্যৱস্থাৰ নিজস্ব বৈশিষ্ট্য আছে আৰু ইয়াক যুক্তৰাষ্ট্ৰীৰ সলনি 'অৰ্ধ-যুক্তৰাষ্ট্ৰীয়' বুলি কোৱা হয় ।
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্যসমূহ হৈছে দুই ধৰণৰ চৰকাৰ, ক্ষমতাৰ বিভাজন, লিখিত সংবিধান, সংবিধানৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব, সৰ্ব্বোচ ন্যায়ালয়, দ্বি-সদনীয় বিধানমণ্ডল, ইত্যাদি।
- ভাৰতীয় সংবিধানৰ অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্যসমূহ হৈছে- ক্ষমতাৰ বিভাজন সমানুপাতিক

নহয়, সংবিধান প্ৰকৃতপক্ষে অনমনীয় নহয়, একক সংবিধান, ৰাজ্যৰ ওপৰত কেন্দ্ৰৰ প্ৰাধান্য, ৰাজ্যসভাত প্ৰতিনিধিত্বৰ অসমতা, ৰাজ্যসমূহৰ অস্তিত্ব কেন্দ্ৰৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল, এক-নাগৰিকত্ব, ৰাষ্ট্ৰপতিৰ জৰুৰীকালীন ক্ষমতা, ইত্যাদি।

- ভাৰতবৰ্ষত সংবিধানে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজত ক্ষমতাৰ বিভাজন কৰিছে। সংবিধানৰ সপ্তম অনুসূচীত দুয়োখন চৰকাৰৰ ক্ষমতা বিষয়ক তিনিখন সূচীৰ উল্লেখ আছে - কেন্দ্ৰীয় সূচী (৯৭ বিষয়), ৰাজ্যিক সূচী (৬৬ বিষয়) আৰু সমৱৰ্তী সূচী (৪৭ বিষয়)। কেন্দ্ৰীয় সূচীত উল্লেখ থকা বিষয়সমূহৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়নৰ সম্পূৰ্ণ ক্ষমতা দুয়োখন চৰকাৰক অৰ্পণ কৰা হৈছে।
- সংবিধানৰ তিনিখন সূচীত উল্লেখ নথকা অৱশিষ্ট বিষয়সমূহৰ ওপৰত আইন প্ৰণয়নৰ ক্ষমতা কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে লাভ কৰে।

১১.৭ অধিক জানিবলৈ

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

১) গগৈ, অধ্যাপক পুৰন্দৰ ২০০০)। *ভাৰতৰ প্ৰশাসন আৰু ৰাজনীতি*। গুৱাহাটী ঃ বনলতা।

২) শৰ্মা, দুৰ্গা কান্ত , ৰফিক, জামান আৰু শৰ্মা ,ড° পূৰবী ২০০৫)। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা— এক আলোকপাত* । গুৱাহাটী ঃ অসম বুক ডিপ'।

৩) পাল, ড° কৃপেশ চন্দ্ৰ আৰু নায়ক, প্ৰতুল চন্দ্ৰ ২০১১)। *স্নাতক মহলাৰ ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক ব্যৱস্থা*। গুৱাহাটী ঃ অৰুণ প্ৰকাশন।

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1) Chander, Prakash.(2000). *Indian Government and Politics*. New Delhi : Cosmos Bookhive Pvt. Ltd.

2) Ghai, K.K.(2007). *Indian Government and Politics*.New Delhi: Kalyani Publishers.

3) Kapur, Anup Chand and Misra, K.K. (2006). *Select Constitutions.*New Delhi : S. Chand and Company.

4) Pylee, M,V. (2006). *Constitutional Government in India.* New Delhi:S. Chand and Company.

১১.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ শুদ্ধ।

২ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ প্ৰফেচাৰ কে.চি. হোৱেৰ (Prof. K.C. Wheare)।

৩ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ চাৰিটা যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য হৈছে -

(ক) দুই প্ৰকাৰৰ চৰকাৰ

(খ) ক্ষমতাৰ বিভাজন

(গ) লিখিত সংবিধান আৰু

(ঘ) সৰ্ব্বোচ্চ ন্যায়ালয়।

৪ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ ভাৰতীয় সংবিধানৰ চাৰিটা অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য হৈছে -

(ক) ক্ষমতাৰ বিভাজন সমানুপাতিক নহয়

(খ) সংবিধান প্ৰকৃততে অনমনীয় নহয়

(গ) একক সংবিধান আৰু

(ঘ) ৰাজ্যৰ ওপৰত কেন্দ্ৰৰ প্ৰাধান্য

৫ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ সপ্তম অনুসূচী।

৬ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ শুদ্ধ

৭ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ বিধায়িনী ক্ষমতাৰ দৰে প্ৰশাসনীয় ক্ষমতাৰ ক্ষেত্ৰতো কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ ৰাজ্য চৰকাৰতকৈ অধিক শক্তিশালী। সংবিধানে স্পষ্ট কৰি দিছে যে প্ৰশাসনীয় ক্ষেত্ৰত ৰাজ্য চৰকাৰ কেতিয়াও কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ সিদ্ধান্তৰ বিপৰীতে যাব নোৱাৰে। ৰাজ্য চৰকাৰসমূহে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ অধীনত আৰু নিয়ন্ত্ৰণত কাযনিৰ্বাহ কৰিবলৈ বাধ্য। ৰাজ্য চৰকাৰে ইয়াৰ প্ৰশাসনীয় ক্ষমতা সংসদে প্ৰণয়ন কৰা আইনৰ লগত সামঞ্জস্য ৰাখি প্ৰয়োগ কৰিব লাগে। সংসদে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজত সম্পৰ্ক উন্নত কৰাৰ বাবেও আইন প্ৰণয়ন কৰিব পাৰে। প্ৰয়োজনবোধে কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে ৰাজ্য চৰকাৰসমূহক কেনেদৰে শাসনকাৰ্য পৰিচালনা কৰিব লাগে তাৰ নিৰ্দেশ দিব পাৰে।

৮ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ চৰকাৰী কাম-কাজ সুচাৰুৰূপে পৰিচালনা কৰিবলৈ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰক উপযুক্ত পৰিমাণৰ অৰ্থৰ প্ৰয়োজন। সেই অৰ্থৰ ব্যৱস্থা কৰা হয় দুয়োখন চৰকাৰে আৰোপ কৰা বিভিন্ন কৰৰ পৰা। সংবিধানে কেনেধৰনে দুয়োখন চৰকাৰৰ মাজত কৰৰ বিভাজন কৰি অৰ্থ সংগ্ৰহৰ ব্যৱস্থা কৰিছে, সেয়াই হৈছে বিত্তীয় ক্ষমতাৰ বিভাজন। কিছুমান কৰ, যেনে - আমদানি আৰু ৰপ্তানি শুল্ক, আয়কৰ, আবকাৰী শুল্ক, ডাক-তাঁৰৰ আয় আদি কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে আৰোপ কৰে আৰু কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰেই সংগ্ৰহ কৰে। ইয়াৰ

পৰা যি আয় হয় সেয়া কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ নিজৰ উপাৰ্জন। ঠিক সেইদৰে কিছুমান কৰ ৰাজ্য চৰকাৰে আৰোপ আৰু সংগ্ৰহ কৰে। যেনে - ভূমি ৰাজহ, কৃষি আয়কৰ, মাটি আৰু ঘৰৰ ওপৰত লগোৱা কৰ আদি ৰাজ্য চৰকাৰৰ আয়ৰ উৎস। আন কিছুমান কৰ আছে, যিবোৰ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰে আৰোপ কৰে কিন্তু ৰাজ্য চৰকাৰে সংগ্ৰহ কৰে। তেনে কৰসমূহ হ'ল - ষ্ট্যাম্প কৰ, ঔষধ আৰু প্ৰসাধন সামগ্ৰীৰ ওপৰত লগোৱা কৰ আদি।

কেন্দ্ৰীয় আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজত কৰৰ বিভাজন বিস্তৃতভাৱে কৰা থাকিলেও, বিত্তীয় বিষয়তো কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ ৰাজ্য চৰকাৰতকৈ শক্তিশালী।

১১.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ঃ কেন্দ্ৰীয় সূচীত উল্লেখ থকা কেইটামান বিষয়ৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তৰ্ভূক্ত দুটা যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য আৰু দুটা অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ঃ ভাৰতবৰ্ষক কিয় অৰ্থ-যুক্তৰাষ্ট্ৰ বুলি কোৱা হয়?

প্ৰশ্ন ৪ঃ অৱশিষ্ট ক্ষমতা কি?

খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তৰ্ভূক্ত যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট্য সমূহ ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতীয় সংবিধানত অন্তৰ্ভূক্ত অযুক্তৰাষ্ট্ৰীয় বৈশিষ্ট সমূহ ব্যাখ্যা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ঃ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজৰ বিধায়িনী ক্ষমতাৰ বিভাজন সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ৪ঃ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজৰ বিত্তীয় ক্ষমতাৰ বিভাজনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ঃ কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰ আৰু ৰাজ্য চৰকাৰৰ মাজৰ ক্ষমতাৰ বিভাজনৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ঃ ভাৰতীয় যুক্তৰাষ্ট্ৰবাদৰ এক মূল্যায়ন প্ৰস্তুত কৰক।

*** ***** ***